

T. C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ VE
TÜRKİYE’NİN BÖLGEDEKİ YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet YILDIZ

Ocak- 2021

T. C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-LATİN AMERİKA İLİŞKİLERİ VE
TÜRKİYE’NİN BÖLGEDEKİ YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET YILDIZ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. İSMAİL ERMAĞAN

Ocak 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Ahmet YILDIZ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN

İMZA SAYFASI

Ahmet YILDIZ tarafından hazırlanan “**Geçmişten Günümüze Türkiye-Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye’nin Bölgedeki Yumuşak Güç Politikaları**” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

(Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN)

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

(Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nil DÖNER)

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

(Doç. Dr. Segah TEKİN)

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 17 Şubat 2021

ÖNSÖZ

Uzun yıllardır ilgi duyduğum ve hakkında çalışmak istediğim Türkiye-Latin Amerika ilişkileri konulu tezimi özveriyle tamamladım. Tez çalışmam boyunca Latin Amerika gibi ülkemize uzak olan bir coğrafyada bize çok yakın izleri bulabilmek, kaderleri bizimle çok benzeşen bu ülkeleri çalışabilmek bu süre içerisinde beni en çok motive eden unsurlar arasında oldu.

Tez sürecim boyunca ülkemizde Latin Amerika çalışmalarının gelişmesi için büyük uğraş gösteren ve bu çalışmada da bana büyük destek veren ve motivasyon sağlayan kıymetli hocam Doç. Dr. İsmail Ermağan'a özel bir teşekkürü borç bilirim. Tez savunmasında kıymetli eleştiri ve önerileri ile katkıda bulunan Doç. Dr. Segah Tekin ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nil Döner hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmam sırasında bana kıymetli bilgilerini sunan emekli büyükelçilerimiz Numan Hazar ve Hasan Servet Öktem'e, Paraguay büyükelçimiz Armağan İnci Ersoy'a, Paraguay'ın Türkiye büyükelçisi Ceferino Valdez Paralta'ya ve İHH İnsani Yardım Vakfı Latin Amerika Koordinatörü Mehmet Çelik'e teşekkür ederim.

Diğer yandan çalışma boyunca bana destek sunan başta ailem olmak üzere yakın arkadaşlarıma, çalışmamda da isimlerini sıkça zikrettiğim Latin Amerika hakkında kamuoyunu bilgilendiren yazarlarımıza, yıllardır kütüphanelerini bana ve diğer öğrencilere açan Bilim-Sanat Vakfına ve Fatih Belediyesi Kalendarhane Kütüphanesi'ne çok teşekkür ederim.

Büyük emekler sonucu ortaya çıkan bu çalışmamın, Latin Amerika bölgesine ilgi duyanlar açısından faydalı olmasını ve yeni çalışmaların artmasını ümit ederim.

ÖZET

Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi, Soğuk Savaş dönemi ile birlikte uluslararası siyasetin başat konularından biri olmasına rağmen Türk Dış Politikasında yeterince ilgi görememiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Türkiye, dış politikasını bu bölge ile de çeşitlendirmek istemiştir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlayan ilişkiler, Cumhuriyetin ilk yıllarında sürdürülmüştür. Sonrasında uzun bir sessizliğin ardından 1990'lı yıllarda üst düzey ziyaretler, 1998 yılındaki Latin Amerika ve Karayipler Açılım Planı ve 2006 yılında Latin Amerika Yılı ilanı vuku bulmuştur.

Bu çalışma son tahlilde; olay/kişi eksenli gelişmeler nedeniyle ilerleme ve kesintiler olmakla birlikte 2006 yılı ve sonrası Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin, ikili ve bölgesel düzeyde büyük ilerleme gösterdiğini savunmaktadır. Ayrıca ilişkilerin temel taşıyıcılarından TİKA, YTB, TMV ve DİB gibi kamu diplomasisi ve yumuşak güç kuruluşlarının olduğu esas alınarak bu kurumların çalışmaları ele alınmaktadır.

Tezin ilk bölümünde; Latin Amerika bölgesinin uluslararası siyasetteki ve Türk Dış Politikası'ndaki yerine değinilmiştir. Ayrıca kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları ve uluslararası ilişkilerde dış politika yapıcılığı teorik olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde; Osmanlı Devleti dönemi ilişkiler, 1923-1991 yılları arası ve 1991-2006 yılları arasındaki ilişkiler anlatılmıştır. Ayrıca bölümün büyük bir kısmında çalışmanın esas amacını oluşturan 2006 yılı sonrası ikili ve bölgesel ilişkiler; her ülke ve bölge özelinde en güncel siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelerle açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise hem kamuya bağlı hem özel nitelikli yumuşak güç kuruluşlarının çalışmalarından; raporlar, bilimsel yazılar ve yazarın gerçekleştirdiği röportajlar çerçevesinde bahsedilmiştir.

Türkiye'de akademik araştırmalarda Latin Amerika halen az çalışılan konulardan biridir. Tarihsel arka plan, ikili ilişkiler, genel analizler, özel irdelemeler ile tezin, toplu bir metin olarak literatüre katkı sağlaması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Latin Amerika ve Karayipler, Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç.

ABSTRACT

Although Latin America and the Caribbean Region is one of leading issues of international politics during the Cold War period, it did not attract enough attention in Turkish Foreign Policy. However, Turkey sought to diversify its foreign policy by improving relations with the region after the end of the Cold War. The relations that started in the last years of the Ottoman Empire continued in the first years of the Republic. After a long silence, high-level visits in the 1990s, the Latin America and Caribbean Opening Plan in 1998 and declaration of Latin American Year declaration in 2006 took place.

This study, in the final analyses, argues that although pauses and progresses due to developments on person/events dimensions, Turkey Latin America relations demonstrates great progress on bilateral and regional levels in 2006 and onwards. Besides, assuming public diplomacy and soft power institutions such as TİKA, YTB, TMV, DİB as fundamental pillars of the relations, their Works are examined.

In the first chapter, Latin America's place in the international politics and turkish foreign policy is discussed. Additionally, concepts of public diplomacy and soft power and foreign policy making in international relations are theoretically explained. In the second chapter, Ottoman Era relations with the region, and Turkey's relations with the region between the years of 1923-1991 and 1991-2006 are explained. Additionally, in the greater part of this chapter, bilateral and regional relations relations after 2006, which is the main aim of this article, are explained with the most updated political, economic and cultural developments on each countries and region's level. On the 3rd chapter, It is mentioned about works of government oriented and non-government oriented institutions in the context of reports, scientic researchs and interviews done by the author.

Latin America is still studied very rarely by the academia in Turkey. This work will contribute to literature with historical background, bilateral relations, general analysis and special examinations.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Latin America and Caribbeans, Public Diplomacy and Soft Power.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1
1-KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR.....	8
1.1- Uluslararası İlişkilerde Dış Politika Yapıcılığı.....	8
1.2- Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç.....	10
1.3-Tarihten Günümüze Dünya Siyasetinde Latin Amerika.....	15
1.4. Türk Dış Politikası'nda Latin Amerika Bölgesi ve Karayipler Bölgesine Yönelik Politika Yapım Süreci.....	18
2-TÜRKİYE-LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER İLİŞKİLERİ.....	23
2.1-İlişkilerde Tarihsel Arkaplan ve Kurumsallaşma.....	23
2.1.1-İlişkilerin Başlangıcı: Osmanlı Devleti-Latin Amerika İlişkileri.....	23
2.1.1.1- <i>Osmanlı Göçmenleri(El Turkolar)</i>	24
2.1.1.2- <i>Osmanlı Devleti-Brezilya İlişkileri</i>	30
2.1.1.3- <i>Osmanlı Devleti-Arjantin ve Şili İlişkileri</i>	32
2.1.1.4- <i>Osmanlı Devleti-Küba İlişkileri</i>	33
2.1.1.5- <i>Osmanlı Devleti-Meksika İlişkileri</i>	34
2.1.1.6- <i>Osmanlı Devleti-Venezuela İlişkileri</i>	37
2.1.2-1923-1991 Yılları Arasında İlişkiler.....	38
2.1.3-1991-2006 Yılları Arasında İlişkiler.....	48
2.2- 2006 Yılından Günümüze Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler ile İkili İlişkileri.....	52
2.2.1-Türkiye'nin Güney Amerika Ülkeleri ile İkili İlişkileri.....	52
2.2.1.1-Türkiye-Brezilya İlişkileri.....	57

2.2.1.2- Türkiye-Arjantin İlişkileri.....	64
2.2.1.3- Türkiye-Şili İlişkileri.....	66
2.2.1.4- Türkiye-Kolombiya İlişkileri.....	69
2.2.1.5- Türkiye-Venezuela İlişkileri.....	73
2.2.1.6- Türkiye'nin Diğer Güney Amerika Ülkeleri(Paraguay, Peru, Ekvator, Bolivya, Uruguay)ile İlişkileri.....	83
2.2.2-Türkiye'nin Orta Amerika Ülkeleri ile İkili İlişkileri.....	89
2.2.3-Türkiye'nin Karayip Ülkeleri ile İkili İlişkileri.....	94
2.2.3.1-Türkiye-Küba İlişkileri.....	95
2.2.3.2-Türkiye'nin Diğer Karayip Ülkeleri ile İlişkileri.....	98
2.2.4-Türkiye-Meksika İlişkileri.....	102
2.2.5-Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler Bölgesel Örgütleri ile İlişkileri.....	104

3-TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER BÖLGESİNDE KAMU KAMU DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI....	108
3.1- Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç ve Türkiye.....	108
3.2- Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Güç Kuruluşları.....	109
3.2.1- Kamu kuruluşları.....	109
3.2.1.1- Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı.....	109
3.2.1.2- Yunus Emre Enstitüsü.....	116
3.2.1.3- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.....	118
3.2.1.4- Türkiye Maarif Vakfı.....	119
3.2.1.5- Anadolu Ajansı.....	120
3.2.1.6- Türkiye Radyo ve Televizyonu.....	121
3.2.1.7-Türk Hava Yolları.....	121
3.2.1.8- Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulamaları Merkezi.....	124
3.2.1.9- Diyanet İşleri Başkanlığı.....	126
3.2.1.10- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu.....	127
3.2.2- Özel Kuruluşlar.....	129
3.2.2.1- Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği.....	129
3.2.2.2- İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı.....	129

3.2.2.3- İslam Toplumu Milli Görüş Teşkilatı.....	131
3.2.2.4- Diğer Yumuşak Güç Kuruluşlarının Çalışmaları.....	132
SONUÇ.....	135
MÜLAKATLAR.....	141
KAYNAKÇA.....	158
EKLER.....	190

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
ACS	Association of Caribbean States(Karayip Devletler Birliği)
ADÖ	Amerikan Devletleri Örgütü
CARICOM	Caribbean Communities(Karayip Topluluğu)
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
IGMG	Islamische Gemeinschaft Milli Görüş(İslam Toplumu Milli Görüş)
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
LAK	Latin Amerika ve Karayipler
LAMER	Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
MERCOSUR	Mercado del Sur(Güney Ortak Pazarı)
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
SICA	Sistema Integracion de Centro America(Orta Amerika Entegrasyon Sistemi)
STA	Serbest Ticaret Antlaşması
TASAM	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TMV	Türkiye Maarif Vakfı
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyonu
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye-Brezilya Dış Ticaret Hacmi.....	62
Tablo 2: Türkiye-Arjantin Dış Ticaret Verileri.....	65
Tablo 3: Türkiye-Şili Dış Ticaret Verileri.....	68
Tablo 4: Türkiye-Kolombiya Dış Ticaret Verileri.....	72
Tablo 5: Türkiye-Venezuela Dış Ticaret Verileri.....	81
Tablo 6: Türkiye-Ekvator, Peru, Paraguay, Uruguay ve Bolivya Dış Ticaret Verileri.....	87
Tablo 7: Türkiye-Orta Amerika Ülkeleri Dış Ticaret Verileri.....	92
Tablo 8: Türkiye-Küba Dış Ticaret Verileri.....	98
Tablo 9: Türkiye-Karayip Ülkeleri Dış Ticaret Verileri.....	101
Tablo 10: Türkiye-Meksika Dış Ticaret Verileri.....	104

GİRİŞ

650 milyon nüfusa sahip olan Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesinde 33 ülke bulunmaktadır.¹ Latin ülkeleri sahip olduğu petrol, doğalgaz, lityum, altın, gümüş ve bakır gibi madenlerin yanı sıra zengin tarım ürünleri ile dünya ekonomi piyasasında büyük yer tutmaktadır. Dünyadaki uranyumun 13'ü, altının %20'si, bakırın %40'ı, petrolün %14'ü, gümüşün %41'i, demir cevherinin %24'ü, su kaynaklarının %35'i, ormanların %40'ı ve ekilebilir arazilerin %25'i bu bölgede yer almaktadır.² Ayrıca son yıllarda elektrikli araba ve telefon da dahil elektrik şarjlı teknolojik ürünlerde kullanılan ve beyaz altın olarak adlandırılan lityumun yüzde 60'ından fazlası Arjantin, Bolivya ve Şili'de bulunmaktadır.³ Güneş, rüzgar ve su gibi yenilenebilir kaynaklarda da büyük potansiyele sahip olan bu ülkeler halen yeni bulunan kaynaklar ile zenginleşmektedir. Ancak bu zenginliğe karşın yüzyıllar boyu süren sömürgecilik, bağımsızlık mücadeleleri, bağımsızlıkla birlikte sömürge döneminden kalan siyasi ve ekonomik yapılar, bölgesel ve iç savaşlar, askeri darbeler, ayaklanmalar ve silahlı isyanlar, devrimler, ekonomik krizler vb. pek çok hadise küresel rekabetin bölgeye yansımaları ile şekillenmiştir.⁴ Küresel rekabeti anlamak isteyen pek çok araştırmacı Latin Amerika'yı yakından takip etmiştir. Bundan dolayı LAK bölgesi geçmişte olduğu gibi bugün de küresel güçler başta olmak üzere pek çok ülkenin dış politikasında önemli yer tutmaktadır.

¹ Ceren Uysal Oğuz, "Latin Amerika'da Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Yapının Gelişimi: Genel Bir Değerlendirme, İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2(1-24), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.3.

² Diego Ochoa Jimenez, "Economic Growth and Natural Resources in Latin America: an application of the Stiglitz model", Ecorfan Journal, Vol. 3, No. 5, (December 2017), s.17.

Recep Türk, "Latin Amerika ve İnka Medeniyeti'nin Merkezi Peru", Nilüfer Narlı ve Burak Küntay (Ed.), Latin Amerika'yı Anlamak içinde (11-39), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s.12 ve 13.

Ece Öztürk Çil, "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri", T.C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı. 32, s. 17.

³ Elizabeth Gonzalez, "Explainer: Latin America's Lithium Triangle", 2021, <https://www.as.coa.org/articles/explainer-latin-americas-lithium-triangle> (17 Şubat 2021)

⁴ Luis Bertola and Jose Antonio Ocampo, The Economic Development of Latin America Since Independence, 1. Basım, Oxford: Oxford University Press, 2012, s.12.

Türkiye'nin son yıllarda belirgin bir biçimde LAK ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdiği gözlemlenmektedir. 1998 ve 2006 yıllarında özel olarak ilişkilerin gelişmesi için Türkiye'de "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" ilan edilmiştir. Bu tez, artan ilişkilerin nedenlerini anlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca akademik alanda Latin Amerika'nın Türkiye ile olan ilişkileri az çalışılmış bir konu olmasından dolayı bu çalışma, Türkiye-LAK ilişkilerini bölgedeki tüm ülkeler ile toplu olarak ve en güncel verilerle açıklamayı amaçlamaktadır. Nihayetinde en temel amaç ise, ülkemizde Latin Amerika ilgisini artırmaya yönelik akademik bir metni sunmaktır.

Bu çalışmada temel araştırma sorusu; "Türkiye, neden LAK ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir?" olmuştur. Ayrıca şu sorulara da yanıt aranacaktır:

- Türkiye, Latin Amerika açılımını kendi belirlediği iç faktörler/dinamikler ile mi yoksa dış/uluslararası etkiler nedeniyle mi yapmıştır?
- Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin geliştirilmesi, Türkiye'nin bağımlı ve ya bağımsız bir dış politikasının sonucu mudur?
- Türkiye'nin LAK bölgesindeki yumuşak güç kuruluşları ve faaliyetleri nelerdir?
- Türkiye'nin Latin Amerika politikaları istikrarlı ve başarılı mıdır?

Tezin varsayımları olarak; bu çalışma; Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası "dış politikasını çeşitlendirme" amacı güttüğünü ve bu amaç çerçevesinde yumuşak güç kuruluşlarını da kurarak ve etkinleştirerek Latin Amerika ile ilişkilerini geliştirdiğini iddia etmektedir. Diğer yandan ise çalışmada, Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin "sürekli ve istikrarlı değil; kesintili ve olay-kişi endeksli yani istikrarsız ilerlediği" savunulmaktadır. Son tahlilde, ilişkilerin genel manada ilerleme gösterdiği varsayılmaktadır.

Tezde yazım yöntemi; bu tezin yazımında birincil kaynaklar olarak; Türkiye'nin bölge ülkelerinde görevde bulunan ve eski büyükelçilerinin yanı sıra bölge hakkında çalışan uzmanlar ile yapılandırılmış anket ve mülakatlar gerçekleştirilmiş ve bu kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda emekli büyükelçi Numan Hazar, Türkiye'nin Paraguay büyükelçisi Armağan İnci Ersoy, Türkiye'nin Küba eski büyükelçisi Hasan Servet Öktem, Paraguay'ın Türkiye büyükelçisi Ceferino Valdez Peralta ve İHH İnsani Yardım Vakfı Latin Amerika Koordinatörü Mehmet Çelik ile röportajlar gerçekleştirilmiştir. İkincil kaynaklar

olarak ise Türkiye’de ve dünyada Latin Amerika hakkında yayımlanmış Türkçe, İngilizce ve İspanyolca kitap, dergi, rapor, makale, köşe yazıları ve akademik bilgilere uygun internet verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye-Latin Amerika ilişkilerini ele alan kitap sayısı ülkemizde az olduğundan dolayı çalışmada yararlanılan kitap sayısı, makale ve köşe yazılarına göre daha az olmuştur.

Literatürde konunun yeri; Latin Amerika ülkeleri (genel olarak Brezilya, Arjantin ve Meksika) siyasi tarihleri, yönetim modelleri ve siyasal sistemleri, ABD ile ilişkileri ve ekonomik yapıları gibi konularla dünyada geniş olarak çalışılmaktadır. Türkiye’de de görece az olmakla birlikte bu konularda bazı çalışmalar vardır. Diğer yandan LAK ülkeleri Türkiye ile “asker-sivil ilişkileri ve darbeler, otoriterleşme eğilimleri ve demokrasi, başkanlık sistemi, neoliberal ekonomik uygulamaların etkileri, merkez-çevre ilişkileri” gibi konularda karşılaştırmalı analizler düzeyinde araştırılmıştır. Ancak yukarıda da değinildiği üzere Latin Amerika ülkelerinin Türkiye ile ilişkisi, hem LAK ülkelerinde hem Türkiye’de yeterince çalışılmamakta olup bu nedenle konuyla ilgili kitap ve tez sayısı fazla bulunmamaktadır. Sadece Türkiye-Latin Amerika ilişkilerini anlatan kitap sayısının sınırlı olmasıyla birlikte, bu konu hakkında yazılan ve çeşitli yazarların katkı verdiği editöryel kitaplar mevcuttur. Ayrıca konu ile alakalı yazılan tezlerin yanı sıra pek çok yerli ve yabancı dergide yayımlanan yazılar, kurumların yayınladığı raporlar ve makaleler bulunmaktadır. Genel olarak ise bilimsel veriye uygun ve Latin Amerika konusunda çalışmalar yürüten yazarların Türkiye’de çeşitli gazete ve internet sayfalarında Latin Amerika ve Türkiye-Latin Amerika ilişkileri ile ilgili yazıları mevcuttur. Ayrıca belirtmek gerekir LAK bölgesi oldukça geniş bir coğrafyaya tekabül etmesinden dolayı “Türkiye-Latin Amerika İlişkileri” adlı konu başlığından ziyade Türkiye’nin Brezilya, Küba, Arjantin, Meksika, Venezuela gibi ülkeler ile ilişkilerine değinen daha özel ve seçilmiş konularda yazılan yazıların sayısı çok daha fazladır. İlişkilerin son yıllarda gelişmesinden dolayı konu hakkında yazılan eserlerin yayım yılları son 15 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu da ilgililere oldukça güncel bilgiler elde etme imkanı vermektedir. Latin Amerika hakkında yayımlanan eserler özel olarak incelendiğinde;

- Mehmet Temel’in “XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri” adlı kitabı karşılıklı ilişkilerin kökenini oluşturan Osmanlı Devleti’nin son

dönemindeki diplomatik girişimleri anlatmaktadır. Eserde; resmi antlaşmalar, protokoller, elçi beyanları ve devlet başkanlarının iyi niyet mektupları gibi resmi pek çok kayıt belgeleriyle sunulmuştur. Osmanlı göçmenleri olan El Turkolar (Los Turcos) konusu da detaylıca işlenmiştir. Kitabın yanı sıra Mehmet Temel çeşitli dergilerde yayımlanan “XIX. ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri”, “Cumhuriyet Arşiv Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri” makaleleri ile ilişkilerin siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlarına ışık tutmuştur.

- Ozan Zengin’in editörlüğünde yayımlanan “Latin Amerika Çalıştay Bildiriler Kitabı” TİKA ve LAMER’in işbirliği ile gerçekleşen çalıştay neticesinde kitaplaştırılmıştır. Kitapta Osmanlı dönemindeki ilişkilerin genişçe anlatılması Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin ilk adımlarını belgelendirmiştir.
- Tez çalışmalarına bakıldığında konu ile ilgili pek çok akademik metnin sunulduğu ama birçoğunun Osmanlı Devleti dönemindeki ilişkileri içerdiği görülmektedir. Türkiye’de eğitim gören Latin öğrencilerin, kendi ülkeleri ile Türkiye ilişkilerini tez olarak yazmaları, çalışmaları kıymetli kılmaktadır. Özel olarak bakıldığında; Kutlu Kayıran’ın “Osmanlı Arşiv Belgelerinin Işığında Osmanlı-Meksika Diplomatik İlişkileri(1864-1913)”, Yana Brossard Reyes’in “Osmanlı İmparatorluğu ile Küba Arasında Köprü Oluşturan Olaylar”, Sami Cihan Cingöz’ün “Osmanlı-Arjantin İlişkileri(1840-1918)”, Yoenia Valido Santiesteban’ın “Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri belgeleri ışığında Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Küba İlişkilerine kronolojik bir bakış” adlı yüksek lisans tezleri Osmanlı Devleti’nin ilgili Latin ülkeleri ile ilişkilerini anlatmak açısından yazılan ilk eserlerdendir. Atacan Torbalı’nın “Yumuşak Güç Araçları Bağlamında Türkiye’nin Değişen Latin Amerika Politikası ve Arjantin ile İlişkileri” ve Hüsamettin Aslan’ın “Brezilya’nın Anatomisi ve Lula da Silva (İşçi Partisi) ile Recep Tayyip Erdoğan(Ak Parti) Hükümetlerinin Karşılaştırılması” konulu tez çalışmaları ilişkilerin özellikle 2006 yılından sonraki süreçte gelişimine odaklanarak yazılmış eserlerdendir.
- İsmail Ermağan’ın editörlüğünde yayımlanan “Dünya Siyasetinde Latin Amerika I, Dünya Siyasetinde Latin Amerika II, Dünya Siyasetinde Latin Amerika III” adlı kitaplar Türkiye’de Latin Amerika’yı bütün yönleriyle tanıtan ilk

eserlerdendir. Her üç kitapta neredeyse bütün LAK ülkeleri sahip oldukları tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel yönleriyle incelenmiştir. Ayrıca dış politikaları bağlamında birbirleriyle olan ilişkileri ve ABD, Rusya, Çin, AB ve Türkiye ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Diğer yandan ise ihtisas sayılabilecek konular çerçevesinde Latin Amerika’da enerji, yatırımlar, teknoloji, göç gibi özel konular işlenmiştir.

- Burak Küntay ve Nilüfer Narlı’nın editörlüğünde yayımlanan “Latin Amerika’yı Anlamak” adlı kitap, Türkiye’nin bölgedeki diplomatik temsilcilerinin ve bölge uzmanlarının yazılarıyla Latin Amerika’yı genel hatlarıyla anlatmaktadır. Kitap bölge hakkında birincil kaynaklardan elde edilebilecek bilgiler olması nedeniyle önemlidir. Her ülkenin anlatımı çerçevesinde Türkiye’nin LAK ülkeleri ile ilişkileri de ifade edilmiştir.
- Pınar Gözen Ercan’ın editörlüğünde yayımlanan “Turkish Foreign Policy” adlı kitabın Murat Önsoy tarafından yazılan “Latin America-Turkey Relations: Reaching Out to Distant Shores of the Western Hemisphere” adlı bölüm, literatürde oldukça az bulunan 1923-1991 yılları arasındaki Türkiye-Latin Amerika ilişkileri açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Benzer şekilde Ayşe Yazar’ın “Turkey-Mexico Friendship Agreement (May 25th, 1927) A perspective from the Mexican Foreign Ministry Archives”, Ramiro Rodriguez Bausero’nun “Turkey-Uruguay Relations: Opportunities for Strategical Cooperation” adlı kitap bölümleri ikili ilişkileri tarihsel boyutta ele almaktadır.
- Küba’nın Türkiye eski büyükelçisi Ernesto Gomez Abascal’ın “Havana’da Türk Tutkusu 1898” adlı romanı bir Osmanlı ajanı Hasan Enver Paşa’nın Küba görevi üzerinden Osmanlı’nın Küba’ya eğilimini anlatmıştır. Bağdatlı Abdurrahman Efendi’nin “Brezilya’da İlk Müslümanlar” adlı anı kitabı yanlışlıkla da olsa Brezilya’da bulunan Osmanlı askerlerinin ve ulemadan Abdurrahman Efendi’nin yerel halk ve sömürgeciler ile yaşadıklarını anlatarak günümüzü aydınlatmaktadır.
- Mustafa Yetim’in “Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri” adlı makalesi LAK açılımı çerçevesinde en güncel yazılardandır. Makalede siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler gibi genel başlıklarla ilişkilerin

değerlendirilmesinin yanı sıra Türkiye'nin yumuşak güç kuruluşlarının da bölgedeki çalışmalarına değinilmiştir.

- Erman Akıllı ve Federico Donelli'nin "Reinvention of Turkish Policy in Latin America: The Cuba Case", Mehmet Sait Dilek'in "1952'den Günümüze Türkiye-Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi", Mehmet Necati Kutlu'nun, "Yeni Bilgiler Işığında Rafael de Nogalez Mendez", Elena Lazarou'nun "Brasil-Turkey Relations in the 2000s: Deconstructing Partnership between Emerging Powers", Segah Tekin'in "Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi" makaleleri Türkiye'nin bölge ülkeleri ilişkilerine bir dönem, kişi ve ya ülke gibi seçili konular özelinde ele alarak anlatmaktadır.
- Arjantinli akademisyen Ariel S. Gonzalez Levaggi'nin "America Latina y Caribe, la ultima frontera de la "Nueva" Politica Exterior de Turquia" ve "Turkey and Latin America: A New Horizon for a Strategic Relationship" adlı makaleleri Latin gözüyle Türkiye'nin son yıllardaki açılımını anlamak için önemlidir.
- LAK bölgesi sahip olduğu siyasal gelişmeler ile sürekli bölge ve dünya gündeminde yer almaktadır. Bundan dolayı Türkiye'de de Latin Amerika alanında çalışmalar yürüten uzmanlar güncel olayları çeşitli gazetelerde, haber ajanslarında ve internet sayfalarında yazılı olarak sunmaktadır. Söz konusu yazarlar Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkileri hakkında da yazılar kaleme almaktadır. Bu bağlamda Hüsamettin Aslan, Mehmet Özkan, Özgür Uyanık, Ertan Erol, Mehmet Necati Kutlu, Akın Özçer, Hasan Servet Öktem öne çıkan isimlerdir.
- Son olarak yumuşak güç kuruluşlarının bölgede çalışmalarını da anlatan Latin Amerika hakkındaki raporları bilgilere ilk elden erişim açısından önemlidir. Bu konuda öne çıkan eserler Selahattin Karabostan'ın yazdığı "TDV Güney Amerika Raporu" ve LAMER'in yayımladığı ülke raporlarının yanı sıra "Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika: Başlangıç Dönemi" adlı kitap çalışmasıdır.

Tezin içeriği; giriş, sonuç ve kaynakça haricinde üç bölümden oluşturulmuştur. Giriş kısmının ardından ilk bölümde Latin Amerika bölgesinin uluslararası siyasette ve Türk Dış Politikası'ndaki yerine değinilmiştir. Ayrıca kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları teorik olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde; Türkiye'nin

LAK ülkeleri ile ilişkilerinin tarihsel süreci, ilişkilerin yoğunluğu ve niteliği esas alınarak bölümlendirilmiştir. Bu bölüm çok uzun bir süreyi ifade ettiğinden dolayı çeşitli konu başlıkları altında ele alınmaktadır: “Osmanlı Devleti dönemi ilişkiler”, “1923-1991 yılları arası ilişkiler” ve “1991-2006 yılları arası ilişkiler”. Çalışmanın esas amacını teşkil eden ve açılımın başladığı yıl olan 2006 ve sonrası ilişkiler, LAK bölgesinin her bir alt bölgesi ve bölgesel örgütlerler olan ilişkileri incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları çerçevesinde Türkiye’nin Latin Amerika’da faaliyetlerini yürüten TİKA, YTB, TMV, THY, DİB gibi kuruluşlar irdelenmektedir. Ayrıca özel olarak çalışmalar gerçekleştiren kuruluşların da faaliyetlerinden bahsedilmektedir.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Uluslararası İlişkilerde Dış Politika Yapıcılığı(Policy Making)

Dış politika en genel tabirle, devletlerarasındaki ilişkilerin bütünü ve bir devletin diğer devletler ile olan ilişkilerinde kendisi adına en yüksek faydayı elde etmek için sürdürdüğü politikalaradır. Her devlet uluslararası sistemde bir dış politika tutumu üretir. Devletler arasındaki dış politika ilişkilerini anlamak için bazı parametreler bulunmaktadır.⁵

- Dış politika uzmanlık ve tecrübe gerektiren bir alandır.
- Dış politika çok boyutlu geniş çaplı düşünmeyi gerektirir.
- Dış politika sabır ve dikkat gerektiren bir sanattır.
- Dış politika yapımında “eşit egemenlik” soyut bir ilkedir.
- Dış politika yapımında etkileri açısından “iç-dış politika” ayrımı vardır fakat bu mutlak bir ayrım değildir, geçişkenlik ve etkileşim içerir.
- Dış politika değerlendirmelerinde “analiz seviyesi” belirleyicidir.
- Dış politikada ebedi/ezeli düşman olmadığı gibi ezeli/ezeli dost da yoktur.

Dış politika hem birbirinden farklı hem de birbiriyle ilişkili unsurlar üzerinden inşa edilmektedir. Tayyar Arı “*Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*” adlı kitabında, dış politikanın üç unsura dayandığını ifade etmektedir: *ulusal unsurlar, uluslararası unsurlar ve karar verme sürecini etkileyen iç unsurlar*. Arı, ulusal unsurları da kendi içinde alt başlıklarda; nicel unsurlar(*coğrafya, doğal kaynaklar, endüstri kapasitesi(ekonomik kapasite), askeri kapasite ve nüfus*) ve nitel unsurlar(*ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği*) şeklinde sınıflandırmaktadır.

⁵ Süleyman Güder, Murat Çemrek ve M. Hüseyin Mercan, “Geleceğin Türkiye’inde Dış Politika: Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2020, s.2 ve 3.

Nicel unsurlar daha çok kısa ve orta vadede değişmesi pek mümkün olmayan, sabit unsurları ifade etmektedir. Bu bağlamda ülkelerin bulunduğu konum ve coğrafi şekiller ülkelerin coğrafyasını oluşturur ve dış politika yapımına etki eder. Sınır uzunluğu, sınırların paylaşıldığı ülkeler, deniz ve dağlar gibi coğrafi şekillerin varlığı politikada belirleyicidir.⁶ Jeopolitik sınırlar ülkelerin konumları nedeniyle çatışma risklerini barındırabilir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Afrika devletleri arasındaki resmi sınırlar ve kültürel/tarihsel sınırlar uyumsuzlukları sorunları meydana getirmektedir.⁷ Doğal kaynaklar yönünden, ülkelerin sahip olduğu yer altı kaynakları ve tarımsal verimliliğin yüksek olması sayesinde bir güç unsuruna dönüşür.⁸ Endüstri kapasitesi ya da ekonomik kapasite; ülkenin kaynaklarının sanayileşme ile doğru kullanılması sonucu bir politik güce dönüşür. Böylece ekonomik kalkınma gerçekleşir. 2. Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın hızlı teknolojik kalkınması ve AB'nin Euro'ya geçerek ortak para politikası belirlemesi ekonomik gücün örnekleridir.⁹ Askeri kapasite, sert gücün de başat unsurudur. Teknolojik gelişmelere uyulduğu ve uluslararası siyasetin güncel ve dönemsel değişiklikleri takip edildiği takdirde askeri kapasite büyük bir güç unsurudur. Aksi halde ise kaynak israfına maruz kalır ve teknolojik olarak geride kalır. Bu durumda ise dış politik bir güçten ziyade içe kapanma gerçekleşir.¹⁰ Nüfus, tek başına bir dış politika gücü değildir. Ancak nüfus genç ve dinamik ise, eğitim düzeyi yüksek ise, teknoloji üretim ve kullanımına destek verebiliyorsa nüfus büyük bir güç unsurudur. Aksi durumda ise fakir ve kalabalık bir nüfus bir ülke için dezavantaj teşkil edebilir.¹¹

Dış politika yapımında nitel unsurlar ülkelerin değişken karakterli özelliklerini gösterir. Ulusal karakter; bir ulusu, diğer milletlerden farklı kılan tarihsel, kültürel değerleridir.¹² Ulusal moral ise bir ülkenin büyük bir felaket ve yıkıma maruz kalmasına rağmen kendisinin yeniden ayakta kalmasını sağlayan unsurlardır.¹³ 2. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya'nın hukukun üstünlüğü, sanayi ve

⁶ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 11. Basım, Bursa: Alfa Akademi Yayınları, 2017, s.139.

⁷ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, 50. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2010, s. 18.

⁸ Arı, a. g. e. , s. 142.

⁹ Davutoğlu, a. g. e. , s.24 ve 25.

¹⁰ Davutoğlu, a. g. e. , s.28.

¹¹ Arı, a. g. e. , s. 149.

¹² Arı, a. g. e. , s. 151.

¹³ Arı, a. g. e. , s. 152.

teknoloji yatırımları ve eğitim kalitesini artırarak yeniden güçlü ülke olmaları ulusal morale örnektir. Diplomasinin niteliği, devletlerin izlediği dış politika ile ulusal güç arasındaki dengenin oluşumudur. İyi bir yönetim, ulusal güç kaynakları arasında denge kurmak, dış politikada halkın desteğini kazanabilmek hükümetin niteliği ile alakalıdır.¹⁴

Dış politikanın belirlenmesinde uluslararası unsurlar, uluslararası sistemin mevcut yapısını gösterir. Devletler uluslararası sistemin gerçeklerini göz ardı ederek ve kurallarını kabul etmeyerek dış politika üretemez. Uluslararası sistem güç dengesine göre oluşur. Bu bağlamda imparatorluklar çağı, imparatorlukların diğer devlet üzerinde hegemon olduğu tek kutuplu düzendir. Güç dengesi ise birbirine yakın güçte olan en az iki büyük devletin olduğu düzendir. Devletler birbirinin egemenliğine müdahale etmemekle birlikte güçler dengesi eşit değildir. Yakın tarihte ise 2. Dünya Savaşı ile 1990 yılları arası süreçte iki kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik bölünme ve kutuplaşma diğer devletleri bu bloklardan birinde bulunmaya zorlamıştır. Sovyetlerin yıkılmasının ardından ise günümüzdeki çok kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu düzende ABD, Çin ve Rusya gibi küresel güçler bulunmakla birlikte bölgesel güçler de ortaya çıkmıştır. Diğer yandan herhangi bir bölgede egemen olan küresel güçler değişebilmektedir. Örnek olarak Afrika'da İngiltere ve Fransa oldukça güçlü iken Rusya Kafkasya'da oldukça güçlü konumdadır. Son olarak ise az güce sahip olan ülkeler de bu sistemde yer almaktadır.

Dış politikada karar verme sürecini etkileyen iç unsurlar hükümetlerin niteliğine göre değişmektedir. Monarşi yönetimlerinde ve ya totaliter devletlerde kararlar tek bir kişiden verilebilmektedir. Demokratik ülkelerde ise devlet başkanları, meclis, bürokrasi ve halk karar verme sürecinde etkilidir.

1.2. Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç

Tezin ilgili kısmında Türkiye'nin LAK Bölgesinde yumuşak güç unsurları açıklanacağı için bu alt başlıkta yumuşak güce ilişkin bilgiler yansıtılacaktır.

¹⁴ Arı, a. g. e. , s. 153.

Güç kavramı devletlerarası ilişkileri açıklamada sıkça kullanılan bir tabirdir. Genel manada ifade edildiğinde güç, bir devletin yapmak istediklerini bir şekilde karşı tarafa kabul ettirmesidir. Bu kabul ettirme zora dayalı da olabilir, istek ve ya iknaya dayalı da olabilir. Amerikalı düşünür Joseph Nye ABD'nin dış politika çalışmaları ve dünyadaki imajından hareketle gücü ve onun bir alt kavramı olan sert güç(hard power) ve yumuşak güç(soft power) kavramlarını 1980'li yıllarda açıklamıştır. Nye'a göre, eğer karşı taraf üzerinde istenilenler, askeri ve ekonomik araçlar ile gerçekleştiriliyorsa bu sert güçtür. Sonucu ise boyun eğdirme, baskı ve tehdit gibi unsurlardır. Ancak bir devlet istediklerini karşı tarafın rızası ile de yaptırır. Bunu hayran bırakan değerler üretme, örnek olma, refah toplumu olma ve şeffaflık gibi özellikleri ile sağlar ki buna yumuşak güç denir.¹⁵

Yumuşak güç karşı tarafın tercihlerini şekillendirir ve bunu somut olmayan olgular üzerinden sağlar; ilgi çekici duruş, kültür, politik değer ve kurumların varlığı. Özellikle bir ülkenin demokratik olması yumuşak gücün kullanımını daha etkin kılar. Sonuç olarak sert güç, yaptırım ve zorlamaya dayanırken; yumuşak güç, işbirliğine dayanır.¹⁶ Yumuşak gücün 3 temel kaynağı vardır: kültür(diğer toplumların dikkatini çektiği takdirde), politik değerler(ülke içi ve ülke dışında beklentileri karşıladığında) ve dış politika(yasal ve ahlaki görüldüğünde). Yumuşak gücün kullanımında özellikle kültür başat bir unsur teşkil eder ve bu kültürün yerel değil uluslararası değerler ile örtüşmesi gerekir. Bu bağlamda Nye ABD'nin yumuşak gücünün etkili olmasını gıda ürünleri, eğitim kalitesi, yasaların meşruiyeti, kültür-sanat faaliyetleri, çevrenin korunması, refah toplumu olma gibi özelliklere bağlamaktadır.¹⁷

Yumuşak gücün bir devlet tarafından kullanılmasını sağlayan temel saik devletlerin kamu diplomasisini etkin bir şekilde yürütmek istemesidir. Kamu diplomasisi en genel manada bir devletin başka bir devlet, devlet dışı organizasyonlar ve vatandaşlar ile etkileşim kurmasıdır.¹⁸ Geleneksel kamu diplomasisinde daha çok devletlerin birbiri ile etkileşim kurması söz konusu iken özellikle Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu düzenin sona ermesi ile yeni bir uluslararası yapı oluşmuştur. Bu noktada

¹⁵ Joseph Nye, Soft Power: The Means to Success in World Politics, 1. Basım, New York: PublicAffairs, 2004, s.5.

¹⁶ Nye, a. g. e. , s.6.

¹⁷ Nye, a. g. e. , s.11 ve 12.

¹⁸ Nye, a. g. e. , s.107.

Çin, Brezilya, Hindistan gibi ülkeler bölgesel ve küresel güç olma yolunda daha ön plana çıkmışlardır. Dünya genelinde ekonomiler küreselleşmiş, ulusal örgütlerin bazıları uluslararası örgüte dönüşmüş ve bireyler de daha etkin bir unsur haline gelmiştir. Bundan dolayı günümüzde modern kamu diplomasisi geleneksel kamu diplomasisinden farklı olarak etkileşim kurmada devletlerin yanı sıra; yabancı halklar, bireyler, ulusal devletlere bağlı kurumlar, hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, iş adamları, üniversiteler, spor kulüpleri ve medya kuruluşları gibi pek çok yapıyı dikkate alma gereği duymaktadır.¹⁹

Kamu diplomasisinin üç temel özelliği vardır:²⁰ Üç özellikte de sonuç olarak hükümet bilgisi dahilinde olan ve uzun süren kültürel ilişkilere dayanan kamu diplomasisi iyi bir şekilde sürdürülebilir. İlk ve en önemli özellik günlük iletişimdir. İç ve dış politikayı ilgilendiren hususlarda hükümet kamuoyuna en hızlı şekilde açıklamalar yapmak durumundadır. Ülkeyi derinden etkileyen krizde dahi sürekli olarak ve gerçekçi şekilde resmi makamlar iç kamuoyunu ve bundan hareketle uluslararası kamuoyunu bilgilendirmelidir. Bu demokratik bir ülkenin şeffaf olmasının gerekliliğidir. İkinci özellik stratejik haberleşmedir. Burada ülke uluslararası düzeyde markalaşma maksadıyla tanıtım çalışmaları ve reklam faaliyetleri yürütür. Üçüncüsü ise geçmişten beri sürdürülen ilişkilerin özel şahıs ve kurumlar arayıcılığıyla devam ettirilmesidir. Özel şahıslar; burslar, meslek kursları, çeşitli konularda eğitim programları, seminer ve konferanslar gibi araçlar ile kazanılabilir. Özellikle eğitim amaçlı öğrenci değişim programları sayesinde kendi ülkelerine dönen mezun öğrenciler, ülkeleri ve eğitim aldığı ülke arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesine önem vermektedir. Son tahlilde kamu diplomasisi ve yumuşak güç faaliyetleri dış politikada ortak değerler üretme, dostluk ilişkilerini geliştirme ve uzlaşmayı öncelikle özelliklerine sahip olmalıdır. Ayrıca iç politika ve dış politika arasında tutarlılık olmalıdır. Aksi halde başarı sağlanması mümkün değildir.²¹

¹⁹ Uğur Ünal, “Neo-Liberal Çoğulcu Küresel Yapılanmada Yeni Aktör Olarak Kamu Diplomasisi”, http://tasam.org/tr-TR/Icerik/51410/neo-liberal_cogulcu_kuresel_yapilanmada_yeni_aktor_olarak_kamu_diplomasisi(5 Haziran 2019)

²⁰ Nye, a. g. e. , s.108 ve 109.

²¹ Nye, a. g. e. , s.110.

Ülkeler arasındaki güç dengeleri kıyaslamalarını, sert güç unsurları üzerinden yapmak daha kolay olmaktadır. Askeri ve ekonomik kapasiteler; asker sayısı, silahlar, ekonomik veriler, üretim kapasitesi gibi unsurlar ölçülebilir somut değerlerdir. Buna karşılık yumuşak güç; kültür, diplomasi, eğitim gibi unsurlara dayandığı için ülkelerin ne kadar yumuşak güce sahip olduğunu hesaplamak daha zordur. Ancak yine de ülkelerin yumuşak gücünün tespitine ilişkin bazı çalışmalar geliştirilmiştir:

- *Kamuoyu Araştırmalarına Dayanan Denemeler*

Kamuoyu anketleri ile katılımcılara, herhangi bir ülkenin yumuşak güç çalışmasını nasıl bulduğuna dair sorular sorulmaktadır. Bu sayede yumuşak gücü kullanan ülkenin halkta ne kadar beğenildiği ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan çalışmalar yerine ilgili ülkenin nasıl algılandığına ilişkin farklı sorular sorularak katılımcıların ülkeyi ne kadar tanıdıkları öğrenilmektedir.²²

- *Nicel Verilere Dayanan Denemeler*

Bu çalışma ile bazı yumuşak güç kavramlarına ortalama bir puan verilir ve bunun üzerinden katılımcılara sorular yöneltilir. Örneğin ülkenin dili ne kadar popüler, ülkede yabancı dil bilen sayısı kaç kişidir, üniversite eğitimi ne kadar kalitelidir, ne kadar göçmen ülkede yaşamaktadır, seçimlere katılım oranı nedir gibi sorular sorulur. Bu sayede ülke hakkında yumuşak güç kullanımı değerlendirmesi yapılır.²³

- *Kamuoyu Araştırmaları ile Nicel Verileri Bütünleyen Denemeler*

Bu çalışmada da kamuoyu anketleri ile nicel verili anketler birbiriyle ilişkilendirilerek anketler gerçekleştirilir. Yumuşak güç; eğitim, kültür, sağlık, iş dünyası gibi genel başlıklarda belirlenir. Ardından her genel başlığa ilişkin alt sorular yöneltilir. Örneğin diplomasi alanına ilişkin olarak ne kadar diplomatik temsilciliğe sahip olduğu, eğitim alanına ilişkin olarak ne kadar yabancı öğrencinin ülkede eğitim gördüğü ve ya üniversitelerde ne kadar akademik makale yayınladığı gibi sorular. Elde edilen veriler arayıcılığıyla ülkenin yumuşak gücü değerlendirilir.²⁴

Yumuşak gücün ölçülmesine ilişkin anketler ve değerlendirmeler yapılsa da yumuşak güç unsurlarının doğasından kaynaklanan hesaplama sorunları ortaya

²² Utku Yapıcı, “Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?”, Uluslararası İlişkiler, Cilt. 12, Sayı. 47, (Aralık 2015), s.13 ve 14.

²³ Yapıcı, a. g. e. , s.14.

²⁴ Yapıcı, a. g. e. , s.15, 16 ve 17.

çıkılmaktadır.²⁵ İlk hata sebebi, kamuoyuna yöneltilen anket sorularının yönlendirici olma özelliğidir. Sorunun yönlendirme amaçlı hazırlanma ihtimali sağlıklı veriler elde etmeye neden olmaktadır. İkincisi, veri kaynaklarında ve nicel verilerde öznel tutumlardan meydana gelmektedir. Nicel veriler hazırlanırken konu başlıklarına verilen keyfi ortalama değerler, yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır. Son olarak ise yumuşak güç unsuru ile dış politika arasındaki ilişki net olarak bilinmemektedir. Örneğin bazı yumuşak güç unsurları beğenilirken, ilgili ülkenin siyasi tavırları beğenilmeyebilir. Bazı çalışmalar insanları cezbederken bazıları ise hoşnutsuz kılabilir. Son tahlilde her şeye rağmen verilerin öznel hazırlanması ve değerlendirmelerin bakış açılarına göre değişmesi nedeniyle, bir ülkenin yumuşak gücünün kesin olarak hesaplanması pek mümkün gözükmemektedir.

Yumuşak güç politikaları yakın döneme kadar ABD ve Avrupa ülkeleri açısından büyük ölçüde başarılı politik araçlar olarak görülmüştür ve uygulanmıştır. Bunun sonucunda oluşan cazibe sayesinde; Rusya'nın siyasi baskıları altında yer alan Doğu Avrupa ülkeleri, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye gibi ülkeler Avrupa Birliği'ne katılım yönünde politikalar izlemiş, siyasi ve ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak yumuşak güç politikalarının başarısızlığa uğrama ihtimali de bulunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra gerçekleşen gelişmeler, yumuşak güç ile başarı yazan ABD ve AB ülkeleri gibi ülkeleri bu defa yumuşak güçte başarısızlığa maruz bırakmıştır. Yumuşak güç politikalarının başarısızlığa uğramasının öne çıkan dört sebebi olmuştur.²⁶ İlki, liberalizmin yumuşak güç ile aynı doğrultuda kabul edilmesinin yanlışlığıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ABD'nin galip ayrılması ile ABD ve Avrupa ülkeleri nezdinde liberalizm ve serbest piyasa ekonomisinin tüm dünyaya hakim olması gerekliliği savunulmuştur. Ancak süreç içerisinde neoliberal siyasi ve ekonomik programları uygulama kapasitesine sahip olmayan ülkelerde borç krizi, ekonomik eşitsizlikler, sosyal problemler ve sonuçta siyasi huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Diğer yandan son yıllar içerisinde İtalya, Avusturya, Macaristan, Hollanda gibi ülkelerde liberalizm karşıtı siyasi hareketler iktidara gelmiş ve siyasi düzeyde oldukça güçlenmiştir. Bu durumda liberalizm

²⁵ Yapıcı, a. g. e. , s.18.

²⁶ Eric Li, "The Rise and Fall of Soft Power", Foreign Policy, 2020, <https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/> (19 Şubat 2021)

sorunu yaşıyan Avrupa ülkelerinin başka ülkelere karşı liberalizm konusunda cazip kalması mümkün olmamaktadır. İkincisi, yumuşak güç politikaları yürüten ülkelerin kibirli bir tavır takınmalarıdır. Bu durumda toplumlara üstünlük iddiasıyla yumuşak güç arayıcılığıyla dayatma uygulanırsa bu istenmeyen sonuçlar doğurur. Özellikle ABD'nin Irak'a müdahalesi, Avrupa ülkelerinin Libya'ya müdahalesi gibi hadiseler yumuşak güç politikalarının sonunda bir dayatmaya, müdahaleye dönüşeceği çekincesini oluşturmaktadır. Üçüncüsü, yumuşak gücün tek başına gücü temsil ettiği yanılgısıdır. Aslında bir ülke, askeri ve ekonomik güce sahip değilse yumuşak gücü etkin kullanamaz. Örneğin ABD'nin siyasi krizde olduğu ve ya ekonomik darboğazda olduğu düşünülürse yine cazip bir ülke olamayacağı aşıkardır. Dördüncüsü ise yumuşak güç öğeleri genellikle oldukça kırılgan ve ters tepme özelliğine sahip unsurlardır. Örneğin sosyal medya ve teknoloji kullanımı açık toplum ilkesi nezdinde Avrupa ülkeleri tarafından sıkça desteklenmiştir. Bu bağlamda Arap Baharı protestoları ve Ukrayna'daki Rusya karşıtı protestolar hoş karşılanmıştır. Ancak Avrupa'daki siyasi protestoların da Rusya tarafından teşvik edilmesi ve haberlerin servis edilmesi, Avrupalı hükümetler tarafından hoş karşılanmamış ve medya kuruluşlarına baskı yapılmıştır. Bu durumda da görüldüğü üzere yumuşak güç unsurları ülkelerin aleyhine kullanılabilecek bir silaha dönüşebilmektedir.

Sonuç olarak yumuşak güç politikaları başka ülkelerin iç işlerine karışmamalı, toplumlar üzerinde tahakküm kurmamalı, propaganda amacı gütmemeli ve tutarsız olmamalıdır. Aksi halde başarısız sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

1.3. Tarihten Günümüze Dünya Siyasetinde Latin Amerika

1492 yılında İspanyolların ve Portekizlilerin bölgeyi keşfetmesiyle LAK bölgesi genel olarak bu iki ülkeye bağımlı, sömürge valilikleri statünde kalmıştır. Portekiz sömürgesi olan Brezilya haricinde yaklaşık 350 yıl kadar süren sömürgeleştirme döneminde Latin Amerika ülkeleri, ihracata dayalı bir ekonomi politikası doğrultusunda tüm kaynaklarını başta İspanya olmak üzere Avrupa'nın zenginleşmesi üzerine kullanmak zorunda bırakılmıştır. Özellikle Napolyon liderliğindeki Fransa'nın İspanya ve Portekiz'i 1808 yılında işgal etmesi ile bu iki

ülkenin etkinliği büyük ölçüde azalmış ve 1800'lü yılların ilk çeyreğinde Latin Amerika ülkelerinin çoğu İspanya'ya karşı bağımsızlıklarını kazanmıştır.²⁷ 1823 yılında ABD başkanı Monroe'nin açıkladığı doktrin ile Latin Amerika, ABD'nin arka bahçesi olmaya başlamış ve Avrupa ülkelerinin etkisi geçmişe göre nispeten azalmıştır.

LAK ülkelerinin bağımsızlıklarını takip eden süreçte, özellikle İngiltere şirket yatırımları, finansal krediler, denizcilik, liman işletmeleri, demiryolu şirketleri ve sigorta şirketleri arayıcılığıyla yerli oligarşiler ile iyi ilişkiler geliştirmiş ve böylece Latin ülkelerinin başta ekonomik borç alanında olmak üzere İngiltere'ye bağımlılığı artmıştır. Keza Fransa da İngiltere gibi siyasal olarak etkinlik alanını genişletmiş, Meksika'da olduğu gibi iç savaflara dahi müdahil olabilmıştır. Ayrıca ekonomik olarak İngiltere ile rekabet halinde olup hammadde ithalatı ve endüstriyel ürünlerinin ihracı ile Latin Amerika pazarında etkili olmuştur.²⁸ 1865'te ABD İç Savaşı'nın da sonlanması ile ABD hem toprak genişletme, hem de ekonomik olarak kendisine bağımlı kılma şeklinde söz sahibi olmuştur. ABD de İngiltere gibi yatırım şirketleri arayıcılığıyla doğal kaynaklarda imtiyaz elde etmiş, ayrıca ekonomik yetersizlikler ve savaş finansmanları arayıcılığıyla hakimiyet sağlamıştır. 1850'li yıllardan sonra Latin Amerika ülkelerine yoğun emek göçleri gerçekleşmiş bir süre sonra ana vatan olarak adlandırılan ülkeler hem vatandaşları ile irtibat kurmak hem de yeni bağımsız olan Latin ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bu bağlamda Latin Amerika; Osmanlı Devleti de dahil olmak üzere İtalya, İspanya, Portekiz, Almanya gibi Batı Avrupa ülkelerinin yanı sıra Japonya gibi ülkelerin gündeminde olmuştur.

1.Dünya Savaşı sonrası Latin ülkelerinin bağımlılık ilişkisi devam etmekle birlikte ABD ve Avrupa nezdinde önemini korumaya devam etmiştir. Brezilya, Arjantin ve Meksika'nın görece bağımsız politika geliştirme çabaları olmakla birlikte bölge genel olarak sadece ABD yörüngesinde siyaset üretebilmiştir. Aynı yıllarda sosyalist ve milliyetçi siyasetin yükselmesi, ABD karşıtı olan Sovyetler Birliği ve Çin'in de bölge ülkeleri ile yakınlaşmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş boyunca ABD

²⁷ Edward J. Renehan Jr. , The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy, New York: Chelsea House Publishers, 2007, s. 70, 71 ve 72.

²⁸ John Charles Chasteen, The Contemporary History of Latin America, 1. Basım, Londra: Macmillian, 1993, s.123 ve 124.

ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabete Latin Amerika ülkeleri de yoğun bir şekilde maruz kalmıştır. ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri baskıları sol muhalefet hareketlerde ABD karşıtlığını körüklemiş ve 1959'da Küba Devrimi ile bu karşıtlık zirveye ulaşmıştır. Arka bahçesinde Sovyet dostu ülkeleri kabul etmek istemeyen ABD, bunun için baskısını artırmış ve komünist-sosyalist liderleri askeri darbeler ile dahi olsa bastırma yoluna gitmiştir.²⁹ Soğuk Savaş süresince Sovyetlere nazaran ABD baskısı ve etkinliği çok daha yüksek olmuştur. Ancak bu baskılama toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunları devam ettirmiş; 1960 ve 1970 yıllarda Latin Amerika uluslararası ilişkilerde “bağımlılık teorileri ve merkez-çevre yaklaşımı” türü konularda incelenmiştir. Latin Amerika'nın ekonomik tecrübesinden çıkan bu yaklaşımlar çerçevesinde; bölgenin geri kalmışlığının, dışa bağımlılığının ve sermaye yetersizliğinin sebebinin tarihsel bağımlılık ilişkisinden olduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda ekonomik ve siyasal bağımsızlık için sorunların ortaya çıkmasına neden olan ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelere karşı bağımlılığının en aza indirilmesi ve otonom bir sisteme sahip olunması savunulmuştur.³⁰

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte ABD'nin Sovyet ve komünizm tehdidi algısı büyük ölçüde zayıflamış, özellikle ekonomik bağımlılık ilişkileri devam etmekle birlikte başta AB ülkeleri olmakla birlikte Türkiye de dahil pek çok ülke Latin Amerika ülkeleri ile ilişki geliştirmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda neoliberal ekonomik uygulamalar ve ABD yanlısı siyasetin getirdiği başarısızlıklar Latin sol hareketlerini 2000'lerin başından itibaren iktidara taşımış ve bu dönüşüm “Pembe Dalga” olarak adlandırılmıştır. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile dünyanın genelinde gerileyen sol hareketlerin aksine Latin Amerika'da solun git gide daha da güçlenmesi en dikkat çekici konulardan biri olmuştur.³¹ Böylece ABD dışında küresel olarak sahneye çıkan Rusya ve Çin'in de bölgede etkinliğini artırmasına imkan doğmuştur. Bu süreçte aynı şekilde geleneksel olarak bölgede hakim olan İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler AB çatısı altında Latin

²⁹ Walter D. Mignolo, *The Idea of Latin America*, 1. Basım, Padstow: Blackwell Publishing, 2005, s. 98.

³⁰ Mehmet Özkan, “Latin Amerika'da uluslararası ilişkiler”, *Gerçek Hayat*, 2017, <http://www.gercekhayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/latin-amerikada-uluslararasi-iliskiler/> (17 Ekim 2017)

³¹ Mignolo, a. g. e. , s. 158.

Amerika ülkeleri ile ilişkilerini büyük ölçüde ilerletmiştir.³² Ayrıca Türkiye, İran, İsrail, Körfez ülkeleri gibi ülkeler de 2000’li yıllar sonrası Latin Amerika ile ilişkilerini belirgin bir şekilde artırmıştır. Küresel düzeyde bakıldığında ise tüm dünyada olduğu gibi Latin Amerika’da da Çin’in ABD’ye karşı alanını genişlettiği, ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkilerini artırdığı görülmektedir.³³ Gelecek yıllarda Latin ülkelerinin de görece aktör olmakla birlikte ABD ve Çin’in başını çektiği sert rekabetin yaşanacağı görülmektedir. Ayrıca Rusya ve AB’nin de siyasi ve ekonomik olarak etkinliğini artıracığı bir Latin Amerika hakimiyet mücadelesinin olacağı gözükmemektedir.

1.4. Türk Dış Politikası’nda Latin Amerika Bölgesi ve Karayipler Bölgesine Yönelik Politika Yapım Süreci

Türk Dış Politikası’nın (TDP) tarihsel seyrine bakıldığında, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinin hiçbir zaman öncelikli ilişki kurulacak ülkeler arasında olmadığı görülmüştür. Osmanlı’nın son yıllarından kalan diplomatik ilişkilerin mirası, Cumhuriyet’in ilk yıllarında devam etmiş ancak uzun yıllar neredeyse yok düzeyinde kalmıştır. Hem Osmanlı Devleti dönemi hem Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında Latin Amerika başat bir alan görül(e)memiştir. Ancak ilişkilerin var olması ve devam etmesi olumlu da karşılanmıştır. 1950’li yıllarda DP iktidarı döneminde görece liberalleşme ve dışa açılma ile TDP, LAK ülkeleri ile gelişmelere sahne olmuş; diplomatik temsil düzeyi karşılıklı artmış, bölgedeki büyükelçilere birden fazla ülkeyi temsil etme yetkisi verilmiştir. 1964 ve sonrasında ise Kıbrıs meselesinde yalnızlaşan Türkiye şartlar gereği LAK ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeyi amaçlamış, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve bölge ülkelerindeki büyükelçiler ile resmi ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

LAK bölgesi ilk defa 1990’lı yıllardan sonra TDP için ilişkilerin geliştirilmesi gereken alan olarak belirlenmiştir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında, Soğuk

³² Guy Edwards and Enrique Mendizabal, “Latin American and European Relations in an Age of Uncertainty and Opportunity”, Manuela Nilsson and Jan Gustafsson(Ed.), Latin American Responses to Globalization in 21st Century içinde (188-206), New York: Palgrave Macmillan, s. 190.

³³ Eduardo Pastrana Buelvas y Rafael Castro Alegria, “America Latina y China: ¿intereses contrarios o concordes?”, Wolf Grabendorff ve Andres Serbin(Ed.), Los Actores Globales y El(Re) Descubrimiento de America Latina içinde (153-168), Barcelona: Icaria Editorial, 2020, s.159 ve 160.

Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünya siyasetinin kutuplaşma eğiliminden çıkması ve dış politikaların çeşitlenme ve serbestleşme dönemine girmesinin etkisi büyüktür. Böylece hem Türkiye hem LAK ülkeleri ABD'nin komünizm ve Sovyetler karşıtı propaganda ve baskısından kurtulup kısmen de olsa bağımsız siyaset izleyebilme imkanına kavuşmuştur. Ayrıca 1997-2002 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten İsmail Cem'in dış politika yaklaşımı süreçte etkili olmuştur. İsmail Cem, Soğuk Savaş sonrası “çok yönlü ve etkili” dış politika anlayışını benimsemesi sayesinde Türkiye'nin LAK bölgesine ilgisi de artmıştır. İsmail Cem; bölge ülkelerindeki Türk büyükelçileri, kamu ve özel sektörlerden uzmanlar ile toplantılar gerçekleştirmiş ve nihayetinde 1998 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı'na “Latin Amerika ve Karayipler” yılının ilanı ile bu bölge TDP açısından başat bir konu haline gelmiştir. Ancak LAK ülkelerinin o yıllarda halen birinci gündem olmadığını da belirtmek gerekir. Öncelikle söz konusu açılım yılının Türkiye'nin Afrika, Orta Asya ve Ortadoğu gibi açılımlara da sahne olması Latin Amerika'nın TDP'de özel ve ayrıcalıklı olmadığını göstermektedir. Diğer yandan ise Türkiye'nin 1963'den beri sürdürdüğü Avrupa Birliği yolculuğunun 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde üyeliğe dair yeni şartların getirilmesi ile hayal kırıklığına dönüşmesi, mecburen TDP'de yeni açılımlar yapılmasını zorunlu kılmış ve Latin Amerika'da bu zorunlulukta yer almıştır. Kuşkusuz belirtmek gerekir ki bu durum bir zorunluluk da olsa Türkiye-Latin Amerika ilişkileri açısından oldukça olumlu gelişmelere vesile olmuştur.

TDP'nin Latin Amerika'ya bakışında 2006 yılının ikinci milat olduğu söylenebilir. 1998'de ilan edilen ilk plandan sonra 2006 yılında Türkiye'de “Latin Amerika ve Karayipler” yılı ilan edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı nezdinde 2006 LAK Eylem Planı çerçevesinde;

- Bölge ülkeleri ile siyasi antlaşmalar imzalayarak hukuki altyapının oluşturulması,
- Bölge ülkelerinde yeni büyükelçilikler ve TİKA ofislerinin açılması ile diplomatik etkinliğin artırılması,
- Karşılıklı üst düzey ziyaretlerin düzenlenmesi ve bilgi alışverişini artırmak amacıyla siyasi istişare mekanizmalarının kurulması ile siyasi altyapının

oluşturulması sağlanarak bölge ülkeleri ile işbirliğinin derinleştirilmesi hedeflenmiştir.³⁴

2006 ve sonrası Latin Amerika'nın TDP yapıcılığı nezdinde büyük önem kazandığı bir gerçek olmakla birlikte, birincil önceliğin yine Latin Amerika olmadığı da kabul edilmelidir. Ancak bu dönemde önceki girişimlerden farklı olarak Türkiye'nin LAK açılımı, AB ile ilişkilerinin bozulmasına karşılık alternatif bulmak için başlatılmamış aksine 2004 yılında iyiye giden AB üyelik süreci ile beraber çok yönlü dış politika üretme amacı güdülmüştür.³⁵ Latin Amerika açılımına benzer olarak Türkiye'nin 2008 yılında Afrika açılımını başlatması, İslam ülkeleri, Balkanlar ve Ortadoğu ile ilişkileri geliştirmesi, Avrasya ve Hazar bölgesi ülkeleri ile ilişkiler kurmaya çalışması dış politikada çeşitlilik arayışlarını göstermektedir. Sonuç olarak ilişkilerin gelişmesi ile Türkiye'nin 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi geçici üye olmasında Latin ülkelerinden de ciddi destek görmüştür.

2003-2016 yılları arasında Başbakanlık Dış Politika Danışmanlığı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan olarak görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun "Merkez ülke Türkiye, medeniyet liderliği, komşularla sıfır sorun, bölgesel ve küresel güç" gibi politika düşünceleri Türkiye'nin yumuşak güç kuruluşlarına ve çalışmalarına da önem vermesi ile ciddi gelişme göstermiştir.³⁶ Bu süreç içerisinde Davutoğlu'nun yaklaşımları Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve önce Başbakan, ardından Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından da benimsenmiştir. Diğer yandan uluslararası düzende Türkiye ile birlikte Latin Amerika ülkelerinin de küresel düzlemde yeni gelişen aktörler olarak ortaya çıkması, Türkiye'nin aktif dış politika anlayışı ile örtüşmüştür. Türkiye LAK Açılımı kapsamında;

- Uluslararası düzende siyasal işbirliklerini ve stratejik ortaklıklarını artırmayı
- Yeni ekonomik ilişkiler geliştirerek ticaret pazarlarını çeşitlendirmeyi

³⁴ Recep Türk, "Latin Amerika ve İnka Medeniyeti'nin Merkezi Peru", Nilüfer Narlı ve Burak Küntay (Ed.), Latin Amerika'yı Anlamak içinde (11-39), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s.16.

³⁵ 2004 yılında Brüksel şehrinde Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda müzakere süreci başlamış ve reformlar sürecine geçilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda karşılıklı güvensizlik artmış ve Türkiye yeniden dış politikada AB'ye alternatif açılımlar gerçekleştirme amacı gütmüştür.

³⁶ Bülent Aras, "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", Insight Turkey, Cilt. 11, Sayı. 3, (2009), s.129 ve 130.

- Kamu diplomasisi ve yumuşak güç çalışmalarını etkin hale getirerek siyasi, toplumsal, akademik ve kültürel ilişkileri geliştirmeyi hedef olarak belirlemiştir.³⁷

2006 yılı ve sonrası TDP'nin gelişim sürecine bakıldığında 2009-2012, 2015-2016 ve 2017-2020 dönemlerinin Latin Amerika ile ilişkilerde yakınlaşmanın arttığı yıllar olduğu görülmektedir. Ancak bu yakınlaşmanın LAK'taki aktörleri hep farklı olmuştur. 2009-2012 yılları arasına bakıldığında; Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin tarihte en fazla geliştiği dönem olmuştur. LAK bölgesinin lider ülkeleri Brezilya ve Arjantin başta olmak üzere Türkiye, neredeyse bütün bölge ülkeleri ile üst düzey ilişki kurmuştur. Karşılıklı büyükelçiliklerin sayısı, ticaret hacmi, diplomatik ziyaretler, parlamentolar arası dostluk gruplarının sayısı belirgin bir artmıştır. Özellikle 2010 yılında İran'ın uranyum zenginleştirme meselesinin diplomatik çözüme kavuşturulması çalışmaları sonucunda Türkiye-Brezilya yakınlaşması dünya gündeminde de yer almış ve ilişkilerin zirveye ulaştığı yıl olmuştur. Ancak süreç 2010 yılından sonra tersine dönmeye başlamış, 2013 yılı ile birlikte Brezilya ve Arjantin ile ilişkiler belirgin bir şekilde düşüşe geçmiş ve Türkiye'nin LAK açılımları kesintiye uğramıştır.

2015-2016 yılları LAK ile ilişkilerin tekrar arttığı bir dönem olmuştur. Cumhurbaşkanlığı düzeyinde 2015 yılında Peru, Şili ve Ekvator; 2016 yılında ise Kolombiya, Küba ve Meksika'ya ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ancak Peru, Şili ve Meksika'nın liberal ticaret politikalarını benimseyen ekonomik tarzı ve ABD ile yakın ilişkileri, Küba'nın ise ticareti geliştirici modele uymayan sosyalist ekonomi modeli nedeniyle istenilen verim Türkiye açısından elde edilememiştir. Diğer yandan 2014'te Karayip ülkelerinin entegrasyon örgütü CARİCOM ile "İstişare ve İşbirliği Mekanizması Dışişleri Bakanları I.Toplantısı" İstanbul'da gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye 2015'te Orta Amerika ülkelerini bir araya getiren SICA'da bölge dışı gözlemci üye olmuş ve Orta Amerika ile yakınlaşması açısından tarihi bir adım atmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihindeki "darbe girişimi" sonrasında ABD ile gerilen ilişkilere alternatif olarak özellikle 2017-2019 arası Türkiye-Venezuela ilişkileri

³⁷ Ariel Gonzalez Levaggi, "Turquia y America Latina y el Caribe: entre el europeismo y el eurosianismo", Wolf Grabendorff ve Andres Serbin(Ed.), Los Actores Globales y El(Re) Descubrimiento de America Latina içinde (273-284), Barcelona: Icaria Editoryal, 2020, s.278.

büyük gelişme göstermiştir. Venezuela ile devlet başkanları ve dışişleri bakanları düzeyinde çok sayıda ziyaret gerçekleşmiştir. Yanı sıra ekonomik ve kültürel ilişkiler de gelişmiştir. Özellikle 2018 yılında imzalanan “*altın antlaşması*” tarihi bir adım olmuştur. Ayrıca bu yıllarda görece Türkiye-Paraguay ilişkileri de artmıştır. Bu dönemde de LAK’ın başat ülkeleri olan Brezilya, Arjantin ve Meksika ile ilişkiler istenilen düzeye ulaşamamıştır.

2018 yılında Türkiye’de başkanlık sistemine geçilmesi ile birlikte cumhurbaşkanlığının yetki alanı genişlemiştir. Bu bağlamda Ahmet Davutoğlu’nun 2016 yılındaki istifasının ardından, Türkiye’nin LAK bölgesine açılımları bağlamında dış politika yapıcılığını Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu belirlemektedir. Bu politika; LAK bölgesindeki Türk büyükelçileri, ticaret müşavirleri, TİKA, TMV, THY VE DEİK gibi Türk kamu diplomasisi ve yumuşak güç kuruluşlarının bölgedeki yetkilileri ile yapılan yıllık istişare toplantıları neticesinde oluşturulmaktadır.

BÖLÜM 2

2.TÜRKİYE-LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER İLİŞKİLERİ

2.1.İlişkilerde Tarihsel Arka plan ve Kurumsallaşma

2.1.1.İlişkilerin Başlangıcı: Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri

XIX. yüzyılın sonlarında ekonomik ve siyasal sebeplerle Osmanlı Devleti'nin özellikle Suriye, Lübnan ve Filistin bölgelerinden çoğunluğunu Hristiyan vatandaşlarının oluşturduğu yüzbinlerce insan daha iyi hayat şartlarına kavuşabilmek amacıyla başta Brezilya ve Arjantin olmak üzere pek çok Latin Amerika ülkesine göç etmiştir. Nüfus, işgücü ve prestij kaybına neden olan bu durum, Osmanlı Devleti için olumlu görülme de bir süre sonra artık kaçınılmaz bir gelişme olduğu anlaşıp muamele tarzında değişikliğe gidilmek zorunda kalınmıştır.

Göçler sonucunda ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti için vatandaşlarının hukukunun korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlı göçmenlerinin gittikleri ülkelerde hayata ekonomik ve sosyal yönden tutunmaları Osmanlı Devleti için de yeni bir siyasal alan açılması fırsatını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti hem Latin Amerika ülkeleri ile ticari ve siyasi ilişkilerini geliştirmek hem de bölge arayıcılığıyla Avrupalı büyük devletlerin ve yeni gelişen Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin politikalarını, genel anlamda söylemek gerekirse dünya siyasetini takip etmek istemiştir. Böylece günümüzde de Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile ilişki kurmasını ve geliştirmesini sağlayabilecek en önemli yumuşak güç unsuru olabilecek “Osmanlı Göçmenleri(El Turkolar, Los Turcos)” meselesi, Osmanlı Devleti'nin de Latin Amerika ülkeleri ile ilişki kurmasını tesis eden temel unsur olmuştur. Sonuç olarak karşılıklı resmi antlaşmalar imzalanmış, devlet başkanları arasında telgraflar ve tebrik mektupları gönderilmiş, konsolosluklar açılmıştır.

2.1.1.1- Osmanlı Göçmenleri(El Turkolar)

XIX. yüzyıl dünyada ticari engellerin kaldırıldığı, emek ve sermayenin rahat bir şekilde hareket edebildiği bir küreselleşme dönemi olmuştur. Bu dönemde kaynaklar yönünden oldukça zengin ve kalkınmayı amaçlayan ABD, Kanada, Avusturalya, Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler yoğun bir işgücü talep etmekteydiler. Buna karşılık Avrupa ve Ortadoğu devletleri kaynaklar yönünden sıkıntı içerisinde bulunuyordu ve nüfusları da fazlaydı. Bu karşılıklı zıt durumlar nedeniyle demografik, sosyal ve özellikle ekonomik sebeplerden dolayı başta Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinden olmak üzere milyonlarca insan yeni kıtalara göç etmiştir.³⁸ Bu göç hareketine doğal olarak Osmanlı vatandaşları da geniş bir şekilde katılmıştır. Ancak Osmanlı göçmenlerinin çoğunlukla ABD ve Avustralya'dan ziyade Latin Amerika ülkelerine göç ettiği görülmektedir. Bu duruma neden olan Osmanlı göçünün bazı temel sebeplerden ortaya çıktığı söylenebilir:³⁹

1-Ekonomik sorunlar: Osmanlı Devleti'nin Suriye, Lübnan ve Filistin bölgeleri ziraat yönünden elverişli topraklara sahip değildi. Önemli ihraç ürünü olan ipekli kumaş gibi ürünlerin ise piyasa değeri Avrupa ürünleri karşısında düşmüştü. Bu nedenle bölgede ekonomik sorunlar ve işsizlik artmıştı.

2-Siyasi sorunlar: Ekonominin de bozulmasına bağlı olarak Müslüman ve Hristiyan toplumlar arasında gerginlikler yaşanmaktaydı. Ayrıca bölgede eşkıyalık yapan Bedevilerin tarım arazilerine, işyerlerine ve evlere saldırıları olmaktadır. Merkezi otoritenin kısmen zayıflaması ve Avrupalı devletlerin bölgedeki kışkırtıcı politikaları da etnik ve dini gruplar arasında gerilimler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bölgede ciddi bir asayiş problemi vardı.

3-Göçün Teşvik Edilmesi: Brezilya ve Arjantin'in göçmen talep etmesi üzerine İstanbul'da ve Suriye, Lübnan bölgesinde göçün teşviki için pek çok aracı şirket ve simsar ortaya çıkmıştı. Bu şirket ve simsarların büyüdü bir şekilde sundukları

³⁸ Hamdi Genç, "Küresel Göç Dalgası Döneminde Osmanlıların Latin Amerika'ya Göçü: Şili Örneği", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1(504-518), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.505.

³⁹ Hamdi Genç ve İ. Murat Bozkurt, "Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu(1850-1915)", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Cilt. XXVIII, Sayı. I, (2010), s.76,77 ve 78.

anlatımlar ve yayınlar yeni umutlar arayan ve sıkıntıda olan vatandaşları büyük ölçüde göçe teşvik etmekteydi.

4-Latin Amerika'ya göç edenlerin belli bir ekonomik servet ve statü elde etmesi ve memleketlerine dönüp hem durumlarını anlatması hem de bölgede kalanların bu değişiklikleri bizzat görmeleri ve etkilenmeleri.

5-Son olarak Brezilya ve Arjantin'in ABD ve Avusturalya'nın aksine göçmenlere karşı herhangi bir kısıtlama uygulamamaları, yerleşim ve iş kurma konularında oldukça serbest tutum göstermeleri Osmanlı vatandaşlarının bu ülkelere göçünü kolaylaştırmıştır.

Osmanlı vatandaşları yoğun olarak 1870 ile 1915 yılları arasında göç etmişlerdir. Brezilya ve Arjantin göç yönünün merkez ülkeleri olmakla birlikte bu ülkelerde istediklerini bulamayan ve ya yeni ekonomik faaliyetler için fırsatlar elde eden göçmenler Şili, Venezuela, Kolombiya, Paraguay gibi ülkelere de göç etmişlerdir. ABD'ye göç etmeyi hedefleyenler ise geçiş yeri olarak El Salvador, Honduras ve Küba gibi Orta Amerika ve Karayip ülkelerine gitmişlerdir. Çeşitli sebepler ile ABD'ye ulaşamayanlar bir süre sonra bu ülkelerde kalıcı hale gelmişlerdir. Bundan dolayı Brezilya ve Arjantin'de daha fazla olmak üzere neredeyse bütün Latin ülkelerinde Osmanlı göçmenleri yer almıştır. Göçmenlerin çoğunluğu; Hristiyan Araplar, Ermeniler, Sefarad Yahudileri, Dürziler ve Arap Müslümanlardan oluşsa da gittikleri ülkelerde Osmanlı pasaportu ile kayıt altına alındıklarından dolayı etnik ve dini kökenlerine bakılmaksızın hepsine Türkler(İspanyolca Los Turcos ve ya El Turco) diye hitap edilmiştir.⁴⁰ Bu tabir Suriye, Lübnan Arapları ve Yahudiler tarafından büyük ölçüde hoş karşılanmıştır. El Turco tabirinin kendilerine yabancı ülkelerde bir kimlik kazandırdığını düşünmüşlerdir ve ayrıca özellikle ekonomik hayatta statü elde eden Yahudiler bu tabir ile ayrıca tanınır olmuşlardır. Ancak Osmanlı Devleti ile sorunlar yaşayan bazı Ermeni göçmenler günlük hayatlarında El Turco hitabını benimsememişlerdir.⁴¹

⁴⁰ Hamdi Genç, "Küresel Göç Dalgası Döneminde Osmanlıların Latin Amerika'ya Göçü: Şili Örneği", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde (504-518), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.508.

⁴¹ Aaron Moore ve Kent Mathewson, "Latin America's Los Turcos: Geographic Aspects of Levantine and Maghreb Diasporas", Revista de Ciencias Sociales y Humanidades, Vol. 22, No. 43, (2013), s.295.

El Turkolar Avrupalı göçmenlerin aksine tarımsal işlerde çalışmak yerine genellikle seyyar satıcılık, küçük ölçekte ticari faaliyetler ve esnafılık yapmışlardır. Ticari kabiliyetlerinin yüksek oluşu, dürüstlükleri ve en önemlisi Latin Amerika'nın bilmediği veresiye ve takas sistemini uygulamaları onları ticari hayatta başarılı kılmıştır. Veresiye uygulaması, alım gücü düşük olan çoğunluğu tarım ve sanayi işçisi olan Latin toplumlarında büyük ölçüde alım kolaylığı sağlamış böylece diğer tüccarların bu yöntem ile mücadele edememesi sonucu ticari hayatta büyük ölçüde El Turkolar etkin hale gelmişlerdir.⁴²

El Turkoların ekonomik hayatta başarılı olması sosyal hayatta da aktif hale gelmelerini sağlamıştır. Ancak büyük ölçüde farklı etnik grup, kültür ve dine sahip olduklarından dolayı kendilerini kabul ettirmek için bazı kimlik arayışlarına da girmişlerdir. Pek çok Arap göçmen soy isimlerini İspanyolca ifadeler ile değiştirmiştir. Müslüman göçmenlerden bazıları Hristiyan olmuşlar, bazıları ise gönüllü ve ya gönülsüz İslami yaşam tarzından uzaklaşmıştır. Bazı Ermeniler ise Hristiyan olmaları gerekçesi ile Osmanlı Devleti tarafından baskıya maruz kaldıklarına ve öldürüldüklerine dair propaganda yapmışlardır. Nitekim Ermeni toplumunun yerli halklar tarafından kabul görmesi diğer göçmenlere göre daha kolay olmuştur.⁴³

El Turkolar, zamanla sosyal hayata da entegre olmaları ile birlikte bazı kurumlar kurarak bir araya gelmişlerdir. Diğer yandan kendilerini ve sorunlarını anlatmak için gazete ve dergi gibi yayın faaliyetlerine de başlamışlardır. Bu yayınların pek çoğunun Osmanlı karşıtı yayın yapması, Latin toplumlarında Osmanlı hakkında olumsuz bir algı oluşmasına sebep olmuştur. Yayınların Osmanlı Devleti içerisinde yer alan bölgelerde, özellikle göçmenlerin akrabalarının yaşadığı Suriye ve Lübnan bölgelerinde de yayın yapmaları ve devlet karşıtı faaliyetlere destek olması nedeniyle bir süre sonra bu tür yayınlar Osmanlı Devleti tarafından yasaklanmıştır.⁴⁴ Buna karşılık bütün El Turkoların Osmanlı karşıtı bir çizgide olduğu söylenemez. Nitekim anavatanlarından oldukça uzakta olmalarına rağmen ülkelerinin durumunu takip eden, üzüntü ve desteklerini bildiren El Turkolar'a ait mektup ve yayın gibi

⁴² Genç ve Bozkurt, a. g. e. , s.85

⁴³ Aaron Moore ve Kent Mathewson, a. g. e, s.297,298.

⁴⁴ Mehmet Temel, XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri, İstanbul: Nehir Yayınları, 2004, s.128

belgeler de mevcuttur. Örneğin Şili'nin Antafagasta bölgesinde yaşayan El Turkolar, Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı askerlerinin ve devlet yetkililerinin gösterdiği büyük mücadele nedeniyle Osmanlı Padişahı'na tebrik mahiyetinde mektup yazmışlar ve maddi destekte bulunmuşlardır.⁴⁵ Diğer bir örnek ise Venezuela'daki Osmanlı göçmenlerinin padişaha gönderdiği mektuptur. Mektupta El Turkolar, 1912 yılındaki Balkan Savaşları nedeniyle yaşanan ağır kayıplara üzüldüklerini, ülkedeki sayılarının 3000 kadar olduğunu ve sultanın talep etmesi halinde asker olarak görev almaya hazır olduklarını ve bunun olması durumunda gerekli bütün yol masraflarının kendileri tarafından karşılanacağını belirtmişlerdir.⁴⁶ Bu mektuplar göçmenlerin ülkelerinin gündemini yakından takip ettiklerini göstermekle birlikte yerleştikleri ülkelerde ekonomik olarak ne kadar iyi duruma geldiklerini de ispatlamaktadır.

Daha önce de bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti, vatandaşlarının göç etmesinden uzun bir süre hoşnut olmamış ve göçü engelleme yönünde çalışmalar yürütmüştür. Göç dalgasına engel olunamayacağı anlaşıncı Hristiyan vatandaşların göçü uygun görülüş, Müslümanların göçü durdurulmaya çalışılmış diğer yandan ise genel olarak ticari faaliyetleri artıracak olan tüccarların göçü olumlu karşılanmıştır. Ayrıca göçe neden olan ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Son tahlilde ise göç dalgasının önlenemez bir gerçeklik olduğu her halükarda kabullenilmiş ve göçmen toplumlar ile irtibat halinde olunması amaçlanmıştır. Osmanlı göçmenlerinin pek çoğu ekonomik ve sosyal olarak belirli bir seviyeye gelse de birçok kişi de istediğini elde edememiş, kötü şartlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Bu tür kişiler durumlarının düzeltilmesi ve kendilerine yardım edilmesi için yine Osmanlı Devleti'ne başvurmuşlardır. Bu nedenle bu kişilerin durumunun düzeltilmesi, geri getirilmeleri gibi yöntemler Osmanlı için mali bir harcamaya neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin vatandaşlarının durumları ile ilgili yakından ilgilendiğine, Şili'deki bir Osmanlı vatandaşının kurtarıma hadisesi örnek olarak gösterilebilir. 1891 yılında Şili'nin Valparaiso şehrinde tüccarlık yapan Mehmet Reşat Bey karşılaştığı bir Osmanlı vatandaşı hakkında yetkililere mektup yazmıştır. Mektupta Lazatarona adlı bir dolandırıcının Edirne'de tanıştığı bir Bulgar,

⁴⁵ Genç, a.g.e, s.514.

⁴⁶ Mehmet Necati Kutlu, "Başlangıcından 20.yüzyıla Kadar Türk-Latin Amerika İlişkilerine Genel Bir Bakış ve Bazı Dönüm Noktaları", Ozan Zengin(Ed.), Latin Amerika Çalıştay Bildiriler Kitabı içinde (25-37), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013, s.34.

iki Ermeni ve bir de Müslüman kızı kandırarak Şili'ye götürdüğünü ve kötü işlerde çalıştırdığını; Müslüman kızın bir süre sonra hastalığa yakalandığı ve sokaklarda kötü koşullarda yaşamak zorunda kaldığını, bu durumdan kurtarılması gerektiğini yazmıştır. Mektuptan haberdar edilen dönemin padişahı II. Abdülhamit, Lazatarona adlı şahsın hakkında inceleme yapılması ve Müslüman kızın kurtarılması için gerekli işlemlerin yapılmasını ve masraftan kaçınılmaması talimatını vermiştir.⁴⁷

1908 yılına gelindiğinde El Turkoların sayısı Brezilya'da 60 bini, Arjantin'de 30 bini, Meksika'da 22 bini, Uruguay'da 8 bini bulmuştur. Ayrıca Küba, Şili, Venezuela, Kolombiya gibi ülkelerde sayıları binlerce kişiye ulaşmıştır. Zamanla ekonomik ve sosyal olarak belirli bir noktaya gelen El Turkolar'ın en büyük sorunu ise resmi temsil makamına sahip olamamaları olmuştur. Karşılaştıkları temel hukuki meseleler hakkında yardım alabilecekleri Osmanlı'ya ait herhangi bir diplomatik temsilcilik bulamamışlardır. Benzer olarak idari işlerinde yardımcı olacak resmi bir makamları da olmamıştır. Bu durumun, büyüyen bir sorun haline gelmesi üzerine Osmanlı Devleti konu ile ilgili çalışmalar yürütmüş başta Brezilya ve Arjantin'in başkentleri olmak üzere kıtanın çeşitli şehirlerinde konsolosluklar açmıştır. Konsoloslüğün açılmadığı ülkelerde ise Osmanlı vatandaşlarının hukuki haklarının korunması; İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD gibi ülkelerin elçiliklerine bırakılmıştır.⁴⁸

Günümüzde El Turkolar'ın nüfusu yaklaşık 30 milyon kişiye ulaşmıştır. Meksika'da 1 milyon Suriye ve Lübnan kökenli El Turko yaşamaktadır. Şili'de ise yaklaşık 500 bin Filistin kökenli yaşamaktadır ki bu Şili'nin en kalabalık ikinci etnik topluluğudur, Honduras'da ise 200 bin Filistin kökenli yaşamaktadır. Brezilya'nın sadece Sao Paulo eyaletinde 1 milyon Arap kökenli göçmen vardır.⁴⁹ Geçmişte ve günümüzde ekonomik ve siyasi hayatta ünlü olan çok sayıda El Turko olmuştur. Arjantin'de Carlos Menem, Brezilya'da Michel Temer, Kolombiya'da Julio Cesar Turbay, Ekvator'da Abdala Jaim Bucaram, Honduras'da Carlos Roberto Flores geçmiş dönemlerde devlet başkanlığı yapmış El Turkolar'dır.⁵⁰ Hali hazırda

⁴⁷ İsrail Kuralay, "Sultan II. Abdülhamid'in Şili/Valparaiso'da müthiş kurtarma hareketi", Diriliş Postası, 14 Mart 2018, <https://www.dirilispostasi.com/makale/sultan-ii-abdulhamidin-sili-valparaisoda-muthis-kurtarma-hareketi-5aa8198d76381c2568374d44> (25 Nisan 2019)

⁴⁸ Genç, a. g. e. ,s.510.

⁴⁹ Moore ve Mathewson, a. g. e, s.302,304.

⁵⁰ Selahattin Karabostan, "Güney Amerika Raporu", Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2016, s.26

Paraguay devlet başkanı Mario Abdo Benitez(Lübnan kökenli) ve El Salvador devlet başkanı Nayip Bukele⁵¹(Filistin kökenli) El Turko'dur. Meksika'da El Turko olan Carlos Slim(Selim) ülkesinin ve dünyanın en zengin iş adamlarındandır.⁵² Şili ve Venezuela gibi birçok ülkede Arap kültür merkezleri faal haldedir. Kübalı Müslümanların başkent Havana'da mescit olarak kullandığı yer "Arap Kültür Evi"dir. Şili futbol liginde 1920 yılında Filistinli göçmenler tarafından kurulan Palestino isimli takım halen profesyonel düzeyde mücadele etmektedir.

El Turkolar'ın etkinliği, bulundukları ülkelerin dış politikalarına dahi sirayet edebilmektedir. Örneğin 2018 yılı Aralık ayında Paraguay'da devlet başkanı seçilen Mario Abdo Benitez'in ilk icraatlarından biri, ülkesinin ABD başkanı Donald Trump'ın talebi üzerine Kudüs'e taşıdığı İsrail büyükelçiliğini kapatıp tekrar Tel Aviv şehrine taşıması olmuştur.⁵³ Diğer taraftan Osmanlı Ermenileri tarafından oluşturulan lobiler de pek çok Latin Amerika ülkesinde faaliyet göstermekte ve Türkiye karşıtı propaganda yapmaktadırlar. Bu nedenle sözde Ermeni soykırımını tanıyan ilk ülke Uruguay'dır. Bunun yanında Latin ülkeleri olan Brezilya, Arjantin, Şili, Bolivya, Venezuela da soykırımı tanıyan ülkeler arasında yer almaktadır.⁵⁴

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için siyasi ve ekonomik tutumunun değişmek zorunda olduğu bir dönem olmuştur. İmparatorluğun daha önceki yıllarda sahip olduğu kendi kendine yeterli olma ve diğer devletler ile diplomatik ilişki kurmaya gerek duyulmadığı düşüncesi, Sanayi Devrimi ve sömürgecilik ile ekonomik ve siyasi yönden kalkınan Avrupa devletleri karşısında yetersiz kalmıştır. Bundan dolayı karşılıklılık esasına dayalı olarak Osmanlı Devleti; Avrupa, Asya ve Latin Amerika ülkeleri ile dostluk, konsolosluk, ticaret vb. konularda antlaşmalar yapmıştır. Buna karşılık aynı yüzyıl Latin Amerika ülkeleri için yeni bir siyasetin olduğu dönem olmuştur. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük ölçüde bağımsızlıklarını kazanan Latin devletleri, hem dış politikalarını sömürgeci İspanya ve Portekiz'e karşı

⁵¹ Nayib Bukele, El Salvador's new president of Palestinian descent pledges to cure the country, 2019, <http://sabahdai.ly/7jlibd> (2 Haziran 2019)

⁵² Meksika'nın En Zengin Adamı Carlos Slim Helu'nun Hayatı, 2018, <http://www.yeniisfikirleri.net/carlos-slim-helu-hayati-kimdir/> (2 Haziran 2019)

⁵³ La Liga Arabe respalda la decision de Paraguay de anular el traslado de su embajada a Jerusalem, 2018, <https://www.monitordeoriente.com/20180907-la-liga-arabe-respalda-la-decision-de-Paraguay-de-anular-el-traslado-de-su-embajada-a-jerusalen> (17 Eylül 2018)

⁵⁴ Latin Amerika 'soykırım' dedi, 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/latin-amerika-sokirim-dedi> (2 Ağustos 2019)

çeşitlendirmek istemekteydiler hem de kahve, şeker kamışı gibi yeni gelişen tarım ürünlerinin ihracatını artırmak amacıyla yeni ticari ilişkiler kurmak niyetindeydiler. Bu karşılıklı değişen diplomatik tutum Osmanlı Devleti ile Latin Amerika devletleri arasında ilişki kurulmasını sağlamıştır.

2.1.1.2- Osmanlı Devleti- Brezilya İlişkileri

Osmanlı Devleti ile Brezilya ilişkilerinin başlangıcı ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Brezilya'nın Londra büyükelçisinin Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerin kurulması niyetiyle antlaşma imzalama talebinde bulunması, iki ülke temsilcileri arasında müzakere edilerek olumlu karşılanmış ve neticesinde 5 Şubat 1858 tarihinde iki devlet arasında "Ticaret Antlaşması" imzalanmıştır.⁵⁵ Antlaşma sonrası ilişkiler karşılıklı dostluk düzeyinde devam etmiştir. Bu dönemde iki ülkenin devlet yöneticileri, ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunan resmi yetkililere devlet nişanlarını hediye etmişlerdir. Devlet başkanları arasında tebrik telgrafları çekilmiştir. Öyle ki Brezilya İmparatoru II. Pedro 1861 yılında doğan torunundan duyduğu mutluluğu dahi Osmanlı Padişahına telgraf ile bildirmiştir.⁵⁶

İki ülke arasında gerçekleşen diğer bir olayda, 1865 yılında Basra şehrine gitmek üzere yola çıkan iki Osmanlı savaş gemisi bir fırtınaya yakalanmış ve Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrine sürüklenmiştir. Hiç görmedikleri bir ülke ve millet ile karşılaşmalarından dolayı Osmanlı askerleri şaşkınlık yaşamışlardır. Aynı zamanda dönemin önemli devletlerinden biri olan Osmanlı askerlerini görmek yerel halk için de şaşırtıcı olmuştur. O yıllarda Brezilya'ya köle olarak getirilen ve aslen de Müslüman olan pek çok siyahi Brezilyalı da gemileri ziyaret etmiş ve Osmanlı askerleri ile beraber namaz kılmışlardır. Portekiz'in İslami kimlikleri kısıtlayıcı/yasaklayıcı tutumları, bu insanların dinlerini aleni yaşamalarını engellemiştir. Ayrıca kilise ve Hristiyan cemaatlerin güçlendirilmeleri buna karşılık ise Müslümanların cami, okul ve din öğreticileri gibi temel ihtiyaçlarından mahrum

⁵⁵ Genç ve Bozkurt, a. g. e. ,s.84

⁵⁶ Mehmet Temel, "XIX. ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 19, Sayı. 2, s.173

kalmaları Hristiyanlaşmalarına ve ya İslam'ı öğrenme ve yaşama konusunda oldukça bilgisiz kalmalarına neden olmuştur. Bu nedenle Müslüman toplumun ileri gelenleri, gemilerden birinin imamı olan Bağdatlı Abdurrahman Efendi'nin ülkelerinde kalarak kendilerine dini konuları öğretmesini talep etmişlerdir. Abdurrahman Efendi de bu isteğe olumlu cevap vermiş ve gemi kaptanından da izin alarak Brezilya'da kalmıştır. Bu dönemde Abdurrahman Efendi Rio de Janeiro ve Salvador gibi şehirlerde Müslümanlara dini ve sosyal konularda eğitim vermiştir. Çalışmalarının ilk dönemlerinde Fas asıllı tercümanı ile halkla ilişki kuran Abdurrahman Efendi, tercümanın halkı yanlış bilgilendirdiğini ve aslen de Yahudi olduğunu öğrenince bizzat kendisi Portekizce öğrenerek halka İslam'ı anlatmıştır.⁵⁷ Yaşadığı olayları ise hatırat olarak yazıya dökmüştür.⁵⁸

Osmanlı devleti ile Brezilya arasında en yüksek düzeyli siyasi temas Brezilya İmparatoru II. Don Pedro'nun Osmanlı'yı ziyaret etmesiyle gerçekleşmiştir. II. Pedro ziyareti sürecinde, ilk olarak İstanbul'da bulunmuş ve padişah II. Abdülhamit ile görüşmüştür. İstanbul'un ardından Kudüs, Şam, Beyrut ve Yafa şehirlerini de ziyaret etmiş ve yerel yetkililer ile görüşmüştür. İmparator bulunduğu şehirlerde Brezilya'nın kahve üretiminden dolayı çok sayıda işçiye ihtiyacı olduğunu anlatmış ve Osmanlı vatandaşlarını da çalışmaları için ülkesine davet etmiştir. Bu davet, çoğunluğunu Hristiyan Arapların oluşturduğu Suriye, Lübnan ve Filistin bölgesinden yüzbinlerce Osmanlı vatandaşının başta Brezilya ve Arjantin olmak üzere pek çok Latin Amerika ülkesine göç etmesine neden olmuştur.

Osmanlıların Brezilya'ya yoğun göçü ile zamanla göçmenlerin resmi temsil sorunu oluşmaya başlamıştır. Bu sorun hem Osmanlı göçmenlerinin resmi işlemlerini yapmalarında problemlere neden olmuş hem de Osmanlı Devleti'nin Brezilya'da konsolosluk gibi diplomatik temsilinin bulunmamasını fırsat bilip Osmanlı göçmenleri üzerinde nüfuz kurmak isteyen Fransa gibi Avrupa devletlerinin faaliyetlerini artırmalarına neden olmuştur. Bu durumdan dolayı Osmanlı Devleti, vatandaşlarının haklarını koruma gerekçesi ile 1898 yılında Brezilya'nın başkenti Rio

⁵⁷ Karabostan, a. g. e. , s.43.

⁵⁸ N. Ahmet Özalp (hızl.), Brezilya'da İlk Müslümanlar, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013

de Jeneiro ile Sao Paulo şehrine fahri şehbender tayin etmiştir. Buna karşılık olarak Brezilya, Mısır ve Yafa bölgelerinde toplam dört konsolosluk açmıştır.⁵⁹

2.1.1.3- Osmanlı Devleti-Arjantin ve Şili İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin Arjantin ile ilişkileri 1869 yılında Arjantin'in Paris büyükelçisinin, Osmanlı Devleti'nde konsolosluk açma talebiyle yazdığı mektup aracılığıyla başlamıştır. Bu talebin gerçekleşmesi için iki devlet yetkilileri arasında resmi bir antlaşma yapılması amacıyla müzakereler başlamış ve müzakerelerin sonucunda karşılıklı diplomatların atanması ve ticaretin geliştirilmesini öngören “Osmanlı-Arjantin Ticaret Antlaşması” 1872 yılında imzalanmıştır. Antlaşma ile iki devlet arasında ilk defa resmi ilişki kurulmuştur.⁶⁰ Ancak ilişkiler uzun bir süre sadece antlaşma düzeyinde kalmış ve karşılıklı diplomatik dostluk mesajları ile devam etmiştir.

XIX. yüzyılın başlarında Latin Amerika'ya yaşanan yoğun Osmanlı göçünden, 100 bini aşkın vatandaşın göç etmesiyle Arjantin de yer almıştır. Göçmenlerin Osmanlı Devleti'nden konsolosluk açılmasına dair ısrarlı taleplerinin yanı sıra, Osmanlı Devleti için de hem vatandaşlarının hukukunun korunması hem de ticari ilişkilerin geliştirilmek istenmesi yeniden iki devletin yakınlaşmasına neden olmuştur. Osmanlı meclisinde yapılan müzakereler sonucu iki devlet arasında 1 Haziran 1910 tarihinde “Konsolosluk Antlaşması” imzalanmış ve antlaşmaya takiben 1910 yılında Emir Emin Arslan Bey Arjantin'in başkenti Buenos Aires'de baş şehbender olarak görevlendirilmiştir. Buna karşılık Arjantin de İstanbul'da konsolosluk açmıştır.⁶¹

Arjantin ile yapılan konsolosluk antlaşmasının ardından Şili de Osmanlı Devleti'nde konsolosluk açma talebinde bulunmuş ve bunun üzerine bir antlaşma yapılması gerekliliği doğmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti konsolosluk açılması talepleri için kapitülasyonları içermeyen, karşılıklı eşitliği esas alan ve ticareti

⁵⁹ Genç ve Bozkurt, a. g. e. , s.85

⁶⁰ Karabostan, a. g. e. , s.45

⁶¹ Genç ve Bozkurt, a. g. e. , s.91

geliştirmeyi amaçlayan resmi antlaşma yapılmasını şart olarak koşmaktaydı.⁶² Bunun üzerine Osmanlı Devleti ile Şili arasında Madrid’de 1913 yılında “Konsolosluk İşleri Protokolü” imzalanmıştır.⁶³

2.1.1.4- Osmanlı Devleti-Küba İlişkileri

Osmanlı devleti ile Küba ilişkileri de diğer Latin ülkeleri ile ilişkilere benzer olarak XIX. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Yüzyılın sonuna doğru İspanya’ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Küba, hem bağımsızlık savaşı ile hem de dünya sahnesine yeni çıkan Amerika Birleşik Devletleri’nin(ABD) bölgeye nüfuz etmeyi amaçlayan siyasetinden etkilenen baş aktör olması ile dönemin dünya siyaset gündeminin başında yer almıştır. Şüphesiz Küba’daki siyasi durum Osmanlı Devleti yetkililerinin de dikkatini çekmiş ve Küba ile ilgili pek çok rapor Washington ve Madrid büyükelçilikleri arayıcılığıyla takip edilmeye çalışılmıştır.⁶⁴ Benzer bir ilgi Kübalı yetkililer için de mevcut olmuştur.

Ülkenin kurucu lideri ve milli kahramanı olan ve bağımsızlık savaşı sırasında hayatını kaybeden Jose Marti siyasi bir kişilik olmasının yanında edebi bir kişiliğe de sahiptir. Şair ve yazar olan Marti, pek çok ünlü gazetede makaleler yazmış ve yazılarında Küba’daki siyasi gelişmelerin yanında dünya güçlerine karşı mücadele eden devlet ve halklardan da bahsetmiştir. Bu anlamda İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelere karşı ayakta durmaya çalışan Osmanlı Devleti Jose Marti tarafından takip edilmiştir. Jose Marti’nin Osmanlı Devleti’ne olan ilgisinde diğer bir sebep ise İspanya’da bulunduğu sırada etkilendiği Endülüs kültürü olmuştur. O yıllarda dahi İspanyol edebiyatında, mimarisinde, dil ve kültüründe olan Arap etkisi Marti’yi etkilemiş ve Arap toplumlarına ilgi duymasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak Arapların yaşadığı coğrafyanın neredeyse tamamını yöneten Osmanlı Devleti, Marti’nin gündeminde oldukça sık yer almıştır.⁶⁵ Karşılıklı olan bu siyasal ilginin

⁶² Mehmet Temel, XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri, İstanbul: Nehir Yayınları, 2004, s.76

⁶³ Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi(LAMER), Şili Cumhuriyeti Ülke Raporu, Ankara, 2016

⁶⁴ Yana Brossard Reyes, “Osmanlı İmparatorluğu ile Küba Arasında Köprü Oluşturan Olaylar”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara 2010, s.70,71.

⁶⁵ Reyes, a. g. e. , s.49,50.

sonucu olarak Osmanlı Devleti Küba'nın başkenti olan Havana'ya 1873 yılında John Grandi'yi, 1889 yılında ise Kriko Gallostra'yı fahri konsolos olarak atamıştır.⁶⁶ Bu atamaların Küba siyasetini takip etme isteğinin yanı sıra az sayıda da olsa ülkedeki Osmanlı göçmenleri ile irtibat kurulmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Osmanlı'nın Küba'yı ne kadar yakından takip ettiğinin en önemli göstergelerinden biri, istihbarat görevlisi Hasan Enver Paşa'nın başkanlığında bir heyetin Küba'ya gönderilmesi hadisesi olmuştur. 1890'lı yıllarda Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran meselelerden biri Girit'teki isyan olmuştur. Dönemin padişahı II. Abdülhamit, meselenin çözümü için Küba isyanını Girit isyanına benzer bir durum olarak öngörmüş ve daha detaylı bir araştırma yapılması için İspanyolca bilen ve benzeri pek çok savaşı takip edip raporlar hazırlayan Hasan Enver Paşa'yı Küba'ya göndermiştir. Bu görev sebebiyle Hasan Enver Paşa; Kübalı isyancılarla, İspanyol yetkililerle, adada büyük ticari işler yapan ABD'li iş adamları ile ve kıtayı hakimiyetine almak isteyen ABD'li siyasi yetkililer ile görüşme imkanı bulmuştur. Yaptığı görüşme ve gözlemleri padişaha rapor olarak sunmuştur. Raporlarında vardığı en önemli sonuç ise; Girit isyanı ile Küba'daki isyan arasında bir benzerlik bulunmadığı kanaati olmuştur.⁶⁷ Hasan Enver Paşa Küba bağımsızlık savaşı sırasında yaralanmış, bir süre sonra görevini tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür.

Osmanlı Devleti ile Küba arasında herhangi bir resmi antlaşma imzalanmamış ancak dostane ilişkiler devam etmiştir. Küba'nın ilk devlet başkanı olan Palma Estrada, 1902 yılında padişah II. Abdülhamit'e iki ülke arasındaki ilişkilerin dostça devam etmesine dair mektup yazmıştır. Karşılık olarak sultan da dostluğun devam etmesine dair iyi niyetini içeren cevap mektubunu göndermiştir.⁶⁸

2.1.1.5- Osmanlı Devleti-Meksika İlişkileri

Brezilya'dan sonra Latin Amerika'nın en büyük ikinci devleti olan Meksika ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri, Meksika İç Savaşı'nın sona ermesinin ardından

⁶⁶ Buket Önal, "Küba", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde (173-195), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.190.

⁶⁷ Ernesto Gomez Abascal, Havana'da Türk Tutkusu 1898, Mehmet Necati Kutlu ve Ceren Karaca (çev.), İstanbul: Everest Yayınları, 2009, s.190.

⁶⁸ Önal, a. g. e. , s.190.

başlamıştır. 1864 ile 1867 yılları arasında liberal yönetime karşı muhafazakarlar ayaklanma başlatmıştır. Meksika'nın kendisine olan borçları ödememesini ileri süren Fransa da muhafazakarları destekleyerek iç savaşa müdahil olmuş ve savaşın sonunda muhafazakarların da onay verdiği Avusturya Arşidük'ü I. Maximilian, Fransa tarafından Meksika İmparatoru ilan edilmiştir.

Yeni imparator, muhafazakar olmakla birlikte ılımlı bir siyaset izlemek istemiş ve bu amaçla siyasi dostlukları ve ticari işbirliği çeşitliliğini artırmayı amaçlayan bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Bu düşünce Osmanlı Devleti için de geçerli olmuş ve I. Maximilian yetkin diplomatlarını Osmanlı Devleti ile ilişki kurmak üzere görevlendirmiş ve iyi niyet içeren yazışmalar yapmıştır. Bu amaçla Meksika'nın Ortadoğu'da ticari faaliyetlerini geliştirmek, siyasi ilişkilerini Osmanlı Devleti ile başlatmak ve bölgedeki Katolik ve Müslüman topluluklar arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla imparator tarafından görevlendirilen Jose Pablo Martinez del Rio, Meksika Devleti'nin İstanbul ortaelçisi olarak tayin edilmiştir.⁶⁹

Meksika elçisinin yoğun çalışmaları Osmanlı Hariciyesi'nde(Dışişleri Bakanlığı) de karşılık bulmuş ve görüşmelerin neticesinde iki devlet arasındaki ilk resmi temas, 4 Eylül 1865 tarihinde kabul edilen 3 maddelik mazbata ile başlamıştır. Buna göre Meksika'nın Osmanlı Devleti'nde elçilikler açabilmesi, Meksikalı Hristiyanlarca kutsal kabul edilen mekanların ziyareti için Osmanlı'ya gelen Meksikalılar'ın diğer Hristiyan ziyaretçiler gibi muamele görmesi ve Osmanlı topraklarında yaşayacak olan Meksikalı vatandaşların Osmanlı Devleti tarafından ayrıcalıklı kabul edilen diğer ulusların vatandaşları ile aynı haklara sahip olması gerektiği kabul edilmiştir.⁷⁰ Mazbatanın kabulünün ardından iki devlet arasındaki ilk kapsamlı sözleşme 6 Mayıs 1866 tarihinde "Dostluk, Ticaret ve Seyr-ü Sefahin Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşma sonrası Meksika İstanbul elçiliğinden sonra Kudüs ve İskenderiye şehirlerinde konsolosluk açmıştır. Buna karşılık Osmanlı Devleti ise Meksika'da herhangi bir diplomatik temsilcilik açmamıştır.⁷¹ Bu dönemde Meksika, Süveyş Kanalı'nın da açılması ile bölgede gelişen ticaretten

⁶⁹ Kutlu Kayıran, "Osmanlı Arşiv Belgelerinin Işığında Osmanlı-Meksika Diplomatik İlişkileri(1864-1913)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara 2017, s.40,41

⁷⁰ Ayşe Yazar, "Meksika Birleşik Devletleri", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde (49-72), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.67.

⁷¹ Kayıran, a. g. e. s.46

yararlanmak için ticari yönden ve Kudüs şehrinin Hristiyanlarca olan kutsallığından dolayı dini yönden Osmanlı Devleti ile yakınlaştığı söylenebilir. Oysa Osmanlı Devleti'nin antlaşmanın yapıldığı yıllarda Meksika'da neredeyse hiç vatandaşı dahi bulunmuyordu ve ayrıca Meksika henüz Osmanlı için ticari bir ortak olarak görülüyordu. Karşılıklı diplomatik temsil düzeyi bu durumu ortaya koymaktadır.

1867 yılında imparator I. Maximilian'ın halk ayaklanması sonucu tahttan indirilmesi, Meksika'nın bir süre istikrarsız kalması ve yeni yönetimin eski dönemde yapılan antlaşmaların geçersiz olduğunu açıklaması, ilişkilerin uzun bir süre zayıf kalmasına neden olmuştur. Ancak 1876 yılı ve sonrası Meksika'da var olan siyasi ve ekonomik durum Osmanlı Devleti ile benzerlik göstermiştir. 1876 yılında ülkenin başına geçen Porfirio Diaz, Osmanlı sultanı II. Abdülhamit gibi uzun yıllar iktidarda kalmıştır.(Porfirio Diaz 1911 yılına kadar, II. Abdülhamit 1908 yılına kadar tahtta kalmışlardır.) Yine bu dönemde iki ülkede kalkınma hamleleri başlatılmış; yabancı yatırımlar teşvik edilmiş, sanayi geliştirilmiş, demiryolları yapımı artırılmış ve ulaşım sistemi geliştirilmiş, tarım faaliyetleri desteklenmiştir. Bunun sonucunda diğer Latin Amerika ülkelerine göç eden Osmanlı vatandaşlarının gittiği ülkelere biri de Meksika olmuştur.⁷²

Göçmen sayısının 12 bin kadar kişiye ulaşması bölgede çalışma yürüten Osmanlı diplomatlarının raporlarında sıkça yer almış ve Osmanlı Devleti'nin ülkede bir konsolosluk açması gerektiği vurgulanmıştır. Benzer olarak Osmanlı göçmenleri de konsolosluk açılmasını talep etmişlerdir. Sonuçta iki ülke diplomatları yeni bir antlaşmanın imzalanması için bir araya gelmişler ve karşılıklı görüşmeler sonucunda 23 Aralık 1910 tarihinde Roma'da "Osmanlı-Meksika Dostluk Antlaşması" imzalanmıştır.⁷³ Ancak 1911 yılında Meksika Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Porfirio Diaz'ın tahttan indirilmesi, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları ve Trablusgarp Savaşı ile mücadele etmek zorunda kalışı konsolos atama işlemlerini rafa kaldırmıştır. İki ülkede ortaya çıkan olumsuz durum sonucu Osmanlı Devleti, Meksika'daki vatandaşlarının hukukunun korunmasını ABD'deki Washington büyükelçiliğine devretmiştir.⁷⁴

⁷² Kayıran, a. g. e, s.57.

⁷³ Kayıran, a. g. e, s.69.

⁷⁴ Kayıran, a. g. e, s.71.

Siyasi olayların gelişimi nedeniyle iki ülke arasında ilişkiler istenilen düzeye ulaşamasa da uzun yıllar dostane bir şekilde devam etmiştir. 1910 Meksika'nın bağımsızlığının 100.yılı anısına Osmanlı Devleti resmi yetkilileri ve Meksika'daki Osmanlı toplumunun işbirliği ile “saat kulesi” yaptırılarak başkent Meksiko City'nin en önemli caddelerinden birine hediye edilmiştir. Buna karşılık Meksika; Trablusgarp'ın işgali nedeniyle İtalya'yı resmi olarak kınamış, Çanakkale Savaşları'nda ise askeri olarak Osmanlı Devleti'ne destek vermiştir.⁷⁵

2.1.1.6- Osmanlı Devleti-Venezuela İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin Venezuela ile ilişkileri ilk defa Venezuela'nın 1811 yılındaki bağımsızlığının öncülerinden Fransisco de Miranda'nın, 1785 yılında Osmanlı'yı ziyaret etmesiyle başlamıştır. Miranda, 1785 ve 1789 yılları arasında Venezuela ve diğer Latin Amerika devletlerinin bağımsızlıklarına destek arayışı için Avrupa seyahatine çıkmış ve bu seyahatlerinden birinde Osmanlı Devleti'nde bulunmuştur. Miranda 3 Temmuz 1786'da İzmir'e gelmiş, 9 gün sonra başkent İstanbul'a gitmiştir. Yaklaşık 1,5 ay İstanbul'da bulunan Miranda, padişah I. Abdülhamit'in yanı sıra pek çok üst düzey devlet adamı ile görüşmüştür. Siyasi ve askeri kişiliği nedeniyle gözlem yapma yeteneği güçlü olan Miranda; Çamlıca tepesi, İstanbul Boğazı, Ayasofya, Süleymaniye ve Sultanahmet Camileri, Topkapı Sarayı ve Kapalı Çarşı gibi şehrin ticari, siyasi, askeri, dini ve kültürel mekanlarını gezerek Osmanlı hakkında net gözlemlerde bulunmuştur. Miranda, yaptığı gözlemleri “*Colombiea*” adlı eserinde yazılı hale getirmiştir. Miranda'nın ziyareti Osmanlı'yı ziyaret eden ilk Latin Amerikalı devlet adamının ziyareti olması nedeniyle de oldukça önemlidir.⁷⁶

İkili ilişkiler açısından önemli ve dikkat çekici diğer durum Venezuelalı bir generalin Osmanlı ordusunda I. Dünya Savaşı'nda görev alması olmuştur. 1877 yılında Venezuela'da doğan Rafael de Nogalez Mendez askeri ve fen bilimlerine dair eğitimini İspanya, Almanya ve Belçika'da almıştır. Belçika ve İspanya ordularında görev yapmış, 1898 Küba savaşında ABD'ye karşı İspanyol ordusunda savaşmış,

⁷⁵ Kayıran, a. g. e, s.73,74.

⁷⁶ Kutlu, a. g. e. , s.29.

1903'te İngiltere ve Japonya yararına istihbarat çalışmaları yürütmek için Uzakdoğu ülkeleri Çin ve Kore'de bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kendisine yakın hissettiği Fransa ve Belçika ordularında görev yapmak istemiş ancak bu iki devletin de, De Nogalez'in milliyetini değiştirme taleplerini reddettiği için görev almamıştır. Bulgaristan'da bulunduğu sırada Alman askeri ateşesi ve Osmanlı Devleti elçisi Fethi Bey(Okyar) ile tanışmış ve yaptıkları görüşmeler neticesinde Osmanlı ordusuna katılmıştır.

1915 ve 1919 yılları arasında dört yıl boyunca Osmanlı ordusunda bulunan Nogalez, Doğu Cephesi'nde yüzbaşı ve binbaşı olarak Ruslara ve Ermenilere karşı savaşmak gibi üst düzey askeri görevlerde bulunmuştur. Bu görevleri esnasında yaşadıklarını “*Cuatro Anos Bajo la Media Luna (Hilalin Altında Dört Yıl)*” adlı eserinde anlatmıştır. Eser Ermeniler tarafından Türk ve Müslüman ahaliye yapılan katliamları anlatması bakımından, yabancı biri tarafından yazılan ilk ve en önemli eserlerden biridir.⁷⁷ Nogalez, Güney Cephesi'nde ve Sina'daki savaşlarında da bulunmuştur. Türkçe'yi de öğrenerek Osmanlı askerleri ile daha rahat iletişim kurma imkanını elde etmiştir. Yerli bir Osmanlı askeri gibi gayret göstermesinden dolayı teşekkür beyannamesi ile iltifat edilen De Nogalez, 1919 yılında ülkesi Venezuela'ya geri dönmüştür.⁷⁸

Önemli iki üst düzey siyasi ve askeri Venezuelalı yetkilinin Osmanlı Devleti ile yakın ilişki kurmasına ve pek çok Osmanlı göçmeninin Venezuela'da yaşamasına rağmen iki ülke arasında herhangi bir resmi antlaşma yapılmamıştır.

2.1.2. 1923-1991 Yılları Arasında Türkiye-Latin Amerika ve Karayipler ile İlişkileri

1914 yılında başlayıp dört yıl süren I. Dünya Savaşı, Avrupa devletleri üzerinde büyük yıkım ve tahribata yol açtığı gibi benzer ve büyük olumsuz etkileri savaşa müdahil olması nedeniyle Osmanlı Devleti de yaşamıştır. 1912 yılında gerçekleşen Balkan Savaşları sonucu Balkanların büyük ölçüde kaybedilmesi, bu

⁷⁷ Mehmet Necati Kutlu, “Yeni Bilgiler Işığında Rafael de Nogalez Mendez”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt.16, Sayı 16, (204), s. 193,194.

⁷⁸ Kutlu, a. g. e. , s.197,198.

bölge üzerinden toplanan vergiler ve ticaret arayıcılığıyla yüksek gelir elde eden Osmanlı Devleti için büyük bir kayıp olmuştur. Bunun yanı sıra çok sayıda üst düzey devlet adamının doğduğu ve yetiştiği toprakların kaybedilmesi de psikolojik olarak Osmanlı Devleti için ağır tahribata yol açmıştır. Bu savaştan henüz iki yıl sonra girilen I. Dünya Savaşı; Osmanlı Devleti için pek çok cephede verilen şiddetli savaşlar ile büyük ve nitelikli çok sayıda insanın, ekonomik kaynakların ve toprakların kaybına sebep olmuştur. Bunun da üzerine İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya ve bu ülkelerin Anadolu'nun işgali sırasında desteklediği Yunan ve Ermeni kuvvetlerine karşı verilen Milli Mücadele döneminde de benzer kayıplar farklı oranlarda ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti bu koşullar sonrası oldukça yıpranmış, büyük ekonomik ve coğrafi kayıplar üzerine yeni bir devlet olarak kurulmuştur. Buna bağlı olarak Türkiye, kuruluşundan itibaren pek çok alanda olduğu gibi dış politikada da Osmanlı Devleti'nden farklı bir tutumu benimsemiştir.

1923 yılından 1991 yılına kadar olan dönemde Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerine bakıldığında coğrafi uzaklığın getirdiği zorluklar ve ideolojik farklılıklar nedeniyle ilişkiler yeterince geliştirilememiştir. Ayrıca hem dönemin genç devleti Türkiye'nin hem de Latin Amerika devletlerinin sahip oldukları siyasi gücün, henüz yüksek düzeyde ilişki kurmaya yeterli olmaması da bu durumda etkili olmuştur.⁷⁹ Tüm bunlara rağmen ilişkilere zarar verecek gelişmeler pek yaşanmamış aksine diplomatik nezaket düzeyinde seyreden dostane ilişkiler geliştirilmiştir. Bu uzun döneme genel olarak bakıldığında 1930'lu yıllara kadar dostluk ve büyükelçilik antlaşmaları, 1950'li yıllarda diplomatik temsilcilerin akreditesinin artırılması ve 1960'lı yılların ortalarında Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs meselesini anlatma amacıyla görevlendirdiği “iyi niyet heyetlerinin” ziyaretleri ilişkilerde kayda değer gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. Emekli büyükelçi ve Dışişleri Bakanlığı Eski Müşaviri Numan Hazar ile yapılan mülakatta, Hazar'a göre “*Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkilerinin kuşkusuz siyasal nedenleri vardır. Milletler Cemiyeti ve diğer uluslararası kuruluşlarda bu ülkelerin rolleri yadsınamaz. Ayrıca Latin Amerika ile ekonomik ve ticari ilişkiler de her zaman mevcut olmuştur. Ancak Türkiye ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki mesafenin büyük olması ve iletişim*

⁷⁹ Numan Hazar, -Emekli Büyükelçi-“Türkiye-Latin Amerika İlişkileri'nin Tarihsel Gelişimi” konulu görüşme, İstanbul: 26 Ocak 2020

olanaklarının günümüze oranla daha elverişsiz bulunması Türkiye'nin geçmişte bu kıta ile ilişkilerinin istenilen düzeye çıkarılmasını olumsuz yönde etkilemiştir.”⁸⁰

Türkiye ve LAK ülkeleri arasında ilişkiler, ilk defa 1926 yılında Şili ile imzalanan “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” ile başlamıştır. Bu antlaşmayla Şili, Türkiye’yi tanıyan ilk Latin Amerika ülkesi olmuştur.⁸¹ Aynı yıl Arjantin, 1927 yılında Brezilya ve Meksika ile de dostluk antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmaları takiben Türkiye 1930 yılında Şili/Santiago’da ve Brezilya/Rio de Janeiro’da, 1938 yılında Arjantin/Buenos Aires’de büyükelçilik açmıştır. Buna karşılık Brezilya 1930’da, Arjantin 1938’de, Şili 1941’de Ankara’da büyükelçiliklerini açmışlardır.⁸² Bu gelişmelerin yanı sıra devlet başkanlarının karşılıklı nezaket ve iyi niyet içeren mektuplaşmaları da olumlu ilişkiler açısından dikkat çekici olmuştur. Örneğin dönemin Meksika devlet başkanı Plutarco Elias Calles Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’e bir mektup yazarak, 1927 yılındaki “Dostluk Antlaşması’ndan” duyduğu memnuniyeti ve Türkiye ile dostluğun geliştirilmesi isteğini belirtmiştir. Atatürk de aynı minvalde Calles için bir teşekkür mektubu kaleme almıştır.⁸³

Benzer şekilde Türkiye’nin Meksika’ya ilgisi devam etmiş ve Meksika’ya da akredite olan Türkiye’nin Washington büyükelçisi Mehmet Münir Bey, 1931 yılında Meksika Cumhurbaşkanı General Rodriqs de dahil olmak üzere bazı siyasi yetkililer ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve izlenimlerini Atatürk’e rapor olarak sunmuştur.⁸⁴ Mehmet Münir Bey raporlarında, General Rodriqs’in de Elias Calles gibi Türkiye’yle dostluğun gelişmesini istediğini ve Atatürk’e iyi niyetlerinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde çoğunluğu Arap, Ermeni ve Yahudilerden oluşan göçmenlerin hala El Turko yani Türk olarak adlandırıldıklarından ve itibarlı insanlar

⁸⁰ Numan Hazar, -Emekli Büyükelçi-“Türkiye-Latin Amerika İlişkileri’nin Tarihsel Gelişimi” konulu görüşme, İstanbul: 26 Ocak 2020

⁸¹ Asena Boztaş, “Şili Cumhuriyeti”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde (267-287), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.285.

⁸² Murat Önsoy, “Latin America-Turkey Relations: Reaching Out to Distant Shores of the Western Hemisphere”, Pınar Gözen Ercan (Ed.), Turkish Foreign Policy içinde (237-258), 2017, s.245.

⁸³ Ayşe Yarar, “Turkey-Mexico Friendship Agreement(May 25th, 1927) A perspective from the Mexican Foreign Ministry Archives”, Ariel Gonzalez Levaggi ve diğerleri (Ed.), Eurasia-Latin America: Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics içinde (135-143), Astana: Kultegin, 2018, s.141 ve 142.

⁸⁴ Mehmet Temel, “Cumhuriyet Arşiv Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 18, Sayı 39, (Bahar 2017), s.67, 68 ve 70.

olduklarından bahsetmiştir. Dikkat çekici diğer bir bahsinde ise Mehmet Münir Bey, Meksika yerlisi Mayaların dilindeki bazı kavramların Türkçe kelimelere oldukça benzediğini iddia etmiştir. Nitekim bu husus Atatürk'ün de dikkatini çekmiş, muhtemel bir kültürel ve tarihsel ilişkinin tespitine yönelik çalışmalar için Maya uygarlığı hakkında araştırmalar yapan Hasan Tahsin Mayatepek'i⁸⁵ 1935 yılında maslahatgüzar olarak Meksika'da görevlendirmiştir. Mayatepek, Büyük Okyanus'un ortasında bulunan ve bir zaman sonra okyanusa gömülerek kaybolan "Mu Kıtası" efsanesi hakkında araştırmalar yapmış ve Mayalar ile Türkler arasında aynı kökten gelmiş olduklarına dair iddiaları da içeren çeşitli raporlarını Atatürk'e sunmuştur.⁸⁶ Türkiye 1947 yılında ortaelçi atayarak ilk defa Meksika'ya doğrudan diplomatik temsilci atamıştır.

1950'li yıllara kadar olan sürece bakıldığında ilişkilerin karşılıklı resmi tanınma düzeyinde geliştiği görülmekle birlikte üst düzeye ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında Latin Amerika ülkelerinde devlet otoritesinin tam olarak sağlanamaması, sosyal yapıda sınıfsal farklılıkların keskin olması ve ekonomik istikrarın bir türlü tesis edilememesi de etkin olmuştur. Zira 19. yüzyılın ilk çeyreğinde kazanılan bağımsızlıkların ardından başlayan bölgesel savaşlar, askeri darbeler, halk ayaklanmaları ve isyanlar, terör ve anarşi gibi hadiseler bölgede sık yaşanır olmaya devam etmiştir. Diğer yandan ise ABD, LAK ülkelerinde küresel bir ekonomik krize dönüşen 1929 yılındaki Büyük Buhran'a kadar "Büyük Sopa Politikası'nı (Big Stick Policy)" uygulamış, değerli madenler ve tarımsal alanlar gibi ekonomik alanları ABD şirketlerinin hakimiyetine tahsis ettirmiştir. Bunun sağlanması için de ABD çıkarlarına uygun hareket edecek devlet başkanlarını desteklemiş, aksi siyasi ve toplumsal gelişmelerde ise ya işgal ya da askeri darbelere destek politikasını benimsemiştir.⁸⁷

1929 Büyük Buhran sonrası ise ABD, ekonomik krizin yıkıcı etkisinden dolayı Büyük Sopa Politikası yerine "İyi Komşu Politikası'nı" benimsemiştir. Bu durum

⁸⁵ "Mayatepek" soyadı, Meksika yerlilerini ifade eden "Maya" kelimesi ve Türkçe tepe kelimesinin Maya dilindeki karşılığı olan "tepec" kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşmuş ve bizzat Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından Hasan Tahsin Bey'e verilmiştir.

⁸⁶ Numan Hazar, -Emekli Büyükelçi-"Türkiye-Latin Amerika İlişkileri'nin Tarihsel Gelişimi" konulu görüşme, İstanbul: 26 Ocak 2020

⁸⁷ Özgür Uyanık, Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014, s.122.

LAK ülkelerinin kısmen rahat bir ortamda siyaset üretmelerini sağlar iken ihracata dayalı sanayilerinin küresel kriz nedeniyle çökmesi sonucu büyük ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Kriz sonucunda ekonomik kayıplar büyümüş, ihraç ürünlerinin değerinin azalması nedeniyle kırsaldan büyükşehirlere göç artmış dolayısıyla kötü şehirleşme, işsizlik, şiddet ve kimlik problemleri gibi sorunlara yol açmıştır.⁸⁸ Nihayetinde ise özellikle Orta Amerika ülkelerinde ABD destekli askeri darbeler (1932-1944 El Salvador, 1933-1979 Nikaragua, 1930-1961 Dominik) gerçekleşmiş ve iç savaşlar yaşanmıştır. Latin Amerika'nın Meksika, Brezilya ve Arjantin gibi büyük ülkelerinde ise ihracata dayalı sanayileşmenin çökmesine karşılık ithal ikameci sanayileşme politikası benimsenmiştir.

1930'lu yıllarda Türkiye'ye benzer olarak ulusal sanayileşme, yaygın demiryolları inşaatı, devlet kurumlarının modernleştirilmesi, merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve toprak reformunun gerçekleştirilmesi gibi büyük çaplı hamleler yapılmaya çalışılmış, bu politikaları savunan ve halk kitlelerini peşinde sürükleyen popülist liderler ortaya çıkmıştır.⁸⁹ (Brezilya'da Getulio Vargas, Arjantin'de Juan Domingo Peron ve Meksika'da Lazaro Cardenas gibi). Söz konusu liderler dış politikada ABD bağımlılığına da mesafeli politika yürütmüşlerdir.

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile dünya siyaseti kapitalist sistemin temsilcisi ABD'nin ve komünist sistemin temsilcisi Sovyetler Birliği'nin başını çektiği iki kutuplu, "Soğuk Savaş" (aralarında sıcak savaşın olmamasından dolayı) olarak ifade edilen bir döneme girmiştir. Türkiye bu dönemde kara ve denizden geniş sınırlar ile komşusu olduğu Sovyetler Birliği'nin komünist ideolojiyi yayabileceği endişesi ve tehdidini oldukça yoğun hissetmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye, Sovyetler'e karşı bir koruma olarak kendisine ABD ve Batı Bloğu'nu daha yakın görmüştür. 1950 yılında Demokrat Parti(DP) seçimleri kazanmış ve Adnan Menderes'in başkanlığında on yıl boyunca Türkiye'yi yönetmiştir. Bu dönemde de dış politikada ABD'nin yanında yer alınması Türkiye'nin çıkarına olacağı düşüncesi benimsenmeye devam edilmiştir. Bunun için de önce ABD'ye destek olarak Kore

⁸⁸ Eduardo Galeano, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Roza Hakmen ve Attila Tokatlı (çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014, s.149.

⁸⁹ Uyanık, a. g. e. , s.146.

Savaşı'na asker gönderilmiş, ardından ise ABD'nin Sovyetler'e karşı savunma amaçlı oluşturduğu NATO(Kuzey Atlantik Paktı, North Atlantic Treaty Organization) örgütüne 1952 yılında üye olunarak ve Marshall yardımlarından yararlanılarak Batı Bloğu'na verilen destek pekiştirilmiştir. Bundan dolayı Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin dış politikası "güvenlikçi ve Batı merkezli" bir anlayış ile oluşturulmuş, küresel bir dış politika geliştirilmesi yerine bölge ülkeleri ve komşu ülkeler ile ilişkileri geliştirmeyi önceleyen bir bölgesel dış politika tavrı benimsenmiştir.⁹⁰ Ancak yine de Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine düşük düzeyde de olsa devam edilmiştir. Özellikle 1950'li yıllarda gerçekleştirilen diplomatik çalışmalar ile pek çok LAK ülkesi ile resmi ilişkilerin başlangıcı sağlanmıştır.

İlişkiler daha çok büyükelçiliklerin, birden fazla LAK ülkesini temsil etmesini sağlayan akreditasyonlukların kabul edilmesi ile başlamıştır. Bu bağlamda 1950 yılında Türkiye'nin Meksika ortaelçiliği Kosta Rika, El Salvador, Honduras, Panama, Dominik Cumhuriyeti ve Nikaragua'ya akredite edilmiştir.⁹¹ Böylece bu ülkeler ile ilk defa diplomatik temas kurulmuştur. Ortaelçilik Küba'ya da akredite edilmiş ve Türkiye Küba ilişkilerinin resmi başlangıç tarihi 25 Kasım 1952 tarihi olarak ilan edilmiştir.⁹² Yine 1950 yılında Şili büyükelçiliğine Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Peru'yu temsil etme yetkisi verilmiştir.⁹³ Bahsi geçen ülkeler ile de ilk defa diplomatik temas kurulmuştur. Türkiye Paraguay ilişkileri 11 Eylül 1953 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın özel temsilcisi olan Cemil Vafi Bey'in Paraguay'ı ziyaret etmesi ve bazı resmi görüşmeler gerçekleştirmesi ile başlamıştır.⁹⁴ 1954 yılında Meksika Ankara'da, 1957 yılında Türkiye Venezuela'nın başkenti

⁹⁰ Burak Kuntay, "Türkiye'nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika ile İlişkileri", Nilüfer Narlı ve Burak Kuntay (Ed.), Latin Amerika'yı Anlamak içinde (40-60), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s.45.

⁹¹ Mehmet Sait Dilek, "1952'den Günümüze Türkiye-Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi", Turkish Studies, Cilt. 12, Sayı. 1, (Mart 2017), s.99.

⁹² Dilek, a. g. e. , s.99.

⁹³ Önsoy, a. g. e. , s.245.

⁹⁴ Armağan İnci Ersoy, -T.C. Paraguay Büyükelçisi-"Türkiye-Paraguay İlişkileri" konulu görüşme, İstanbul: 6 Nisan 2020

Ceferino Valdez Peralta, -Paraguay'ın Türkiye Büyükelçisi- "Türkiye-Paraguay İlişkileri" konulu görüşme, İstanbul: 1 Nisan 2020.

Caracas'ta büyükelçilik açmıştır.⁹⁵ 1958 yılında Uruguay'a diplomatik akredite verilmiştir.⁹⁶

Genel olarak bakıldığında 1950'li yıllarda herhangi bir üst düzey ziyaret gerçekleşmemiş, siyasi ve ekonomik antlaşma imzalanmamıştır. Daha çok resmi ilişkilerin başlangıcını teşkil eden diplomatik protokol adımları atılmıştır.

1948 yılında Latin Amerika'da 180 bin insanın hayatına mal olan Kolombiya İç Savaşı, 1954 yılında Guatemala askeri darbesi ile başlayan ve 200 bin insanın ölümüne yol açan iç savaş gibi hadiseler meydana gelmiştir. Bunların yanı sıra LAK ülkelerinde ekonomik zenginliği elinde bulunduran burjuvalara, sanayicilere ve büyük toprak sahiplerine karşı sol ve komünist hareketlerin öncülüğünde muhalefet genişlemiş ve ABD karşıtlığı yüksek boyutlara ulaşmıştır. 1959 yılında Küba'da gerçekleştirilen Komünist Devrim ise hem bölgenin hem de dünyanın gündemine oturan en önemli hadiselerden biri olmuştur.

Küba Devrimi etkilerinin diğer Latin Amerika ülkelerinde de gerçekleşmesinden çekince duyan ABD, bölge için yeniden sert politika izlemeye başlamış ve halk hareketlerinin bastırılması için başta askeri darbeler de dahil olmak üzere siyasi suikastler, ekonomik yaptırımlar, paramiliter silahlı gruplara destek vermek gibi pek çok alanda ABD yanlısı kişi ve kurumlara desteğini sunmuştur. Zira söz konusu dönemde sol muhalefet ve bazı milliyetçi hareketler, çoğunluğu Amerikalıların yönettiği banka ve maden şirketlerinin ulusallaştırılmasını talep etmekteydi. Ayrıca komisyon ve satış gelirlerinin çoğunluğuna yine Amerikan şirketlerinin sahip olduğu şeker kamışı, kahve, kakao, muz gibi ürünlerin üretildiği tarım arazilerinin toprak reformu neticesinde köylülere dağıtılması isteniyordu. Sonuç itibarıyla Küba'da da gerçekleşen bu durum ABD'nin ekonomik çıkarlarına büyük zarar vermekteydi. Ayrıca gerçekleşen her devrim, ABD'nin düşman olarak gördüğü Sovyetler'in kendisine daha da yaklaşması demekti ki tüm bunlar ABD tarafından kabul edilemez görülmekteydi. Bundan dolayı 1960'lı yıllar ve sonrası LAK ülkelerinin çoğu için askeri darbe ve siyasi kaos yılları olarak tanımlanabilir. Bu dönemde neredeyse tüm LAK ülkelerinde askeri yönetimler darbe ile uzun süreli

⁹⁵ Önsoy, a. g. e. , s.245.

⁹⁶ Ramiro Rodriguez Bausero, "Turkey-Uruguay Relations: Opportunities for Strategical Cooperation", Ariel Gonzalez Levaggi ve diğerleri (Ed.), Eurasia-Latin America: Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics içinde (144-151), Astana: Kultegin, 2018, s.146.

olarak iş başına gelmiştir.⁹⁷(Arjantin 1962-1963, 1966-1973, 1976-1983), (Bolivya 1964-1966, 1969-1978, 1978-1979, 1980-1982), (Brezilya 1964-1985), (Şili 1973-1990), (Ekvator 1963-1968, 1972-1978), (Paraguay 1954-1989), (Peru 1962-1963, 1968-1975, 1975-1980), (Uruguay 1973-1985).

Darbe sonrası Latin ülkelerindeki askeri yönetimler; ortaya çıkan muhalif hareketleri bastırma ve terör grupları ile mücadele, yüksek dış borçlar, yüksek enflasyon ve işsizlik gibi kronik sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır ve sert uygulamalarda bulunmuştur. Bundan dolayı darbe yıllarında Latin ülkeleri aktif dış politika anlayışı yerine daha çok iç meseleler ile ilgilenmeye ve dış politikada da ABD ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.

Son tahlilde ABD'nin Soğuk Savaş döneminde benimsediği güvenlikçi yaklaşım ve komünizm karşıtı propaganda, Rio Paktı ve (ADÖ)Amerikan Devletleri Örgütü ile bölgesel hakimiyetin kendi lehine tesis edilmesi politikası LAK ülkelerinde büyük ölçüde sağlanmıştır.⁹⁸ Bundan dolayı LAK ülkelerinin Türkiye'ye yönelmesi gibi bir dış politika çalışması ortaya çıkmamıştır. Öte yandan Latin Amerika'daki askeri yönetimler kadar uzun süreli ve kanlı sonuçları olmamakla birlikte Türkiye'de de 1960 yılında askeri bir darbe gerçekleşmiş ve Menderes hükümeti görevden düşürülmüştür.

1960 yılından sonra Türkiye'deki askeri hükümet olan Milli Birlik Komitesi(MBK), NATO'ya bağlılığını ilan etmekle birlikte dış politikada ABD bağımlılığını azaltmak, İslam ülkeleri ve üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir.⁹⁹ Bu anlamda Latin Amerika ülkeleri de Türk Dışışleri'nin gündeminde olmuş ve bazı diplomatik hamleler yapılmıştır.

1959 Küba Devrimi'nin akabinde yeni yönetime karşı ABD, Küba'ya giden ticari gemilere ambargo uygulamıştır ve bütün ülkelere buna uymasını dikte etmeye çalışmıştır. Bu tek taraflı tavır Türkiye Dışışleri Bakanlığı'nca hoş

⁹⁷ Sezai Özçelik, "Latin Amerika Çatışmaları ve Analizleri", İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde (271-294), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.276.

⁹⁸ Recep Türk, "Latin Amerika ve İnka Medeniyeti'nin Merkezi Peru", Nilüfer Narlı ve Burak Kuntay (Ed.), Latin Amerika'yı Anlamak içinde (11-39), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s.14 ve 15.

⁹⁹ Mehmet Şahin ve Buğra Sarı, "1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri", Akademik Ortadoğu, Cilt 11, Sayı 2, (2017), s. 27

karşılanmamıştır.¹⁰⁰ 1962 yılında ABD ve Sovyetler arasında Küba'daki Jüpiter füzelerinin varlığına ilişkin yaşanan “Füze Krizi” olayında ABD'nin Türkiye'deki üslerini kapatması buna karşılık Sovyetler'in Küba'daki füzelerini kaldırması sonucu uzlaşması, kendilerine danışılmadığı için hem Küba'da hem Türkiye'de hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu kriz sürecinde iki ülkenin yaşadıkları ilginç bir benzerlik teşkil etmiştir.¹⁰¹ Ancak karşıt ideolojik kutuplarda olunmasına rağmen Türkiye ve Küba arasında olumsuz bir gelişme yaşanmamıştır.

Küba meselesine benzer olarak 1960'lı yıllarda Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerine ilişkin olumsuz bir gelişme gerçekleşmemiştir. Arjantin devleti tarafından 1963 yılında Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 25. ölüm yıl dönümü anısına Atatürk'ü tanıtan posta pulu basılması dostane ilişkilere örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu yılda Yunanistan'ın da teşvik etmesi ile bazı Ermeni grupların Türkiye büyükelçiliği önünde protesto ve taciz içeren gösteriler yapmasına karşın pek çok El Turko, Buenos Aires'teki büyükelçiliği korumak için karşı gösteriler düzenlemişlerdir. Bu durum aradan geçen uzun yıllara rağmen Osmanlı döneminde göç eden vatandaşların Türkiye'ye hala yakınlık duyduğunu da göstermektedir.¹⁰²

Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile işbirliğini artırmasını sağlayan önemli hadiselerden biri Kıbrıs meselesi olmuştur. Kıbrıs'ta Rumların baskı ve sindirme politikalarına maruz bırakılan Türklerin korunması meselesi, 1950 yıllardan itibaren Türk Dış Politikası'nın ana gündemi haline gelmiştir. Dönem dönem Rumların Türklere yönelik katliamları ve Türklere ait camilere, işyerlerine, tarım alanlarına zarar verme gibi eylemleri Türkiye'nin adaya askeri müdahale etme isteğine neden olmuştur. Bu düşüncenin dile getirilmesi üzerine 1964 yılında ABD başkanı Lyndon B. Johnson'ın Türkiye'yi tehdit eden mektubu ve ayrıca Türkiye'nin büyük ölçüde Avrupa devletleri tarafından desteklenmemesi, Türkiye için dış politikada ABD ve Batı ülkelerinin dışında alternatif dost ülkelerin kazanılması yaklaşımını ortaya çıkarmıştır.¹⁰³ Bu duruma istinaden başta Kıbrıs meselesinde destek arayışı da dahil

¹⁰⁰ Dilek, a. g. e. , s.102

¹⁰¹ Kemal Girgin, dünyanın dört bucağı bir diplomatın anıları 1957/1997, 1. Basım, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998, s. 244

¹⁰² Oğuz Gökmen, Bir Zamanlar Hariciye Eski Bir Diplomatın Hatıraları 1, 1. Basım, İstanbul, 1999, s. 242

¹⁰³ Şahin ve Sarı, a. g. e. , s. 25 ve 26.

olmak üzere çok sayıda ülke ile ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Bu adımlardan en öne çıkan ise söz konusu ülkeler ile görüşmeleri yapmak için Dışişleri Bakanlığı tarafından “İyi Niyet Heyetlerinin” kurulması olmuştur.

Heyetler Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini ziyaret etmekle görevlendirilmiştir ve heyetlerden bazıları 1964 yılında Venezuela, Uruguay, Ekvator, Peru, Kolombiya, Arjantin ve Brezilya’yı ziyaret etmiştir.¹⁰⁴ Yine aynı yıl Meksika büyükelçisi akredite olduğu Nikaragua, Honduras, Kosta Rika, Guatemala ve El Salvador’a gitmiş; devlet ve dışişleri bakanlığı yetkilileri ile görüşmüştür.¹⁰⁵ Söz konusu adımların ardından 19 Ağustos 1965 tarihinde Türkiye ile Arjantin arasında “Kültürel İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.¹⁰⁶ Bu iki ülke arasında 1926 yılındaki dostluk antlaşmasından sonraki ilk resmi antlaşma olmuştur. Aynı yıl Türkiye açısından olumsuz bir gelişme de yaşanmıştır. Uruguay parlamentosu 22 Nisan 1965 tarihinde sözde Ermeni soykırımını tanımış ve dünyada bu kararı alan ilk ülke olmuştur.¹⁰⁷ 1966 yılında ise Uruguay Ankara’da büyükelçilik açmış ancak faaliyete geçirilmeden kısa bir süre sonra kapatma kararı almıştır.¹⁰⁸ 1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin 50. kuruluş yıl dönümü anısına Şili’nin başkenti Santiago şehrinde Atatürk anıtı açılmıştır.¹⁰⁹ Uzun yıllar sonra Türkiye ve Küba aralarında resmi ilişkileri geliştirmeyi ve karşılıklı büyükelçilikleri açmayı kararlaştırmıştır. Buna istinaden Türkiye 1979 yılında Küba’da büyükelçilik açmıştır.¹¹⁰

1980’li yılların ortalarına gelindiğinde Latin Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğunda darbe yönetimleri son bulmuş ve demokratikleşme süreci başlamıştır. Yıllarca muhalefet hareketlerinin bastırılmasının artık sürdürülemez hale gelmesi, sendikaların tekrar güçlenmesi ve işçi hareketlerinin hak talepleri diğer yandan ise halk üzerinde etkin bir kurum olan Katolik kilisesinin de reform talepleri darbe yönetimlerinin son bulmalarını kolaylaştırmıştır. Ayrıca ABD ve Avrupa ülkelerinden gelen sivil hayatın geliştirilmesi ve demokratikleşmenin sağlanması

¹⁰⁴ Önsoy, a. g. e. , s.246

¹⁰⁵ Dışişleri Belletini, Ekim-Aralık 1964, Sayı 3, s.75

¹⁰⁶ Füsün Özerdem, “Arjantin”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde (292-312), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.309.

¹⁰⁷ 1915 Olayları ve Uruguay, 2012, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/01/120126_uruguay_armenians_new (19 Kasım 2019)

¹⁰⁸ Bausero, a. g. e. , s. 147.

¹⁰⁹ Önsoy, a. g. e. , s.246.

¹¹⁰ Dilek, a. g. e. , s.103.

yönünde tepkiler de darbe iktidarlarını dış politikada da yalnızlaştırmıştır ve görevden çekilmelerini sağlayan faktörlerden olmuştur. Kronik sorunlar olan sosyal çatışmalar, terör, ekonomide tekel ürünlerin ihracatına bağlılığın getirdiği istikrarsızlık, işsizlik, yüksek enflasyon gibi sorunlar yeni yönetimlere miras kalmıştır. Ayrıca darbe dönemi hukuksuzlukları ile hesaplaşma da yeni hükümetlerin çözmeleri gereken meseleler arasında yerini almıştır. Bu meselelerin yanı sıra sürekli bastırılan muhalefet ve yerli hareketler zamanla radikalleşmiş ve bazıları terör örgütü(FARC ve ELN/Kolombiya, Aydınlık Yol/Peru gibi) haline gelmiştir. Ekonomik bastırılma, işsizlik ve güvenlik sorunlarının çözilememesi ise uyuşturucu çeteleri ve mafya gruplarının büyümesine yol açmıştır.

Türkiye söz konusu yıllarda elektrik enerjisi elde etmek amacıyla nükleer enerjiye yönelik çalışmalara başlamış, model olabilecek ülkeler ile görüşmeler başlatmıştır. Bu amaçla 1988 yılında Arjantin ile “Nükleer Enerji İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır. Antlaşma sayesinde Arjantin ile teknik destek, nükleer yakıt araştırma, reaktör yapımı inşası ve kullanımı vb. konularda işbirliği amaçlanmıştır.¹¹¹

2.1.3. 1991-2006 Yılları Arasında Türkiye-Latin Amerika ve Karayipler ile İlişkileri

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılarak yıkılması ile dünya siyasetinde yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Kapitalist bloğun galip çıktığı bir sonuç oluşmakla birlikte bu bloğun lideri olan ABD’nin komünizm tehdidi algısı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Ekonomik olarak da serbest piyasanın hakim hale gelmesi küreselleşme sürecini başlatmış ve yeni kurulan pek çok devlet de dahil olmak üzere devletler, dış politikalarını çeşitlendirme arayışına gitmiştir. Şüphesiz Türkiye de bu anlayışı benimsemiş ve bu amaçla Afrika, Latin Amerika ve Pasifik ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.¹¹²

¹¹¹ Önsoy, a. g. e. , s. 246 ve 247.

¹¹² Ahmet Banguoğlu, “Latin Amerika’ya Açılım”, Nilüfer Narlı ve Burak Küntay (Ed.), Latin Amerika’yı Anlamak içinde (61-75), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014, s.62

Soğuk Savaş'ın sona ermesi LAK ülkelerinde de büyük ölçüde askeri yönetimlerin sona erdiği yıllara denk gelmiştir. Cuntalar sonrası Latin Amerika'da Şili hariç tüm ülkelerde sağ partiler iktidara gelmiş ve ülke içinde demokratikleşme hamleleri başlatılmıştır. Kronik sorunlar, hükümetlerin iç politikaya yoğunlaşmasına ve dış politikada kayıtsız kalmasına neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde de Brezilya'nın görece özerk dış politikası dışında LAK ülkeleri yüksek düzeyde bölgesel ve küresel dış politika izleyememişlerdir(Küba'nın devrimden sonra ABD karşıtı bir dış politika izleyerek Sovyetler başta olmak üzere sosyalist ülkeler ve Bağılantısızlar Hareketi ülkeleri ile kurduğu ilişkiler hariç). Diğer yandan ise büyük ölçüde ABD ile ilişkilerin iyi tutulması gözetilmiştir. Sağ parti iktidarlarında da bu tutum devam ettirilmiş ancak Sovyetler tehdidinin ortadan kalkması ile ABD'nin Latin Amerika'da etkisi görece düşmüştür. Böylece Latin ülkelerinin düşük düzeyde de olsa Türkiye de dahil olmak üzere Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkeleri ile ilişki kurmaya başladığı görülmüştür.

Türkiye-LAK ilişkilerine yönelik bu dönemdeki ilk resmi temas Meksika Dışişleri Bakanı Fernando Solana'nın 1992 yılında Türkiye'yi ziyareti ile olmuştur.¹¹³ Ziyarete müteakip iki ülke arasında "Eğitim ve Kültür İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Aynı yıl El Turko lakaplı Arjantin devlet başkanı Carlos Menem¹¹⁴ Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Türkiye'ye Latin Amerika ülkelerinden devlet başkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması açısından önemlidir.

1991 yılı sonrası Türkiye LAK ilişkileri açısından iki belirleyici faktörün olduğunu söylemek gerekir. Birincisi Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Brezilya, Arjantin ve Şili'yi ziyareti; ikincisi ise 1998 yılında Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nca "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı'nın" ilan edilmesidir.

1995 yılında Süleyman Demirel'in Brezilya, Arjantin ve Şili'ye gerçekleştirdiği ziyaretler Türkiye'den bölge ülkelerine yapılan ilk ziyaret olması açısından büyük önem arz etmektedir. Böylece Türkiye LAK ülkeleri ile ilişkilerinin

¹¹³ Banguoğlu, a. g. e. , s.64.

¹¹⁴ Füsün Özerdem, a. g. e. , s.305.

Suriye'nin başkenti Şam'da Müslüman bir ailenin çocuğu olarak doğan Carlos Menem, 1912 yılında 14 yaşında iken ailesi ile birlikte Arjantin'e göç etmiştir. Gençliğinde Hristiyanlığı kabul etmiştir. Peronist siyasetin içinde yer almış ve 1989-1999 yılları arasında 10 yıl süre ile devlet başkanlığı görevini yürütmüştür.

gelişimi açısından kurucu bir adım atılmıştır ve sadece bu ziyaretler esnasında sekiz tane resmi anlaşma imzalanmıştır. Ziyaretin Brezilya bölümünde Türkiye ile Brezilya arasında “daimi danışma kurulu” açılmıştır. Arjantin ziyareti sırasında ise Arjantin’in Türkiye karşıtı faaliyet yürüten Ermeni lobilerine karşı dengeli bir siyaset yürütmesi talep edilmiştir.¹¹⁵

1996 yılı da Türkiye-LAK ilişkileri açısından tarihi bir yıl olmuştur. Küba devlet başkanı Fidel Castro İstanbul’da düzenlenen “BM(Birleşmiş Milletler) Habitat Zirvesi’ne” katılmış, zirve sürecinde ikili ilişkilerin gelişmesi mahiyetiyle Başbakan Mesut Yılmaz ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşmeler gerçekleşmiştir.¹¹⁶ Castro’nun ziyaretine müteakip Türkiye-Küba ilişkileri ivme kazanmış ve ziyaretten kısa bir süre sonra 11 Temmuz 1996 tarihinde “Gümrük İdareleri Arasında İlişkilerin Güçlendirilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırası” ve 29 Ağustos 1996 tarihinde “Ticari, Ekonomik ve Sınai İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır. Ayrıca aynı yıldan başlamak üzere iki yılda bir yapılmak üzere iki ülke arasında Karma Ekonomik Komisyon(KEK) toplantıları gerçekleştirilmiştir.¹¹⁷ Bu toplantılar esnasında 1999 yılında “Turizm Alanında İşbirliği Antlaşması”, “Kültürel, Bilimsel ve Eğitim İşbirliği Antlaşması” ve “Tarım Alanında Teknik Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. 1997 yılında Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna sağlık sektörü temsilcileri ile Küba’ya ziyaret gerçekleştirmiş, resmi yetkililer ile görüşmesinin yanı sıra devlet başkanı Fidel Castro ile de özel görüşme gerçekleştirmiştir. Castro görüşmede Atatürk’e olan hayranlığını ve Türkiye gezisinin oldukça olumlu geçmesinden bahsetmiştir.¹¹⁸

1997-2002 yılları arasında Türkiye dışişleri bakanı olarak görev yürüten İsmail Cem ‘in Türk Dış Politikası’na getirdiği yenilikler Türkiye LAK ilişkilerinin gelişimi açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İsmail Cem, Türkiye’nin zengin kültürel birikime ve Osmanlı Devleti’nin devamı olarak kurulması nedeniyle büyük bir tarihsel derinliğe sahip olduğunu belirtmiş ve dolayısıyla Türkiye’nin çok yönlü bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmuştur. Cem, Türkiye’nin aynı anda ABD ve Avrupa ülkeleri ile ilişki kurabildiği gibi Rusya, Çin gibi diğer güçlü Asya

¹¹⁵ Levaggi, a. g. e. , s.188.

¹¹⁶ Dilek, a. g. e. , s.108.

¹¹⁷ Dilek, a. g. e. , s.111 ve 112.

¹¹⁸ Dilek, a. g. e. , s.109 ve 110.

devletleri ile de ilişki kurmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin hem Müslüman hem de laik ve demokratik bir ülke olması ile Ortadoğu ülkelerine örnek olabileceğini ve böylece bölge ülkeleri ile de ilişkilerin geliştirilebileceğini söylemiştir. İsmail Cem, Soğuk Savaş ve sonrası Türk Dış Politikası'nın güvenlikçi ve Batı yanlısı tutumunu da benimsememiş çok yönlü ve barış yapıcı bir dış politika anlayışını savunmuştur.¹¹⁹ İsrail ve Filistin ile ilişkiler geliştirildiği gibi Suriye, Irak ve İran ile de ilişkiler geliştirilmiş; Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin yanı sıra ilk defa Avrasya, Afrika ve Latin Amerika açılımları yapılmıştır.¹²⁰

Bu bağlamda 1998 yılında LAK ülkelerinde görev yapan Türk büyükelçileri ile bir zirve düzenlenmiş sonrasında ise kamu ve özel sektörden ilgili kişilerin katılımı ile toplantılar düzenlenerek Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye'nin "Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" belirlenmiştir.¹²¹ Plan çerçevesinde bir büyükelçi Latin Amerika ve Karayipler Koordinatörü olarak atanmıştır.¹²² Ertesi yıl ise Dışişleri Bakanı İsmail Cem Venezuela, Küba, Brezilya, Arjantin ve Şili'ye ziyaretler gerçekleştirmiştir. 1998 yılında ise Başbakan Mesut Yılmaz Meksika'yı ziyaret etmiştir. Aynı yıl Meksika ile "Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır. Sıklaşan siyasi ziyaretler bölgesel örgütler ile ilişki kurulmasını da sağlamış ve Türkiye 1998 yılında ADÖ'ye(Amerikan Devletleri Örgütü) ve 2000 yılında ACS'ye(Karayip Devletler Birliği) gözlemci üye olmuştur.¹²³ Bu dönemin en önemli ziyaretlerinden biri olarak Şili devlet başkanı Ricardo Lagos, 2004 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Bu, Şili'den Türkiye'ye devlet başkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur. Lagos'un ziyaretinde ekonomik ilişkiler temel başlıklardan biri olmuş ve iki ülke arasında Serbest Ticaret Antlaşması(STA) imzalanması için çalışmalar başlatılmıştır.¹²⁴

¹¹⁹ Ozan Örmeci, "İsmail Cem's Foreign Policy(1992-2002)", SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences, No. 23, (Mayıs 2011), s.224.

¹²⁰ Stephen Kinzer, "A Dynamo Redefines Turks' Role In the World, New York Times", 1998, <https://www.nytimes.com/1998/08/02/world/a-dynamo-redefines-turks-role-in-the-world.html> (1 Ağustos 2019)

¹²¹ Kuntay, a. g. e. , s.46

¹²² Numan Hazar, -Emekli Büyükelçi-"Türkiye-Latin Amerika İlişkileri'nin Tarihsel Gelişimi" konulu görüşme, İstanbul: 26 Ocak 2020

¹²³ Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri, 2017, <https://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa> (10 Aralık 2017)

¹²⁴ Levaggi, a. g. e. , s.190.

2006 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Brezilya'yı ziyaretıyla Latin Amerika ile ilişkiler konusu tekrar gündeme gelmiş ve daha önceki plan güncellenip düzenlenerek "2006 Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı" belirlenmiş, bu çerçevede aynı yıl Türkiye'de "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" ilan edilerek ilişkilerin gelişmesi için bazı hedefler belirlenmiştir:¹²⁵

- LAK ülkeleri ile antlaşmalar imzalamak ve ilişkilerin hukuki altyapısını oluşturmak
- Ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirmek için "Siyasi İstişare Mekanizmaları" kurmak
- LAK ülkelerinde yeni büyükelçilikler, konsolosluklar ve TİKA(Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) ofisleri açmak

Bu hedefler doğrultusunda 2006 yılına kadar olan süreçte Türkiye-LAK ilişkilerinin kuruluşunun genel çerçevesinin çizildiği; sonrasında ise ilişkilerin genel bir bölge siyasetinden siyasi, askeri, ekonomik, kültürel vb. alanlarda derinleşen ikili ilişkilere dönüştüğü gözlemlenmektedir. Böylece Türkiye-LAK ilişkileri açısından yeni ve yoğun bir döneme girilmiştir.

2.2- 2006 Yılı Sonrası Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri ile İkili İlişkileri

2.2.1- Türkiye-Güney Amerika Ülkeleri İle İkili İlişkileri

Güney Amerika kıtası LAK bölgesinin en büyük bölgesini oluşturur. Brezilya, Arjantin, Şili, Peru, Uruguay, Paraguay, Venezuela, Kolombiya, Ekvator ve Bolivya ülkelerinin yer aldığı kıta yaklaşık 462 milyon nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Guyana, Surinam ve Fransız Guyanası da coğrafi olarak Güney Amerika'da yer almakla birlikte kültürel ve demografik özellikleri nedeniyle Karayip ülkeleri arasında gösterilmektedir.

Askeri yönetimlerin ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Güney Amerika'da Şili haricinde tüm iktidarlar sağ partilere geçmiştir. İthal ikame

¹²⁵ Türk, a. g. e. , s.16

ekonomisinden vazgeçilmesi ile birlikte ABD ile ilişkilerin geliştirilmek istenmesine paralel olarak sağ hükümetler “Washington Konsensusu” olarak adlandırılan neoliberal bir ekonomik programı benimsemişlerdir. Bu bağlamda kamu borçlarının ödenmesi, işsizlik ve yüksek enflasyon ile mücadele etmek amacıyla şirket ve kamu teşebbüsleri özelleştirmeleri artmıştır. Tasarruf paketleri ilan edilmiş, ücretlerde ve sosyal desteklerde azaltmalara karar verilmiştir. Buna karşılık IMF programları da alınan yüksek krediler karşılığında gerçekleştirilmiştir.¹²⁶

Olağan hale gelen sorunlar bu dönemde çözülemediği gibi iç ve dış borçların daha da derinleşmesi, yoksulluğun ve açlığın artması, yolsuzluk probleminin büyümesi ve gelir adaletsizliğinin derinleşmesi kıtada daha önce popüler olan ve yıllardır bastırılmış haldeki sol muhalefeti daha cazip hale getirmiştir.¹²⁷ Yoksulluğun çözülmesi, eşitliğin sağlanması ve ABD merkezli yabancı sermayeye şirketlerin kamulaştırılması arayıcılığıyla kısıtlamalar getirilmesi vaatleriyle yola çıkan sol hareketler ilk başarısını 1998 yılında Venezuela’da Hugo Chavez’in iktidara gelmesi ile göstermiştir. Ardından 2002’de Lula da Silva Brezilya’da, 2003’te Nestor Kirchner ve ardından 2007’de Cristina Fernandez Kirchner Arjantin’de, 2004’de Oscar Tabare Vasquez ve ardından 2009’da Jose Pepe Mujica Uruguay’da, 2005’de Evo Morales Bolivya’da, 2006’da Michelle Bachelet Şili’de, 2007’de Rafael Correa Ekvator’da, 2008’de Fernando Lugo Paraguay’da sol liderler olarak devlet başkanı olmuşlardır.¹²⁸ Bunların yanı sıra 2007’de Orta Amerika ülkesi Nikaragua’da Daniel Ortega, 2011 yılında ise Ollanta Humala Peru’da solcu olarak devlet başkanı olmuşlardır. Sol partilerin bu başarısı “Pembe Dalga” olarak yorumlanmıştır. Bu durumun oluşmasının sebeplerinden biri de 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısı sonrası ABD’nin dikkatini Latin Amerika yerine Ortadoğu’ya yöneltmesi olmuştur. Böylece sol partiler komünizm tehdidinin artık olmadığı varsayılarak ABD nezdinde kabul edilebilir olmuştur.¹²⁹

¹²⁶ Kathleen S. Bailey, The Washington Consensus and Latin America’s Left Turn: National Security Suffered as a Result? , Security and Defense Studies Review, Vol. 8, (2008), s. 8.

¹²⁷ Süleyman Güder, Güney Amerika’da Meydan Okuyan Sol Mu? , İLEM Yıllık, Cilt.3, Sayı.3, (2008), s. 155 ve 156

¹²⁸ Işın Eliçin, “Dünyanın Gidişi(22): Venezüella dersleri-Latin Amerika solu ve emperyalizm”, 2019, <https://medyascope.tv/2019/02/05/dunyanin-gidisi-22-venezuela-dersleri-latin-amerika-solu-ve-emperyalizm/> (26 Ekim 2019)

¹²⁹ Türk, a. g. e. , s.15

Sol liderlerin dış politikada tutumları aldıkları siyasal yelpazeye göre şekillenmiştir. Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Şili’de sol liderler ılımlı bir yol izleyerek neoliberal politikaları devam ettirmiş ancak sosyal programlara da önem vererek yoksulluğun azaltılmasını sağlamıştır. ABD ve AB ile ilişkileri geliştirmeyi öncelik olarak belirlemişler; diğer yandan ise dış politikalarını çeşitlendirmeyi amaçlayarak ABD’ye karşı Rusya, Çin, Küba, İran ve Afrika, Ortadoğu ve Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmişlerdir. Buna karşılık Venezuela’nın öncülüğünde Bolivya, Nikaragua ve geleneksel olarak Küba sert sol siyaseti takip ederek tamamıyla ABD karşıtı dış politik arayışlara girmişlerdir.¹³⁰ Diğer yandan kıtanın geleneksel ekonomileri ihracat temelli tekel ürünlere bağlı olmaya devam etmiş ancak bu ürünlerin fiyatının uluslararası düzeyde artması hem Latin Amerika ülkelerini güçlü kılmış hem de bölgesel ve küresel düzeyde güçlendirmiştir.

Latin Amerika’daki sol hareketlerin getirdiği yeni hareketlilik içerisinde özellikle Brezilya lideri Lula da Silva, Mercosur başta olmak üzere bölgesel ittifakların aktif hale gelmesinde öncü olmuştur. Diğer yandan Afrika, Asya ve Ortadoğu açılımlarını başlatarak Brezilya’yı küresel bir güç haline getirmeye çalışmıştır. Latin Amerika ülkeleri arasında var olan geleneksel rekabet anlayışı diğer LAK ülkelerini de harekete geçirmiş ve dış politikada çeşitlilik arz eden adımlar atmışlardır. Şili neoliberal ekonomilere eklemlenmesi sayesinde başta Çin, Japonya gibi küresel güçler olmak üzere Türkiye’nin de dahil olduğu çok sayıda gelişmekte olan ülke ile serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Venezuela lideri Chavez, sosyalist Latin ülkelerini bir araya getiren ALBA(Venezuela, Bolivya, Ekvator ve Küba) ittifakını kurmuştur. Küresel mahiyette ise Rusya’nın ve Çin’in çoğu politikasına tam destek vermiş, ABD karşıtı arayışlar bağlamında İran ve Suriye ile ilişkilerini geliştirmiştir. Arjantin de Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile ilişki kurmuştur. Peru, Arjantin, Meksika ve Şili Pasifik İttifakı’nı oluşturarak bölgenin geleneksel güçleri Brezilya ve Arjantin olmadan bir bölgesel güç hamlesi yapmıştır. Tüm bu gelişmeler bağlamında Türkiye’nin dış politika çeşitliliğini artırma amacıyla oluşturduğu 2006 yılı “Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı” LAK ülkelerinin de aktif dış politika anlayışına girmesiyle örtüşmüş, ikili ve bölgesel gelişmelerde

¹³⁰ Ebru Afat, “Latin Amerika’da pembe dalgalar”, 2006, <http://anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=37&makaleid=5035> (17 Aralık 2017)

önceki yıllara göre büyük ölçüde ilerleme kaydedilmiştir. Örneğin; LAK açılımının öncü ülkesi Brezilya'nın da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yapısının gelişmekte olan ülkeler lehine değiştirilmesi talebi, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların da güncel siyasi duruma göre revize edilmesi talepleri Türkiye'nin "Dünya 5'ten büyüktür" sözüyle ve BM'nin yapısının değiştirilmesi talepleri ile büyük benzerlik göstermiştir.¹³¹

Türkiye'nin LAK ülkeleri ile ilişkilerinin 2006 yılı sonrası gelişimine bakıldığında, 2009 ve 2012 yılları arasında karşılıklı ziyaretlerin en yüksek olduğu dönem olduğu görülmektedir.¹³² Söz konusu yıllarda LAK ülkelerinden Türkiye'ye 5 cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık düzeyinde, 6 dışişleri bakanlığı düzeyinde ziyaret gerçekleşmiştir. Buna karşılık Türkiye başbakanlık düzeyinde Brezilya ve Meksika'ya ziyaret düzenlemiş, Arjantin ve Şili ziyaretleri olumsuz hadiseler üzerine gerçekleştirilememiştir. Ziyaretlerin yanı sıra askeri ateşelikler, ticaret müşavirlikleri, diplomatik temsilcilikler ve parlamentolar arası dostluk gruplarında da büyük artış olmuştur. 2013 sonrası Türkiye'nin Brezilya ve Arjantin ile ilişkilerinde belirgin düşüş gözlenirken 2015 ve 2016 yıllarında cumhurbaşkanlığı düzeyinde Kolombiya, Küba, Meksika ve Peru, Şili, Ekvator ziyaretleri ile alternatifler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Petrol, demir cevheri, doğalgaz, bakır vb. maden ve tarım ürünlerinin uluslararası düzeyde fiyatlarının düşmesi sonucu, ekonomileri büyük ölçüde bu ürünlerin ihracatına dayalı olan LAK ülkelerinde ekonomik daralmalar başlamıştır. Yolsuzluk, vergilerin yüksekliği, dış borçların artması, işsizlik ve enflasyon sorununun yeniden baş göstermesi; sol hükümetlerin anti demokratik uygulamalar ile otoriterleşme eğilimlerini de artırması sonucu Latin Amerika'da sağ partilere yöneliş olmuştur.¹³³ Brezilya devlet başkanı Lula da Silva yolsuzluk gerekçesi ile hapse mahkum edilmiş, halefi Dilma Roussef aynı gerekçe ile görevinden azledilmiş yerine sağcı Michel Temer devlet başkanı ilan edilmiştir. Arjantin'de Mauricio Macri,

¹³¹ Hüsamettin Aslan, "Brezilya'nın Anatomisi ve Lula da Silva(İşçi Partisi) ile Recep Tayyip Erdoğan(Ak Parti) Hükümetlerinin Karşılaştırılması, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2013, s. 133.

¹³² Küntay, a. g. e. , s.50 ve 51.

¹³³ Hüsamettin Aslan, 2019, "Latin Amerika'da pembe döngü: Sağın yükselişi, Solun direnişi", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/latin-amerika-da-pembe-dongu-sagin-yukselisi-solun-direnisi/1243333> (27 Ekim 2019)

Şili’de Sebastian Pinera, Peru’da Pedro Pablo Kuczynski, Paraguay’da Mario Abdo Benitez devlet başkanı olan sağ görüşlü liderler olmuşlardır. Öte yandan Ekvator’da Lenin Moreno solcu olarak seçimleri kazanmış ancak politikalarını ABD yanlısı sağ olarak belirlemiştir. Venezuela’da ise sosyalist Maduro ve partisi 2015 yılındaki parlamento seçimlerini kaybetmiştir.

Görüldüğü üzere 2015 yılı sonrası Latin Amerika’nın sağ ve sol hükümetleri yeniden iç meseleler ile uğraşmak zorunda kalarak dış politikada pasif hale gelmişlerdir. Benzer olarak Türkiye; 2013 yılı sonrası FETÖ ile mücadele, Suriye İç Savaşı ve mülteci krizi, PKK’nın/PYD’nin ve Deaş’ın terör eylemleri ile mücadele, ekonomik daralma ve sürekli yapılan seçimlerin varlığı meseleleri ile karşılaşmış ve dış politika etkinliğini azaltmıştır.

Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin yeniden ivme kazandığı dönem 2017 yılı ve sonrası olmuştur. Özellikle Venezuela ve Türkiye’nin ABD ile ilişkilerinin bozulması iki ülkeyi yakınlaştırmış, karşılıklı çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleşmiştir ve ticaret hacmi 10 kat artmıştır. Ayrıca 2018 yılında cumhurbaşkanlığı düzeyindeki Paraguay ziyareti sonrası Türkiye’nin Paraguay ile ilişkileri gelişmeye başlamıştır. İktidarda kalmalarına rağmen bölgesel ve küresel yalnızlaşma ve ekonomik daralma yaşayan Nikaragua ve Bolivya’dan 2019 yılında Türkiye’ye ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye de Venezuela ile olduğu kadar etkin olmamakla birlikte Küba, Bolivya, Nikaragua ile ilişkilerini artırmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında, günümüzde Türkiye’nin LAK bölgesinde 16 ülkede büyükelçiliği bulunmaktadır. 2019 ve 2020 yılında karşılıklı ticaret hacmi yaklaşık 9 milyar doları aşmıştır.¹³⁴ THY’nin uçuş güzergahı bölgedeki 7 şehre gerçekleşmektedir. TİKA ve AA’nın Latin Amerika’da ofisleri bulunmaktadır.

¹³⁴ TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, Güney Amerika, 2020, <http://rapory.tuik.gov.tr/18-01-2021-23:49:43-1157852769157021842690195498.html?> (18 Ocak 2021)

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, Orta Amerika ve Karayipler, 2020, <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00:27:48-16834779545191199611646862317.html?> (19 Ocak 2021)

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, Güney Amerika, 2020, <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00-35:07-9429974813222000221589855911.html?> (19 Ocak 2021)

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, Orta Amerika ve Karayipler, 2020, <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00-37:08-174684244914180330551424753449.html?> (19 Ocak 2021)

Kültürel ilişkiler de gelişmekte, Türk dizilerinin Latin Amerika’da çok izlenir hale gelmesi ile Türkiye’ye gelen Latin turist sayısında da ciddi artış olmaktadır.¹³⁵

2.2.1.1- Türkiye-Brezilya İlişkileri

Brezilya 210 milyona yakın nüfusu ve 8,5 milyon kilometrekare yüzölçümü ile LAK bölgesinin en büyük ülkesini teşkil etmekte, Türkiye’nin bölgede siyasi ve ekonomik olarak ilişkilerini en çok geliştirdiği ülke olmaktadır. 2006 yılında Türkiye’nin LAK bölgesine açılım başlatmasını sağlayan temel saik Brezilya ile ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. İki ülkenin birbiriyle yakınlaşmasını sağlayan bazı benzer siyasal, bölgesel, ekonomik ve demografik ve uluslararası şartlara bağlı sebepler ortaya çıkmıştır.¹³⁶

Siyasal sebepler açısından bakıldığında; her iki ülkede de aynı yıllarda güçlü siyasal partiler lehine iktidar değişiklikleri yaşanmıştır. Askeri darbe yılları ve ardından uzun süren sağ parti yönetimlerinden sonra 2003 yılında sosyalist görüşlü İşçi Partisi ve lideri Lula da Silva Brezilya’da iktidara gelmiştir. 2002 yılında ise 90’lı yıllar boyunca merkez sağ ve merkez sol partilerin kısa süreli ve istikrarsız koalisyonları ile yönetilen Türkiye’de, Ak Parti ve lideri Recep Tayyip Erdoğan iktidar olmuştur. Ayrıca her iki lider de yüksek oy oranına sahip olmuş popüler ve karizmatik kişilerdi. Bölgesel düzeyde bakıldığında; Brezilya, Güney Amerika kıtasının en büyük ülkesi olduğu için politik olarak da kıtada lider olabilecek siyasi hamleler yapmak istiyordu. Türkiye ise Avrupa ve Asya arasında bir konuma sahipti ve Ortadoğu ülkelerine komşu durumundaydı. Ayrıca Türkiye de özellikle Ortadoğu’da siyasi olarak etkin bir ülke konumuna gelmek istiyordu. Ekonomik ve demografik açıdan ise; Brezilya 210 milyon, Türkiye ise 80 milyonluk nüfusu ile doğal olarak büyük bir ekonomik pazar olma özelliğine sahipti. Lula döneminde Brezilya’da sosyal programlar artmış böylece fakirlik büyük bir düzeyde azalmıştır. 26 milyon insan yoksulluk sınırından kurtulmuştur. Türkiye’de ise aynı yıllarda Ak

¹³⁵ Latin American diplomacy on Turkey’s agenda in upcoming period, 2019, <https://www.dailysabah.com/business/2019/04/10/latin-american-diplomacy-on-turkeys-agenda-in-upcoming-period> (10 Nisan 2019)

¹³⁶ Elena Lazarou, “Brasil-Turkey Relations in the 2000s: Deconstructing Partnership between Emerging Powers”, Insight Turkey, Cilt. 18, Sayı.1, (2016), s.8,9.

Parti yönetiminde fakirlik oranı yüzde 13'den yüzde 4.5'e düşmüştür. Her iki ülkede de sağlık, eğitim, konut hizmetleri gibi alanlarda reformlar yapılmış ve yoksul insanların faydalanması sağlanmıştır. Uluslararası sebeplere gelince, iki ülke açısından da ortak olan uluslararası bir durum ortaya çıkmıştır. İki ülke de dünyanın en büyük 20 ekonomisini bir araya getiren G20 üyesi idiler. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK)'nin daimi üyesi değildiler ve bu sebeple gelişmekte olan ülkelerin lehine bir reforma ihtiyaç olduğunu söylemekteydiler. Son olarak iki ülke de ABD ve Avrupa Birliği(AB) etkisinden sıyrılıp küresel bir aktör olmak istiyordu.

2000'ler sonrası iki ülke arasındaki ilk yakınlaşma İsrail'in Lübnan'a yönelik saldırıları sonucu olmuştur. 2006 yılında Lübnan'da yaşanan çatışmalar sırasında Türkiye, Lübnan'daki Brezilya vatandaşlarının ülkelerine tahliye edilmesine yardımcı olmuştur. Aynı yıl Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Brezilya'yı ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında iki ülke arasında "Yüksek Düzeyli İşbirliği Komisyonu" kurulmuştur.¹³⁷ Bu ziyaret ile iki ülke ilişkilerinin gelişmesi için ilk adım atılırken ayrıca Türkiye'nin bölge açılımına da bir temel oluşturmuştur. 2009 ve 2011 yılları arasında Türkiye-LAK ülkeleri ilişkileri en yoğun dönemini yaşamış ve Brezilya ile de ilişkiler bu duruma paralel olarak oldukça gelişmiştir. İlk olarak 2009 yılında Brezilya devlet başkanı Lula da Silva Türkiye'ye gelmiştir. Bu, Brezilya'dan Türkiye'ye devlet başkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur. Ziyaret ile birlikte "Türkiye-Brezilya Ekonomik Forumu" gerçekleştirilmiş ve Ankara Üniversitesi Latin Amerika Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi(LAMER) açılmıştır.¹³⁸ Askeri alanda işbirliğini artırmak amacıyla 21 Nisan 2010 tarihinde Brezilya Savunma Bakanı Nelson Jobim Türkiye'yi ziyaret etmiştir. ¹³⁹ Bir ay sonrasında ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ikili ilişkileri geliştirmek üzere Brezilya'ya gitmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında eğitim ve kültür, savunma ve güvenlik, ticaret ve yatırımlar, siyasi diyalog, çevre ve biyoçeşitlilik, bilim ve

¹³⁷ Segah Tekin, "Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi", Akademik Bakış, Vol.11, No. 23, (Kış 2018), s.50.

¹³⁸ Ariel S. Gonzalez Levaggi, "America Latina y Caribe, la ultima frontera de la "Nueva" Política Exterior de Turquía", Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades, Vol. 14, No.22, (2012), s.191.

¹³⁹ Gökmen Kılıçoğlu ve Ayhan Nuri Yılmaz, "Latin Amerika'da Türkiye Etkisi: Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasi Projeksiyonlar", İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde (456-503), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.479

teknoloji gibi alanlarda ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan “Stratejik İşbirliği için Eylem Planı” kabul edilmiştir.¹⁴⁰

2010 yılında karşılıklı ziyaretlerin artmasını hatta ilişkilerin zirveye ulaşmasını sağlayan en önemli konu, İran’ın nükleer gücünün azaltılmasına ilişkin olarak yürütülen uluslararası görüşmelerin sonuçsuz kalması ve Brezilya ile Türkiye’nin bu konuda küresel bir aktör olarak süreçte yer alması olmuştur.¹⁴¹ Özellikle ABD ve onun girişimleriyle BMGK ve AB’de, İran’ın silah olarak kullanabileceği endişesi ile nükleer kapasitesinin azaltılması konusu 2010 yılına kadar yoğun diplomatik müzakere ve uluslararası yaptırımlar eşliğinde sürdürülmüştür. İran’ın zenginleştirilmiş uranyumunun nükleer reaktör yakıtı temin etmesi karşılığında, üçüncü bir ülkeye teslim etmesi konusunda P5+1 (ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya) ülkeleri ve Viyana Grubu (ABD, Rusya, Fransa ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) üyeleri ile yapılan müzakereler pek çok defa gerçekleşmiştir. Ancak hem İran’ın güvensizliği hem müzakereci ülkelerin İran konusundaki tereddütleri ve aynı zamanda ABD öncülüğünde uluslararası yaptırımların devam etmesi müzakereleri sonuçsuz bırakmıştır. İran’a yönelik olası bir savaş ve ya yaptırımlardan en çok etkilenecek ülkenin Türkiye olması ve Ortadoğu üzerinden küresel ilişkilerini geliştirmek isteyen Brezilya’nın sürece müdahil olma isteği, uluslararası düzeyde de başlangıçta olumlu karşılanmış ve iki ülke İran ile yeni bir müzakere sürecini başlatmıştır. Müzakerelerin sonucunda 27 Mayıs 2010 tarihinde üç ülkenin devlet başkanları ve dışişleri bakanlarının katılımıyla İran’ın başkenti Tahran’da “Tahran Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Antlaşmaya göre İran zenginleştirilmiş uranyumunu Türkiye’ye vermeyi kabul etmiş karşılığında ise yine Viyana Grubu üyelerinden reaktör yakıtı çubukları temin etmeyi talep etmiştir. Antlaşmanın hemen akabinde ABD’nin BMGK arayıcılığıyla yeni yaptırım kararları alması ve Avrupa ülkelerinin de büyük ölçüde bu karara destek vermesi ile deklarasyon başarıya ulaşamamıştır. Ancak uluslararası bir meselede ilk defa ABD, BM ve AB ülkelerinin başat aktör olması yerine Brezilya ve Türkiye’nin küresel bir aktör olarak süreci sonuçlandırması uluslararası prestij açısından büyük dikkat çekmiş ve ikili ilişkilerin geliştirilmesinde büyük bir adım olmuştur.

¹⁴⁰ Levaggi, a. g. e. , s.191.

¹⁴¹ Tekin, a. g. e. , s.57 ve 58.

11 Eylül 2011 tarihinde Brezilya Dışışleri Bakanı Antonio Patriota ekonomik ilişkilerdeki ilerlemenin stratejik ortaklık düzeyine de ulaşması amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmiştir.¹⁴² 2011 yılında Brezilya'nın Lula'dan sonraki devlet başkanı olan Dilma Rousseff Türkiye'ye gelmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında “Türkiye-Brezilya: Dinamik Bir Ortaklık için Stratejik Perspektif” belgesi kabul edilmiştir.¹⁴³ Ayrıca aynı yıl Brezilya'nın başkenti Brasilia'da “I. Askeri Diyalog Toplantısı” gerçekleştirilmiştir. Bir yıl öncesinde ise(2010) Türkiye Brezilya'da askeri ateşelik açmıştır.¹⁴⁴ Savunma alanında iki ülke de ABD ve AB'ye bağımlılığını azaltmayı ve ulusal savunma sanayi ve teknolojilerini geliştirmeyi amaçladığı için askeri işbirliği çalışmalarını yürütmüştür. Buna bağlı olarak Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz 2012 yılında Brezilya'yı ziyaret ederek mevkidaşı Celso Amarim ile görüşmüştür. Görüşmede iki bakan askeri malzemelerin üretimi konusunda antlaşmaya varmıştır.¹⁴⁵ 2013 yılında, Brezilya'dan Türkiye'ye yapılan son üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı, ilişkilerin gelişmesi için yeni bir girişim hamlesinin gerçekleştiği ancak aynı zamanda ikili ilişkilerin belirgin bir şekilde düşüşe geçtiği yıl olmuştur. Söz konusu yılda Brezilya Dışışleri Bakanı Antonio Aguiar Türkiye'yi ziyaret etmiş ve İzmir'de mevkidaşı Ahmet Davutoğlu ile görüşmüştür. İsveç Dışışleri Bakanı Carl Bildt'in de katılımıyla üç ülke arasında uluslararası ekonomik kriz, iklim değişikliği, Arap Baharı'nın etkileri ve İsrail-Filistin meselesi gibi konular hakkında istişareler gerçekleşmiş ve “Barış İnşası için Üçlü Dayanışma” girişimi kabul edilmiştir. Ancak girişim ilgili bakanların kişisel gayretleri ile oluşturulduğu için sürdürülememiş ve sonraki yıllarda Türkiye ve Brezilya arasında üst düzey bir siyasi temas gerçekleşmemiştir.¹⁴⁶

Türkiye ve Brezilya 2000'li yılların başında birbiriyle yakınlaşırken örtüşen bölgesel ve uluslararası bir iklime sahiptiler. Ayrıca iki ülke de aktif bir dış politika anlayışı vardı, bölgesel ve küresel aktör olma amacı güdüüyordu. 2013 yılından sonra ise daha önce örtüşen bu özelliklerin tamamı iki ülkenin aleyhine gelişmiştir.¹⁴⁷

¹⁴² Kılıçoğlu ve Yılmaz, a. g. e. , s.480.

¹⁴³ Elem Eyryce Tepeciklioğlu, “Brezilya Federal Cumhuriyeti ve Türkiye İle İlişkileri”, İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde (43-71), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.63.

¹⁴⁴ Tekin, a. g. e. , s.51.

¹⁴⁵ Lazarou, a. g. e. , s.14.

¹⁴⁶ Tekin, a. g. e. , s.63 ve 64.

¹⁴⁷ Lazarou, a. g. e. , s.15.

Brezilya’da Dilma Roussef yönetimine karşı ekonomik kriz nedeniyle gerçekleşen yaygın protestolar, ülkede önceliği iç meseleleri çözme yoluna götürmüştür. Diğer yandan Roussef, her ne kadar aynı siyasi harekette yer alsada Lula’ya göre daha pasif bir dış politika anlayışını benimsemiş ve Türkiye de dahil Ortadoğu’ya yönelik ilgisini büyük ölçüde azaltmıştır. Siyasi yönü de bulunmakla beraber yolsuzluk iddiaları da Brezilya siyasetini etkilemiş eski devlet başkanı Lula hapse atılırken Roussef 2016 yılında görevden alınmıştır. Yerine gelen devlet başkanı Michel Temer de benzer ithamlarla karşılaşmış ve Brezilya siyaseti gergin bir havaya evrilmiştir. Son olarak Venezuela’da yaşanan kriz, Brezilya’yı iç ve bölgesel siyaset düzeyine çekmiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise sürekli yaşanan seçimlerin varlığı ve dolayısıyla dış politika etkinliğinin azalması, yolsuzluk iddiaları ve ekonomik daralma, PKK terör örgütü ile mücadele Türkiye’yi iç politikaya yönelmeye zorlamıştır. Bu hadiselerin yanı sıra Türkiye, iki hayati durum ile karşılaşmış ve dış politika etkinliği konusunda zorlanmıştır. İlki; Arap Baharı ayaklanmaları sonrası başlayan 2011 Suriye İç Savaşı’nın içinden çıkılmaz hal alması, 4 milyonu aşkın Suriyeli mültecinin Türkiye’ye sığınması, PYD ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin Türkiye’nin sınır güvenliğini tehdit etmesi ve buna bağlı olarak sınır güvenliğine ve iç güvenliğe odaklanılması zorunlu hale gelmiştir. İkinci hayati durum ise 15 Temmuz 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütü(FETÖ)’nün teşebbüs ettiği başarısız darbe girişimidir. İç politikada FETÖ örgütü mensupları ile mücadeleye odaklanılması, dış politikada ise örgütün uluslararası bağlantılarını sağlayan okul, kurs ve sivil toplum kuruluşlarının kapatılması için çalışmaların yürütülmesi siyasi, ekonomik ve diğer alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesini zorlaştırmıştır. Tüm bu sebepler sonucunda Türkiye-Brezilya ilişkileri durağan ve düşük bir düzeye gerilemiştir.

İlişkilerin zayıflamasının göstergesi olarak 2013 yılı sonrası iki ülke arasında herhangi bir üst düzey ziyaret gerçekleşmemiştir(Devlet başkanlarının yemin törenlerine ve uluslararası toplantılara katılımlar hariç). Diğer yandan ise ilişkilere zarar veren bir gelişme olarak 2015 yılında Brezilya, sözde Ermeni Soykırımı’nı tanımıştır. Türkiye bu karara diplomatik tepki göstermiş ve istişare için Brezilya büyükelçisi Ankara’ya çağırılmıştır.¹⁴⁸ 2018 yılında ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

¹⁴⁸ Latin Amerika ‘soykırım’ dedi, 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/latin-amerika-soykirim-dedi>(4 Ağustos 2020)

Erdoğan’ın ilan ettiği Uruguay, Venezuela ve Brezilya gezisi PYD/PKK terör örgütüne yönelik olarak Afrin şehrine düzenlenen “Zeytinalı Operasyonu” nedeniyle ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Tablo 1. Türkiye-Brezilya Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	229.914	1.172.669	1.402.583	-942.756
2010	614.551	1.347.525	1.962.076	-732.974
2011	883.471	2.074.354	2.957.825	-1.190.883
2012	1.002.759	1.770.094	2.772.854	-767.335
2013	936.096	1.408.806	2.344.902	-472.710
2014	794.186	1.728.745	2.522.932	-934.559
2015	458.367	1.792.241	2.250.608	-1.333.875
2016	333.741	1.788.012	2.121.754	-1.454.271
2017	384.904	2.544.928	2.929.832	-2.160.024
2018	489.885	3.257.706	3.747.591	-2.767.821
2019	478.496	2.595.005	3.073.501	-2.116.509
2020	474.311	2.885.312	3.359.623	-2.441.001

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Nüfus ve yüzölçümü gibi ekonomik güç olarak da Brezilya LAK bölgesinin en büyük ülkesidir. Buna bağlı olarak Türkiye’nin bölgede en fazla ekonomik ilişki kurduğu ülkedir. 2018 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 3,7 milyar doları aşarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Türkiye’nin ihracatına bakıldığında 2012 yılında 1 milyar doları aşp en yüksek seviyeye çıktığı görülmektedir. Ancak söz konusu yıldan sonra ihracat rakamları belirgin bir şekilde düşmüştür. Brezilya’dan ithalata bakıldığında ise ihracat rakamlarından oldukça yüksek olmakla birlikte 2011 yılında 2 milyar doları aştığı fakat izleyen yıllarda istikrarsız artış ve azalışlar olduğu görülmektedir. 2018 yılında 3,2 milyar doları aşarak en yüksek ithalat rakamına ulaşılmıştır.

Genel olarak ihracat ithalat dengesi yönünden incelendiğinde Türkiye’nin aleyhine sürekli bir dış ticaret açığı bulunmaktadır. 2020 yılı ticaret dengesi baz alındığında 2.4 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı söz konusudur. Türkiye’nin

ihracatında temel ürünleri; karbonat, otomobil yedek parçaları, demir-çelik ürünleri, fındık, kayısı ve çimentodan oluşmaktadır. İthalatta ise; canlı hayvan alımı, soya fasulyesi, demir cevheri, pamuk, kahve ve araba parçaları gibi ürünlerden oluşmaktadır.¹⁴⁹

İkili ticari ilişkilerin geliştirilmesi karşılıklı üst düzey siyasi ziyaretlerin artmasına bağlı olarak artmıştır. Bu bağlamda Brezilyalı ve Türk iş insanlarının karşılıklı olarak ülke pazarlarını daha iyi tanınması ve ekonomik fırsatlar hakkında bilgilendirilmesi amacıyla 2007 yılında “Dış Ekonomik İlişkiler Başkanlığı(DEİK)-Brezilya İş Konseyi” kurulmuştur.¹⁵⁰ 2010 yılında iki ülke arasında “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Antlaşması” imzalanmıştır.¹⁵¹ Aynı yıl Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı(TPAO) ile Brezilya Ulusal Petrol Şirketi(PETROBRAS) arasında ortak petrol arama mutabakatı imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Karadeniz’de petrol arama faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.¹⁵² İki ülke arasındaki Karma Ekonomik Komisyonu(KEK) toplantıları 2004 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilmiştir.¹⁵³ Karşılıklı ticaret hacminin halen istenilen düzeyde olmamasında coğrafi uzaklık ve iş adamlarının pazarları tanımaması gibi geleneksel sebeplerin var olmasının yanı sıra Brezilya’nın federatif yapısı nedeniyle değişken, katı vergi sistemi ve yüksek gümrük uygulamaları, AB ülkeleri arayıcılığıyla ticaretin Türkiye ile doğrudan ticarete göre daha avantajlı olması ve Brezilya’nın ikili serbest ticaret antlaşması(STA) imzalamak yerine Güney Ortak Pazarı(MERCOSUR) ile olan STA antlaşmasını esas kabul etmesi ve bundan dolayı Türkiye ile MERCOSUR arasında henüz bir STA sürecinin sonuçlanmamış olması gibi sebepler de etkili olmuştur.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Türkiye ile Ticaret, 2019, <http://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (23 Ekim 2019)

¹⁵⁰ Melike Hocaoglu, “Brazil Economic Review”, IFC Focus, No. 14, (2018), s.38.

¹⁵¹ Hocaoglu, a. g. e. , s.37.

¹⁵² Beyhan Akay, “Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler ile Ekonomik İlişkileri” , İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde (539-556), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.547.

¹⁵³ Akay, a. g. e. , s.547.

¹⁵⁴ Türkiye ile Ticaret, 2019, <http://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (23 Ekim 2019)

2.2.1.2-Türkiye-Arjantin İlişkileri

Arjantin, 2.737.000 kilometrekarelik yüzölçümü ile kıtanın ikinci büyük ülkesidir. Nüfusu yaklaşık 42 milyondur ve diğer Latin ülkelerinden farklı olarak homojen bir nüfus yapısına sahiptir. Zengin yeraltı kaynakları ve işçi ihtiyacı nedeniyle Avrupa ülkelerinden yoğun göç almasının yanı sıra, yerli nüfusun da kolonizasyon döneminde büyük ölçüde azalması ile bugün ülke nüfusunun yüzde 97'sini Avrupalı Beyazlar oluşturmaktadır.

1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Arjantin'i ziyaretinden 15 yıl sonra başbakan Recep Tayyip Erdoğan ikili ilişkileri geliştirmek üzere Güney Amerika ziyaretlerinde Arjantin de yer almıştır. Ancak ziyaret dahilinde Arjantin'in başkenti Buenos Aires'deki Jorge Newberry parkında Mustafa Kemal Atatürk'ün büstünün açılışı programı, Ermeni lobilerinin faaliyetleri sonucu eyalet meclisi kararıyla iptal edilmiştir. Arjantin devlet başkanı Christina Fernandez Kirchner, yetkisinin sınırlı olması nedeniyle bu kararı değiştirememiş ve iki ülke arasında krize neden olan bu olay üzerine Recep Tayyip Erdoğan, Arjantin gezisini iptal etmiştir.¹⁵⁵ Bu olumsuz olayın ardından ilişkileri düzeltmek ve geliştirmek için 2011 yılında devlet başkanı C. Fernandez Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Görüşmeler sırasında iki ülke arasında eğitim, kültür, ulaşım ve ticaret alanlarına dair antlaşmalar imzalanmıştır. Görüşmelerde en dikkat çekici konulardan biri nükleer enerjiye sahip olan Arjantin'in Türkiye'ye bu konuda yardımcı olabileceğini açıklaması olmuştur. C. Fernandez'in Türkiye ziyaretinde olmasının amaçlarından biri de Lula da Silva liderliğinde Brezilya'nın aktif dış politikasının gölgesinde kalmamak ve Türkiye arayıcılığıyla Ortadoğu pazarına erişmek olmuştur.¹⁵⁶ Bu ziyaretten sonra Brezilya ile ilişkilere benzer olarak iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler düşüşe geçmiştir.

C. Fernandez hakkındaki yolsuzluk iddiaları ve yükselen enflasyon sorunu Arjantin'i iç siyasete yoğunlaştırmıştır. Yine Brezilya'ya benzer olarak 2015'de seçimleri kazanarak devlet başkanı seçilen Mauricio Macri'nin aktif bir dış politika yerine pasif kalmayı tercih etmesi de Arjantin'in Türkiye ilgisini azaltmıştır. Türkiye

¹⁵⁵ Levaggi, a. g. e. , s.190.

¹⁵⁶ Ebru Afat, "Arjantin'in Türkiye Açılımı", Diriliş Postası, 2011, <https://www.dunyabulteni.net/haber/amo/144422> (1 Aralık 2017)

açısından ise Suriye krizi başta olmak üzere bölgesel sorunlar, FETÖ ile mücadele ve PKK terörüne karşı yürütülen operasyonlar Arjantin ile ilişkileri azaltmıştır. Ancak bakanlıklar düzeyinde ziyaretler devam etmiştir. 2017 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Arjantin'i ziyaret etmiş ve Arjantin Dışişleri Bakanı Susana Malcorra ile görüşmüştür. Görüşmelerde karşılıklı ticaretin artması, nükleer enerji alanında işbirliği, sözde Ermeni soykırımı ve FETÖ meselesi gibi konular konuşulmuştur. Özellikle FETÖ mensupları ve Ermeni lobisi üyelerinin Türkiye karşıtı propagandalarının iki ülke arasındaki ilişkilere zarar verdiği bakan Çavuşoğlu'nun gündemleri arasında olmuştur.¹⁵⁷ İki ülke arasında gerçekleşen son üst düzey ziyaret Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2018 yılında Arjantin'e gitmesi ile gerçekleşmiştir. G20 zirvesi nedeniyle Arjantin'de bulunan Erdoğan, zirve sırasında Arjantin devlet başkanı Macri ile karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine dair görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁵⁸

Tablo 2. Türkiye-Arjantin Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	64.496	417.506	482.002	-353.010
2011	214.104	490.574	704.678	-276.449
2012	316.482	367.894	684.376	-51.411
2013	318.181	394.100	712.281	-75.919
2014	141.320	325.407	466.727	-184.087
2015	118.307	234.495	352.802	-116.189
2016	126.870	382.191	509.061	-255.321
2017	159.288	450.272	609.560	-290.984
2018	169.281	357.905	527.186	-188.624
2019	161.118	293.844	454.962	-132.726
2020	128.366	215.113	343.479	-86.747

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

¹⁵⁷ Mevlüt Çavuşoğlu: FETÖ'nün peşini Arjantin'de de bırakmayacağız, 2017, <https://m.haberturk.com/gundem/haber-amp/1373322-mevlut-cavusoglu-fetonun-pesini-arjantininde-de-birakmayacagiz> (26 Ekim 2019)

¹⁵⁸ Iberoamerica 04.12.2018, 2018, <https://www.trt.net.tr/espanol/programas/2018/12/04/iberoamerica-04-12-2018-1100200> (6 Ağustos 2019)

Türkiye Arjantin ticaret verileri incelendiğinde sürekli olarak Türkiye'nin aleyhine bir dış ticaret açığı görülmektedir. 2011 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 704 milyon doları aşarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Aynı yıl ithalatın yaklaşık 490 milyon dolar olması ile de en yüksek ithalat düzeyi gerçekleşmiştir. Bu durumun olmasında, C. Fernandez'in Türkiye'yi kalabalık bir iş adamı grubu ile ziyaret etmesi ve ziyaret esnasında 80 milyon dolarlık et ithalatı antlaşmasının imzalanmış olması da önemli bir etkidir.¹⁵⁹ İlerleyen yıllarda hem ihracatın hem de ithalatın istikrarsız seyrettiği görülmektedir. İhracatta temel ürünleri; motorlu taşıtlar, mineral ve kimyasal gübreler, taşıt parçaları, demir ve çelik profil vb. teşkil etmekte iken ithalatın büyük çoğunluğu soya ürünleri, kuru baklagiller ve tütün ürünleri oluşturmaktadır.¹⁶⁰

Türkiye ve Arjantin arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 2011 yılında Arjantin devlet başkanı C. Fernandez İstanbul'da, Arjantin ticaret ofisini açmıştır.¹⁶¹ Aynı yıl Türkiye-Arjantin İş Konseyi kurulmuştur.¹⁶² İlki 1999, ikincisi 2003 yılında imzalanmış olan KEK'in III. Mutabakat Zaptı 2009 yılında imzalanmıştır.¹⁶³ Sonuç olarak iki ülkenin ekonomik ilişkileri incelendiğinde ticaret hacminin istenilen düzeyin çok gerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Hali hazırda, Arjantin ile ticaret hacmi Brezilya, Meksika, Kolombiya ve son yıllarda Venezuela ile olan ticaret hacminin altındadır.

2.2.1.3- Türkiye-Şili İlişkileri

Yaklaşık 18 milyon nüfuslu ülkenin ismi yerli dilinde “uç ülke” anlamına gelen Şili, gerçekten de coğrafi olarak uzun dar bir şerit halindedir ve ülkenin güney ucu kutuplardan önceki son kara parçasıdır. Dünya bakır rezervinin yüzde 60'ına sahip olan Şili, bu nedenle uzun yıllar İngiltere ve ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur.

¹⁵⁹ Ebru Afat, “Arjantin'in Türkiye Açılımı”, Diriliş Postası, 2011, [https://www.dunyabulteni.net/haber/amo/144422\(1](https://www.dunyabulteni.net/haber/amo/144422(1) Aralık 2017)

¹⁶⁰ Türkiye ile ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/arjantin/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (26 Ekim 2019)

¹⁶¹ Levaggi, a. g. e. , s.190.

¹⁶² Türkiye-Arjantin İş Konseyi, 2019, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-arjantin-is-konseyi> (26 Ekim 2019)

¹⁶³ DEİK, Arjantin Ülke Bülteni, Ekim 2015, s.20.

Liberal ekonomik uygulamalar ile en gelişmiş Latin ülkesi olmak ile birlikte bölgede gelir adaletsizliğinin de en yüksek olduğu ülkelerdendir. Özellikle 1973'te sosyalist lider Salvador Allende'nin General Augusto Pinochet tarafından askeri darbe ile devrilmesinin ardından Şili, ABD destekli neoliberal ekonomik uygulamaların model ülkesi olmuş ve eşitsizlik temelli ekonomik sorunları günümüze kadar canlı tutmuştur.

Türkiye'nin LAK açılımı sonrası Şili'ye ilk ziyaret, 2010 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından planlanmıştır. Ancak 27 Mayıs'ta İsrail'in Gazze'ye ulaşmak üzere yola çıkan Mavi Marmara gemisine saldırması ve 10 Türk vatandaşını öldürmesi üzerine ziyaret iptal edilmiştir.¹⁶⁴ Bu tarihten sonra 2012 yılında Şili devlet başkanı Sebastian Pinera Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Pinera ziyaret sırasında ikili ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹⁶⁵ 2016 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Şili'yi ziyaret etmiş ve devlet başkanı Michelle Bachelet ile görüşmüştür. Görüşmede Erdoğan, Şili'nin Suriyeli mülteciler konusunda Türkiye'ye verdiği destek için Bachelet'e teşekkür etmiştir. Bachelet ve Erdoğan'ın imzaları ile TİKA(Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) ve AGCID(Şili'nin Kalkınması için İşbirliği Ajansı, Cooperacion Chilena para el Desarrollo) arasında "İşbirliği Antlaşması" kabul edilmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin 90.yılı anısına ilişkileri gösteren belge ve resimlerin olduğu "Türkiye-Şili 90 Yıllık Dostluk" adlı sergi iki ülkenin başkenti Ankara ve Santiago'da düzenlenmiştir.¹⁶⁷ 2018 yılı Aralık ayında düzenlenen G20 zirvesine katılmak üzere Arjantin'de bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Şili devlet başkanı Sebastian Pinera ile bir görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁶⁸ İki ülke

¹⁶⁴ Levaggi, a. g. e. , s.190.

¹⁶⁵ Relaciones Bilaterales Chile-Turquia, 2019, <https://chile.gob.cl/chile/blog/turquia/relaciones-bilaterales-chile-turquia>(27 Ekim 2019)

¹⁶⁶ Chile y Turquía Firman Acuerdo de Cooperacion, 2016, <https://www.agci.cl/index.php/sala-de-prensa/1592-chile-y-turquia-firman-acuerdo-de-cooperacion> (27 Ekim 2019)

¹⁶⁷ Şili'de bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci dramları insanlık trajedisinin en acı sembolleridir, 2016, <https://www.t24.com.tr/amp/haber/silide-bulunan-cumhurbaskani-erdogan-multeci-dramlari-insanlik-trajedisinin-en-aci-sembolleridir,326456> (27 Ekim 2019)

¹⁶⁸ Iberoamerica 04.12.2018, 2018, <https://www.trt.net.tr/espanol/programas/2018/12/04/iberoamerica-04-12-2018-1100200> (6 Ağustos 2019)

arasındaki siyasi ilişkiler incelendiğinde temasların düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

Tablo 3. Türkiye-Şili Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	41.843	533.969	575.812	-492.126
2010	81.222	311.709	392.931	-230.488
2011	130.616	474.341	604.957	-343.725
2012	174.998	465.852	640.850	-290.854
2013	219.338	405.861	625.199	-186.523
2014	198.614	363.304	561.918	-164.690
2015	187.919	282.572	470.588	-94.557
2016	217.157	232.971	450.129	-15.815
2017	254.895	264.999	519.895	-10.104
2018	386.347	370.584	756.931	15.763
2019	343.741	235.878	579.619	107.863
2020	238.314	269.093	507.407	-30.779

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye ve Şili arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiğinde uzun yıllar boyunca Türkiye aleyhine bir ticaret açığı olduğu görülmektedir. Ancak 2007 yılında 492 milyon doları aşan ticaret açığının her yıl büyük oranda düştüğü 2017 yılına gelindiğinde ise yaklaşık 10 milyon dolarlık bir açığın gerçekleştiği ve nihayetinde 2018 ve 2019 yılı verilerinde Türkiye lehine dış ticaret fazlası olduğu da görülmektedir. Ancak 2020 yılında ticaret hacmi azalmakla birlikte Türkiye için dış ticaret açığı olmuştur. Genel olarak bakıldığında ihracat ve ithalat rakamları istikrarlı artış ve azalışlar göstermiştir. 2012 yılında 640 milyon dolar düzeyinde olan dış ticaret hacmi 2016 yılına kadar düşüş göstermiş ve aynı yıl 450 milyon dolarlık bir seviyeye gerilemiş ancak 2018 yılında 931 milyon doları aşarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin Şili'ye ihracatında inşaat demiri, otomobil, minibüs, kamyon ve kamyonet temel ürünleri oluştururken, ithalatta ise bakır öne çıkmaktadır. Bakır

toplam ithalatın yarısından fazlasını teşkil ederken kabuklu meyveler, tohum ve canlı hayvan gibi tarım ve hayvancılığa dair ürünler de ithal edilmektedir.¹⁶⁹

Türkiye ve Şili arasındaki ticaretin gelişmesini sağlayan en önemli gelişme iki ülke arasında 2009 yılında imzalanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren “Serbest Ticaret Antlaşması(STA)”dır. Antlaşma Türkiye’nin LAK ülkeleri ile imzaladığı ilk ve tek STA olması yönünden oldukça önemlidir. Antlaşmanın amacı; iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artması, ticari engellerin kaldırılması, karşılıklı refahın artması ve siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesidir. STA sonucunda iki ülke ithalat ürünlerinde gümrük vergisini kaldırmıştır. Nihayetinde antlaşma öncesi 2010 yılında dış ticaret hacmi yaklaşık 393 milyon dolar düzeyinde iken antlaşmanın yürürlüğe girdiği yıl olan 2011’de yaklaşık 605 milyon dolar olarak büyük bir yükseliş göstermiştir.¹⁷⁰ STA dışında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 2012 yılında “Türkiye-Şili İş Konseyi” kurulmuştur. 2016 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Şili ziyareti sırasında, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK) ve Şili Endüstri Federasyonu(SOFAFA) “İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.¹⁷¹

Şili; ekonomisi gelişmiş, orta gelirli nüfusu yoğun ve liberal ekonomiye sahip bir ülkedir. Bundan dolayı ilerleyen yıllarda ticaret hacminin artması ihtimali oldukça yüksektir.

2.2.1.4- Türkiye-Kolombiya İlişkileri

Kolombiya 50 milyonluk nüfusu, 1.4 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile LAK bölgesinin büyük ülkeleri arasındadır. Ayrıca konum olarak kıtanın merkezinde bulunması, bölge ülkeleri ile ilişkileri geliştirme açısından Kolombiya’yı daha da ayrıcalıklı kılmaktadır.

Türkiye-Kolombiya ilişkilerinin geliştirilmesi için 2011 yılında Kolombiya devlet başkanı Juan Manuel Santos Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu Kolombiya’dan Türkiye’ye yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur. Aynı yıl diplomatik olarak da

¹⁶⁹ Türkiye ile ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/sili/ulke-profil/turkiye-ile-ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret>(27 Ekim 2019)

¹⁷⁰ Akay, a. g. e. , s.544, 545.

¹⁷¹ Türkiye-Şili İş Konseyi, 2019, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-sili-is-konseyi> (27 Ekim 2019)

ilişkilerin artması için iki ülke karşılıklı olarak büyükelçiliklerini açmıştır.¹⁷² Bu ziyareti takiben 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Kolombiya'yı ziyaret etmiştir. Bu Türkiye'den Kolombiya'ya gerçekleşen ilk ziyaret olmuştur. Erdoğan'ın ziyareti esnasında “teknik işbirliği, kültür, Türkçe ve İspanyolca dilinin geliştirilmesi, ticaret, endüstri, turizm ve tarım alanında işbirliği ve savunma sanayisi” gibi konulara ilişkin resmi antlaşmalar imzalanmıştır.¹⁷³ Aynı yıl Türkiye'nin askeri ateşeliği Kolombiya'da açılmıştır. İki ülke arasındaki siyasi ziyaretler çok yoğun olmamakla birlikte Kolombiya, Türkiye'nin bölgedeki önemli ortaklarından. Hali hazırda Türkiye'nin kurumsal olarak bölgede en aktif çalışma yürüttüğü ülke Kolombiya'dır.¹⁷⁴ Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı(TİKA), 2016 yılında başkent Bogota'da ofis açmıştır. Aynı yıl iki ülkenin parlamentolarında “Türkiye-Kolombiya Dostluk Grupları” kurulmuştur. Anadolu Ajansı(AA), 2017 yılında İspanyolca yayına başlamış ve aynı şehirde ofis açmıştır. Türk Hava Yolları(THY) ise Bogota'yı 2015 yılında uçuş rotasına eklemiştir.

Ekonomi ve siyaset dışında iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran, ilişkilerin gelişmesini ve işbirliğinin artmasını sağlayan üç ortak sorun bulunmaktadır: “*Terör ile mücadele, Barış Süreci ve Mülteci sorunu*”. Terör sorunu açısından bakıldığında Türkiye; PKK terör örgütü ile 30 yılı aşkındır, son yıllarda ise Suriye Savaşı'nın da etkisiyle Deaş terör örgütü ile de mücadele etmektedir. Kolombiya ise 1948 yılından beri FARC(Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri, Frente Armados de Revolucionistas Colombianos) terör örgütü ile mücadele etmektedir ve bu nedenle 200 bin kadar insanını kaybetmiştir. FARC'ın yanı sıra ELN(Ulusal Kurtuluş Ordusu, El Ejercito Liberacion de Nacional) adlı terör örgütü de Kolombiya güvenlik güçleri ile çatışmaktadır.¹⁷⁵ İkinci sorun, iki ülkenin de söz konusu terör örgütleri ile bir uzlaşma zemini arayarak barış antlaşmaları yapma girişimleri olmuştur. Kolombiya devlet başkanı Juan Manuel Santos 2016 yılında FARC ile barış antlaşması imzalamış, buna

¹⁷² Kolombiya-Türkiye ilişkileri daha da gelişecek, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiya-turkiye-iliskileri-daha-da-gelisecek/1162545> (28 Ekim 2019)

¹⁷³ Republica de Turquia, 2019, <https://www.cancilleria.gov.co/en/internacional/politica/regiones/europea/turquia> (29 Ekim 2019)

¹⁷⁴ Murat Zelan, “Tarihsel ve kültürel coğrafyamızın ötesinde bir dünya”, Yenişafak, 2017, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/muratzelan/tarihsel-ve-kulturel-cografyamizin-otesinde-bir-dunya-2040885> (20 Aralık 2017)

¹⁷⁵ Mehmet Özkan, “Shaping Peace Processes: A Comparison between Turkey and Colombia”, Turkish Policy Quarterly, Vol. 16, No.4, Winter 2018, s.89.

karşılık FARC silahları bırakma ve partileşerek siyasete girme yolunu izlemiştir. Türkiye’de ise 2013 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti ile Halkların Demokrasisi Partisi(HDP) arasında PKK’nın Türkiye topraklarından çekilmesi ve silah bırakmasına dair uzlaşa sağlanmış ve “Çözüm Süreci” başlatılmıştır.¹⁷⁶ Üçüncü benzer sorun ise iki ülkenin yaşadığı ve git gide küresel bir sorun haline gelen göçmen sorunudur. 2013 yılından itibaren siyasi kriz, ekonomik daralma, aşırı enflasyon, işsizlik ve ABD ambargosu ile derinleşen gıda kıtlığı ve ekonomik kriz Venezuelalı pek çok kişinin ülkesini terk etmesine ve bu durumdan da en çok etkilenen ülke komşusu Kolombiya’nın olmasına neden olmuştur. Şu anda Kolombiya’da rakamlar net olmamakla birlikte 1 milyon civarında Venezuelalı göçmen bulunmaktadır. Türkiye ise 2011 yılında Arap Baharı’nın etkisiyle başlayan ve iç savaşa dönüşen Suriye’deki kriz nedeniyle, dünyanın en büyük mülteci topluluklarından birini barındırır hale gelmiştir. 4 milyona yakın Suriyeli göçmen Türkiye’de yaşamaktadır. Özellikle Venezuelalı göçmenlerin kaydı, yönetimi ve sosyal hayata dahil olması açısından proje ve program eksikliği olan Kolombiya, Türkiye’yi model ülke olarak görmekte ve Türk yetkililerden destek almaktadır. Bu vesile ile resmi Türk heyetleri Kolombiya’nın sınır bölgelerine ziyaretler düzenlemekte ve saha araştırmalarını Kolombiyalı yetkililere aktarmaktadır. Benzer şekilde Kolombiyalı yetkililer de Türkiye’nin sınır bölgelerindeki Suriyeli mültecilerin ağırlandığı kampları ziyaret etmekte, göçmenlerin sağlık ve eğitimlerine ilişkin düzenlemeleri incelemekte ve Kolombiya için raporlamaktadır.¹⁷⁷

Türkiye’nin kurumları arayıcılığıyla Kolombiya’da etkin hale gelmesi ile Kolombiyalı siyasi yetkililerin Türkiye’ye ziyaretleri de artmıştır. 2017 yılında Kolombiya Dışişleri Bakanı Maria Holguin Türkiye’yi ziyaret etmiş ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşme gerçekleşmiştir.¹⁷⁸ Son olarak ise Kolombiya Ticaret, Endüstri ve Turizm Bakanı Maria Lorena Gutierrez Türkiye’yi ziyaret

¹⁷⁶ Özkan, a. g. e. , s.88.

¹⁷⁷ Mehmet Özkan, “Göçmenler, Uzak Coğrafyalar ve Türkiye”, Gerçek Hayat, 2017, <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/gocmenler-uzak-cografyalar-ve-turkiye/> (7 Haziran 2017)

¹⁷⁸ Republica de Turquia, 2019, <https://www.cancilleria.gov.co/en/internacional/politica/regiones/europea/turquia> (29 Ekim 2019)

etmiştir.¹⁷⁹ Gutierrez, 2018 yılında ülkesinin OECD’ye üyeliği konusunda Türkiye’nin verdiği desteğe teşekkür etmiştir. Ayrıca görüşmede “havalimanı inşaatı, yol projeleri, inovasyon yatırımları ve turizm” gibi konular konuşulmuştur.

Tablo 4. Türkiye-Kolombiya Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	79.221	206.515	285.736	-127.294
2010	52.863	296.766	349.628	-243.903
2011	111.367	678.255	789.622	-566.888
2012	152.131	814.146	966.277	-662.016
2013	124.632	674.665	799.296	-550.033
2014	183.110	1.182.516	1.365.626	-999.405
2015	185.914	1.122.763	1.308.677	-936.848
2016	185.125	953.011	1.138.136	-767.885
2017	184.752	1.688.462	1.873.213	-1.503.710
2018	241.542	1.888.539	2.130.081	-1.646.997
2019	248.743	1.462.827	1.711.570	-1.214.084
2020	189.449	937.377	1.126.826	-747.928

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Kolombiya, Brezilya’dan sonra Türkiye’nin LAK bölgesinde ticari ilişkilerini en fazla geliştirdiği ikinci ülkedir. Türkiye ile Kolombiya arasındaki ticaret 2018 yılında 2.1 milyar doları aşarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak iki ülke arasındaki ticaret verileri incelendiğinde dış ticaret hacminin sürekli artmakla birlikte Türkiye aleyhine yüksek ve kronik bir dış ticaret açığı sorununun da olduğu görülmektedir. İhracat yaklaşık 248 milyon dolar, ithalat 1.8 milyar dolar ile en yüksek seviyelerine çıkmıştır. Türkiye’nin ihracatındaki temel ürünleri; inşaat demiri, demir ve çelik profilleri ve çimento oluşturmaktadır. İthalatın ise neredeyse tamamına yakını(yüzde 95’ini); taş kömürü kalanını ise taş kömüründen elde edilen yakıtlar ile altın ve kahve gibi ürünler oluşturmaktadır.¹⁸⁰ Türkiye ve Kolombiya ile

¹⁷⁹ Kolombiya-Türkiye ilişkileri daha da gelişecek, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiya-turkiye-iliskileri-daha-da-gelisecek/1162545> (28 Ekim 2019)

¹⁸⁰ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/kolombiya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (29 Ekim 2019)

ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 2006 yılında “Ticari İşbirliğini Geliştirme Antlaşması” imzalanmıştır. Ayrıca TPAO(Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) ile ECOPETROL(Kolombiya Petrol Şirketi, Empresa Colombiano de Petroleo) Kolombiya’nın Cucuta kenti yakınlarındaki Gonzalez Bock bölgesinde ortak petrol arama faaliyetleri yürütmüştür.¹⁸¹ İki ülke arasında 2011 yılında STA imzalanması için görüşmelere başlanmıştır. Ancak Kolombiyalı sektörler STA’nın imzalanması nedeniyle ekonomik kayba uğrayacaklarını düşünmekte ve bu nedenle antlaşmanın imzalanmasına olumlu bakmamaktadır. Bundan dolayı 2018 yılında Türkiye’ye gelen Kolombiya Ticaret, Endüstri ve Turizm Bakanı Maria Lorena Gutierrez, Kolombiyalı işletmecilerin endişelerini gidermek için STA’dan önce bir ön mutabakat antlaşması imzalanması amacıyla görüşmeler yapmıştır. Bu nedenle süreç devam etmektedir.¹⁸² 2012 yılında Türkiye-Kolombiya İş Konseyi kurulmuş, 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Kolombiya ziyareti sırasında DEİK(Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) ile ANDI(Kolombiya Ulusal İş Adamları Derneği) arasında “İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.¹⁸³

2.2.1.5- Türkiye-Venezuela İlişkileri

Venezuela 30 milyonluk nüfusu ile LAK bölgesinin büyük ülkeleri arasında yer almaktadır. 300 milyar varillik petrol rezervi ile dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahiptir. Bunun dışında altın madenleri gibi pek çok yer altı kaynağı yönünden de zengin olmak ile birlikte kahve, kakao gibi dünya ekonomisinde etkin tarım ürünlerine de sahip zengin bir ülkedir. 2000’lerin popüler solcu lideri Hugo Chavez’in adlandırması ile ülke “21. Yüzyıl Sosyalizmini” geliştirmektedir. Ancak Chavez sonrası Venezuela ambargo, yaptırımlar, kitlesel göçler, hiperenflasyon, darbe girişimleri ve siyasi kaoslar ile dünya gündeminde sıkça yer almaktadır.

Türkiye-Venezuela ilişkileri 2017 yılına gelinceye kadar oldukça düşük bir düzeyde seyretmiştir. 1999 yılında Latin Amerika’da ve dünyada en popüler

¹⁸¹ Ariel Gonzalez Levaggi, ”Turkey and Latin America: A New Horizon for a Strategic Relationship”, Perceptions, Vol. XVIII, No. 4, Winter 2013,s.113.

¹⁸² ‘Kolombiya-Türkiye ilişkileri daha da gelişecek’, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiya-turkiye-iliskileri-daha-da-gelisecek/1162545> (28 Ekim 2019)

¹⁸³ Türkiye-Kolombiya İş Konseyi, 2019, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-kolombiya-is-konseyi> (29 Ekim 2019)

liderlerden olan sosyalist devlet başkanı Hugo Chavez döneminde iki ülke arasında devlet başkanlığı seviyesinde bir ziyaret gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin 2006 LAK açılım yılı sonrası iki ülke arasındaki ilk ziyaret 2010 yılında Venezuela Dışişleri Bakanı Nicolas Maduro tarafından Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaret ile olmuştur. Maduro, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile görüşmüş ve ardından iki ülke arasında “Enerji Alanında İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.”¹⁸⁴ 2016 yılında Venezuela Dışişleri Bakanı Delcy Rodriguez Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüştür.¹⁸⁵ 2017 yılı ve sonrası Venezuela, Türkiye'nin Latin Amerika'da en yüksek düzeyde ilişki kurduğu ülke olmuştur. Söz konusu dönemde karşılıklı olarak çok sayıda ziyaret yapılmış, ABD başta olmak üzere bazı Avrupalı devletlerin de tepkisini çeken pek çok önemli antlaşma imzalanmış ve ticaret hacmi büyük oranda artmıştır.

Türkiye ve Venezuela'nın yakınlaşmasının iki ülkede yaşanan büyük çaplı gelişmelerle ilgisi vardır. Etkisi iki ülkede farklı da olsa yaşanan siyasi krizler, ekonomik yaptırımlar, uluslararası baskılar ve en dikkat çekici olarak darbe girişimleri iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Venezuela açısından bakıldığında; 2013 yılında Hugo Chavez'in ölümü üzerine devlet başkanı olan Nicolas Maduro'nun yönetimine yönelik muhalefetin eleştirileri Chavez dönemine göre daha da artmıştır. 2015 yılında yapılan genel seçimleri sağ eğilimli muhalefet partileri önde bitirmiş ve 16 yıl sonra ilk defa iktidardaki Sosyalist Parti'ye karşı ülke meclisinde üstünlük sağlanmıştır. Devlet başkanlığı ve parlamento arasındaki siyasi ihtilaf artınca Maduro, aynı yıl muhalefeti ABD ile ülkesi aleyhine işbirliği yapmakla suçlamış ve iktidar karşıtı yaygın protestoların başlamasına neden olmuştur. Maduro ülke parlamentosunu lağvetmiş yerine yeni anayasayı hazırlaması için iktidar partisine yakın isimler ile “Kurucu Meclis” adlı bir meclis oluşturmuştur. Ayrıca pek çok üst düzey bürokratik yetkiliyi değiştirmiştir. Siyasi gerginliğin artması ile Venezuela gelirlerinin neredeyse tamamına yakınına oluşturan petrolün uluslararası fiyatının düşmesi, ihracat gelirlerinde hızlı düşüşe neden olmuş ve Venezuela siyasi krizin üzerine derin bir ekonomik krize girmiştir. Son olarak ise ABD, Maduro

¹⁸⁴ Esra Pakin Albayraklıoğlu, “Latin Amerika'da Bir Çelişkiler Ülkesi: Venezuela”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1(103-138), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.131.

¹⁸⁵ Albayraklıoğlu, a. g. e. , s.132.

yönetiminden rahatsız olduğu için Venezuela'ya ekonomik yaptırım uygulamaya başlamıştır. Sağ ve popülist görüşlü Latin Amerikalı devlet başkanları da siyasi bir tutum alarak bu kararı desteklemiştir. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerden dolayı Venezuela bölgesel ve uluslararası düzeyde yalnızlaşmış ve yeni dostluklara ihtiyacı artmıştır.¹⁸⁶ Türkiye'de ise 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ terör örgütü üyeleri, darbe girişiminde bulunmuş ancak başarısız olmuştur. Bu girişimde ABD'nin örgüte yardım ettiği iddiaları ve örgütün liderinin halen ABD'de yaşaması Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Diğer yandan hem FETÖ hem de PKK terör örgütleri ile ilişkide bulunup Türkiye karşıtı faaliyet yürüten ABD vatandaşı Rahip Brunson'ın Türkiye'de gözaltına alınması ABD başkanı Donald Trump tarafından tepkiyle karşılanmış ve ekonomik yaptırım tehdidinde bulunulmuştur. Yaşanan bu hadiseler Türkiye'yi ABD ile arası gergin olan diğer ülkeler ile yakınlaşmaya itmiştir. Ayrıca İran'a uygulanan uluslararası yaptırım nedeniyle Türkiye'nin de enerji temin etmek için yeni müttefiklere ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yakın zamanlı olarak iki ülkede yaşanan bu gelişmeler ile Türkiye ve Venezuela arasında ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

Ekim 2016'da Venezuela devlet başkanı Maduro, 23. Dünya Enerji Kongresi'ne katılmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.¹⁸⁷ Bir yıl sonra Ekim 2017'de Maduro Türkiye'yi ziyaret etmiş ve iki ülke arasında devlet başkanlığı düzeyindeki ilk ziyareti gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında “Ekonomik ve Ticari İşbirliği Antlaşması, Güvenlik İşbirliği Antlaşması, Hava Ulaştırma Antlaşması, Tarım Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı, Turizm İşbirliği Programı ve Sivil Havacılık Alanında Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır.¹⁸⁸ ABD başkanı Donald Trump'ın “Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak ilan etmesi” üzerine İslam İşbirliği Teşkilatı(İİT) İstanbul'da olağanüstü olarak toplanmış ve Nicolas Maduro, özel konuk sıfatıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından zirveye davet edilerek katılmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Mehmet Özkan, “Venezuela'da Neler Oluyor?”, 2019, <http://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/venezuela-da-neler-oluyor/1373440> (24 Ocak 2019)

¹⁸⁷ Albayraklıoğlu, a. g. e. , s.132.

¹⁸⁸ Türkiye-Venezuela Siyasi İlişkileri, 2019, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (2 Kasım 2019)

¹⁸⁹ El presidente de Turquía, Recep Tayyip Erdogan, invito a Nicolas Maduro a participar en la Reunion sobre la respuesta del mundo islamico ante el reconocimiento..., 2017,

2018, iki ülkede de başkanlık seçimleri yılı olmuştur. Bu bağlamda Erdoğan ve Maduro birbirlerine iyi dileklerini iletmenin yanı sıra iki ülkenin ekonomi ve dışişleri bakanlarının da hazır bulunması ile 17 Mayıs 2018 tarihinde “telekonferans” yoluyla bir görüşme gerçekleştirmiştir. Erdoğan bir gün öncesinde gıda krizi ve ekonomik ambargoya karşı Venezuela’nın yanında olmak amacıyla 142,5 milyon değerinde 18 gemi 990 konteynerlik otomobil, kamyon, iş makinası, traktör lastiği, madeni yağ, ilaç, yeşil mercimek, ayçiçek yağı, ton balığı konserve ve süt tozu gibi ürünlerin sevkiyatının yapıldığını açıklamıştır. Görüşmenin sonunda iki ülke arasında “Ticaretin Geliştirilmesi Antlaşması” imzalanmıştır.¹⁹⁰ Temmuz 2018’de Maduro ikili ilişkileri geliştirmek ve 24 Haziran’daki seçimleri kazanarak başkan seçilen Recep Tayyip Erdoğan’ın yemin törenine katılmak üzere Türkiye’ye gelmiştir.¹⁹¹ Ağustos 2018’de Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Venezuela’yı ziyaret etmiştir. Aynı ay Maduro’ya yönelik drone saldırısından sonra gerçekleşen bu ziyarette Çavuşoğlu devlet başkanı Maduro, yardımcısı Tareck Al Aissami ve Dışişleri Bakanı Delcy Rodriguez ile görüşme gerçekleştirmiş ve Türkiye’nin Venezuela’nın yanında olduğunu vurgulamıştır. Görüşmede D. Rodriguez de enerji ve altın ticaretinde işbirliğinin artması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹² Aralık 2018’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Venezuela’yı ziyaret etmiştir. Bu Türkiye’den Venezuela’ya yapılan devlet başkanlığı düzeyindeki ilk ziyaret olmuştur. Ziyaret Venezuela açısından büyük bir moral ve psikolojik destek oluşturmuştur. Zira bu dönemde, ABD ambargosunun artması ile Venezuela, gıda kıtlığı ve döviz krizi ile karşı karşıya kalmıştı. Ayrıca petrolün uluslararası piyasadaki değeri düşmüştü ve ambargo nedeniyle ihracat gelirleri de azalmıştı. Diğer yandan petrol üretim ve altın işleme kapasitesi yeterli olmadığı için bu ürünlerden istenildiği düzeyde verim alınamıyordu. Çıkarılan ve ihraç edilen petrol ve altından elde edilen gelir ise Çin ve

<http://aa.com.tr/es/mundo/presidente-venezoleno-particip%C3%83-en-la-cumbre-oci-en-turqu%C3%ADa/1003834> (13 Aralık 2017)

¹⁹⁰ Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Maduro telekonferansla antlaşma imzaladı, 2018, <https://www.sde.org.tr/dunya-ekonomisi/cumhurbaskani-erdogan-ve-maduro-telekonferansla-anlasma-imzaladi-haberi-4292> (18 Mayıs 2018)

¹⁹¹ Çağıl Kasapoğlu, Türkiye ve Venezuela neden yakınlaştı? , 2018, <https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-45162491> (2 Kasım 2019)

¹⁹² Dışişleri Bakanı Venezuela Devlet Başkanı Maduro ile görüştü, 2018, <https://www.sde.org.tr/amerika/disisleri-bakani-cavusoglu-venezuela-devlet-baskani-maduro-ile-gorustu-haberi-7242> (22 Eylül 2018)

Rusya'ya olan borçların ödenmesine gidiyordu. Bundan dolayı Venezuela'nın bu bağımlılık ilişkisinden çıkabilmesi için yeni bir ortak olarak Türkiye büyük önem taşımaya başlamıştı.¹⁹³ Erdoğan'ın tarihi ziyareti ile Türkiye açısından üç temel mesele üzerine yoğunlaşmıştır: “Enerji işbirliği, altın ticareti ve FETÖ ile mücadele”.¹⁹⁴ İlk olarak enerji işbirliği açısından bakıldığında Türkiye, Venezuela'dan petrol ithal ederek komşusu İran'a olan enerji bağımlılığını kısmen azaltmayı başarmıştır. İkinci olarak altın ticareti için Maduro uluslararası siyasette de büyük dikkat çeken bir karar ile Venezuela altınlarının işlenmesini ve sertifikasyon işlemlerinin yapılmasını İsviçre'den alarak Türkiye'ye kaydirmiştir. Şüphesiz bu karar ABD ve AB ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Son olarak ise Erdoğan ve Maduro'nun kişisel yakınlıkları ve siyasi ilişkilerin gelişimi ile Maduro, ülkesindeki FETÖ okullarını kapatmış ve idaresini Türkiye'ye vermiştir. Bu karar ile Latin Amerika'da FETÖ okullarını kapatan ilk ve tek ülke Venezuela olmuştur. Ziyaret esnasında savunma ve ekonomi alanlarına ilişkin antlaşmalar da imzalanmıştır. Ayrıca Türkiye'den Venezuela'ya verilen destek ve yapılan ilk ziyaret anısına başkan Nicolas Maduro bir jest olarak, ülkenin kurucu lideri Simon Bolivar'a ait “El Libertador Kılıcı'nı” Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hediye etmiştir.¹⁹⁵

Ocak 2019'da Venezuela, en büyük siyasi krizlerinden birine sahne olmuştur. 2018 yılının Mayıs ayında seçimleri kazanan Nicolas Maduro'nun yemin töreni, seçimleri boykot eden muhalefet tarafından geçersiz sayılmış ve görevi bırakması istenmiştir. Bu durumun yanı sıra daha önce Maduro tarafından lağvedilen Halk Meclisi eski başkanı Juan Guaido, kendisini devlet başkanı ilan etmiştir. Guaido başta ABD olmak üzere Brezilya, Peru, Paraguay gibi sağ eğilimli Latin Amerika ülkeleri ve AB tarafından Venezuela devlet başkanı olarak tanınmıştır. Siyasal kriz geniş protestolar ile sosyal bir krize de dönüşmüştür. Türkiye ise bu durumu Maduro'ya karşı bir darbe girişimi olarak nitelemiş ve karşı çıkan ilk ülkelerden olmuştur. Maduro da Türkiye'ye olan güveninin bir işareti olarak uluslararası düzeyde ilk

¹⁹³ Ertan Erol, “Maduro, Ekonomik Kriz, Ankara ”, Evrensel, 20 Ağustos 2018, <http://www.evrensel.net/yazi/82094/maduro-ekonomik-kriz-ankara> (20 Ağustos 2018)

¹⁹⁴ Hüsamettin Aslan, “Türkiye-Venezuela İlişkileri Sömürü Düzenini Rahatsız Ediyor”, <http://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-venezuela-iliskileri-somuru-duzenini-rahatsiz-ediyor/1334406> (10 Aralık 2019)

¹⁹⁵ Iberoamerica 04.12.2018, 2018, <https://www.trt.net.tr/espanol/programas/2018/12/04/iberoamerica-04-12-2018-1100200> (6 Ağustos 2019)

röportajını Türk televizyonunda gazeteci Cüneyt Özdemir'e vermiştir.¹⁹⁶ Aynı ay uluslararası baskıya rağmen iki ülke arasındaki altın antlaşması da kabul edilmiş ve Venezuela altınlarının Çorum şehrindeki altın fabrikasında işlenmesi kararlaştırılmıştır. Antlaşma ile Türkiye Venezuela'dan en fazla saf altın ithal eden ülke olmuştur. Antlaşma gereği altın fabrikalarını gezmek ve ilişkileri geliştirmek için Venezuela devlet başkan yardımcısı Tareck Al Aissami Şubat 2019'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir.¹⁹⁷ Nisan 2019'da Venezuela Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza Türkiye'yi ziyaret etmiş, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşmüş ve Türkiye'nin Venezuela'ya desteğinden dolayı teşekkür etmiştir.¹⁹⁸

İki ülke arasındaki ilişkilerin 70.yılı olan 2020 yılında da karşılıklı ziyaretler ve imzalanan antlaşmalar kapsamında ilişkiler gelişmeye devam etmiştir. 22 Ocak 2020 tarihinde Venezuela Devlet Başkan Yardımcısı Delcy Rodriguez Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ikili işbirliğinin geliştirilmesine dair Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay ile görüşmüştür.¹⁹⁹ 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan Koronavirüs(Covid-19) salgını sonucu pek çok ülke arasında olduğu gibi Türkiye ve Venezuela arasında da sağlık alanında işbirliğinin artırılması yönünde adımlar atılmıştır. Bu kapsamda 11 Haziran 2020'de Türkiye Sağlık Bakanlığı vekili ile Venezuela'nın Ankara büyükelçiliği arasında "Sağlık Alanında İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır.²⁰⁰ Antlaşma ile Türkiye Venezuela'nın salgınla mücadelesine destek olmak için virüse karşı koruyucu ekipman ve solunum cihazı teslim etmiştir. Ayrıca Venezuelalı bilim adamları ve bakan temsilciliklerinin Türkiye'deki mevkidaşları ile sağlık alanında işbirliği yapması kararlaştırılmıştır. 1 Temmuz 2020 tarihinde Caracas'ta Venezuela Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza ve Türkiye'nin Venezuela büyükelçisi Şevki

¹⁹⁶ Laws, justice will bring solution to Venezuela: Maduro, 2019, <https://www.hurriyetdailynews.com/amp/laws-justice-will-bring-solution-to-venezuela-maduro-140804> (18 Ekim 2019)

¹⁹⁷ Andrew Wilks, "As gold booms, Venezuela eyes stronger Turkey ties", <http://www.aljazeera.com/amp/indepth/features/gold-trade-booms-venezuela-eyes-stronger-turkey-ties-190117084423511.html> (28 Ekim 2019)

¹⁹⁸ Turkey reiterates support for Maduro as Venezuela FM visits Ankara, 2019, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/04/01/turkey-reiterates-support-for-maduro-as-venezuela-fm-visits-ankara/amp> (18 Ekim 2019)

¹⁹⁹ Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Venezuela Devlet Başkan Yardımcısı Rodriguez ile görüştü, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-venezuela-devlet-baskan-yardimcisi-rodriguez-ile-gorustu/1710452> (26 Ocak 2020)

²⁰⁰ Covid-19: Turkey to send medical aid to Venezuela, 2020, <https://www.aa.com.tr/en/americas/covid-19-turkey-to-send-medical-aid-to-venezuela/1873868> (12 Haziran 2020)

Mütevellioglu'nun imzaları ve devlet başkanlarının onayı ile "Ticareti Geliştirme Antlaşması" kabul edilmiştir.²⁰¹ Arreaza görüşmede yaptığı konuşmada "iki ülkenin ekonomik yapılarının birbirini tamamlayıcı özellikte olduğunu ve ticaretin daha da gelişebileceğini" belirtmiştir. Türkiye açısından antlaşma ekonomik ambargo ve yaptırımlar baskısı altında kalan Venezuela'ya ekonomik desteğin verilmeye devam ettiğinin de göstergesi olmuştur. Son olarak ise Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 19 Ağustos 2020 tarihinde Venezuela'yı ziyaret etmiştir. Çavuşoğlu ziyareti kapsamında, Venezuela Dışişleri Bakanı Jorge Arreaza, Başkan Yardımcısı Delcy Rodriguez ve Devlet Başkanı Nicolas Maduro ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Başta Covid-19'a karşı sağlık alanında işbirliği olmak üzere karşılıklı yatırımlar, ulaşım ve kültür konularında işbirliğine dair meseleler görüşülmüştür. Ziyaret esnasında iki ülke arasında "Kültürel İşbirliği Antlaşması, Arşivler Arasında İşbirliği Antlaşması, Kültür Merkezlerinin Kurulması Antlaşması, Türk Kürsüsünün Kurulması Antlaşması ve Diplomatik İlişkilerin Tesisi 70.Yıl Ortak Bildirisi" imzalanmıştır.²⁰²

Venezuela daha önce de bahsedildiği üzere 2013 yılında Devlet Başkanı Hugo Chavez'in ölümünün ardından ve de özellikle 2015 yılındaki parlamento seçimlerinin Maduro liderliğindeki sosyalist parti(PVDSA) tarafından muhalefete kaybedilmesinden itibaren ciddi bir siyasi kriz içerisinde yer almaktadır. Muhalefetin çoğunlukta olduğu parlamentonun Nicolas Maduro'nun kararıyla etkisiz hale getirilmesi, muhalefet liderlerinin tutuklanma kararı, Maduro ve yönetimine karşı pek çok kez suikast ve darbe girişiminin gerçekleşmesi de bu siyasal krizi derinleştirmiş ve taraflar arasındaki diyalog zeminini ortadan kaldırmıştır. İktidar ve muhalefet arasında İspanya eski başbakanı Juan Zapatero ve AB temsilcileri nezdinde yürütülen girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Ancak Türkiye, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun girişimleri ile bölgesel ve küresel bir sorunun çözümünü sağlayabilecek tarihi bir girişimde bulunmuştur. 2020 yılının Aralık ayında yapılan

²⁰¹ Venezuela y Turquia avanza en Tratado de Desarrollo Comercial, 2020, https://www.telesurtv.net/news/venezuela-turquia-avanza-tratado-desarrollo-comercial-20200701-0054.html?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=twitter&utm_source=socialnetwork (2 Temmuz 2020)

²⁰² Turquia y Venezuela firman una serie de acuerdos en visita de Çavuşoğlu a Caracas, 2020, <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2020/08/19/turquia-y-venezuela-firman-una-serie-de-acuerdos-en-visita-de-cavusoglu-a-caracas-1475337> (19 Ağustos 2020)

parlamento seçimleri için Çavuşoğlu; muhalefet yetkilileri ve Maduro ile görüşmüş, muhalefetin boykot yerine seçimlere katılması konusunda tarafları kısmen uzlaştırmıştır. Ayrıca muhalefetin talebi üzerine Türkiye ve AB'den seçimlerin güvenliği için gözlemcilerin gelmesi konusunda Maduro ile anlaşılmıştır. Ocak 2019'da kendisini devlet başkanı ilan eden Juan Guaido Türkiye'nin girişimine olumsuz bakarken muhalefetin diğer etkili isminden ve devlet başkanlığı eski adayı Henry Capriles ile Stalin Gonzales seçimlere katılma yönünde olumlu tavır benimsemiştir.²⁰³ Türkiye'nin arabuluculuğu, Venezuela'nın ve Latin Amerika bölgesinin istikrarı açısından çok önemli bir adımı teşkil edecektir. Ayrıca süreç içerisinde girişimler başarılı olursa İspanya, AB ve ABD'nin çözmede yetersiz kaldığı bir krizin çözülmesi Türkiye'nin uluslararası prestijine çok büyük katkı sağlayacaktır. Diğer yandan ise Maduro yerine muhalefetten bir ismin devlet başkanı olması dahilinde, arabulucuk sürecinde Türkiye'nin güven kazanması sayesinde Türkiye-Venezuela ilişkilerinin kesintiye uğramaması sağlanacaktır. Ancak ayrıca belirtmek de gerekir ki Türkiye'nin girişimlerine rağmen Venezuela krizi ABD, Rusya, AB ülkeleri ve Çin'in de müdahil olduğu derin bir sorundur. Türkiye parlamento seçimlerine gözlemci göndermiştir. Ancak seçimlere katılımın yüzde otuz gibi düşük bir oranda gerçekleşmesi sonucu, muhalefetin boykot kararının büyük etkisi olduğu ve halkın seçimlere güvensizliğinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir.²⁰⁴ Bu durum Venezuela'da siyasi istikrarsızlığın ilerleyen yıllarda da devam edeceğine işaret etmektedir.

²⁰³ Özgür Uyanık, Türkiye Venezuela'da seçimlere yardım ediyor, 2020, <https://www.siyasetcafe.com/turkiye-venezuelada-secimlere-yardim-ediyor-3718yy.htm> (12 Eylül 2020)

²⁰⁴ Mehmet Necati Kutlu, Latin Amerika'da seçim sandıkları, dış müdahaleler ve Venezuela, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/latin-amerika-da-secim-sandiklari-dis-mudahaleler-ve-venezuela/2098608> (6 Ocak 2021)

Tablo 5. Türkiye-Venezuela Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2006	41.856	88.083	97.792	-20.557
2010	44.171	149.846	194.017	-105.676
2011	84.232	153.280	237.513	-69.048
2012	156.268	197.720	353.988	-41.453
2013	75.827	193.595	269.422	-117.769
2014	48.563	122.633	171.196	-74.069
2015	18.681	106.970	125.651	-88.288
2016	18.034	65.252	83.286	-47.218
2017	37.483	116.538	154.021	-79.055
2018	120.536	1.019.197	1.139.733	-898.661
2019	130.364	20.348	150.712	110.016
2020	201.057	42.905	243.962	158.152

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye-Venezuela ticaret verileri incelendiğinde 2018 yılına kadar iki ülkenin ticaret hacminin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca kronik olarak Türkiye aleyhine dış ticaret açığı süregelmiştir. 2016 yılı sonrası özellikle 2017 ve 2018 yılındaki sık gerçekleşen üst düzey ziyaretlere bağlı olarak ticari ilişkiler kısa sürede oldukça yüksek düzeye ulaşmıştır. 2017’de ihracat bir önceki yıla göre iki kat artarken, 2018’de ise 2017’ye göre dört kat artmıştır. Buna karşılık aynı yıl ithalat neredeyse on kat artarak 1 milyar doları geçmiştir. Aynı yıl dış ticaret hacmi 1.1 milyar civarında iken dış ticaret açığı yaklaşık 900 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. İthalatın bu kadar yüksek olmasının sebebi Aralık ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Venezuela’yı ziyaret etmiş olması ve iki ülke arasında altın antlaşmasına varılmış olmasıdır. Nitekim ithalat ürünleri incelendiğinde, ithalatın yüzde 95’inin işlenmemiş saf altın olduğu görülmektedir. İhracatta ise makarna, ayçiçeği, buğday unu vb. gıda ürünleri öne çıkmaktadır. Bu durumun oluşmasında

temel etken, ambargo nedeniyle kriz yaşayan Venezuela'nın gıda ürünlerine ihtiyaç duymasıdır.²⁰⁵

Venezuela'nın ekonomik yaptırımlara bağlı olarak altın ihracında yaşanan sorunlar ve bundan dolayı yaşadığı döviz sıkıntısının Türkiye ile yapılan antlaşma ile çözülmesi iki ülke açısından uluslararası nitelikte önemli bir gelişme olmuştur. Yaptırımlara uğranılmadan işlemlerin gerçekleşmesi için Türkiye'den Ziraat Bankası, Venezuela Merkez Bankası ile çalışma yürütmüştür. Ancak Mart ayından itibaren ABD başkanı Donald Trump'ın "Venezuela ile ekonomik ilişki yürüten devletler dışında özel şirketlere de yaptırım uygulanacağını" ilan etmesi üzerine Ziraat Bankası Venezuela Merkez Bankası'na sunduğu hizmeti durdurma kararı almıştır.²⁰⁶ Bu karar, altın ithalatı üzerinden şekillenen ticaret hacminde keskin bir düşüşe neden olmuştur. 2018 yılında 1.1 milyar dolarlık ithalat söz konusu iken 2019'un ilk altı ayında ithalat 4 milyon dolara kadar düşmüştür.²⁰⁷ Altın ticaretinin sekteye uğraması ile ticaret hacmi belirgin bir şekilde düşmüş, ancak Türkiye'nin lehine dış ticaret fazlası ilk kez gerçekleşmiştir.

Türkiye-Venezuela İş Konseyi 2012 yılında kurulmuş olup siyasi ziyaretlere paralel olarak ekonomik hamlelerini artırmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda 2017 yılında Türkiye ziyaretine binaen Nicolas Maduro, DEİK(Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) öncülüğünde Ankara'da düzenlenen ve Türk iş adamlarının bulunduğu Türkiye-Venezuela İş Konseyi Forumuna katılmış ve Türk yatırımcıları ülkesine yatırım yapmaya davet etmiştir.²⁰⁸ Söz konusu forum 2018 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın Venezuela ziyaretinde başkent Caracas'ta tekrar düzenlenmiştir. Forumda konuşan Maduro ve Erdoğan büyük ivme kazanan ticaret hacminin sadece altına bağlı değil diğer madenlere yatırım üzerinden de gelişmesi gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. Nitekim ziyaret esnasında TPAO ile Venezuela Petrol Şirketi

²⁰⁵ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/venezuela/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (7 Kasım 2019)

²⁰⁶ Turkish Bank Ziraat Closes Door on Venezuela Amid U.S. Sanctions, 2019, https://www.bloomberg.com/amp/news/articles/2019-08-15/turkish-bank-closes-door-on-venezuela-amid-u-s-sanctions?_twitter_impression=true (17 Ağustos 2019)

²⁰⁷ Venezüella ile ticaret durdu, 2019, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1543615/venezuela-ile-ticaret-durdu.html> (21 Ağustos 2019)

²⁰⁸ Türkiye Venezuela İş Konseyi, Maduro ile İş Dünyasını Buluşturdu, 2017, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-venezuela-is-konseyi-maduro-ile-is-dunyasini-bulusturdu> (07 Kasım 2019)

PVDSA arasında “Hidrokarbon Sahalarında İşbirliği Antlaşması” ve “Madencilik Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır.²⁰⁹ Son olarak Kasım 2019’da Akdeniz İhracatçılar Birliği ve beraberindeki 11 Türk şirket yöneticisi ile Venezuela’yı ziyaret etmiş, devlet başkanı Maduro ve Venezuelalı şirketler ile görüşmüşlerdir. Görüşmelerde altın, bakır, petrol vb madenlerin yanı sıra yiyecek ürünlerinin ihracatına ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır.²¹⁰

2.2.1.6- Türkiye’nin Diğer Güney Amerika Ülkeleri ile İlişkileri

2006 yılında Türkiye’nin LAK Açılım ve Eylem Planı çerçevesinde Türkiye, bütün bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme üzerine strateji belirlemiştir. İlişkiler genel olarak incelendiğinde; özellikle 2013 yılına kadar siyasi, askeri, diplomatik, ekonomik ve kültürel olarak ilişkilerin en fazla geliştiği ülke Brezilya olmuştur. Kolombiya ile ilişkiler daha çok ekonomik ve yumuşak güç politikaları üzerinden üst seviyeye çıkarılmıştır. Arjantin ve Şili ile ilişkiler halen orta düzeyde denilebilir. 2017 yılı sonrası Venezuela ile siyasi ve ekonomik ilişkiler kıtanın geri kalanına göre daha fazla öne çıkmıştır. Ancak bu durum Venezuela’daki siyasi gerginlik ve uluslararası yaptırımlar nedeniyle daha riskli gözükmemektedir. Kıtanın diğer ülkeleri olan Paraguay, Bolivya, Peru, Ekvador ve Uruguay ile ilişkilere bakıldığında halen düşük düzeyde olduğu gözlemlenmektedir. Şu ana kadar Peru ve Uruguay’dan Türkiye’ye üst düzey bir ziyaret gerçekleşmemiştir. Benzer olarak Türkiye’den Uruguay’a ve Bolivya’ya herhangi bir üst düzey ziyaret olmamıştır. Ekvator ve Peru’ya Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 2016 yılında, Paraguay’a 2018 yılında ziyaret gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında ise Bolivya devlet başkanı Evo Morales Türkiye’yi ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilk resmi teması kurmuştur. Büyükelçiliklere gelince Türkiye 2018’de Paraguay’da, 2019’da Bolivya’da büyükelçiliklerini açarken elçilik açmadığı tek ülke Uruguay kalmıştır. Buna karşılık Uruguay’ın da Türkiye’de büyükelçiliği bulunmamaktadır. Henüz Bolivya’nın da

²⁰⁹ Venezuela-Türkiye İş Forumu Karakas’da Gerçekleşti, 2018, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-venezuela-turkiye-is-forumu-karakas-da-gerceklesti> (16 Eylül 2019)

²¹⁰ Turkish exporters eye new markets in Latin America, 2019, https://www.hurriyetdailynews.com/amp/turkish-exporters-eye-new-markets-in-latin-america-149098?twitter_impression=true (26 Kasım 2019)

Türkiye’de büyükelçiliği bulunmamakta ancak açılması ülkenin gündemindedir. Söz konusu ülkeler dikkate alındığında Türkiye’nin 2018 yılı ile birlikte Paraguay’a önem verdiği gözlemlenmektedir.

Karşılıklı siyasi ilişkilerin gelişimine bakıldığında, bu ülkelerden Türkiye’ye yapılan ilk ziyaret Paraguay Dışişleri Bakanı Leila Rachid tarafından 2006 yılında gerçekleştirilmiş ve ziyaret esnasında “Vize Muafiyeti Antlaşması” imzalanmıştır. 2009 yılında ise yine Paraguay’dan Dışişleri Bakanı Alejandro Hamed Türkiye’ye gelmiş ve “Ticari İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.²¹¹ 2010 yılında Ekvator Dışişleri Bakanı Fransisco Rivadaneira Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında “Türkiye-Ekvator Ticaret İşbirliği Antlaşması” ve “Ekonomik ve Ticari Ortaklık Komisyonu(JETCO) Protokolü” imzalanmıştır.²¹² 2011 yılında Ekvator devlet başkanı Rafael Correa Türkiye’ye gelmiştir. Bu ziyaret iki ülke arasında devlet başkanlığı düzeyinde gerçekleşen ilk ziyaret olmuştur ve ziyaret esnasında “Turizm Alanında İşbirliği Antlaşması, Kültürel ve Eğitsel İşbirliği Çerçeve Antlaşması, Çevre Alanında Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır. ²¹³ Türkiye’ye yapılan bu ziyaret silsilelerinden sonra 2016 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ekvator ve Peru’yu ziyaret etmiştir ki bu iki ülkeye de Türkiye’den yapılan ilk üst düzey ziyaretler olmuştur. Erdoğan’ın Ekvator ziyareti esnasında “Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması ve İşbirliği Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır.²¹⁴ İkili ilişkilere olumlu katkı sağlayan bir gelişme de 16 Nisan 2016 tarihinde Ekvator’da meydana gelen depremin yıkıcı etkisi olmuştur. Deprem sonrası insani yardım çalışmalarına ilk destek veren ülkelerden biri Türkiye olmuştur.²¹⁵ Erdoğan Peru ziyaretinde ise devlet başkanı Ollanta Humala ile görüşmüş ve siyasi, ekonomik, kültürel alanlara ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır. Ziyarete rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler istenilen seviyeye henüz ulaşamamıştır. Buna rağmen 2011 yılında Türkiye’nin başkent Lima’da, Peru’nun Ankara’da büyükelçilikleri açılmıştır. 2008 yılında ise iki ülkenin

²¹¹ Türkiye-Paraguay Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019)

²¹² LAMER, Ekvator Cumhuriyeti Ülke Raporu, 2016, s.12.

²¹³ Haydar Efe, ”Ekvador Cumhuriyeti”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1(155-185), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.176.

²¹⁴ Efe, a. g. e. , s.177.

²¹⁵ Türkiye-Ekvator Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-ekvator-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019)

parlamentolarında “Dostluk Grupları” kurulmuştur.²¹⁶ 2017 yılında Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Paraguay’ı ziyaret eden ilk Türk yetkili olmuştur. Ziyaret esnasında “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ve Hava Ulaştırma Antlaşması” imzalanmıştır.²¹⁷ 2018 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ilan ettiği Uruguay, Venezuela ve Brezilya gezisi PYD/PKK terör örgütüne yönelik olarak Afrin şehrine düzenlenen “Zeytindalı Operasyonu” nedeniyle ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bu gezi öncesinde Uruguay’da Ermeni lobisi öncülüğünde Türkiye ve Erdoğan karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Lobilerin varlığı Arjantin’de olduğu gibi Türkiye’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme noktasında sıkıntıya sebep olduğu Uruguay’da da bir kez daha görülmüştür.²¹⁸

2018 yılı Türkiye’nin Venezuela ile olduğu gibi Paraguay ile de ilişkilerini geliştirme noktasında önemli bir dönem olmuştur. 2017 yılında Donald Trump’ın Kudüs’ü İsrail’in başkenti ilan etmesinin ardından, Paraguay devlet başkanı Horacio Cartes bu karara ilk destek verenlerden olmuştur. Ancak 2018 yılında seçimleri kazanarak göreve başlayan El Turko kökenli Mario Abdo Benitez bu karardan vazgeçmiş ve ülkesinin İsrail büyükelçiliğini tekrar Tel Aviv’e taşımıştır. Türkiye bu karardan dolayı Paraguay’ı tebrik etmiş ve Kasım ayında başkent Asuncion’da büyükelçiliğini açmıştır. Aralık 2018’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Paraguay’ı ziyaret eden ilk Türk devlet başkanı olmuştur. Erdoğan ile Benitez, “uluslararası terörizm ve suçlara karşı işbirliği ve karşılıklı ticaretin geliştirilmesi” konularında görüşmüşler ve ayrıca Erdoğan Benitez’i Türkiye’ye davet etmiştir.²¹⁹

Ocak 2019’da Cumhurbaşkanı yardımcısı Fuat Oktay, Nicolas Maduro’nun devlet başkanlığı yemin töreni için Venezuela’ya gitmiş ve resmi temasları esnasında Bolivya devlet başkanı Evo Morales ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Oktay, ikili ilişkilerin geliştirilmesi isteğini ve FETÖ ile mücadelede Bolivya’nın desteğinin

²¹⁶ Emruhan Yalçın, ”Peru Cumhuriyeti”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1(185-232), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, s.213, 214.

²¹⁷ Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Arjantin, Paraguay, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika’yı kapsayan ziyareti, 2017, <http://mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglunun-arjantin-paraguay-dominik-cumhuriyeti-ve-meksikayi-kapsayan-ziyareti-paraguay.tr.mfa> (9 Kasım 2019)

²¹⁸ Llega el presidente turco y armenios mostraran repudio, 2018, <https://www.elpais.com.uy/informacion/llega-presidente-turco-armenios-mostraran-repudio-html> (1 Haziran 2018)

²¹⁹ Iberoamerica 04.12.2018, 2018, <https://www.trt.net.tr/espanol/programas/2018/12/04/iberoamerica-04-12-2018-1100200> (6 Ağustos 2019)

devam etmesini vurgulamıştır.²²⁰ İki ülke arasındaki ilk üst düzey temas olması açısından görüşme oldukça önemli olmuştur. Nitekim Nisan ayında Evo Morales Türkiye’ye gelerek iki ülke arasındaki ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette Venezuela’ya benzer olarak Bolivya, kıtada iktidarların 2015 yılından itibaren sol hareketlerden sağ hareketlere kayması ile birlikte yalnızlaşmaya başlamış ve enerji fiyatlarının uluslararası piyasada düşmesi ile önceki dönemlere göre ekonomik daralmaya maruz kalmıştır. Bundan dolayı Morales de Maduro’ya benzer olarak yeni dost ülkeler aramaya başlamış ve Türkiye bu noktada ilgi görmüştür.²²¹ Morales ile Erdoğan arasındaki görüşmede “ortak ekonomik komisyonun kurulması, THY’nin Bolivya’yı uçuş güzergahına eklemesi ve Bolivya’nın Türkiye büyükelçiliğinin açılması” konuları konuşulmuştur.²²²

2019 yılı Mayıs ayında Paraguay Dışişleri Bakanı Luis Castiglioni Türkiye’yi ziyaret ederek Paraguay’ın Türkiye büyükelçiliği açılışına katılmıştır.²²³ Temmuz ayında Paraguay devlet başkanı Mario Abdo Benitez Türkiye’yi ziyaret edeceğini ilan etmiş ancak ülkesinin Brezilya ile imzaladığı enerji antlaşması üzerine oluşan yargısal ve siyasi gerginlik nedeniyle gezisini ileri bir tarihe ertelemiştir.²²⁴ Son olarak 25 Ağustos 2020 tarihinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Paraguay Dışişleri Bakanı Antonio Rivas Palacios arasında videokonferans yoluyla eğitim, kültür, bilim ve teknoloji, iletişim araçları, gençlik ve spor vb. alanlarda işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sonunda iki ülke arasında “Diplomasi Akademileri İşbirliği Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır.²²⁵

²²⁰ Vice Presidente turco se reune con Evo Morales en Venezuela, 2019, <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2019/01/10/vice-presidente-turco-se-reune-con-evo-morales-en-venezuela-1122672> (10 Ocak 2019)

²²¹ Latin American diplomacy on Turkey’s agenda in upcoming period, 2019, <https://www.dailysabah.com/business/2019/04/10/latin-american-diplomacy-on-turkeys-agenda-in-upcoming-period> (10 Nisan 2019)

²²² Bolivia, Turkey eye stronger economic, diplomatic ties in new period ahead, Morales says, 2019, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/04/10/bolivia-turkey-eye-stronger-economic-diplomatic-ties-in-new-period-ahead-morales-says/amp> (10 Nisan 2019)

²²³ Türkiye-Paraguay Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019)

²²⁴ El presidente paraguay suspende un viaje a Turquia en medio de crisis interna, 2019, https://m.eldiario.es/politica/presidente-paraguay-suspende-Turquia-interna_0_92565446.amp.html (14 Kasım 2019)

²²⁵ Cancilleres de Paraguay y Turquia acuerdan fortalecer y profundizar la cooperacion y el comercio, 2020, <https://www.mre.gov.py/index.php/noticias-de-embajadas-de-paraguay-y-turquia-acuerdan-fortalecer-y-profundizar-la-cooperacion-y-el-comercio> (26 Ağustos 2020)

Tablo 6. Türkiye-Peru, Paraguay, Uruguay, Bolivya, Ekvator Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL/ÜLKE	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
PERU	*	*	*	*
2006	9.356	61.092	70.449	-51.736
2015	197.098	62.439	259.537	134.659
2016	86.191	59.880	146.071	26.311
2017	108.524	75.645	184.169	32.879
2018	162.407	108.299	108.299	54.108
2019	177.320	72.572	252.892	101.748
2020	186.099	248.802	434.901	-62.703
PARAGUAY	*	*	*	*
2014	31.711	360.205	391.916	-328.494
2015	17.292	140.379	157.671	-123.087
2016	19.067	260.387	279.454	-241.320
2017	29.573	300.543	330.115	-270.970
2018	39.408	107.409	146.817	-68.001
2019	47.132	34.948	82.080	12.184
2020	42.072	3.430	45.502	38.642
URUGUAY	*	*	*	*
2014	49.654	47.095	96.748	2.559
2015	45.889	158.178	204.068	-112.289
2016	37.099	234.379	271.478	-197.280
2017	41.719	388.659	430.378	-346.940
2018	44.881	497.241	542.123	-452.360
2019	42.824	298.614	341.438	-255.790
2020	40.334	177.058	217.392	-136.058

BOLİVYA	*	*	*	*
2014	16.002	3.673	19.675	12.330
2015	15.513	943	16.456	14.570
2016	14.550	18.252	32.802	-3.702
2017	21.110	73.772	94.872	-52.673
2018	20.492	92.141	112.633	-71.650
2019	22.012	107.874	129.886	-85.862
2020	18.496	146.055	164.551	-127.559
EKVATOR	*	*	*	*
2008	68.232	104.670	172.902	-36.438
2014	77.841	91.057	168.898	-13.216
2015	37.382	81.610	118.992	-44.228
2016	38.451	97.293	135.744	-58.842
2017	38.268	99.724	137.992	-61.456
2018	57.201	72.073	129.274	-14.872
2019	59.024	58.935	117.935	89
2020	35.294	76.164	111.458	-40.870

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye'nin söz konusu ülkeler ile ticaret verileri incelendiğinde kronik dış ticaret açığı sorununun devam ettiği görülmektedir. 2019 yılının sonları ve 2020 yılı boyunca koronavirüs salgınının dünya ticaretine sekte vurduğu göz önüne alındığında Paraguay ve Uruguay ile ticaret hacminde belirgin bir düşüş olduğu görülmektedir. Aksine ise Peru ve Bolivya ile dış ticaret hacmi artmış, 2020 yılında Peru ile 434 milyon dolarlık dış ticaret hacmi yakalanarak en yüksek seviyeye ulaşılmıştır. İlginç bir durum ise Uruguay ile ticaret verilerinde gözlemlenmektedir. İki ülke arasında henüz hiçbir üst düzey ziyaret gerçekleşmemesine rağmen 2018 yılı itibariyle Uruguay ile dış ticaret hacmi 542 milyon doları aşarak Şili ve Arjantin ile olan ticaret hacmini dahi geçmiştir. Ancak burada da 452 milyon dolarlık tutar ile belirgin bir dış ticaret açığı vardır ve ithalatın yüzde 85'ini canlı hayvan alımı oluşturmaktadır.²²⁶

²²⁶ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/uruguay/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (14 Kasım 2019)

Ekvator ile olan ithalatın da tümüne yakını muz²²⁷, Paraguay ile ise soya fasulyesi²²⁸ oluşturmaktadır. Ekonomik ilişkilerin gelişimine ilişkin antlaşmalara bakıldığında; 2016 yılında DEİK ile ProEcuador kuruluşları arasında “İş Konseyi Karşı Kanat Kuruluşu Antlaşması” imzalanmıştır.²²⁹ Son dönemde siyasi ilişkilerdeki yakınlaşmaya bağlı olarak Paraguay ile ekonomik ilişkilere dair görüşmeler de artmıştır. Bu bağlamda Mayıs 2019’da Türkiye’yi ziyaret eden Dışişleri Bakanı Luis Castiglioni’nin ve iki ülkenin iş adamlarının katılımıyla İstanbul’da DEİK’in ev sahipliğinde “Türkiye–Paraguay Ticaret ve Yatırım Olanakları Toplantısı” düzenlenmiştir. Ardından ise DEİK ile Paraguay Sanayici ve İş Adamları Derneği arasında “İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.²³⁰ Temmuz ayında ise Paraguay Endüstri ve Ticaret Bakanı Liz Cramer Türkiye’ye gelmiş, Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve DEİK başkanı Nail Olpak’ın katılımlarıyla “Türkiye-Paraguay İş Forumu” düzenlenmiş ve karşılıklı olarak ticaretin artırılmasına yönelik mutabakata varılmıştır.²³¹

2.2.2- Türkiye’nin Orta Amerika Ülkeleri İle İkili İlişkileri

Orta Amerika bölgesi Güney ve Kuzey Amerika kıtalarını birbirinden ayıran Kolombiya ve Meksika arasında kalan bölgeyi oluşturmaktadır. Kostarika, Nikaragua, Panama, Honduras, El Salvador, Guatemala ve Belize bölge ülkelerini oluşturur. Kostarika ve Panama nispeten ekonomik ve siyasal olarak istikrarlı olmakla birlikte LAK bölgesinde yoksulluk düzeyinin, siyasal istikrarsızlıkların ve iç çatışmaların en fazla olduğu bölge Orta Amerika’dır.

Türkiye’nin bölge ülkeleri ile ilişkileri henüz istenilen düzeyde olmamakla birlikte 2006 LAK Eylem Planı sonrası gelişme göstermiştir. Hali hazırda Türkiye ve

²²⁷ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/ekvator/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret> (9 Kasım 2019)

²²⁸ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/paraguay/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret> (14 Kasım 2019)

²²⁹ Efe, a. g. e. , s.177.

²³⁰ Paraguay Dışişleri Bakanı Sn. Luis Castiglioni’nin Katılımları ile Paraguay ile Ticaret ve Yatırım Olanakları Toplantısı, 2019, <https://www.deik.org.tr/etkinlikler-paraguay-disisleri-bakani-sn-luis-a-castiglioni-nin-katilimlari-ile-paraguay-ile-ticaret-ve-yatirim-olnaklari-toplantisi> (14 Kasım 2019)

²³¹ Türkiye ile Paraguay Ticarette Ortak Hedefler için İlk Adımı Attı, 2019, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-paraguay-ticarette-ortak-hedefler-icin-ilk-adimi-atti> (14 Kasım 2019)

bölge ülkeleri arasında sadece bir defa devlet başkanlığı düzeyinde ziyaret gerçekleşmiştir. Özellikle Türkiye'nin 2015 yılında bölgenin en önemli ittifak oluşumu olan SICA(Orta Amerika Entegrasyon Sistemi, El Sistema Integracion de Centro America)'da “*bölge dışı gözlemci üye*” statüsünü almasından sonra ilişkiler dışişleri bakanlarının görüşmeleri ile artmıştır. Nitekim resmi antlaşmaların imzalanması ve karşılıklı ziyaretlerin artması bu yıldan sonrasına tekabül etmektedir.

Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilk resmi teması 2009 yılında Kostarika Devlet Başkanı Oscar Arias'ın Türkiye'yi ziyareti ile gerçekleşmiştir. Arias şu ana kadar Kostarika'dan ve Orta Amerika ülkelerinden Türkiye'ye ziyaret düzenleyen ilk ve tek devlet başkanı olmuştur.²³² 2012 ve 2013 yıllarında ise Kostarika Dışişleri Bakanı Enrique Castillo Barrantes Türkiye'yi ikili ilişkilerin gelişmesi için ziyaret etmiştir. 2014 yılında ise iki ülke karşılıklı büyükelçiliklerini açmıştır.²³³ 2013 yılında Nikaragua Dışişleri Bakanı Samuel Santos Lopez Türkiye'yi ziyaret eden ilk Nikaragualı yetkili olmuştur.²³⁴ Türkiye ve Panama arasında henüz doğrudan siyasi bir ziyaret olmamakla birlikte ilgili bakanların uluslararası toplantılara katılımları arayıcılığıyla antlaşmalar imzalanmıştır. 2014 yılında Türkiye'nin Panama, 2015 yılında Panama'nın Türkiye büyükelçilikleri açılmıştır. 2014 yılında “Hava Ulaştırma Antlaşması” imzalanmıştır. 2015 yılında düzenlenen I. Türkiye-SICA Dışişleri Bakanları Zirvesi esnasında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Panamalı mevkidaşı Isabel de Saint Malo de Alvarado görüşmüş ve iki ülke arasında “Diplomasi Eğitimine, Bilgi ve Belgelerin Değişimine İlişkin İşbirliği Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır.²³⁵

2015 yılı Türkiye'nin Orta Amerika ile en fazla yakınlaştığı yıllardan biri olmuştur. 13 Şubat 2015'te Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Guatemala'da düzenlenen “I. Türkiye-SICA Dışişleri Bakanları Zirvesi'ne” katılmış ve zirve esnasında imzalanan antlaşma ile Türkiye, SICA'ya bölge dışı gözlemci üye olmuştur. Aynı yılın Ağustos ayında Türkiye'nin Guatemala büyükelçiliği

²³² Levaggi, a. g. e. , s.108.

²³³ Türkiye-Kosta Rika Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-kosta-rika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019)

²³⁴ Gülşah Pilpil Yöney, “Nikaragua Cumhuriyeti”, İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2(73-93), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.88.

²³⁵ Türkiye-Panama Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-panama-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019)

açılmıştır.²³⁶ Yine zirve esnasında Türkiye ile Nikaragua arasında “Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması”²³⁷, Türkiye ile Honduras arasında “Ekonomik ve Ticari İşbirliği Antlaşması”²³⁸ imzalanmıştır.

2017 yılında aynı zirve II. Türkiye-SICA Dışışleri Bakanları Zirvesi” adıyla İstanbul’da gerçekleşmiş ve bu sayede Orta Amerika ülkeleri dışışleri bakanları Türkiye’de ağırlanmış, ikili ve çok taraflı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda zirveye katılan Kosta Rika Dışışleri Bakanı Manuel Gonzalez Sanz ile Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun imzalarıyla iki ülke arasında “Uyuşturucu Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Antlaşması” ve “Kültürel İşbirliği Antlaşması” kabul edilmiştir.²³⁹ Guatemala Dışışleri Bakanı Raul Morales ikili ilişkileri geliştirmek ve zirveye katılmak için Türkiye’ye gelmiştir. Morales böylece Türkiye’yi ziyaret eden ilk Guatemalalı yetkili olmuştur. Morales ve Çavuşoğlu görüşmelerinin ardından iki bakanın katılımları ile Guatemala’nın Ankara’da Türkiye büyükelçiliğinin açılışı yapılmıştır.²⁴⁰ Zirvede ayrıca Çavuşoğlu ve El Salvador Dışışleri Bakanı Hugo Martinez arasında “Siyasi Danışma Hakkında Protokol” imzalanmıştır.²⁴¹ Honduras Dışışleri Bakanı Maria Dolores de Agüero Lara zirveye katılmış ve Mevlüt Çavuşoğlu ile ikili görüşme gerçekleştirmiştir. Böylece ilk defa Hondurashlı bir siyasi yetkili Türkiye’de bulunmuştur.²⁴²

21 Mayıs 2019’da III. Türkiye-SICA Dışışleri Bakanları Zirvesi Guatemala’da gerçekleşmiş ve Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu zirveye katılmıştır. Zirve öncesinde Çavuşoğlu ve Guatemala Dışışleri Bakanı Sandra Jovel, Türkiye’nin

²³⁶ Türkiye-Guatemala Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-guatemala-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019)

²³⁷ Yöney, a. g. e. , s.88.

²³⁸ Honduras y Turquia firman acuerdo de cooperacion comercial, 2015, <https://www.americaeconomia.com/economia-mercados/finanzas/honduras-y-turquia-firman-acuerdo-de-cooperacion-comercial> (17 Kasım 2019)

²³⁹ Türkiye-Kosta Rika Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-kosta-rika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019)

²⁴⁰ Guatemala y Turquia formalizan relaciones, 2017, <https://dca.gob.gt/noticias-guatemala-diario-centro-america/guatemala-y-turquia-formalizan-relaciones/> (17 Kasım 2019)

²⁴¹ Hugo Martinez, “Profundizando a multiples niveles nuestra relacion con Turquia”, <https://historico.elsalvador.com/historico/344056/profundizando-a-multiples-niveles-nuestra-relacion-con-turquia.html> (13 Aralık 2017)

²⁴² Türkiye-Honduras Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-honduras-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019)

Guatemala büyükelçiliğinin yeni taşındığı binasının açılışını gerçekleştirmişlerdir.²⁴³ 26 Temmuz 2019 tarihinde Nikaragua Dışişleri Bakanı Denis Moncada Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Moncada ile Çavuşoğlu arasında “büyükkelçiliklerin açılması, tarım ve sanayi sektörlerinde yatırım işbirliğinin artırılması” konuları görüşülmüştür.²⁴⁴ Nikaragua 2018 Nisan ayı itibariyle emeklilik reformu yaşının artırılması, sigorta primlerine ve sağlık harcamalarına zam yapılması üzerine üniversite öğrencilerinin de kitlesel olarak katıldığı siyasi nitelikli yoğun protestolara ve polisin ölümle sonuçlanan müdahalelerine sahne olmuştur. Protestolar sebebiyle 12 yıldır ülkenin başında olan devlet başkanı Daniel Ortega, bölgesel ve uluslararası eleştirilere maruz kalmıştır.²⁴⁵ Bundan dolayı Moncada’nın ziyareti, Nikaragua’nın yeni uluslararası dostluklar geliştirmek için Türkiye’ye önem verdiğini göstermektedir. Ağustos 2019’da El Salvador Dışişleri Bakanı Alexandra Hill Türkiye’yi ziyaret etmiş ve Mevlüt Çavuşoğlu ile “ilişkilerin geliştirilmesi ve büyükelçiliklerin açılması” konularında görüşmüştür. Bu ziyaret El Salvador’dan Türkiye’ye yapılan ilk resmi ziyaret olmuştur.²⁴⁶

Tablo 7. Türkiye’nin Orta Amerika Ülkeleri ile Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL/ÜLKE	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
PANAMA	*	*	*	*
2010	140.632	20.670	161.302	119.962
2016	95.976	12.177	108.153	83.799
2017	197.813	28.812	226.625	169.001
2018	238.091	41.575	279.666	196.516
2019	248.768	12.138	260.906	236.138
2020	137.574	31.240	168.814	106.334

²⁴³ Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Türkiye tüm Latin Amerika ve Karayipler’de çok aktif, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disisleri-bakani-cavusoglu-turkiye-tum-latin-amerika-ve-karayiplerde-de-cok-aktif/1483178> (9 Ağustos 2019)

²⁴⁴ Cancilleres de Turquia y Nicaragua se comprometen a estrechar relaciones, 2019, <https://www.aa.com.tr/es/econom%C3%ADa/cancilleres-de-turqu%C3%ADa-y-nicaragua-se-comprometen-a-estrechar-relaciones/1540546> (25 Temmuz 2019)

²⁴⁵ Ertan Erol, “Nikaragua’da öğrenciler neden ayakta? ”, Evrensel, 2018, <http://www.evrensel.net/yazi/81554/nikaraguada-ogrenciler-neden-ayakta> (28 Mayıs 2018)

²⁴⁶ Çavuşoğlu El Salvadorlu mevkidaşıyla ortak basın toplantısı düzenledi, 2019, <https://www.dirilispostasi.com/gundem/cavusoglu-el-salvadorlu-mevkidasiyla-ortak-basin-toplantisi-duzenledi-5d5beafa5fe829b7c4754e4/amp> (17 Kasım 2019)

KOSTARİKA	*	*	*	*
2010	7.554	60.506	68.060	-52.952
2016	46.908	43.676	90.584	3.232
2017	51.557	43.527	95.084	8.030
2018	60.791	39.036	99.827	21.755
2019	54.914	12.138	67.052	42.776
2020	43.597	44.369	87.966	-772
NİKARAGUA	*	*	*	*
2010	1.352	144	1.498	1.206
2016	4.036	254	4.290	3.782
2017	10.857	292	11.149	10.565
2018	14.800	440	15.240	14.360
2019	11.118	529	11.647	10.589
2020	11.491	562	12.053	10.929
GUATEMALA	*	*	*	*
2010	16.308	11.908	28.216	4.400
2016	30.792	11.008	41.800	19.784
2017	38.553	10.596	49.149	27.957
2018	44.942	8.929	53.871	36.013
2019	53.550	9.987	63.537	43.563
2020	47.262	13.371	60.633	33.891
HONDURAS	*	*	*	*
2010	4.606	1.989	6.595	2.617
2016	7.070	3.922	10.992	3.148
2017	13.827	4.417	18.244	9.410
2018	27.336	3.438	30.774	23.898
2019	15.031	4.797	19.828	10.234
2020	37.570	4.964	42.534	32.606
EL SALVADOR	*	*	*	*
2010	2.105	384	2.489	1.721
2016	5.623	5.017	10.640	606
2017	25.694	3.868	29.562	21.826
2018	17.601	3.977	21.578	13.624
2019	14.773	2.314	17.087	12.459
2020	20.145	1.595	21.740	18.550

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Verileri, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye'nin Orta Amerika ülkeleri ile ticaret verileri incelendiğinde Güney Amerika ülkeleri ile ticaretinden farklı olarak dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Bunun yanında karşılıklı ticaret hacimleri oldukça düşük düzeydedir. 2020 yılı itibariyle en yüksek ticari ilişkiler Panama ile geliştirilmiştir. Söz konusu

yılda dış ticaret hacmi yaklaşık 168 milyon dolara ulaşmıştır ve bunun 137 milyon dolar kadarını Türkiye'nin ihracatı oluşturmaktadır. Türkiye'ye ait gemi filolarının çoğunluğunun Panama'da kayıtlı olmasından dolayı Panama ile ihracatın gelişmesi daha çok gemi sanayisi sektörü üzerinden gelişmiştir.²⁴⁷ Yine aynı yıl Kosta Rika ile dış ticaret hacmi yaklaşık 88 milyon dolar, Nikaragua ile 12 milyon dolar, Guatemala ile 60 milyon dolar, Honduras ile 42,5 milyon dolar ve El Salvador ile 21.7 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye bölge ülkelerinden Honduras ve Nikaragua ile "Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşmaları" imzalamıştır.

2.2.3-Türkiye'nin Karayip Ülkeleri İle İkili İlişkileri

Karayipler birkaç büyük ülke dışında çoğunlukla küçük ada devletlerinden oluşan bir bölgedir. Bölge ortalama 11'er milyon nüfusları ile Küba, Dominik Cumhuriyeti ve Haiti gibi büyük ülkelere sahip olduğu gibi 102 bin nüfusu ile Aruba, 285 bin ile Barbados ve 109 bin ile St. Vincent ve Grenadinler gibi küçük ülkelere de sahiptir. Diğer yandan halen İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın denizaşırı eyaleti olan ülkeler de bölgede yer almaktadır. Bundan dolayı LAK bölgesinin genelinden farklı olarak hakim dil olarak İspanyolca ve Portekizce'nin yanında İngilizce ve Fransızca bölge ülkelerinde konuşulmaktadır.

Türkiye'nin Karayip ülkeleri ile ilişkileri 2006 Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı'nın geliştirilmesinden sonra artmakla birlikte istenilen düzeye halen ulaşamamıştır. Küba ile ilişkiler siyasi ve kültürel boyutta derinleşmişken, Dominik Cumhuriyeti ile siyasi ve ekonomik düzeyde ilişkiler gelişmiştir. LAK bölgesinin en fakir ve en istikrarsız ülkelerinden olan Haiti ile ise daha çok "yardım faaliyetleri" üzerinden temas kurulmuştur. Genel olarak ilişkiler bölge ülkelerinin ittifakı olan CARICOM(Karayip Topluluğu, Caribbean Communities) ile Türkiye'nin geliştirdiği ilişkiler üzerinden ilerletilmeye çalışılmıştır.

²⁴⁷ Emruhan Yalçın, "Panama Cumhuriyeti", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2(109-144), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.136.

2.2.3.1-Türkiye- Küba İlişkileri

Türkiye ve Küba ilişkileri; uzun yıllar boyunca coğrafi uzaklık ve iki ülkenin birbirini yeterince tanımaması nedeniyle düşük düzeyde kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası iki ülke aynı kaderi, farklı politik kutuplarda yer alarak yaşamıştır. Türkiye coğrafi olarak uzak olduğu ABD ve Batı ülkeleri ile kapitalist blokta yer alırken Küba da benzer şekilde coğrafi olarak oldukça uzak olduğu Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki komünist blokta yer almıştır. Özellikle 1962 yılında ABD ve Sovyetler arasında Küba'daki Jüpiter füzelerinin varlığına ilişkin yaşanan "Füze Krizi" olayında ABD'nin Türkiye'deki üslerini kapatması buna karşılık Sovyetler'in Küba'daki füzelerini kaldırması sonucu uzlaşması, kendilerine danışılmadığı için hem Küba'da hem Türkiye'de hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu kriz sürecinde iki ülkenin yaşadıkları ilginç bir benzerlik teşkil etmiştir. Ancak karşıt ideolojik kutuplarda olunmasına rağmen Türkiye ve Küba arasında olumsuz bir gelişme yaşanmamış aksine iki ülkenin birbirine yakınlaşmasını sağlayan gelişmeler ortaya çıkmıştır. Küba resmi olarak pek çok Latin ülkesinin aksine sözde Ermeni soykırımını iddialarını kabul etmemiş ve bölgesel parlamentolarda bu mesele hakkında Türkiye lehine davranmıştır.²⁴⁸ Diğer yandan Kıbrıs meselesi ve PKK terörü ile mücadele konularında Türkiye'ye destek vermiştir.²⁴⁹ Buna karşılık Türkiye de 1959 yılındaki "Sosyalist Devrim"den sonra ABD'nin Küba'ya uyguladığı ekonomik ambargoya karşı, Küba tarafından BM'ye ambargonun kaldırılmasına ilişkin sunulan tasarılarla Küba lehine oy kullanmıştır.²⁵⁰ Yine Küba Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyesi olmasına ve Expo 2015'in İzmir şehrinde düzenlenmesine ilk destek veren ülkelerden olmuştur.²⁵¹ 2008 yılında Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün heykelinin başkent Havana'da ve Küba ulusal kahramanı Jose Marti'nin heykelinin Ankara'da sergilenmesi de dostane ilişkileri göstermektedir.²⁵²

²⁴⁸ Hasan Servet Öktem, -T.C. Küba Eski Büyükelçisi-"Türkiye-Küba İlişkileri" konulu görüşme, İstanbul: 3 Mart 2020.

²⁴⁹ Erman Akıllı ve Federico Donelli, "Reinvention of Turkish Policy in Latin America: The Cuba Case" Insight Turkey, Cilt. 18, Sayı.2, (İlkbahar 2016), s.172.

²⁵⁰ Buket Önal, "Küba", İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2(173-197), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.191.

²⁵¹ Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi(TASAM), Latin Amerika ve Karayipler Toplantıları I. Çalıştay Raporu "Türkiye-Latin Amerika ve Karayipler İlişkileri", Ankara, 2009, s.13.

²⁵² Önal, a. g. e. , s.191.

Türkiye ve Küba arasındaki siyasi ilişkiler henüz yüksek düzeyde ulaşmamakla birlikte son yıllarda gelişme göstermektedir. İki ülke arasında devlet başkanlığı düzeyindeki ilk ve tek ziyareti 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gerçekleştirmiştir. Erdoğan, Küba devlet başkanı Raul Castro ile ilişkilerin geliştirilmesi için görüşmüş ve ABD'nin Küba'ya yönelik uyguladığı ekonomik ambargonun haksız ve insanlık dışı olduğunu belirtmiş ve Küba'ya destek vermiştir.²⁵³ Ziyarete öne çıkan diğer bir başlık ise Türkiye'nin Küba'da cami inşa etme talebi olmuştur. Kübalı Müslümanların cami yapılması konusunda Türkiye'den yardım talep etmesi üzerine Erdoğan, Kübalı yetkililer ile Havana'da bir caminin yapılması için görüşmüştür. T.C Havana Eski Büyükelçisi Hasan Servet Öktem ile konu hakkında yapılan mülakatta Öktem meseleyi, *"2014 yılı yaz ayında Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bir heyet cami yapımı konusunda Kübalı yetkililer ile görüşmüş ve proje teklifini sunmuştur. Projede iki temel şart belirlenmiştir:*

1- Caminin bütün masrafları Türkiye'ye ait olacak(Yer Küba devleti tarafından belirlenecek).

2- Mimari de Türk mimarisi olacak. Mimar Türk, işçiler ise Kübalı olacak.

Bu teklif sözel olarak yapılmış ve Küba makamı sözel olarak kabul etmiştir ancak karşılıklı resmi bir sözleşme ve ya beyan olmamıştır.

Süreç içerisinde Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap ülkeleri projeyi eleştirmiş, Arap Müslüman toplumun olduğu yerde Türk camisi yapılmasına itiraz etmiştir. Suudi Arabistan yeni bir proje sunmuş ve iki şart belirlemiştir:

1- Caminin bütün masrafları Suudi Arabistan'a ait olacak.

2- Cami, Küba mimarisine uygun yapılacaktır ve tüm Müslümanları temsil edecektir.

Bu teklif üzerine Küba Devleti, Suudi Arabistan'ın projesini kabul etmiştir.

Ocak 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ziyareti sırasında Türkiye "Ortaköy Camii" projesini sunmuş ve yine tüm masrafların Türkiye'ye ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı "Ortaköy Camii nasıl İstanbul'da bir turistik cazibe merkezi olduysa Küba'da da aynı etkiyi gösterecektir" diyerek meselesinin farklı olumlu taraflarını vurgulamıştır. Sonuç olarak bu proje benimsenmemiş ve Suudi projesi kabul edilmiştir. Kübalı Müslümanlar bugüne dek Havana'nın tarihi bir semtinde Arap Evi (Casa de Los Arabes) adlı yerin küçük bir odasını mescit olarak

²⁵³ Akıllı ve Donelli, a. g. e. , s.173.

kullanmıştır. Sonrasında ise (şu an) Arap Evi'nin karşısında yer alan tarihi Araba Müzesi binası Suudi Arabistan'ın desteğiyle mescide çevrilmiştir. Ayrıca olağan cami projesi ayrı olarak devam etmektedir.” şeklinde açıklamıştır.²⁵⁴ “Cami Diplomasisi” olarak adlandırılan bu konu, Erdoğan’ın Aralık 2018’de Venezuela’ya düzenlediği ziyaret esnasında devlet başkanı Maduro’nun başkent Caracas’ta Venezuelalı Müslümanlar için bir cami inşa edilmesi talebi ile ikinci kez gündeme gelmiştir.²⁵⁵ Erdoğan’ın ziyaret programında, Küba Devrimi’nin lideri ve eski Devlet Başkanı Fidel Castro ile görüşme de yer almış ancak Castro’nun sağlık sorunları nedeniyle görüşme gerçekleştirilememiştir.²⁵⁶

Eylül 2017’de Küba Dışişleri Bakanı Bruno Rodriguez Parrilla Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu Küba’dan Türkiye’ye yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur.²⁵⁷ Ocak 2019’da Cumhurbaşkanı yardımcısı Fuat Oktay Nicolas Maduro’nun yemin törenine katılmak üzere Venezuela’ya gitmiş ve burada Küba Devlet Başkanı Miguel Diaz Canel ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, biyoteknoloji, turizm ve yenilenebilir enerji alanlarında işbirliğinin artırılması konuşulmuştur. Ayrıca Diaz Canel’in de katılımı ile Türkiye-Küba Karma Ekonomik Komisyon(KEK) toplantısının gerçekleştirilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.²⁵⁸ Mayıs 2019’da ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Küba’yı ziyaret etmiş, bazı resmi yetkililer ve devlet başkanı Miguel Diaz Canel ile görüşme gerçekleştirmiştir.²⁵⁹ Küba ile Türkiye arasındaki son resmi temas sağlık alanında olmuştur. 2019 yılı Mayıs ayında İsviçre’de gerçekleşen 72. Dünya Sağlık Zirvesi’ne katılan Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, Kübalı mevkidaşı ile görüşmüş ve “Kansere Karşı Aşı Tedavisi” konusunda işbirliğine varılmıştır.

²⁵⁴ Hasan Servet Öktem, -T.C. Küba Eski Büyükelçisi-“Türkiye-Küba İlişkileri” konulu görüşme, İstanbul: 3 Mart 2020.

²⁵⁵ Turkey to build mosque in Caracas upon Venezuela’s request, 2018, <https://www.dailysabah.com/religion/2018/12/03/turkey-to-build-mosque-in-caracas-upon-venezuelas-request/amp> (4 Aralık 2018)

²⁵⁶ Hasan Servet Öktem, -T.C. Küba Eski Büyükelçisi-“Türkiye-Küba İlişkileri” konulu görüşme, İstanbul: 3 Mart 2020.

²⁵⁷ Türkiye-Küba Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-kuba-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (24 Kasım 2019)

²⁵⁸ Turquia y Cuba profundizan las relaciones bilaterales, 2019, <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2019/01/11/turquia-y-cuba-profundizan-las-relaciones-bilaterales-1124025> (11 Ocak 2019)

²⁵⁹ Türkiye-Küba Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-kuba-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (24 Kasım 2019)

İşbirliğinin amacı Türkiye'nin aşı tedavisi konusunda kendisine yeterli bir ülke haline gelmesini sağlamak ve Küba ile ikili ilişkilerin gelişmesine aracı olmak olarak belirlenmiştir. Bu amaçla sağlık alanında Kübalı üst düzey yetkililer Türkiye'ye gelmiştir.²⁶⁰

Tablo 8. Türkiye-Küba Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2008	20.093	472	20.565	19.621
2010	15.264	1.698	16.962	13.566
2011	9.529	2.833	12.362	6.696
2012	10.090	6.219	16.309	3.871
2013	13.957	16.340	30.297	-2.383
2014	12.839	15.470	28.309	-2.631
2015	10.064	16.987	27.051	-6.923
2016	6.277	13.729	20.006	-7.452
2017	20.442	13.536	33.958	6.886
2018	32.381	11.593	43.974	20.788
2019	42.849	11.804	54.653	31.045
2020	23.860	8.690	32.550	15.170

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye ile Küba arasındaki ticaret verileri incelendiğinde ihracat ve ithalat rakamlarının istikrarsız seyrettiği görülmektedir. Küba'ya yönelik ekonomik ambargo, Küba'nın sosyalist ekonomi modeli nedeniyle ticari çeşitliliğe uyumlu olmaması ve coğrafi uzaklığın maliyetleri artırması nedeniyle iki ülke arasındaki ticaret yeterince gelişmemiştir. Ancak son yıllarda artış göstermektedir. 2013 ve 2016 yılları arasında Türkiye aleyhine olan dış ticaret açığı, 2017 yılı ve sonrası dış ticaret fazlasına dönüşmüştür. Ayrıca yaklaşık 55 milyon dolar ile 2019 yılında en yüksek dış ticaret hacmine ulaşılmıştır.²⁶¹ İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek

²⁶⁰ Turquia y Cuba cooperan en la produccion de vacuna contra el cancer, 2019, <https://www.trt.net.tr/espanol/vida-y-salud/2019/05/27/turquia-y-cuba-en-la-produccion-de-vacuna-contra-el-cancer-1208731>(27 Mayıs 2019)

²⁶¹ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/karayipler/kuba/ulke-profili/turkiye-ile-ticaret> (28 Kasım 2019)

²⁶¹ Efe, a. g. e. , s.177.

amacıyla 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Küba ziyareti esnasında Türkiye-Küba İş Forumu düzenlenmiş ve DEİK ile CCC(Küba Ticaret Odası) İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. 2016 yılında ise Türkiye-Küba İş Konseyi kurulmuştur.²⁶²

2.2.3.2-Türkiye- Diğer Karayip Ülkeleri İle İkili İlişkileri

2008 yılında St. Vincent ve Grenadinler başbakanı Ralph Gonzalves'in Türkiye ziyareti, küçük bir Karayip ülkesinin ziyareti olarak dikkat çekmekle birlikte LAK Eylem Planı'nın ilanı sonrası bölge ülkelerinden Türkiye'ye yapılan ilk ziyaret olması bakımından da oldukça önemli olmuştur. Ayrıca halen Karayip bölgesinden Türkiye'ye devlet başkanlığı düzeyinde yapılan tek ziyaret Gonzalves'in ziyareti olmuştur.²⁶³

12 Ocak 2010 tarihinde bölgenin en fakir ve istikrarsız ülkesi Haiti'de 7,0 şiddetinde deprem meydana gelmiş ve 316 bin kişi hayatını kaybetmiş, 300 bin kişi yaralanmış ve 1 milyon kişi evsiz kalmıştır. Türkiye afetten etkilenen Haitililere destek olmak amacıyla ilk harekete geçen ülkelerden olarak 1 milyon dolar nakdi, 1 milyon dolar ayni yardım yapmıştır. Ayrıca kamu ve özel kuruluşlar ile Haiti'ye yardım edilmiştir.²⁶⁴

Ekim 2013'te Türkiye'nin Dominik Cumhuriyeti büyükelçiliği başkent Santo Domingo şehrinde açılmıştır. 2014 yılında ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Dominik'i ziyaret etmiştir. Böylece Türkiye'den Dominik'e ilk resmi ziyaret gerçekleşmiştir. Ziyaret esnasında iki ülke arasında "Vize Muafiyeti, Hava Ulaştırma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır.²⁶⁵ Aynı yıl Mart ayında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu CARICOM zirvesine katılmak üzere St. Vincent ve Grenadinler'e gitmiş ve burada Başbakan Ralph Gonzalves ile görüşmüştür.

²⁶² Türkiye-Küba İş Konseyi, 2019, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-kuba-is-konseyi> (28 Kasım 2019)

²⁶³ Karayipler Başbakanı ilk defa Türkiye'de, 2008, <https://www.dunyabulteni.net/haber/amp/36750> (5 Aralık 2019)

²⁶⁴ Türkiye- Haiti Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (5 Aralık 2019)

²⁶⁵ Türkiye- Dominik Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-dominik-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (29 Kasım 2019)

Türkiye’den yapılan bu ilk ziyaret ile iki ülke arasında “Ekonomik İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır. Ayrıca St. Vincent ve Grenadinler, Türkiye’nin BMGK üyeliğine destek vermiştir.²⁶⁶ Şubat 2017’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Dominik Cumhuriyeti’ni ziyaret etmiş ve iki ülke arasında “Turizm Alanında İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır. Aynı yılın Nisan ayında Dominik Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Miguel Vargas ülkesi adına ilk üst düzey yetkili olarak Türkiye’yi ziyaret etmiştir.²⁶⁷ Eylül 2018’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Surinam’ı ziyaret etmiş ve Dışışleri Bakanı Yıldız Pollack-Beighle ile görüşmüştür.²⁶⁸ Bu ziyaret Türkiye’den Surinam’a yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur. 31 Ağustos 2019’da Dominik Cumhuriyeti’nin Ankara’da Türkiye büyükelçiliği açılmıştır.²⁶⁹ 16 Ağustos 2020’de Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu yeni seçilen Devlet Başkanı Luis Abinader’in yemin törenine katılmak üzere Dominik Cumhuriyeti’ni ziyaret etmiştir. Çavuşoğlu, Abinader ile ikili bir görüşme de gerçekleştirmiş ve ilişkilerin geliştirilmesi yönünde açıklamalar yapılmıştır.²⁷⁰ Dominik ziyaretinin ardından Mevlüt Çavuşoğlu 18 Ağustos 2020 tarihinde Haiti’yi ziyaret etmiştir. Bu Türkiye’den Haiti’ye yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur. Ziyaret esnasında Çavuşoğlu, Haiti Dışışleri Bakanı Claude Joseph ve Devlet Başkanı Jovenel Moise ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sırasında iki ülke arasında “Ekonomik İşbirliği Antlaşması, Dışışleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı, Dışışleri Bakanlıkları Diplomasi Akademileri Arasında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Kültürel İşbirliği Antlaşması, Arşiv Alanında İşbirliği Protokolü ve Teknik İşbirliği Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır.²⁷¹

²⁶⁶ Ada ülkesiyle ekonomik işbirliği antlaşması, 2014, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ada-ukesiyle-ekonomik-isbirligi-anlasmasi-120643.html/amp> (5 Aralık 2019)

²⁶⁷ Türkiye- Dominik Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-dominik-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (29 Kasım 2019)

²⁶⁸ Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Surinam’ı ziyareti, 21 Eylül 2018, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri/bakani-mevlut-cavusoglu-nun-surinam-ziyareti.tr.mfa> (28 Aralık 2019)

²⁶⁹ Dominik Cumhuriyeti’nin Ankara büyükelçiliği açıldı, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dominik-cumhuriyetini-ankara-buyukelciligi-acildi/1569993#> (29 Kasım 2019)

²⁷⁰ Turkish Foreign Minister Çavuşoğlu to embark on Caribbean, Venezuela visit, 2020, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-foreign-minister-cavusoglu-to-embark-on-caribbean-venezuela-visit> (15 Ağustos 2020)

²⁷¹ Türkiye ile Haiti arasında 7 antlaşma imzalandı, 2020, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202008181042671968-turkiye-ve-haiti-arasinda-7-antlasma-imzalandi/> (5 Eylül 2020)

Tablo 9. Türkiye'nin Karayip Ülkeleri ile Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL/ÜLKE	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
DOMİNİK	*	*	*	*
2010	29.953	9.958	39.911	19.995
2016	40.379	12.476	52.855	27.903
2017	68.108	15.431	83.539	52.677
2018	101.643	14.938	116.581	86.705
2019	118.662	14.096	132.758	104.566
2020	104.049	13.152	117.201	90.897
HAİTİ	*	*	*	*
2010	20.612	56	20.668	20.556
2016	21.751	252	22.003	21.449
2017	86.278	303	86.581	85.975
2018	101.989	261	102.250	101.728
2019	128.866	762	129.628	128.104
2020	137.138	612	137.750	136.526
TRİNİDAD TOBAGO	*	*	*	*
2016	30.197	16.318	46.515	13.879
2017	50.691	25.035	75.726	25.656
2018	74.291	10.641	84.932	63.650
2019	68.252	52.464	120.716	15.788
2020	59.219	22.577	81.796	36.642
GUYANA	*	*	*	*
2019	28.639	1.165	29.804	27.474
2020	22.491	1.392	23.883	21.099
SURİNAM	*	*	*	*
2019	18.039	126	18.165	17.913
2020	18.393	17	18.410	18.376
BAHAMALAR	*	*	*	*
2020	15.983	7.386	23.369	8.597

JAMAİKA	*	*	*	*
2020	73.035	104	73.139	72.931
ST. VINCENT VE GRENADİNLER	*	*	*	*
2020	16.395	1.194	17.589	15.201
BARBADOS	*	*	*	*
2020	10.838	6	10.844	10.832
ANTİGUA VE BARBUDA	*	*	*	*
2020	5.476	72	5.548	5.404

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Türkiye'nin Karayip ülkeleri ile ticaret verileri incelendiğinde son yıllarda artış olmakla birlikte halen düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Küçük Karayip devletleri ile ticaret hacmi çok düşük olmakla birlikte Dominik Cumhuriyeti, Haiti ve Trinidad Tobago ile ticaret hacmi 2019 yılında 100 milyon doları aşmıştır. Ayrıca Orta Amerika ülkeleri ile ticaret hacmine benzer olarak Türkiye'nin lehine dış ticaret fazlası söz konusudur.

2.2.4-Türkiye-Meksika İlişkileri

Resmi adıyla Meksika Birleşik Devletleri 1.9 milyon kilometrekarelik yüzölçümü ile LAK bölgesinin üçüncü, dünyanın ise 13. Büyük ülkesi durumundadır. 130 milyona yakın nüfusu ile de Brezilya'dan sonra bölgenin en kalabalık ikinci ülkesidir.

Türkiye'nin ilan ettiği LAK Eylem Planı sonrası Meksika önem verilen başat ülkelerden biri olmuştur. Son yıllarda artan ziyaretler ve ticaret hacminin sürekli yükselmesi de bu durumu doğrulamaktadır. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilk ziyaret Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın Meksika'yı ziyareti ile olmuştur. 2009 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Meksika'yı ziyaret etmiştir. 2010 yılında Meksika Dışişleri Bakanı Patricia Espinosa Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaret sırasında iki ülke arasında "Eğitim, Bilim, Kültür, Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve

Spor Alanlarında İşbirliği Programı” ile “Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar Konusunda İşbirliği Mutabakat Muhtırası” ve “Sağlık Alanında İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır.²⁷² Antlaşmaların yanı sıra her iki ülke meclisinde parlamentolar arası dostluk grupları kurulmuştur.²⁷³ 2013 yılında Meksika Devlet Başkanı Enrique Peña Nieto Türkiye’ye gelmiştir. Bu ziyaret Meksika’dan Türkiye’ye devlet başkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur.²⁷⁴ Ziyaret sırasında siyasi, hukuki, ekonomik ve ticari konularda ilişkilerin gelişmesi ve kurumsallaşması için “İki Uluslu Üst Düzey Komisyon” kurulmuştur.²⁷⁵ Aynı yıl Türkiye ve Meksika’nın da yer aldığı ülkeler arasında “sosyal gelişme, küresel yönetim ve sürdürülebilir gelecek planları oluşturma” gibi konularda işbirliğini amaçlayan MIKTA(Meksika, Endonezya, Kore Cumhuriyeti, Türkiye, Avusturalya) oluşumu kurulmuştur.²⁷⁶ Bu tarihi ziyareti takiben Türkiye’den devlet başkanlığı düzeyindeki ilk ziyaret 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Meksika’yı ziyareti ile gerçekleşmiştir. Ziyaret esnasında iki ülke arasında “Hava Ulaştırma Antlaşması, Çifte Vergilemenin Önlenmesi Antlaşması ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşması” imzalanmıştır.²⁷⁷ 2017 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Meksika’yı ziyaret etmiş ve İki Uluslu Üst Düzey Komite’nin ilk siyasi toplantısı düzenlenmiştir. Çavuşoğlu 2019 yılında da Meksika’yı ziyaret etmiş, Meksika Dışişleri Bakanı Marcelo Ebrard ile görüşmüş ve COMEXI(Meksika Uluslararası İlişkiler Konseyi, Consejo Mexicano de Asuntos Internacional) adlı düşünce kuruluşunda Türk Dış Politikası’na dair bir konuşma gerçekleştirmiştir.

²⁷² Şeyda Sayar ve Merve Usta, “Meksika Birleşik Devletleri Ülke Raporu”, Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi(LAMER), Kasım 2013

²⁷³ Levaggi, a. g. e. , s.192.

²⁷⁴ Türkiye- Meksika Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-meksika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Aralık 2019)

²⁷⁵ Meksika’nın Ankara Büyükelçisi Cordova: 2019 Meksika-Türkiye ilişkileri için fırsat yılı olabilir, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/meksikanin-ankara-buyukelcisi-cordova-2019-meksika-turkiye-iliskileri-icin-firsat-yili-olabilir/1449028> (4 Nisan 2019)

²⁷⁶ ‘After 90+ years, Turkey, Mexico enjoy healthy ties’, 2019, <https://www.aa.com.tr/en/americas/after-90-years-turkey-mexico-enjoy-healthy-ties/1442586> (4 Nisan 2019)

²⁷⁷ Türkiye- Meksika Siyasi İlişkileri, 2019, <http://mfa.gov.tr/turkiye-meksika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Aralık 2019)

Tablo 10. Türkiye-Meksika Dış Ticaret Verileri(Bin ABD Doları)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2007	196.750	352.197	548.947	-155.446
2010	145.500	494.608	640.109	-349.108
2011	144.986	699.394	844.380	-554.408
2012	205.999	867.154	1.073.153	-661.155
2013	238.712	1.000.838	1.239.551	-762.126
2014	311.978	944.665	1.256.643	-632.686
2015	344.056	860.698	1.204.754	-516.641
2016	443.738	820.917	1.264.654	-377.179
2017	441.433	771.854	1.213.286	-330.421
2018	600.401	634.224	1.234.626	-33.823
2019	601.407	676.958	1.278.958	-75.551
2020	438.365	703.097	1.141.462	-264.732

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, TÜİK Dış Ticaret Verileri

Meksika, dünyanın en büyük ekonomisi ABD'ye komşu olan ve bu sayede yoğun tarım ve gelişmekte olan sanayi sektörü ürünleri ihracatı ile ekonomisi gelişmekte olan bir ülkedir. Kalabalık nüfusu ile iç pazarı da zengin olan Meksika, LAK bölgesinin ikinci, dünyanın ise on beşinci büyük ekonomisi konumundadır.

Türkiye Meksika arasındaki dış ticaret verileri incelendiğinde Türkiye aleyhine dış ticaret açığının kronik olduğu görülmektedir. Ancak Güney Amerika ülkeleri ile ticaretten farklı olarak Türkiye'nin ihracatı sürekli artmakta ithalatı ise sürekli düşmekte ve sonuç olarak dış ticaret açığı azalmaktadır. 2019 yılında 601 milyon dolarlık ihracat ile Türkiye, en yüksek ihracat rakamına ulaşmıştır. 2018 yılında ithalat, 634 milyon dolar ile 2010 yılından sonra en düşük rakamı görmüş ve dış ticaret açığı 33,8 milyon dolara düşmüştür. Bu rakam ile dış ticaret açığı bir önceki yıla göre Türkiye lehine 10 kat azalmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise dış ticaret açığı yeniden artmış, 2020 yılındaki 1.14 milyar dolarlık ticaret hacmi ile Meksika bölgede Türkiye'nin ikinci ticari ortağı haline gelmiştir. Türkiye'nin ihracatında otomobiller, mücevherat, otomobil yedek parçaları, fındık vb. kabuklu meyveler öne çıkmaktadır. İthalatta başlıca ürünleri otomobiller, telefon cihazları, medikal cihazlar ve vinil

klorür oluşturmaktadır.²⁷⁸ İki ülke arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik 2008 yılında “DEİK-COMCE(Meksika Dış Ticaret ve Teknoloji İş Konseyi, Consejo Empresarial Mexicano de Comercio Exterior y Tecnologia) İş Konseyi” kurulmuştur.²⁷⁹ 2013 yılında Enrique Peña Nieto’nun ziyareti esnasında “Serbest Ticaret Antlaşması Çerçeve Belgesi” imzalanmıştır.²⁸⁰ Şu ana kadar STA’nın imzalanması için pek çok görüşme gerçekleşmiş ve son olarak 7.tur görüşmeler tamamlanmıştır. STA müzakereleri halen devam etmektedir.²⁸¹

2.2.5- Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler’deki Bölgesel Örgütler ile İlişkileri

Dünyanın her bölgesinde devletler, bölgesel ve küresel ölçekte etkinliğini artırmak maksadıyla çeşitli örgütler çatısı altında siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek için bulunmaktadır. Bu bağlamda başta sömürge döneminden kalan ortak dil olan İspanyolca olmak üzere neredeyse tüm Latin ülkeleri; asker-sivil ilişkileri ve demokrasi geleneği, tarihi yaşanmışlıkları, ekonomik yapıları ve krizleri, kültürel hayatı, toplumsal statü yapıları gibi pek çok alanda benzer özelliklere sahiptir. Bundan dolayı bölge ülkeleri arasında ilişkilerin gelişmesi ve bütünleşmenin sağlanması için çok sayıda bölgesel örgüt kurulmuştur. Ancak kıtada pek çok defa darbeci hükümetlerin işbaşına gelmesi ve sağ/sol hareketlerin hükümet olduklarında bölgesel örgütlere ideolojik açıdan yaklaşımları bölgesel örgütlerin gelişmesini engellemiştir. Ayrıca bölgenin geleneksel güçleri Brezilya ve Arjantin arasındaki rekabet diğer ülkeleri rahatsız etmiş ve bölgesel örgütlere şüpheli yaklaşılmıştır. Bu gibi durumlardan dolayı bölgede kurulan pek çok örgüt zamanla işlevsiz hale gelmiştir. Bugün de bu sorun kısmen devam etmekle birlikte Pasifik İttifakı, Mercosur, SICA, Caricom gibi oluşumlar bölgesel ve küresel çapta öne çıkmaktadır.

²⁷⁸ Türkiye ile Ticaret, 2019, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (9 Aralık 2019)

²⁷⁹ Sayar ve Usta, a. g. e.

²⁸⁰ Beyhan Akay, “Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler ile Ekonomik İlişkileri” , İsmail Ermağan(Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2(539-556), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.549.

²⁸¹ Turkey, Mexico Looking at Collaboration to Realize Potential, 2021, <https://www.mexicobusiness.news/trade-and-investment/news/turkey-mexico-looking-collaboration-realize-potential> (13 Ocak 2021)

Türkiye'nin LAK bölgesi örgütleri ile ilişkisi devletler ile olan ilişkilerine paralel olarak 2006 yılındaki LAK Eylem Planı'nın ilanı sonrası gelişmiştir. Bu anlamda ilk önemli adım 2008 yılında gerçekleşmiştir. Bölgenin en büyük, dünyanın ise üçüncü büyük ekonomik girişimi olan MERCOSUR(Güney Amerika Ortak Pazarı, Mercado del Sur) ile “Serbest Ticaret Alanının Kurulması için Çerçeve Antlaşması” imzalanmıştır. 2010 yılında ise “Türkiye-Mercosur İstişare ve İşbirliği Mekanizması Mutabakat Zaptı” kabul edilmiştir.²⁸² Halen STA'nın imzalanmasına dair müzakereler devam etmektedir. Antlaşmanın imzalanması dahilinde Türkiye'nin ve Mercosur ülkelerinin, ABD ve AB'yi aracı kılarak ticaret yapma yerine doğrudan birbirleriyle ticaret yapma yoluna gitmeleri ve karşılıklı ticaret hacminin yükselmesi beklenmektedir.

Türkiye ile Karayip ülkelerini bir araya getiren CARICOM(Karayip Topluluğu, Caribbean Community) arasında 2011 yılında “İstişare ve İşbirliği Mekanizması” kurulmuştur. Mart 2014'te St.Vincent ve Grenadinler'de düzenlenen Caricom Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne Türkiye “özel konuk” sıfatıyla davet edilmiş ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu zirveye katılmıştır. Temmuz 2014'te ise İstanbul'da “Caricom İstişare ve İşbirliği Mekanizması Dışişleri Bakanları I.Toplantısı” gerçekleşmiştir. Bu zirve Türkiye'nin Caricom üyeleri ile gerçekleştirdiği en yüksek düzeyli girişim olmuştur.²⁸³ 2014 yılında Türkiye CPLP(Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu)'de “*ortak gözlemci*” statüsü kazanmıştır. ²⁸⁴. Türkiye'nin bölgede diplomatik girişimlerini en fazla geliştirdiği bölgesel örgütlerden biri SICA(Orta Amerika Entegrasyon Sistemi, Sistema Integracion de Centroamerica) olmuştur.

2015 yılında Guatemala'da “Türkiye-SICA I. Dışişleri Bakanları Zirvesi” düzenlenmiş ve zirve esnasında Türkiye “bölge dışı gözlemci üye” statüsünü kazanmıştır. Türkiye-SICA II. Dışişleri Bakanları Zirvesi 2017 yılında Türkiye'de gerçekleşmiş ve Orta Amerika ülkelerinin dışişleri bakanları bu vesile ile Türkiye'ye

²⁸² Levaggi, a. g. e. , s.193.

²⁸³ Mustafa Yetim, “Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.19, Sayı. 1, (Mart 2018), s.172.

²⁸⁴ Yetim, a. g. e. , s.172.

gelmiştir.²⁸⁵ Türkiye-SICA III. Dışışleri Bakanları Zirvesi 2019 yılında tekrar Guatemala’da gerçekleşmiş ve Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu zirveye katılmıştır. Zirveler arayıcılığıyla Türkiye ile Orta Amerika ülkeleri arasında pek çok resmi antlaşma da imzalanmıştır, yakınlaşmanın bir sonucu olarak karşılıklı büyükelçiliklerin sayısı artmıştır. Türkiye siyasi ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerin de gelişmesi için SICA ile örgütsel olarak ve ya SICA üyesi ülkeler ile ikili olarak STA imzalamak istemekte ve girişimlerde bulunmaktadır.²⁸⁶

2011 yılında Meksika, Peru, Kolombiya ve Şili’nin siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla kurduğu Pasifik İttifakı(Alianza Pacifica) da Türkiye’nin gündemine giren bölgesel örgütlerden olmuştur. 228 milyon nüfusa hitap etmesi ve dünyanın 8.büyük ekonomik girişimi olması nedeniyle Pasifik İttifakı, Türkiye için bölge ile siyasi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.²⁸⁷ Bu amaçla yapılan görüşmeler sonucu Türkiye 2013 yılında ittifaka “gözlemci üye” olarak kabul edilmiştir.²⁸⁸ Türkiye gözlemci üyelik arayıcılığıyla Pasifik İttifakı’nın “Gözlemci Üyeler Dışışleri Bakanları Toplantısı’na” ve “parlamentolar arası komite etkinliklerine” davet edilmektedir. Diğer yandan ise Pasifik İttifakı ticari ilişkilerin geliştirilmesi için İstanbul’da bir “ortak ticaret ofisi” açmıştır.²⁸⁹ Pasifik İttifakı’nın Mercosur ile STA imzalanması için de görüşmeler devam etmektedir. STA’nın imzalanması durumunda Türkiye’nin de Mercosur ile STA imzalaması daha mümkün hale gelecektir. Bölgesel örgütlere üyeliğe dair son resmi adım 2017 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye’nin bu yılda BM bünyesindeki ECLAC’a(Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Topluluğu) üyelik başvurusu kabul edilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁵ Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri, 2017, <https://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa> (10 Aralık 2017)

²⁸⁶ Turkey to further develop relations with Latin America, 2019, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/05/23/turkey-to-further-develop-relations-with-latin-america> (23 Mayıs 2019)

²⁸⁷ Mehmet Necati Kutlu, “8.yılında Pasifik İttifakı”, Business Diplomacy, cilt.1, no 4, (Ekim-Kasım 2019), s.39.

²⁸⁸ Yetim, a. g. e. , s.172.

²⁸⁹ Ali Rıza Özcoşkun, “Pasifik İttifakı ve Türkiye”, Business Diplomacy, cilt.1, no 4, (Ekim-Kasım 2019), s.48.

²⁹⁰ Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri, 2017, <https://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa> (10 Aralık 2017)

BÖLÜM 3

3. TÜRKİYE’NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER BÖLGESİNDE KAMU DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI

3.1- Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç ve Türkiye

Türkiye bulunduğu coğrafi konum sayesinde doğal ve özel bir imkana sahiptir. Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan konumu ile İlk Çağ’dan itibaren pek çok uygarlık Anadolu’da hüküm sürmüştür. Türkiye evrensel kültürel mirasa sahiptir. Diğer yandan Türkiye;

- Avrupa ve Ortadoğu devletleri ile ilişkilerinin gelişmiş olması,
- Dış ticaret hacminin büyüklüğü ve liberal piyasaya eklemlenmiş olması,
- Çok sayıda ülke ile ulaşımı kolaylaştıracak gelişmiş hava yolu sistemine sahip olması,
- Laik bir ülke olmasının yanında Müslüman bir kimliğe sahip olması,
- Medya sektörünün gelişmiş olması,
- Demokrasi ile yönetilmesi, insan hakları, kadın hakları, siyasal ve toplumsal çeşitliliğe önem vermesi gibi hususları ile yumuşak güç ve kamu diplomasisi konusunda etkin olabilme yeteneğine sahip ülkelerdendir.²⁹¹

Bu doğrultuda Türkiye, gelişen demokrasisi ve büyüme gösteren ekonomisinin de etkisiyle özellikle 2007-2013 yılları arasında kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikalarına hız vermiştir.²⁹²

²⁹¹ Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, KSU İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 2, Nu. 2, (Haziran 2012), s.29 ve 30.

²⁹² Federico Donelli, “Persuading through Culture, Values and Ideas: The Case of Turkey’s Cultural Diplomacy”, Insight Turkey, Vol. 21, No. 3, (Summer 2019), s.115.

1990'lı yıllarda ilk adımları atılan kamu diplomasisi faaliyetleri 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesi ile daha da artmıştır. İlk olarak olumlu imaj ve tanınırlığın artması için Balkan ve Ortadoğu ülkelerinde faaliyetler gerçekleşmiş, ilerleyen yıllarda ise Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde kamu diplomasisi ve yumuşak güç çalışmaları yapılmıştır. Süreç içerisinde çalışmaların daha sistemli ve kurumsal hale gelmesi için KDK(Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü), YTB(Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı), YEE(Yunus Emre Enstitüsü), TMV(Türkiye Maarif Vakfı), TRT World gibi kuruluşlar kurulmuştur. Öte yandan TİKA(Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) ve TDV(Türkiye Diyanet Vakfı) gibi var olan kuruluşlar daha aktif hale getirilmiştir.²⁹³

2013 yılı itibariyle Türkiye'de art arda gerçekleşen seçimler ve siyasi ortamın gerginleşmesi, Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nın olumsuz etkileri vb. hadiseler Türkiye'nin uluslararası imajını zayıflatmıştır. Bu yıldan sonra yumuşak güç politikaları devam etmekle birlikte daha çok popüler kültür boyutuna evrilmiş ve bu doğrultuda Türk dizilerinin etkinliği artırılarak Türkiye algısı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Kuruluşların çalışmaları da benzer ölçüde devam ettirilmiştir.²⁹⁴

3.2- Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Güç Kuruluşları

3.2.1- Kamu Kuruluşları

3.2.1.1- Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı(TİKA)

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından Türkiye'nin yakın coğrafyası olan Orta Asya ve Kafkasya'da pek çok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Özellikle Orta Asya'da Türkiye'nin hem etnik ve dini hem de tarihsel olarak yakın ilişkide olduğu Türki Cumhuriyetlerin kurulmuş olması, Türk Dış Politikası'nda bölgenin önem kazanmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye Orta Asya'daki ülkelere sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve dini konularda destek olmayı öncelikli

²⁹³ Donelli, a. g. e. , s.123.

²⁹⁴ Donelli, a. g. e. , s.129.

bir konu haline getirmiş ve bu konunun programlı ve sistemli bir şekilde uygulanması amacıyla 24 Ocak 1992 tarihinde Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı(TİKA) Dışişleri Bakanlığı'na bağlı teşkilat olarak kurulmuştur. TİKA 1999 yılında başbakanlığa, 2018 yılında cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesinin ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanmıştır.²⁹⁵

İlk ofisini Türkmenistan'da açan TİKA, 2000'li yıllardan itibaren dünya siyasetindeki küreselleşme etkisine bağlı olarak Türkiye'nin ilişki kurduğu pek çok ülkede ofislerini açmış ve çalışma ağını genişletmiştir. Günümüzde TİKA, Türkiye'nin etnik ve dini yönden ilişkide olduğu Orta Asya ülkeleri, dini ve tarihsel yakınlığı olan Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika ülkeleri ve son olarak Türkiye'nin dostane ilişkiler geliştirdiği Latin Amerika ülkelerinde koordinasyon ofisleri arayıcılığıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu noktada 2002 yılında 12 olan ofis sayısı günümüzde 62'ye ulaşmış ve bu sayede 150 ülkede faaliyetler gerçekleşir hale gelmiştir.²⁹⁶

TİKA, Türkiye'nin 2006 yılında başlattığı LAK açılımı sonrası bölgede Türkiye adına en aktif kuruluştur. 2015 yılında Meksika, 2016 yılında da Kolombiya'da koordinatörlük ofislerinin açılması ile TİKA'nın bölgedeki faaliyetleri belirgin bir şekilde artmıştır. Ofislerin bulunmasına bağlı olarak LAK bölgesinde en fazla proje Kolombiya ve Meksika'da gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan ise Kolombiya'daki ofis arayıcılığıyla Güney Amerika ülkelerinde, Meksika'daki ofis arayıcılığıyla Orta Amerika ve Karayip ülkelerinde de TİKA'nın projeleri yürütülmektedir. TİKA'nın gerçekleştirdiği projeler genel olarak “kalkınma yardımları” olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda “eğitim-öğretim desteği, insani yardımlar, bölgede azınlık durumundaki yerli halklara destek, sağlık yardımları, tarımsal projeler, kadın ve çocuklara destek ve mesleki eğitim” gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır.

²⁹⁵ TİKA 1992'den bu yana 5 kıtada yaklaşık 30 bin proje gerçekleştirdi, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tika-1992den-bu-yana-5-kitada-yaklasik-30-bin-proje-gerceklestirdi/1718784> (4 Şubat 2020)

²⁹⁶ Hakkımızda, 2020, <https://www.tika.gov.tr/tr/hakkimizda-14649> (4 Şubat 2020)

TİKA'nın LAK çalışmaları üç kategoride değerlendirilebilir:

1- Meksika ve Kolombiya ofislerinin çalışmaları

2015 yılında Meksika ve 2016 yılında Kolombiya ofislerinin açılması ile TİKA başta bu iki ülke olmak üzere LAK ülkelerinin tamamında doğrudan projeler gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda TİKA bölgede son 10 yılda 172 projeyi hayata geçirmiştir.²⁹⁷ TİKA'nın Kolombiya Ofisi ile Kolombiya ve Güney Amerika ülkelerindeki faaliyetlerine bakıldığında gerçekleşen projeler şu şekildedir;

- Nisan 2019'da Kolombiya'nın Chaco şehrinde 7000 kişinin evsiz kalmasına neden olan sel baskınlarından etkilenen öğrencilere okul ekipmanı desteği,
- Ekvator-Kolombiya sınırında yer alan El Charco kasabasında öğrencilerin nehirден okula ulaşımını sağlamak amacıyla bot aracı temini,
- Kolombiya'nın Armenia şehrinde çocuklara hizmet veren kreşe eğitim seti ve donanım desteği,
- Kolombiya'nın başkenti Bogota'daki kitap fuarında Türkiye'nin tanıtımını yapan stand açma,
- Venezuela ve Paraguaylı itfaiyecilere Türkiye'de eğitim verilmesi,
- Perulu sokak çocuklarının rehabilite edildiği başkent Lima'daki El Mundo Libre Enstitüsü'ne servis aracı temini,
- Uruguay'ın başkenti Montevideo şehrinde bulunan ve engellilere eğitim veren tek okul olan Escuela Roosevelt'e servis aracı temin edilmesi,
- Bolivya'da şeker üretimi için ekipman desteği,
- Bolivya'da tarımsal ilaçlama için drone temin edilmesi,
- Kolombiya Ticaret Odası'na 3B tarayıcı sistemleri temin edilmesi

TİKA Kolombiya Koordinatörlüğü, "Tecrübe Paylaşım Programı" düzenleyerek Türkiye'den gönüllü üniversite öğrencilerini projelerine dahil etmekte ve Türkiye'nin çalışmalarını tanıtmaktadır.²⁹⁸

²⁹⁷ TİKA Latin Amerika'da 10 yılda 172 proje ve faaliyet gerçekleştirdi, 2018, <https://www.aa.com.tr/trdunya/tika-latin-amerikada-10-yilda-172-proje-ve-faaliyet-gerceklestirdi/1325913> (3 Ocak 2020)

²⁹⁸ 'Embajadores voluntarios' de TİKA en Colombia, 2018, <https://www.aa.com.tr/es/turquia/-embajadores-voluntarios-de-tika-en-colombia/1241319> (10 Mayıs 2019)

TİKA'nın Meksika Ofisi arayıcılığıyla Meksika, Orta Amerika ve Karayipler'de gerçekleşen projeleri ise şu şekildedir;²⁹⁹

- Meksika'nın Oaxaca Eyaleti'ndeki El Espinal kasabasında tek olan sağlık merkezine ekipman desteği,
- Meksika'nın başkenti Mexico City'deki evsizlere hizmet vermek için “mobil klinik” açılması
- 17 Şubat 2018 tarihinde Oaxaca'da meydana gelen 7,5 şiddetindeki depremin ardından acil ihtiyaç kolilerinin depremzedelere dağıtılması,
- Meksika Iztapalapa şehrinde sebze üretimi için sera kurulması. Kadınlara kırsal üretim, bitki üretimi ve bahçecilik konusunda kurs desteği,
- Guadalajara şehrinin Zopopan ilçesinde “Türkiye-Meksika Dostluk Kütüphanesi'nin” açılması,
- 2010 yılında Meksika'nın bağımsızlığının 100.yılı anısına başkent Mexico City'deki “Osmanlı Saat Kulesi'nin” restore edilmesi,
- Meksika'da eğitim hayatına devam eden Suriyeli öğrencilerin kurduğu Suriye Öğrenci Merkezi'ne tadilat ve donanım desteği,
- Kübalı çiftçilere tarımsal üretim ve tohum desteği,
- 2010 yılında Türkiye'nin Havana Büyükelçiliği ve TİKA'nın işbirliği ile Havana Üniversitesi'nde “Türk Tarih ve Kültür Merkezi'nin” Kurulması
- Guatemala'da Türkiye Cumhuriyeti İlkokuluna eğitim desteği
- Guatemala'da afetzedelere içme suyu temini için su filtresi temin edilmesi

2- Üst düzey siyasi ziyaretlere bağlı olarak gerçekleşen proje ve faaliyetler;

Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı seviyesinde yapılan ziyaretlerin ardından, TİKA'nın ziyaretlerin yapıldığı ülkelerde projeleri artırdığı ve yeni projeler için antlaşmalar imzaladığı görülmektedir. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2016 yılında Şili, Ekvator ve Peru'ya; 2018 yılında Venezuela ve Paraguay'a yaptığı ziyaretler sonucu bu ülkelerde çok sayıda proje

²⁹⁹ TİKA, Meksika'da 2016'dan Bu Yana 50 Proje Hayata Geçirdi, 2020, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_meksika_da_2016_bu_yana_50_proje_hayata_gecirdi-55413 (24 Ocak 2020)

gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı sonrası belirgin bir biçimde Venezuela ve Paraguay'da projelerin artması da bu durumu kanıtlamaktadır. Projelerin bazıları şu şekildedir:

- Şili'de yaşayan Filistinliler'e yardım,
- Şili'de Filistin kökenli vatandaşlar tarafından kurulan El Palestino isimli futbol takımına yardım,
- Şili'deki Mustafa Kemal Ortaokulu'na ekipman ve donanım desteği,
- Venezuela'da Comandante Supremo Hugo Rafael Chavez Frias Kadın Doğum ve Çocuk Sağlığı Hastanesi'ne sağlık ekipmanı desteği,
- Venezuela Arte Fuego Sanat Okulu Atölyesi'ne çevre ve peyzaj düzenlemesi,
- Venezuela Filistin Merkezi'ne tadilat desteği,
- Osmanlı Devleti'ne ait eserlerin de bulunduğu Venezuela Ulusal Arşivi'nin soğutma sistemine yenileme desteği,
- Venezuela Kitap Fuarı'nda Türkiye'nin tanıtımı için stand açılması,
- Paraguay'a ambulans ve tekerlekli sandalye hediye edilmesi,
- Paraguay'da Itaerubi del Rosario şehrindeki Don Idilio Castiglioni Nunez Tarım Meslek Lisesi'ne teknik ekipman desteği,
- Paraguay'daki Türkiye Cumhuriyeti Okulu'na restorasyon desteği
- Paraguay'da başkent Asuncion'da bulunan Santisima Trinidad Anne Çocuk Hastanesine Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesi kurulması

Yukarıda bahsi geçen projeler TİKA'nın yoğun çalışmaları ile artık rutin ve kurumsallaşmış kalkınma projeleri haline gelmiştir. Bu projelerin dışında TİKA'yı daha etkin ve saygın hale getiren, Kolombiya ve bölge barışı açısından oldukça önemli olan projeler de söz konusudur. 1948 yılından beri süregelen ve 200 bin insanın hayatını kaybetmesine neden olan iç savaş 2016 yılında Kolombiya Devlet Başkanı Juan Manuel Santos ve FARC örgütü lideri Rodrigo Londono'nun imzaladığı antlaşma ile sona ermiş ve ülkede barış sürecine geçilmiştir. Kolombiya devleti terörün yaralarını sarmak için kırsal kalkınma, ekonomik iyileşme, sosyal refah ve güvenlik problemlerin çözülmesi gibi temel konularda terörden ve iç savaştan etkilenen bölgelere yönelik iyileştirme çalışmaları yürütmektedir. Bu noktada Türkiye adına TİKA, Kolombiya Barış Süreci'ne destek olmak amacıyla ülkede en fazla mayının bulunduğu ve güvenlik sorunu nedeniyle öğrencilerin

eğitimden geri kaldığı Orejon bölgesinde bir okul inşa etmiştir.³⁰⁰ Diğer bölgesel ve küresel nitelikli bir çalışma ise göçmen meselesi konusunda olmuştur. 1 milyon kadar Venezuelalı göçmene ev sahipliği yapması ile Kolombiya bölgede göçmen konusunda en fazla mağdur olan ülkelerden biridir. Göçmenlerin kayıt dışı olması, sosyal hayata katılım problemleri ve yaşanan güvenlik sorunu ülkede göçmen konusunu en önemli mesele haline getirmiştir. Öte yandan Suriye İç Savaşı nedeniyle 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye de benzer sorunları yaşamış ve çözüm için bazı uygulamalar geliştirmiştir. Mülteciler için kamp yerlerinin kurulması, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi'nin kurulması, geçici kimlik kartı düzenlemeleri, eğitim ve çalışma hayatına erişim gibi çalışmalar devlet ve sivil toplum kuruluşları nezdinde yürütülmüştür. TİKA, Türkiye'nin Suriyeli mülteciler konusundaki tecrübesini Kolombiya'ya aktarmak için 2017 yılı Mayıs ayında Kolombiyalı heyetlerin Suriyeli mültecilerin bulunduğu yerleri ziyaret etmesini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'den yetkililer Kolombiya'yı ziyaret etmiştir.³⁰¹ Kolombiyalı akademisyenlerin göç sorununu detaylıca ele alabilmesi için TİKA Kolombiya Koordinatörü Mehmet Özkan tarafından Kolombiya'daki üniversitelerde konferanslar düzenlenmiş ve Türkiye'nin göç çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.³⁰²

3-LAK Müslümanlarına yönelik çalışmalar;

LAK ülkelerinin pek çoğunda Müslüman sayısı yüzde 1 ve ya 2 düzeyinde olmasına rağmen neredeyse her ülkede hatırı sayılır Müslüman topluluklar ve onlara bağlı kuruluşlar bulunmaktadır. TİKA, bölgedeki Müslümanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla var olan camilerin tadilat, bakım ve ya restorasyon çalışmalarını yapmakta, yeni camiler inşa edilmesinde yardımcı olmakta ve Müslümanlara ait okul, dernek binaları gibi mekanlara donanım desteği sunmaktadır. Diğer yandan TİKA

³⁰⁰ Kolombiyalı köylerine okul inşa eden Türkiye'ye müteşekkirdir, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiyalilar-koylerine-okul-insa-eden-turkiye-ye-mutesekkirdir/1314450> (18 Kasım 2018)

³⁰¹ TİKA, Türkiye'nin Göçmen Politikasını Latin Amerika'ya Taşıyor, 2018, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_turkiye%27nin_gocmen-politikasini_latin_amerika%27ya_tasiyor-42948 (2 Nisan 2018)

³⁰² Mehmet Özkan, "Göçmenler, Uzak Coğrafyalar ve Türkiye", Gerçek Hayat, 7 Haziran 2017, <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/gocmenler-uzak-cografyalar-ve-turkiye/> (7 Haziran 2017)

Ramazan aylarında her LAK ülkesinde iftar programları düzenleyerek Müslümanların bir araya gelmesini sağlamakta, ihtiyaç sahibi Müslümanlara yardım dağıtmakta ve ayrıca Türkiye'nin tanınırlığını artırmaktadır. TİKA'nın Müslüman topluluklara yönelik çalışmaları şu şekildedir:

- Şili, Paraguay, Arjantin, Brezilya, Venezuela, Kolombiya, Küba, Ekvator, Meksika, Surinam ve Guyana'da iftar programlarının düzenlenmesi,
- Şili'nin başkenti Santiago'da bulunan Es Selam Camii'ne tadilat ve donanım desteği,
- Kolombiya'da Ebubekir Sıddık Camii'ne tadilat ve donanım desteği,
- Brezilya'nın Sao Paulo şehrindeki Bilal-i Habeşi Mescidi'ne donanım desteği,
- Arjantin İslam Merkezi'ne ait bir okula çocuk bahçesi inşası.
- 2020 yılında Kurban Bayramı öncesi Guatemala'da ihtiyaç sahibi ailelere gıda yardımı
- 2020 yılında Ramazan Bayramı'nda Kolombiya ve Bolivya'da ihtiyaç sahibi Müslümanlara gıda ve hijyen paketi yardımı
- 2020 yılında Ramazan Bayramı'nda Meksika'da ihtiyaç sahibi Müslümanlara gıda ve hijyen paketi yardımı

2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızlıca yayılan koronavirüs(Covid-19) salgını 2020 yılının ilk aylarından itibaren Latin Amerika ve Karayip ülkelerini de ciddi şekilde etkilemiştir. Sağlık sistemlerinin hali hazırda yetersiz olması ve halkın çoğunluğunun sağlık hizmetlerine erişiminin kısıtlı olması nedeniyle başta bölgenin en büyük ve en kalabalık ülkesi Brezilya olmak üzere Meksika, Ekvator, Peru ve diğer tüm LAK ülkeleri virüs ile mücadelede yetersiz kalmaktadır.³⁰³ TİKA, koronavirüs ile mücadele konusunda LAK ülkelerine sağlık yardımlarıyla destek vermektedir. Ekvator'a termik kamera ve solunum cihazı, Brezilya ve Kolombiya'ya solunum cihazı, Kolombiya'ya termal kamera, Kosta Rika'ya tıbbi maske ve solunum cihazı, Peru'ya sağlık cihazları, Venezuela ve Paraguay'a tıbbi malzemeler teslim edilmiştir. Brezilya, Kolombiya ve Meksika'da virüs nedeniyle ekonomik sorunlar yaşayan ihtiyaç sahibi ailelere gıda yardımı yapılmıştır. Diğer yandan ise Brezilya ve Kolombiya'da maske, tıbbi eldiven ve test kitleri yardımı yapılmıştır. Yapılan çalışmalar LAK ülkelerinin Sağlık Bakanlıkları,

³⁰³ Mehmet Çelik, Latin Amerika'nın Korona Sınavı, 2020, https://www.insamer.com.tr/latin-amerikanin-korona-sinavi_3097.html (15 Temmuz 2020)

Türk büyükelçileri ve ilgili yerel sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile gerçekleştirilmiştir.³⁰⁴

TİKA'nın çalışmaları bölgede halen devam etmektedir ve TİKA başkan vekili Serkan Kayalar, 2020-2023 döneminde “51 restorasyon projesini gerçekleştirmek istediklerini ve bunun 4 tanesinin Latin Amerika’da” olduğunu açıklamıştır.³⁰⁵

3.2.1.2- Yunus Emre Enstitüsü(YEE)

Yunus Emre Vakfı 05 Mayıs 2007 tarihinde Türkçe’yi öğretme ve Türk kültürünü yurtdışında tanıtmak amacıyla kurulmuş bir kamu vakfıdır. Bu vakfa bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü; yurtdışında açtığı kültür merkezleri ile yabancılara Türkçe’yi öğretmek için çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca açılan kurs ve düzenlenen organizasyonlar ile Türk kültürü ve sanatı da tanıtılmaktadır. Halihazırda YEE’nin 58 tane kültür merkezi bulunmaktadır.³⁰⁶

³⁰⁴ Turquia dona al Ecuador ventiladores para pacientes con covid-19 y camaras termicas para medir la temperatura corporal, 2020, <https://www.cancilleria.gob.ec/2020/08/31/turquia-dona-al-ecuador-ventiladores-para-pacientes-con-covid-19-y-camaras-termicas-para-medir-la-temperatura> (12 Eylül 2020)

Turquia dona tres ventiladores para Unidades de Cuidados Intensivos en Choco, Colombia, 2020, <https://www.aa.com.tr/es/mundo/turqu%c3%ada-dona-tres-ventiladores-para-unidades-de-cuidados-intensivos-en-choc%c3%b3-colombia/1949661#> (22 Ağustos 2020)

TİKA’dan Brezilya Kızılhaç’ına yardım, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikadan-brezilya-kizilhacina-yardim/1854372> (29 Mayıs 2020)

Coronavirus: Cancilleria del Peru llega a Tumbes para entregar donacion al GORE y a DIRESA de Tumbes, 2020, <https://andina.pe/agencia/galeria-coronavirus-cancilleria-del-peru-llega-a-tumbes-para-entregar-donacion-al-gore-y-a-diresa-tumbes-9084.aspx> (10 Mayıs 2020)

TİKA’dan Meksika’ya Kovid-19 ile Mücadelede Destek, 2020, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_meksika%27ya_covid19_ile_mucadelede_destek-56871 (30 Nisan 2020)

³⁰⁵ TİKA 1992’den bu yana 5 kıtada yaklaşık 30 bin proje gerçekleştirdi, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tika-1992den-bu-yana-5-kitada-yaklasik-30-bin-proje-gerceklestirdi/1718784> (4 Şubat 2020)

³⁰⁶ Yunus Emre Enstitüsü, 2020, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (12 Aralık 2020)

YEE Latin Amerika'daki faaliyetlerine Brezilya'dan başlamış ve 21 Eylül 2016 tarihinde Sao Paulo şehrinde kültür merkezini açmıştır.³⁰⁷ Brezilya'daki merkezin öne çıkan çalışmaları şunlardır:³⁰⁸

- Kurban Bayramı'nda Latin Amerika'nın ilk camisi olan Mezquita Brasil'de Müslümanlar ile bayramlaşma programı,
- 22 Kasım 2016 tarihinde “15 Temmuz: Demokrasi Zaferi” isimli sempozyumun düzenlenmesi,
- Türkiye'den katılan akademisyen ve gazeteci heyetin sunumu ile Sao Paulo Üniversitesi ve Sao Paulo Federal Üniversitesi'nde FETÖ ve 15 Temmuz darbe girişimi hakkında bilgilendirme yapılması,
- Türkiye'den katılan akademisyen ve gazeteci heyetin sunumu ile Brezilya'nın ünlü gazetesi Folha de Sao Paulo'ya, FETÖ ve 15 Temmuz darbe girişimi hakkında bilgilendirme yapılması,
- Pera Esamble müzik konserinin düzenlenmesi, İsmail Hakkı Çimen yönetiminde Ney ve Ud konserinin düzenlenmesi,
- Piri Reis ile ilgili bir sempozyum düzenlenmesi ve resim sergisi açılması.

YEE'nin Latin Amerika'daki tek merkezi Meksika'nın başkenti Mexico City şehrinde olup Brezilya'daki merkezi aktif bulunmamaktadır.³⁰⁹

2019 yılında Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan koronavirüs salgınının tüm dünyaya yayılması sonucu pek çok ülke karantina uygulamasına başvurmak zorunda kalmış ve bundan dolayı yüz yüze eğitimde aksamalar meydana gelmiştir. YEE, salgın sürecinde “*learnturkish.com*” sitesi arayıcılığıyla dijital Türkçe kurslarını açmıştır. Böylece YEE, merkezinin olmadığı ülkeler de dahil pek çok kişiye ulaşmış ve 194 ülkeden 381 bin kişiye ücretsiz Türkçe öğrenme imkanı sunmuştur.³¹⁰ Türkçe kurslarına başvurusu sayısında en yüksek artış Arjantin, Meksika, Kolombiya, Paraguay, Şili, Kosta Rika ve Guatemala'nın içinde yer aldığı Latin Amerika

³⁰⁷ Yunus Emre Enstitüsü Brezilya'da Faaliyetlerine Başladı, 2016, <https://www.yee.org.tr/tr/yunus-emre-enstitüsü-brezilyada-faaliyetlerine-basladi> (16 Ocak 2020)

³⁰⁸ Atacan Torbalı, “Yumuşak Güç Araçları ve Ticaret Devleti Bağlamında Türkiye'in Değişen Latin Amerika Politikası ve Arjantin İle İlişkileri”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2019, s.34 ve 35.

³⁰⁹ Yunus Emre Enstitüsü, 2020, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (12 Aralık 2020)

³¹⁰ Türkçe ile sınırları aşıyoruz, 2020, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/turkce-ile-sinirlari-asiyoruz> (12 Aralık 2020)

ülkelerinden olmuş ve yaklaşık 5000 Latin Amerikalı öğrenci Türkçe öğrenmeye başlamıştır.³¹¹ Bu durum Latin Amerika’da yaşayan pek çok kişide, Türkiye’ye karşı yoğun ilgi olduğunu göstermektedir.

YEE Türkçe’nin öğrenilmesi ve Türk kültürünün tanıtılması açısından Türkiye için en önemli kamu diplomasisi ve yumuşak güç kuruluşudur. Bundan dolayı Latin Amerika’da Türkiye’ye yönelik ilginin artışı değerlendirilmeli, başkentler başta olmak üzere büyük şehirlerde ve kültürel bağların görece daha kolay geliştirilebileceği El Turkoların yaşadığı şehirlerde Türk kültür merkezlerinin açılması, etkinliğinin artmasına imkan sağlayacaktır.

3.2.1.3- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı(YTB)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı(YTB), 6 Nisan 2010 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş ve 2018 yılında cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesinin ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlanmıştır. Başkanlığın temel amacı; başta Avrupa ülkeleri olmak üzere yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye’ye olan aidiyetlerinin korunması, dil ve kültürlerinin korunması ve göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları sorunların çözüme kavuşturulmasıdır.³¹² Diğer yandan başkanlık akraba topluluklar kapsamında ortak tarih, din, dil ve kültür değerleri bakımından Balkanlar, Ortadoğu, Doğu Asya ve Afrika ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman topluluklara yönelik de çalışmalar yürütmektedir. Bu doğrultuda YTB, Türkiye’de eğitim almak isteyen soydaş ve akraba ülkelerden uluslararası öğrencilere 2012 yılından itibaren “Türkiye Bursları” programı altında destek sunmaktadır. Program sayesinde Türkiye’nin uluslararası tanınırlığı artmakta ve öğrencilerin mensup olduğu ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Programa 2012 yılında 10 bin civarında başvuru yapılmış iken, bu rakamın 2019 yılında 145.700’e ulaşması da bu durumu doğrulamaktadır.³¹³ Türkiye’nin LAK açılımı çerçevesinde Latin Amerikalı öğrenciler de Türkiye’de

³¹¹ Miles de personas han estudiado turco a distancia, 2020, Santiago.be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/e370d185-ea83-4bf7-ab0a-e07803b9f380.pdf (29 Ekim 2020)

³¹² Genel Bilgi, 2020, <https://www.ytb.gov.tr/yurtdisi-vatandaslar/genel-bilgi> (17 Şubat 2020)

³¹³ Türkiye Bursları, 2020, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari> (17 Şubat 2020)

eğitim almak üzere “Türkiye Bursları” programından yararlanmaktadır. YTB ayrıca Türkiye’de eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin ülkelerinde Türkiye ile olan irtibatlarını sağlamak ve karşılıklı ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak, mezun öğrencilerin birbiriyle iletişimlerini ve Türk Kültürü ile bağlarını korumak ve kuvvetlendirmek amacıyla da “Türkiye Mezunları” buluşmalarını gerçekleştirmektedir.³¹⁴ Bu kapsamda YTB, Kolombiya kültürünün tanıtılması ve Türkiye’de öğrenim gören Kolombiyalı öğrencilerin bir araya getirilmesi amacıyla Ankara’da 7 Ekim 2018 tarihinde “Kolombiya Kültür Günleri” programı düzenlemiştir. Programa Kolombiya’nın Türkiye büyükelçisi Juan Alfredo Pinto Saavedra, YTB Uluslararası Öğrenciler Bölümü Başkanı Murat Kazancı ve Türkiye’de eğitim gören Kolombiyalı öğrencilerin temsilcisi Luisa Gonzales iki ülke ilişkilerinin gelişimine ve ilerletilmesine ilişkin konuşmalarıyla katılmıştır. Hali hazırda Türkiye’de en fazla eğitim gören Latin Amerikalı öğrenci grubu Kolombiyalıların olması da programın önemini ortaya koymaktadır.³¹⁵

3.2.1.4- Türkiye Maarif Vakfı(TMV)

Türkiye Maarif Vakfı(TMV), Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak 17 Haziran 2016 yılında kurulmuştur. TMV, Türkiye adına yurtdışında okul açma yetkisine sahip tek kuruluştur ve okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitim vermektedir.³¹⁶ TMV, 17-25 Aralık 2013 süreci sonrası uluslararası düzeyde Türk okulları adı altında Türkiye karşıtı propaganda yürüten FETÖ mensuplarına ait okulların Türkiye Cumhuriyeti’ne TMV bünyesinde devri için çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca devir gerekmesizin ilk elden TMV’ye bağlı Türk okulları da yurtdışında açılmaktadır.

TMV’nin Latin Amerika’da okul açma ve devir alma çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda 2018 yılı Kasım ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Venezuela ziyaretinin ardından Venezuela’daki Türk okulları TMV’ye

³¹⁴ Hakkımızda, 2020, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/hakkinda/> (17 Şubat 2020)

³¹⁵ Dias de la cultura colombiana en Turquía, 2018, <https://www.aa.com.tr/es/cultura/d%C3%ADas-de-la-cultura-colombiana-en-turqu%C3%ADa-/1275131> (7 Ekim 2018)

³¹⁶ Türkiye Maarif Vakfı, 2020, <https://turkiyemaarif.org/page/524-turkiye-maarif-vakfi-12> (17 Şubat 2020)

devredilmiştir. Bu karar ile LAK bölgesinde TMV'ye Türk okullarını devreden ilk ve tek ülke Venezuela olmuştur.³¹⁷

FETÖ mensuplarının halen Brezilya, Arjantin ve Şili'de okulları bunun yanı sıra bu ülkelere ek olarak Kolombiya ve Meksika'da kültür merkezleri bulunmaktadır.³¹⁸ Okulların devri için görüşmeler sürmekle birlikte Venezuela dışındaki ülkelerde henüz bir okul devri gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin kurumsal olarak etkin olduğu Kolombiya ve son dönemde ikili ilişkilerin ilerlediği Paraguay'da okul açması daha mümkün ve stratejik gözükmemektedir. Şu anki durumları itibariyle bürokratik ve siyasi tavırlardan dolayı Brezilya, Arjantin ve Şili'deki FETÖ okullarının devri söz konusu olmasa dahi TMV'nin ilk elden Türkiye adına okullar açması LAK bölgesinde Türkiye'nin etkinliğini artıracaktır. Diğer yandan LAK bölgesinde sayıları yaklaşık 30 milyon olduğu ifade edilen ve pek çoğunun Türkiye sempatisi beslediği görülen El Turkoların yoğun yaşadığı şehirlerde TMV okullarının açılması, hem Türkiye ile bölge ülkelerinin ilişkilerine katkı sunacaktır hem de tarihsel ilişkinin bulunduğu topluluklar ile Türkiye'yi daha yakın hale getirecektir.

3.2.1.5- Anadolu Ajansı(AA)

Anadolu Ajansı(AA), 6 Nisan 1920 tarihinde Türkiye'nin bağımsızlığı için gerçekleşen Milli Mücadele'nin Ankara merkezli yürütülmesinin zorunlu olduğuna karar verilmesinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın isteği, gazeteciler Yunus Nadi ve Halide Edip Adıvar'ın girişimleri ile kurulmuştur. AA içeride Türk halkına dünyadaki gelişmeleri aktarmaya çalışmış dışarıda ise dünyaya Kurtuluş Savaşı sürecini, Türk halkının haklı taleplerini aktarmıştır. 1 Mart 1925 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devlet başkanı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından Batılı anlamda bir kimliğe kavuşması amacıyla "Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi" kurulmuş ve ajans özerk bir kimliğe kavuşmuştur.³¹⁹

³¹⁷ Venezuela'daki iki FETÖ okulu, Türkiye Maarif Vakfına devredildi, 2018, <https://www.aa.com.tr/dunya/venezueladaki-iki-feto-okulu-turkiye-maarif-vakfina-devredildi/1325906> (30 Kasım 2018)

³¹⁸ La huella en America Latina del Movimiento Gülen, la red a la que Turquía acusa por el intento del golpe de Estado, 2016, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-36866500> (2 Aralık 2019)

³¹⁹ Kuruluşundan Bugüne Anadolu Ajansı, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce> (22 Şubat 2020)

AA, teknolojinin hızla geliştiği ve iletişimin küreselleştiği dünyada Türkiye'nin uluslararası tanıtımı açısından büyük rol oynamaktadır. Bu doğrultuda zaman içerisinde farklı dillerde yayın sayısını artıran AA, Türkiye'nin Latin Amerika ile yakınlaşmasına bağlı olarak 13.yayın dilini kıtanın büyük çoğunluğunda konuşulan dil olan İspanyolca olarak belirlemiştir. Ayrıca AA, 27 Ekim 2017 tarihinde Kolombiya'nın başkenti Bogota'da Kolombiya devlet başkan yardımcısı Patti Londono Jaramillo'nun da katılımları ile İspanyolca yayın için ofis açmıştır.³²⁰ Söz konusu İspanyolca yayınlar sayesinde Latin toplumları Türkiye hakkındaki gelişmeleri birinci elden bir Türk ajansı arayıcılığıyla öğrenebilmektedir. Ayrıca AA'nın haberleri arayıcılığıyla Ortadoğu, Balkanlar gibi yakın coğrafyadaki gelişmeler de takip edilebilmektedir. Diğer yandan ise AA'nın başta Kolombiya olmak üzere Latin Amerika'daki siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmeler hakkında İspanyolca yayınladığı analiz ve haberler Türk toplumunun başka bir ülkenin ajansına ihtiyaç duymadan Latin Amerika hakkında ilk elden bilgi almasını sağlamaktadır.

AA'nın Latin Amerika'ya yönelik bir diğer faaliyeti "Haber Akademisi Programı"dır. LAK bölgesine hakim gazeteciler yetiştirilmesi amacıyla Türkiye'den üniversite öğrencileri Kolombiya'ya götürölmekte, İspanyolca dili ve habercilik alanında eğitim programı sunulmaktadır.³²¹

3.2.1.6- Türkiye Radyo ve Televizyonu(TRT)

1 Mayıs 1964 yılında kurulan TRT, AA'ya benzer olarak Türkiye'nin uluslararası tanıtımına katkıda bulunan resmi yayın organıdır. TRT, Türkiye'den haberleri dünyaya duyurmak ve dünyadaki gelişmeleri de Türkiye'ye aktarmak amacıyla İngilizce yayın yapan "TRT World" kanalını kurmuştur. Ayrıca haber ağını güçlendirmek amacıyla Ortadoğu için "TRT Arapça" ve Orta Asya ülkeleri için ise "TRT Avaz"ı kurmuştur. Türkiye'nin Latin Amerika açılımı çerçevesinde TRT'nin İspanyolca ve Portekizce yayın faaliyeti yürüteceği bir kanal kurulması Türkiye için

³²⁰ Anadolu Ajansı İspanyolca yayına resmen başladı, 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-ibpanyolca-yayina-resmen-basladi-949214> (27 Aralık 2017)

³²¹ Mehmet Özkan, "Latin açılımını derinleştirme vakti", 2017, <http://www.gercekhayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/latin-acilimini-derinlestirme-vakti/> (20 Aralık 2017)

oldukça faydalı olacaktır. Hali hazırda televizyon kanalı olmamakla birlikte TRT, internet ve sosyal medya hesapları üzerinden İspanyolca³²² ve Portekizce³²³ haber yayını yapmaktadır.

3.2.1.7- Türk Hava Yolları(THY)

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile ulaşım imkanları kolaylaşmış ve dünya küreselleşen bir köy halini almıştır. Özellikle havayolu ulaşımının büyük hızla gelişimi sayesinde ticari, siyasi ve turistik vb. mahiyette gezi düzenlemek isteyen pek çok kişi için uzak noktalara erişmek artık daha kolay hale gelmiştir. Bundan dolayı ticari ve siyasi tanınırlıklarını artırmak amacıyla havayolu ulaşımı, ülkelerin güçlü olmayı amaçladığı başat sektörlerden biri haline gelmiştir.

1933 yılında kurulan THY, özellikle son yıllarda uçak sayısı, uçuş noktası, teknik bakım hizmetleri, reklam ve tanıtım faaliyetleri ve hizmet sunumlarını büyük ölçüde artırarak Türkiye'yi tanıtan bir dünya markası haline gelmiştir. Türkiye'nin Latin Amerika bölgesi ile uzak mesafeden dolayı uzun yıllar boyunca ilişkilerini geliştirememesi göz önüne alındığında, THY'nin Latin Amerika açılımında çok önemli bir eksikliği ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. THY Latin Amerika'da ilk uçuşlarına 2008 yılında Brezilya'nın Sao Paulo şehri ile başlamış, ardından bu rotaya Arjantin'in başkenti Buenos Aires'i eklemiştir. Türkiye Latin Amerika ilişkilerinin gelişimine paralel olarak THY etkinliğini artırmış ve 2016 yılında Bogota/Kolombiya, Caracas/Venezuela, Havana/Küba ve Panama City/Panama'yı uçuş güzergahına ekleyerek büyük bir hamle gerçekleştirmiştir.³²⁴ 2019 yılında ise Meksika'nın başkenti Mexico city ve Cancun şehirlerine aktarmalı seferlerini başlatmıştır. Meksika ile birlikte THY, LAK bölgesinde 7 noktaya seferlerini gerçekleştirmektedir.³²⁵

³²² <http://trt.net.tr/espanol>

³²³ <http://trt.net.tr/portuguese>

³²⁴ Mehmet Necati Kutlu, La politica de apertura de Turquía hacia América Latina en el 70. aniversario de sus relaciones, 2020, <https://www.aa.com.tr/es/mundo/la-pol%c3%adtica-de-apertura-de-turqu%c3%ada-hacia-am%c3%a9rica-latina-en-el-70%c2%ba-aniversario-de-sus-relaciones/2008047> (16 Ekim 2020)

³²⁵ Turkish Airlines anade Ciudad de México y Cancun a su red de vuelos, 2019, <https://www.trt.net.tr/espanol/economia/2019/01/15/turkish-airlines-anade-ciudad-de-mexico-y-cancun-a-su-red-de-vuelos-1125874> (16 Ocak 2019)

THY'nin bölgeye düzenli gerçekleştirdiği seferleri sayesinde iş adamlarının karşılıklı seyahatleri kolaylaşmış ve ticari ilişkilerin önündeki önemli engellerden biri kalkmıştır. Ayrıca seyahat amacıyla Latin Amerika'dan Türkiye'ye gelen turist sayısında da büyük artış olmuş ve 2019 yılında yüzde 86 doluluk oranı ile 340 bin Latin yolcusu Türkiye'ye gelmiş ve THY taşıdığı en yüksek Latin yolcu sayısına ulaşmıştır.³²⁶

THY süreç içerisinde sefer sayılarını artırmanın yanında Latin yolcu sayısının artmasına yönelik uygulamalar da geliştirmektedir. Örnek olarak sık uçuş yapan yolcularına yönelik indirimli uçuş hakkı için Latin Amerika ülkelerinin havayolu firmaları ile antlaşmalar yapan THY, bu konuda Brezilya havayolları şirketi olan "Azul Brazilian Airlines" ile 2018 yılında antlaşma imzalamıştır. Antlaşma ile THY vasıtasıyla sık seyahat eden yolcuların kazandıkları indirim puanları Azul Brazilian Airlines'da geçerli olmuş buna karşılık Brezilya firmasının sık seyahat eden yolcuları da THY yolcuları gibi indirim hakkından yararlanır hale gelmiştir.³²⁷ Benzer şekilde THY'nin bölgede etkinliğini artırmak amacıyla Venezuela'da ofis açması da gündemde yer almaktadır.³²⁸

THY dünyada en çok noktaya uçan havayollarından biri olarak tanıtım çalışmalarına da büyük önem vererek markalaşmakta ve Türkiye'nin tanınırlığını artırmaktadır. Özellikle tüm dünyada yakından takip edilen futbol gibi spor etkinliklerine reklam vermesi ve sponsorluk antlaşmaları imzalaması ile THY gündeme gelmektedir. 2016 Avrupa Futbol Şampiyonası sponsorluğu, dünyaca ünlü basketbolcu Kobe Bryant'ın ve ünlü futbolcu Lionel Messi'nin THY'nin reklamlarında oynaması büyük bir prestij ve ticari gelir sağlamıştır³²⁹. THY Latin Amerika'da da markalaşmaya önem vermektedir ve bu amaçla dünyaca ünlü olan

³²⁶ THY, Latin ülkelerinde 340 bin yolcu ile rekora uçuş, 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/amp/ekonomi/thy-latin-ulkelerinde-340-bin-yolcu-ile-rekora-uctu-41349199> (8 Şubat 2020)

³²⁷ Turkish Airlines firma acuerdo de Programa de Viajero Frecuente con Azul Brazilian Airlines, 2018, <https://www.trt.net.tr/espanol/economia/2018/10/25/turkish-airlines-firma-acuerdo-de-programa-de-viajero-frecuente-con-azul-brazilian-airlines-1075511> (26 Ekim 2018)

³²⁸ Maduro: "THY Venezuela'ya üs kuracak", 2018, <https://www.sde.org.tr/amerika/maduro-thy-venezuelaya-us-kuracak-haberi-5764> (14 Temmuz 2018)

³²⁹ Necati Anaz ve Emre Akman, "Turkey's Soft Power Capacity: Geopolitics of aviation and Turkish airlines", Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu(Ed.), Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler(371-386), İstanbul: Nobel Yayınevi, 2018, s.383.

Arjantin'in River Plate futbol takımı ile 2019 yılından itibaren geçerli olan 3 yıllık forma sponsorluk antlaşması imzalamıştır.³³⁰

Siyasi yetkililerin karşılıklı ziyaretlerine bağlı olarak gelişen ilişkiler ve imzalanan antlaşmalar doğrultusunda THY de LAK bölgesinde faaliyetlerini artırmaktadır. 2017 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Paraguay ziyaretinde, 2014 yılında ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Dominik Cumhuriyeti ziyaretinde "Hava Ulaştırma Antlaşmaları" imzalanmıştır. Bundan dolayı THY'nin önümüzdeki yıllarda uçuş rotasına yeni güzergahlar eklemesi gündemdedir. Bu noktada özellikle Paraguay öne çıkmakta ve görüşmeler sürmektedir.

3.2.1.8- Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi(LAMER)

LAMER 27 Temmuz 2009 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katılımıyla Ankara Üniversitesi'ne(AÜ) bağlı olarak kurulmuştur. Başkanlığını kuruluşundan itibaren Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu yürütmektedir. LAMER'in temel amacı; Latin Amerika hakkında Türkiye ve Latin araştırmacılara bilgi kaynağı oluşturmak, Latin ve Türk üniversiteler arasında akademik işbirliğini sağlamak, büyükelçilik ve konsolosluklar ile Türkiye-Latin Amerika projelerine yönelik iletişim kurmak ve Türkiye'de Latin Amerika üzerine bilimsel çalışmalar yürütülmesi konusunda kütüphane ve akademik çalışma imkanı sunmak şeklinde özetlenebilir.³³¹

LAMER özellikle akademik düzeyde Türkiye'de Latin Amerika çalışmalarının gelişmesi için Ankara Üniversitesi bünyesinde İspanyolca ve Portekizce dil kursu, yüksek lisans ve doktora programlarını açmış; Latin Amerika ülkeleri hakkında ülke raporları yayınlamıştır. LAMER yukarıda belirtilen temel amaçların gerçekleştirilmesi noktasında Osmanlı Devleti ile Latin Amerika ülkelerinin ilişkilerinin başlangıcının detaylandırılmasına ilişkin "Bağımsızlıklarının 200.yılında

³³⁰ River Plate, THY'nin sponsorluğu ile gurur duyuyor, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/ulasim/river-plate-thynin-sponsorluguyla-gurur-duyuyor/652913> (2 Eylül 2019)

³³¹ Merkezimiz, 2012, <http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/> (7 Şubat 2020)

Latin Amerika-Osmanlı Devleti İlişkilerinin Başlangıcı” konulu proje yürütülmüş ve proje, “Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika: Başlangıç Dönemi” adıyla kitaplaştırılmıştır. Söz konusu kitap Türkçe, İspanyolca ve Portekizce olarak üç dilde yayınlanmıştır. “19.yüzyıl Boyunca Latin Amerika-Osmanlı Devleti İlişkileri” adlı çalışma ise halen devam etmektedir.³³² Diğer bir akademik çalışma ise 22-23 Kasım 2012 tarihlerinde gerçekleşmiş ve TİKA-LAMER işbirliği ile “Latin Amerika Çalıştayı” yapılmıştır. Söz konusu çalıştay “Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı” adıyla yayınlanmıştır.³³³

LAMER, 2015 yılında I. Dünya Savaşı’nın 100.yıl dönümü olmasına ithafen sekiz Latin Amerika ülkesindeki üniversitelerde Türk ve Latin akademisyenlerin sunumuyla “1915 Osmanlı Devleti’nin En Uzun Yılı” konulu seminerler düzenlemiştir.³³⁴ Seminerlerin düzenlendiği tarih ve üniversiteler şu şekildedir:

- Şubat 2015, Bogota Externado Üniversitesi(Universidad Externado), Kolombiya,
- 28-29 Nisan 2015, Nacional Üniversitesi(Universidad Nacional), Heredia/Kosta Rika,
- 5-6 Mayıs 2015, Ekvator Merkez Üniversitesi(Universidad Central de Ecuador), Quito/Ekvador,
- 11 Ağustos 2015, Şili Pontificia Katolik Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Merkezi(Centro de Estudios Internacionales de la Pontificia Universidad Catolica de Chile), Santiago/Şili,
- 30 Mart 2016, San Andres Mayor Üniversitesi(Universidad Mayor de San Andres), La Paz/Bolivya
- 4 Nisan 2016, Asuncion Ulusal Üniversitesi ve Nihon Gakko Üniversitesi(Universidad Nacional de Asuncion y Universidad Nihon Gakko), Asuncion/Paraguay
- 23-24 Ağustos 2016, Panama Üniversitesi(Universidad de Panama), Panama City/Panama,

³³² Merkezimiz, 2012, <http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/> (7 Şubat 2020)

³³³ Ozan Zengin(Ed.), Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013

³³⁴ Luis Gonzalez, “Argentina: 8vo. simposio sobre Turquia en Latinamerica”, 2018, <https://www.listindiario.com/las-mundiales/2018/03/19/507019/argentina-8vo-simposio-sobre-turquia-en-latinoamerica/amp/> (19 Mart 2018)

- 21-22 Mart 2018, Doğu Ulusal Üniversitesi(Universidad Nacional del Oeste) ve Belgrano Üniversitesi(Universidad Belgrano), San Antonio de Padua/Arjantin.

LAMER, Türk Dili ve Kültürü'nün Latin Amerika ülkelerinde öğretilmesi ve tanıtılması amacıyla bazı üniversiteler ile akademik antlaşmalar imzalamış ve ilgili ülkelerde Türk akademisyenlerin anlatımıyla dersleri başlatmıştır.³³⁵ Bu bağlamda imzalanan antlaşmalar neticesinde 2012 yılında Küba Havana Üniversitesi, 2014 yılında Kolombiya Ulusal Üniversitesi, 2017 yılında Dominik Cumhuriyeti Santo Domingo Üniversiteleri'nde Türk Dili, Osmanlı Tarihi ve Türkiye Tarihi dersleri işlenmektedir.

3.2.1.9- Diyanet İşleri Başkanlığı(DİB)

DİB, Türkiye'nin Latin Amerika Müslümanlarına yönelik çalışmalarında başı çeken öncü kuruluşlardandır ve hem dini çalışmalar hem de yardım faaliyetleri arayıcılığıyla Türkiye'nin imajına olumlu yönde katkı sunmaktadır. DİB, Türkiye içindeki din hizmetine yönelik çalışmalar düzenlediği gibi yurtdışında da Müslümanların yaşadığı bölgelere cami ve kurs yapımı, din görevlisi temini, din görevlilerine eğitim desteği, yabancı dilde dini eserlerin dağıtımı gibi konularda çalışmalar yürütmektedir.

DİB'in Latin Amerika'ya ilgisinin 2014 yılı itibariyle arttığı görülmektedir. Diyanet, ilk yüksek düzeyli çalışmasını Mehmet Görmez'in başkanlığında 2 Mart 2015 tarihinde İstanbul'da "I. Latin Amerika Ülkeleri Müslüman Dini Liderler Zirvesi'ni" düzenleyerek göstermiştir.³³⁶ Söz konusu zirveye 40 LAK ülkesinden 70 Müslüman temsilci katılmıştır. Zirvede LAK Müslümanlarının birbirleriyle tanışması sağlandığı gibi Latin Müslümanların sorunlarının tespiti ve çözümü, Türkiye'nin olası destekleri de konuşulmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da zirveye katılması Türkiye'nin meseleye yüksek düzeyde önem verdiğini göstermiştir. Söz konusu zirve ilerleyen yıllarda devam ettirilememiş ancak zirveye istinaden

³³⁵ Yurtdışı Akademik Antlaşmalar, 2017, <http://latinamerika.ankara.edu.tr/yurtdisi-akademik-anlasmalar/> (28 Ekim 2019)

³³⁶ 1. Latin Amerika Müslüman Dini Liderler Zirvesi sona erdi, 2015, <https://www.diyanet.tv/1-latin-amerika-ulkeleri-musluman-dini-liderler-zirvesi-sona-erdi> (1 Aralık 2017)

yapılması kararlaştırılan DİB'e bağlı olan Türkiye Diyanet Vakfı(TDV) bünyesinde bazı projeler gerçekleştirilmiştir.³³⁷

- Ramazan ve Kurban Bayramı dönemlerinde ihtiyaç sahiplerine yönelik tüm LAK ülkelerinde insani yardım çalışmaları,(gıda yardımı, iftar programları, kurban eti dağıtımı, kurban kesimi vb.)
- 2010 yılında depremde büyük zarar gören Haiti'de "Umudun Çocukları Okulu"nın açılması,
- Haitili din görevlilerine Türkiye'de dini konularda eğitim verilmesi,
- Haiti'nin Cape Haitien şehrinde Boukman Buhara Camii'nin inşa edilmesi. Bu, TDV'nin Latin Amerika'da inşa ettiği ilk camidir.
- Haitili öğrencilere ve 15 Haitili din görevlisine Bolu Eğitim Merkezi'nde eğitim desteği sunulması,
- Kübalı 7 din görevlisine Konya Eğitim Merkezi'nde eğitim desteği sunulması.

Latin Müslümanların en büyük sorunlarından biri İspanyolca ve Portekizce dini eserlerin sayısının çok az oluşudur. Diyanet bu soruna çözüm olması amacıyla "Hediyem Kuran Olsun" adlı proje başlatmış ve Latin Müslümanlar için İspanyolca mealli Kuran ve İncanım isimli eser İspanyolca baskısı ile dağıtılmıştır.³³⁸ Son olarak ise TDV, Ocak 2021'de Arjantinli Müslümanlara yardımcı olmak amacıyla, Kuran-ı Kerim'in İspanyolca mealini ve İspanyolca'ya çevrilmiş dini kitapları düzenlenen programla Arjantin İslam Merkezi'ne(Centro Islamico de Republica Argentina) teslim etmiştir.³³⁹

Hali hazırda Diyanet'in yurtdışındaki Müslümanlara hizmet etmek amacıyla Tokyo, New York ve Moskova gibi büyük şehirlerde cami ve onlara bağlı merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezler, bölge Müslümanlarına katkı sunmakla birlikte Müslümanların ve yerel halkın Türkiye'ye olan ilgilerini de artırmaktadır. Bu bağlamda Diyanet'in LAK ülkelerinde doğrudan çalışmalar yürütmesi ve benzer

³³⁷ Selahattin Karabostan, Güney Amerika Raporu, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2016, s.46, 47, 48 ve 49.

³³⁸ TDV'den Latin Amerika Ülkelerine İspanyolca mealli Kur'an-ı Kerim..., 2018, <https://www.diyanehaber.com.tr/m/tdv/tdvden-latin-amerika-ulkelerine-ismayolca-mealli-kuran-i-kerim-h101.html> (31 Mayıs 2018)

³³⁹ Diyanet'ten Arjantin'deki Müslümanların İslam'ı öğrenmeleri için İspanyolca kitap desteği, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/diyanetten-arjantinindeki-muslimanlarin-ilsmi-ogrenmeleri-icin-ismayolca-kitap-destegi/2120118> (23 Ocak 2021)

katkılar sunması amacıyla özellikle kıtanın büyük ülkelerinde cami ve merkezlerini açması hem bölge Müslümanlarına hem de Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

3.2.1.10- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK)

DEİK, Türk özel sektör temsilcilerinin yurtdışında yatırımlarını ve ticari faaliyetlerini artırma, dış ekonomik ilişkilerini yürütme ve mümkün olan yatırım imkanlarının araştırılması amacıyla 1985 yılında kurulmuştur. 11 Eylül 2014 tarihinde çıkan kanunla “Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütme” görevi tamamıyla DEİK tarafından üstlenilmiştir. Kurum çalışmalarını Türkiye’nin ihracatının artırılması amacıyla yürütmekte ve ilgili ülkeler ile ekonomik forumlar düzenlemekte, iş konseyleri kurmakta ve sözleşmeler imzalamaktadır. DEİK faaliyetleri kurumun ifadesiyle “iş diplomasisi” olarak adlandırılmaktadır.³⁴⁰

DEİK Türkiye’nin Latin Amerika ülkeleri ile olan ticaretini geliştirmek amacıyla “Türkiye ve Arjantin, Brezilya, Ekvador, Kolombiya, Küba, Meksika, Peru, Şili ve Venezuela” ile ikili düzeyde kurulan “İş Konseyleri” mevcuttur. Bölgesel bazda ise “Türkiye-Orta Amerika ve Karayipler İş Konseyi” kurulmuştur.³⁴¹ Üst düzeyde yapılan karşılıklı siyasi ziyaretlere bağlı olarak DEİK’in öncülüğünde Türkiye ve ilgili LAK ülkeleri arasında “ekonomik forumlar” düzenlenmekte ve ilgili ülkelerin iş kuruluşları ile işbirliğini amaçlayan antlaşmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK) ve (SOFAFA)Şili Endüstri Federasyonu İşbirliği Antlaşması, ANDI(Kolombiya Ulusal İş Adamları Derneği) arasında İşbirliği Antlaşması, ProEcuador kuruluşları arasında İş Konseyi Karşı Kanat Kuruluşu Antlaşması, Paraguay Sanayici ve İş Adamları Derneği arasında İşbirliği Antlaşması ve CCC(Küba Ticaret Odası) ile İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Son olarak Türk yatırımcıların Latin ülkelerinin pazarları hakkında bilgi sahibi olunması için DEİK tarafından ülke raporları hazırlanmaktadır. Ayrıca farklı tarihlerde yine DEİK’in öncülüğünde Türk özel sektör temsilcileri ile Latin

³⁴⁰ Hakkımızda, 2020, <https://www.deik.org.tr/kurumsal-hakkimizda> (5 Mart 2020)

³⁴¹ Türkiye-Amerika İş Konseyleri, 2019, <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri?pm=28> (23 Ekim 2019)

özel sektör temsilcileri arasında iş toplantıları ve yemekleri gerçekleştirilmekte, yatırım fırsatları masaya yatırılmaktadır.

3.2.2- Özel Kuruluşlar

3.2.2.1- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği(MÜSİAD)

MÜSİAD, 9 Mayıs 1990 tarihinde kurulmuş bir işadamları derneğidir. Kuruluş kamu yararına dernek statüsünde çalışmalarını yürütmekte ve üye işadamlarının yurtdışı yatırımlarını artırmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda MÜSİAD 2019 yılını “Latin Amerika ve Pasifik Yılı” ilan etmiştir. Aynı yıl Venezuela, Kolombiya, Meksika ve Şili temsilcilikleri açılmıştır.³⁴² 29 Temmuz 2020 tarihinde MÜSİAD Ticaret ve Diplomasi Sohbetleri Programı kapsamında Uruguay Ticaret ve Hizmet Odası ile ticari işbirliği fırsatları görüşülmüş ve program sonunda iki kurum arasında “İşbirliği Protokolü (MOU, Memorandum of Understanding)” imzalanmıştır.³⁴³

3.2.2.2- İnsan Hak ve Hürriyetler(İHH) İnsani Yardım Vakfı

İHH, 1992 yılında Bosna Savaşı sırasında başlatılan insani yardım çalışmalarının vakıf olarak yapılanması neticesinde 1995 yılında İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. İHH; savaş, doğal afet, işgal vb. nedenlerden dolayı muhtaç duruma düşenlere insani yardım çalışmaları yürütmesinin yanında su kuyuları, yurt, kurs, yetimhane, okul vb. kalıcı çalışmaları da gerçekleştirmektedir. İHH, Ramazan ve Kurban Bayramları arayıcılığıyla dönemsel faaliyetlerini gerçekleştirmekte ve sonrasında mümkün olan kalıcı projeler Türkiye’de de olmak üzere Ortadoğu, Balkanlar, Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerde gerçekleştirilmektedir.³⁴⁴

İHH, Müslüman topluluklar daha öncelikli olmakla birlikte tüm dünyada ihtiyaç sahipleri ve mağdurlara yönelik çalışmalarını yürütmektedir. Bu bağlamda 5

³⁴² MÜSİAD, Latin Amerika’da güçlenmeye devam ediyor, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/vakif-dernek/musiad-latin-amerikada-guclenmeye-devam-ediyor/649847> (7 Kasım 2019)

³⁴³ MÜSİAD ile Uruguay Ticaret ve Hizmet Odası Arasında İş Birliği Protokolü İmzalandı, 2020, <https://www.musiad.org.tr/icerik/haber-detay-39/p-926> (9 Eylül 2020)

³⁴⁴ Tarihçe, 2020, <https://www.ihh.org.tr/tarihce> (30 Mart 2020)

ila 6 milyon kadar Müslüman nüfusa sahip olan LAK bölgesindeki çalışmalar coğrafi uzaklığın da etkisi ile diğer bölgelere göre görece azdır. Bu durumla birlikte İHH, LAK bölgesi koordinatörü Mehmet Çelik Bey'in başkanlığında çok sayıda projeyi gerçekleştirmektedir.³⁴⁵

- Her yıl Ramazan ve Kurban Bayramları döneminde toplu iftar programları, ihtiyaç sahiplerine erzak dağıtımı, kurban kesim ve dağıtım çalışmaları yapılmıştır.
- Kolombiya'nın Medellin şehrindeki mescide tadilat ve donanım desteği sunulmuştur.
- Kolombiya'nın başkenti Bogota'da Bayram yemeği buluşması gerçekleştirilmiştir.
- Ocak/2020'de TİKA, T.C. Sao Paulo Başkonsolosluğu ve Sao Paulo Sosyal Yardımlaşma Vakfı işbirliğinde Sao Paulo'da yaşayan evsizlere battaniye dağıtılmıştır.
- 2016 Ekvator ve 2017 Meksika'da meydana gelen depremlerden etkilenen afetzedelere yönelik insani yardım çalışmaları yapılmıştır.
- Bolivyalı Müslümanları her yıl bir araya getiren ve 2020 yılında "Ahlak" teması ile toplanan "Bolivya Müslümanları Kongresi'ne(Congreso Internacional "El Comportamiento Islamico en la Sociaedad")" mali destek sunulmuş ve İHH bölge koordinatörü Mehmet Çelik selamlama ve İHH'nın genel çalışmaları hakkında bilgilendirme konuşması gerçekleştirmiştir.
- Başta Peru olmak üzere bölge ülkelerinde bulunan Venezuelalı mültecilere yönelik insani yardım çalışması yapılmıştır.
- YTB ve TDV işbirliğinde "Türkiye Bursları" programına Müslüman öğrencileri yönlendirme ve destekleme çalışması yapılmıştır.
- Ocak 2021'de Iota kasırgasından etkilenen Kolombiyalı ve Guatemalalı afetzedelere gıda ve hijyen paketi yardımı yapılmıştır.

İHH bahsi geçen çalışmaları Türkiye ve çalışma yapılan ülkenin resmi makamlarının yanı sıra ülkelerdeki Müslüman kuruluşların da işbirliği ile gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Latin ülkelerindeki Müslümanların kurduğu kuruluşlar başta olmak üzere ilgili projelere istinaden çeşitli kuruluşlar ziyaret

³⁴⁵ Mehmet Çelik, -Koordinatör-"İHH'nın Latin Amerika ve Karayipler Bölgesindeki Çalışmaları" konulu görüşme, İstanbul: 19 Mart 2020.

edilmekte ve çalışmalar projelendirilmektedir. Hali hazırda iki proje plan halindedir:³⁴⁶

- Ekvador büyükelçiliği ve TİKA işbirliği ile Ekvador’da engellilere donanım desteği sunulması,
- Venezuela’dan başlatılmak üzere İslam dinine hakkında “Tebliğ ve Davet” konulu İspanyolca kitap basılması ve dağıtılması.

3.2.2.3- İslam Toplumu Milli Görüş Teşkilatı(IGMG)

1960’lı yıllarda başta Almanya olmak üzere pek çok Avrupa ülkesine geçici işçi statüsünde göç eden binlerce Türk, zamanla kalıcı hale gelmiş ve göç etikleri toplumun parçası olup kendi dernek, vakıf vb. kuruluşlarını kurmuşlardır. Bu bağlamda 1995 yılında IGMG(Avrupa Toplumu Milli Görüş) derneği Almanya merkezli olarak kurulmuş ve günümüzde Almanya’nın yanı sıra Avusturya, Fransa, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ülkelerinin yanı sıra Avusturalya, ABD ve Kanada’da örgütlenmiştir. IGMG; Türklerin din, dil, kültür vb. hususlarda azınlık durumunda olduğu ülkelerde Türk toplumunun uyumu için çalışmalar yürütmektedir. Bunun için cami, okul, kurs gibi kalıcı yapılar kurmakta; seminer, konferans ve eğitim programları düzenlemekte; kitap, dergi ve gazete gibi yazılı medya organları kurmakta ve Avrupalılar’a İslam’ı ve Türkleri tanıtan broşür dağıtma ve stand kurma gibi çalışmaları gerçekleştirmektedir.³⁴⁷

IGMG, söz konusu çalışmalar arayıcılığıyla azınlıkta olan Müslüman topluluklara uyum ve örgütlenme konusunda model olmuştur. Kurum, çalışmalara ilişkin tecrübesini aynı durumda olan LAK Müslümanlarıyla paylaşmak amacıyla 16-17 Ocak 2018 tarihinde Almanya’nın Köln şehrinde “Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Müslüman Topluluklar Temsilcileri Toplantısı”nı düzenlemiştir.³⁴⁸ Toplantıya Brezilya, Arjantin, Kolombiya, Ekvator, Peru, Şili, Venezuela, Barbados ve Surinamlı Müslüman temsilciler katılmıştır. Toplantı sonrası 15 maddelik

³⁴⁶ Mehmet Çelik, -Koordinatör-“İHH’nın Latin Amerika ve Karayipler Bölgesindeki Çalışmaları” konulu görüşme, İstanbul: 19 Mart 2020.

³⁴⁷ Hakkımızda, 2020, <https://www.igmg.org/tr/hakkimizda/> (2 Nisan 2020)

³⁴⁸ “Ümmet bilinciyle çalışalım”, 2018, <https://igmg.org/tr/uemmet-bilinciyle-calisalim/> (14 Şubat 2018)

işbirliğine ilişkin kararlar kabul edilmiştir. Özellikle cami ve okul yapımı, İslami konularda yetkili hoca ve idareci yetiştirilmesi, insani yardım çalışmalarının LAK Müslümanlarına da sunulması, aile vb. konularda eğitim desteğinin sağlanması ve İspanyolca ve Portekizce eserlerin tercümesi gibi kararlar Latin Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli kararlar olmuştur. IGMG'ye bağlı olarak kurulan ve insani yardım çalışmaları yürüten Hasene Derneği de Arjantin başta olmak üzere Venezuela, Peru, Şili ve Kolombiya'da Ramazan ve Kurban Bayramı dönemlerinde ihtiyaç sahiplerine yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir.³⁴⁹

3.2.2.4- Diğer Yumuşak Güç Kuruluşlarının Çalışmaları

Türkiye son yıllarda LAK bölgesinde kamu diplomasisi ve yumuşak güce ilişkin pek çok çalışma yürütmüştür. Söz konusu çalışmalar büyük çoğunlukla kamu kurumları nezdinde olmak üzere bazı özel kuruluşlar ile birlikte artık kurumsal ve rutin hale gelmiştir. Bunun yanında yine bazı kamu kurumlarının ve özel kurumların görece daha az olmakla birlikte Türkiye'nin tanıtımı açısından kayda değer çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

TASAM(Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Türkiye'nin LAK çalışmalarına akademik olarak yoğun destek veren kuruluşlardandır. TASAM; Türkiye'den LAK konusunda uzman akademisyenler, siyasetçiler ve iş kuruluşları temsilcileri ile LAK ülkelerinin Türkiye'deki büyükelçi ve diğer diplomatik temsilcilerinin katılımıyla 8 Eylül 2009 tarihinde "I. Latin Amerika ve Karayipler Çalıştayı'nı" gerçekleştirmiştir. Çalıştayı II.si 23-25 Eylül 2010'da, III.sü ise 21-22 Mart 2016'da yapılmıştır. Ayrıca yine TASAM bünyesinde 3 Nisan 2012'de Brezilyalı, 23-24 Haziran 2014'de Meksikalı yetkililer ile ikili ilişkilerin geçmişi ve gelecekteki yol haritasına katkı sunmak amacıyla "yuvarlak masa" toplantıları yapılmıştır. Gerçekleşen faaliyetler rapor olarak kurumun sitesinde paylaşılmaktadır.³⁵⁰ TASAM 16 Ağustos 2010 tarihinde Meksika'nın düşünce

³⁴⁹ Hasene Derneği'nden Arjantin'de Ramazan Yardımı, 2019, <https://perspektif.eu/2019/04/30/hasene-derneginden-arjantinde-ramazan-yardimi/> (30 Nisan 2019)

³⁵⁰ Latin Amerika ve Karayipler, 2019, <https://tasam.org/tr-TR/Spektrum/9> (2 Nisan 2020)

kuruluşu olan COMEXİ(Meksika Uluslararası İlişkiler Konseyi, Consejo Mexicano de Asuntos Internacionales) ile işbirliği antlaşması imzalamıştır.³⁵¹

ASELSAN, savunma sanayine yönelik olarak ürettiği teknolojik ürünler ile Türkiye’de öncü kuruluş olmuştur. Bu sayede Türkiye için savunma sanayiine ilişkin ürün temini konusunda ABD, Rusya ve AB ülkelerinin ürünlerine karşı alternatif oluşturmaktadır. Latin Amerika ülkeleri de savunma sanayileri konusunda İsrail ve İspanya gibi ülkelere büyük ölçüde bağımlı olup alternatif ülke ürünlerine ihtiyaç duymaktadır.³⁵² Bu bağlamda ASELSAN; Uruguay’a haberleşme sistemleri ve sınır güvenlik çözümleri, Arjantin’e radar sistem çözümleri ve Şili’ye helikopter modernizasyonu ihraç etmiştir. Son olarak ise ASELSAN, Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen “12. LAAD Savunma ve Güvenlik Fuarı’nda” ürünlerini ve sistemlerini tanıtmış ayrıca fuar esnasında Latin ülkelerinin savunma bakanları ve üst düzey askeri yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁵³

14 Aralık 2019 tarihinde Türkiye’den Okçular Vakfı Spor Kulübü Kolombiya’nın başkenti Bogota’da gösteri düzenlemiştir.³⁵⁴ Uluslararası düzeyde sağlık hizmeti sunulması amacıyla gerçekleşen “Gökkuşluğu Operasyonu” adlı organizasyon 2018 yılında Honduras, 2019 yılında ise Guatemala’da gönüllü olarak hastalara ücretsiz tedavi ve bakım hizmetlerini sunmuşlardır.³⁵⁵ Eğitim amacıyla yurtdışından Türkiye’ye gelen Müslüman öğrencilere yönelik çalışmalar yürüten UDEF(Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu), 8 Nisan 2019’da Ekvator’da öğrenci buluşması programını gerçekleştirmiştir. Programa Ekvator Müslümanları lideri Yahya Juan Suquillo, milletvekili Eshter Cuesta Santana, bazı akademisyen ve STK temsilcileri de katılmıştır.³⁵⁶

³⁵¹ Latin Amerika Açılımı ve TASAM-COMEXİ Antlaşması, 2010, <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1304/latin-amerika-acilimi-ve-tasam-comexi-anlasmasi> (18 Ocak 2020)

³⁵² Mehmet Özkan, “Türkiye-Latin Amerika İlişkileri Üzerine Notlar”, Dış Politika Dergisi, Cilt. 1, Nu. 3, (Ocak-Şubat-Mart 2018), s.102.

³⁵³ ASELSAN’ın gözü Güney Amerika’da, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/aselsanin-gozu-guney-amerikada/1451241> (13 Nisan 2019)

³⁵⁴ Kolombiya’da Geleneksel Türk Okçuluğu gösterisi, 2019, , <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kolombiyada-geleneksel-turk-okculugu-gosterisi/1673418> (14 Aralık 2019)

³⁵⁵ Turkish medical volunteers offer free surgeries in Guatemala, 2019, <http://www.hurriyetdailynews.com/amp/turkish-medical-volunteers-offer-free-surgeries-in-guatemala-146591> (16 Eylül 2019)

³⁵⁶ Ekvator’da 12. Uluslararası Öğrenci Buluşmaları Gerçekleştirildi, 2019, <https://www.udef.org.tr/tr/makaleler/detay/Ekvatorda-12-Uluslararası-Ogrenci-Bulusmalari-Gerceklestirildi-2802/> (8 Nisan 2019)

Türkiye'nin yaygın kamu diplomasisi ve yumuşak güç faaliyetleri LAK bölgesinde de bir ilgi oluşturmuş ve Türkiye hakkında daha fazla bilginin elde edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda 9 Nisan 2019'da Kolombiya'nın Bogota Externado Üniversitesi'nde "*Türkiye ve Kafkasya Araştırmaları Merkezi(Centro de Estudios de Turquia y el Caucazo)*" kurulmuştur. Merkez arayıcılığıyla üniversite öğrencileri Türkiye ve Kafkasya hakkında araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca Türkiye siyasetinin ve kültürünün tanıtılması için yazılar yayınlanmakta, seminer ve sergiler düzenlenmektedir.³⁵⁷ Söz konusu merkez, Latin Amerika'da Türkiye'nin araştırılmasına dair kurulan ilk kuruluştur.

Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde, Türkiye ile olan dostane ilişkilere ithaf edilen pek çok gösterge vardır. Arjantin ve Guatemala'da "Türkiye Cumhuriyeti İlköğretim Okulu"³⁵⁸, Şili'de "Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu"³⁵⁹, Paraguay'da "Türkiye Cumhuriyeti Okulu"³⁶⁰, Meksika'da "Türkiye İlkokulu"³⁶¹ isimli okullar bulunmaktadır. Ayrıca Meksika, Şili, Küba, Dominik Cumhuriyeti ve Kosta Rika'da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün büstleri ve onun ismi verilen cadde ve parklar bulunmaktadır.³⁶²

³⁵⁷ Inaguran el primer centro de estudios de Turquia y el Caucazo en Colombia, 2019, <https://www.aa.com.tr/es/mundo/inaguran-el-primer-centro-de-estudios-de-turquia-y-el-caucaso-en-colombia/1446119> (10 Mayıs 2019)

³⁵⁸ La educacion de alto nivel a los ninos, saca a relucir su potencial, 2020, <http://ambitointernacional.com/la-educaion-de-alto-nivel-a-los-ninos-saca-a-relucir-su-potencial/> (11 Ekim 2020)

Embajada de Turquia entrega donacion a escuela, 2019, <https://dca.gob.gt/noticias-guatemala-diario-centro-america/embajada-de-turquia-entrega-donacion-a-escuela/> (2 Aralık 2019)

³⁵⁹ Şili'deki Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu yenilendi, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/silideki-mustafa-kemal-ataturk-ilkogretim-okulu-yenilendi/1083878> (4 Mart 2020)

³⁶⁰ Ceferino Valdez Peralta, -Paraguay'ın Türkiye Büyükelçisi- "Türkiye-Paraguay İlişkileri" konulu görüşme, İstanbul: 1 Nisan 2020.

³⁶¹ TİKA'dan Meksika'daki 'Türkiye İlkokulu'na okul malzemesi, 2017, <https://yenisafak.com/dunya/tikadan-meksikadaki-turkiye-ilkokuluna-okul-malzemesi-2659712> (25 Nisan 2020)

³⁶² Dünya'da Atatürk'ün heykelinin bulunduğu ülkeler, 2017, <https://www.cnnturk.com/amp/yasam/dunyada-ataturkun-heykelinin-bulundugu-ulkeler> (20 Nisan 2020)

Numan Hazar, -Emekli Büyükelçi-"Türkiye-Latin Amerika İlişkileri'nin Tarihsel Gelişimi" konulu görüşme, İstanbul: 26 Ocak 2020

SONUÇ

İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile diğer devletler gibi Türkiye de dış politikasını çeşitlendirmeye yönelmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye; Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar, Orta Doğu gibi yakın coğrafyasının yanı sıra uzak coğrafyalar olan Sahraaltı Afrika, Latin Amerika ve Asya-Pasifik gibi bölgeler ile (yeterli ya da yetersiz ölçülerde; başarılı ya da başarısız değerlerde) ilişkiler geliştirmektedir. Diğer yandan Türkiye'nin; ABD, AB ülkeleri ve Rusya ile ilişkileri hala ana eksenler olarak değerlendirilebilir.

Bu tez çalışmasının temel amacı, Türkiye ile Latin Amerika ve Karayip ülkeleri arasındaki ilişkileri mercek altına almaktır. Bu bağlamda karşılıklı ilişkiler en güncel veriler ve gelişmeler ışığında siyasi, ekonomik ve kültürel düzeyde sunulmaktadır. Özellikle tarihsel arka plan, dönemler, ikili ilişkiler ve yumuşak güç kurumlarının topluca alınmasından dolayı bu tezin Türkiye-LAK ilişkileri konusunda bir katkı olduğu düşünülmektedir.

Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin tarihi Osmanlı Devleti döneminde Latin Amerika'ya göç eden El Turcolar ile başlamıştır. Küresel ticarete yer almak ve vatandaşlarının hukukunun korunması amacıyla; ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti ile Brezilya, Arjantin, Şili, Uruguay, Meksika ve Guatemala ile ticaret, seyrüsefer, dostluk ve konsolosluk konularına ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın kesintiye uğrattığı ilişkiler, Türkiye'nin kurulmasından sonra da dostane şekilde devam etmiş; 1926 ve 1927 yıllarında Türkiye ile Brezilya, Arjantin, Şili, Venezuela, Meksika arasında dostluk ve konsolosluk antlaşmaları imzalanmıştır. Ardından diplomatik temsilciler atanmıştır. Böylece uluslararası düzeyde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi olarak tanınırlığı artmıştır.

Coğrafi uzaklık, dış politika önceliklerinin farklı olması, güç düzeyi, iç sorunların yoğunluğu, Soğuk Savaş'ın güvenlikçi etkileri gibi etkenler nedeniyle 1930'dan 1990'lı yıllara kadar Türkiye-LAK ilişkileri düşük düzeyde kalmıştır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin ticari ve diplomatik gelişimi önceleyen bir dış politika amacı olmuş ve bu bağlamda; Türkiye'nin Meksika ortaelçiliği Orta Amerika

lkelerine, Şili büyükelçiliği Güney Amerika ülkelerine akredite edilmiştir. 1953 yılında Paraguay, 1958 yılında Uruguay ile diplomatik ilişkiler başlamıştır. Bu diplomatik adımlar ile pek çok Latin lkesi ile resmi ilişkilerin ilk adımları atılmıştır. 1964 yılı Latin Amerika ile ilişkiler açısından oldukça önemli bir yıl olmuştur. Kıbrıs meselesinde Türkiye, ABD ve Avrupa ülkelerinden yeterli desteği alamamış bunun üzerine yeni dost ülkeler arayışına girmiştir. Bu bağlamda Dışışleri Bakanlığı yetkilileri; Güney Amerika lkelerine, Meksika'ya ve Orta Amerika ülkelerine ziyaretler düzenlemiştir. Bu sürecin ardından ilişkiler yine olağan düşük düzeye gerilemiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türkiye, hem AB yeliği kapsamında Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeyi hem de farklı ülke ve bölgeler ile ilişkiler kurmayı istemiştir. 1992'de Arjantin Devlet Başkanı Carlos Menem'in ve Meksika Dışışleri Bakanı Fernando Solana'nın Türkiye ziyaretlerinin ardından, 1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Brezilya, Arjantin ve Şili'ye gerçekleştirdiği tarihi ziyaretler Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin modern dönemde kurucu adımlarını oluşturmuştur. 1997 yılındaki AB Lüksemburg Zirvesi'nden Türkiye aleyhine kararlar çıkması, Türkiye'yi yeniden alternatif arayışlara yneltmış ve bu dönemde Dışışleri Bakanı İsmail Cem'in de kişisel vizyonunun katkılarıyla yeni açılımlar başlatılmış; Latin Amerika ve Karayipler de bu açılımlarda yerini almıştır. Bu doğrultuda 1998 yılı "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" ilan edilmiştir. 1999 yılında ise İsmail Cem "Brezilya, Arjantin, Şili, Venezuela ve Küba'yı" ziyaret etmiştir.

1990'lı yıllarda Türkiye-LAK ilişkileri açısından atılan kurucu adımlar 2000'li yıllarda da artarak devam etmiş, önceki plan güncellenerek 2006 yılı "Latin Amerika ve Karayipler Yılı" ilan edilerek yeni açılımlar başlatılmıştır. Yine 90'lı yıllarda İsmail Cem'e benzer olarak Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu aktif bir diplomasi anlayışı geliştirmiş, Latin Amerika ile ilişkiler büyük gelişme göstermiştir. Bu süreçte Türkiye ve AB lkeleri arasında olan karşılıklı güvensizlik Türkiye'yi alternatif dış politika üretmeye zorlamıştır. Buna mukabil Latin Amerika açılımı kapsamında 2009 ve 2012 yılları arasında karşılıklı düzeyde tarihe ilk olarak geçen pek çok resmi ziyaret yapılmış, parlamentolar arası dostluk grupları kurulmuş, yeni büyükelçilikler açılmış, Türkiye'nin yumuşak güç kuruluşları LAK lkelerinde faaliyetlerini artırmış

ve uluslararası örgütlerde dayanışmaya gidilmiştir. Bu süreç içerisinde 2010 yılında Türkiye'nin BMGK'nın geçici üye olmasına Latin ülkelerinin destek vermesi de ilişkilerin başarılı ilerlediğini göstermiştir.

2013 yılı sonrası Brezilya, Arjantin ve Türkiye siyasetinde yaşanan dönüşümler ilişkileri belirgin bir biçimde azaltmıştır. Buna karşılık 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye; resmi ziyaretler ile And ülkeleri, Orta Amerika ve Karayip ülkeleri ve Meksika ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. 2017 yılından sonra ise ABD ile ilişkilerde yaşanan gerginlikler ile Türkiye'nin LAK açılımının, Venezuela ve ayrıca Paraguay bağlamında ilerlediği görülmektedir.

Türkiye'nin Latin Amerika açılımlarının, ABD ve AB ile yaşanan sorunların derinleşmesinin ardından alternatif üretme çabası ile başlatıldığı görülmektedir. Yüksek düzeye ulaşamamakla birlikte 1923-1930 yılları arasındaki adımlar ile 1950 yılı sonrasındaki ilişkiler Türkiye'nin bağımsız yaklaşımları olmuştur. İlki resmi tanınmayı, ikincisi ise diplomatik temsilin tesis edilmesini amaçlamıştır. Ancak 1964 Kıbrıs sorunu, 1998 AB Zirvesi ve 2017 ABD ile yaşanan Rahip Brunson krizi ve yaptırımlar nedeniyle dış politikada mecburen gerçekleşen LAK yönelimleri olmuştur. Ancak belirtilmelidir ki Türkiye'nin LAK'a yönelik açılımlarının hiçbirisi de ABD, AB ülkeleri ve ya başka bir ülkenin yönlendirmesi ile gerçekleşmemiş aksine Türkiye'nin bağımsız politikası üzerine şekillenmiştir. Nihayetinde ise uluslararası gelişmelerin Türkiye'nin bu açılımlarına tesiri de belirgin olmuştur.

2021 yılından bir değerlendirme yapıldığında; Türkiye, Latin Amerika açılımı bağlamında pek çok ilerleme kaydetmiştir. 2000 yılında bölgede 6 büyükelçiliğine karşın bugün Türkiye'nin 16 büyükelçiliği ve 1 başkonsolosluğu bulunmaktadır. Yeni büyükelçiliklerin de karşılıklı açılması gündemdedir.³⁶³ Ticaret hacmi 960 milyon dolardan yaklaşık 2018 yılında 12 milyar, 2019 ve 2020 yıllarında 9 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi için Latin ülkeleri ile KEK'ler kurulmuştur. STA'ların imzalanması için ise halen görüşmeler yürütülmektedir. Ayrıca LAK bölgesel örgütlere gözlemci üyelik konusunda önemli

³⁶³ 13 Şubat 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Uruguay'a Hüseyin Müftüoğlu'nu büyükelçi olarak atamış ve T.C. adına bölgedeki 18. diplomatik misyon Uruguay olmuştur.

Büyükelçiler kararnamesi Resmi Gazete'de yayımlandı, 2021, https://www.trthaber.com/m/?news=buyukelciler-kararnamesi-resmi-gazetede-yayimlandi&news_id=556031%category_id=1 (13 Şubat 2021)

ölçüde ilerlemeler kaydedilmiştir. Diğer yandan Türkiye'nin pek çok Latin ülkesinde ticaret müşavirliği ve askeri temsilciliği bulunmaktadır. Buna karşılık Latin ülkelerinin de Türkiye'de ticari temsilciliklerini açtığı görülmektedir. 2010 yılı İran'ın uranyum zenginleştirme programı kapsamında Brezilya ile olan yakınlaşma önemli bir prestij olmuştur. Türkiye'nin Kolombiya barış sürecine katkı sunması ve göçmen meselesinde kıtada güvenilir bulunması, Venezuela krizinde arabuluculuk çalışmaları da bölge ülkelerinde olumlu karşılanmaktadır. Ayrıca kamu diplomasisi ve yumuşak güç kuruluşlarının kalkınma ve yardım programları ile Türk dizilerinin popülerliği ilişkilerde Türkiye lehine olan gelişmelerdir.

Ekonomik açıdan irdelendiğinde; dünya ekonomisinde toplam GSYİH'nin yüzde 8'ine sahip olan LAK ülkeleri ile karşılıklı ticaret hacimleri halen hedeflenen ve istenilen düzeylere ulaşamamıştır. Yanı sıra Türkiye'nin aleyhine belirgin bir dış ticaret açığı da söz konusudur. Geleneksel dezavantajlar olan coğrafi uzaklık, güç yetersizlikleri, ülkelerin birbirini yeterince tanımamasının yanında; LAK bölgesinin istikrarsız siyasi ve ekonomik iklimi, ilişkilerin görece lider/olay ekseninde gelişip kurumsallaşamaması, çeşitli Türkiye karşıtı (örneğin Ermeni) lobilerin varlığı, karşılıklı ekonomik kalkınma düzeylerinin yetersiz olması gibi sebepler ilişkilerin gelişmesini engellemektedir.

Türkiye'nin yumuşak güç çalışmalarının son yıllarda belirgin bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. TİKA'nın iki, YEE'nin bir ülkede koordinatörlüğü, TMV'nin Venezuela'da iki okulu bulunmaktadır ve THY yedi Latin şehrine uçuşlar gerçekleştirmektedir. Ayrıca TDV, TRT, AA, LAMER gibi kamusal kuruluşlar ile özel pek çok kuruluş Türkiye'yi tanıtan faaliyetler yürütmektedir. Türkiye'nin etkinliğinin artması için bölgenin kronik sorunları olan işsizlik, yoksulluk, alt yapı eksiklikleri, tarımsal sorunlar gibi konularda TİKA'nın kalkınma yardımları kapsamında programlar sunması; diğer alanlarda ise ilgili kamu kuruluşlarının çalışmalarını artırması gerekmektedir. YEE'nin Latin Amerika'nın büyük şehirlerinde enstitü açması, TMV'nin özellikle El Turko'ların yaşadığı şehirlerde okul açması, TDV'nin ise cami ve eğitim merkezlerini kurarak bölge Müslümanları ile ilişkilerini artırması faydalı olacaktır. Ayrıca THY'nin yeni uçuş rotaları belirlemesi gibi çalışmalar Türkiye'nin LAK'a ekonomi, siyaset, kültür, din gibi hayatın her alanında destek veren bir ülke olmasını sağlayacaktır.

Türkiye'nin Latin Amerika politikalarına geçmişten günümüze topluca bakıldığında, ilişkilerin ilerlemekle birlikte kesintilere uğradığı da görülmektedir. 1860'lı yıllar sonrası Osmanlı Devleti ile Latin Amerika arasında kurulan ilişkiler 1. Dünya Savaşı ile kesintiye uğramak durumunda kalmış, Türkiye'nin kurulması ile bir ölçüde gelişmiş ancak 1930 ile 1991 yılları arasında oldukça düşük düzeyde kalmıştır. 1995 ve 1998 yıllarında gelişen ilişkiler ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in daha çok kişisel vizyonları düzeyinde kalmıştır. 2006 açılımı sonrası ilişkilerde kesinti yılları daralmakla birlikte ilerleme ve kesinti yılları olduğu görülmektedir. 2009-2012 yılları arasında Türkiye'nin Latin Amerika'ya olan yoğun ilgisi, Brezilya ve Arjantin başta olmak üzere dış politikalarını ABD karşısında çeşitlendirmek isteyen Latin başkanların döneminde örtüşmüş ve karşılıklı ilişkiler büyük gelişme göstermiştir. Ancak 2013 yılı ile birlikte Latin Amerika'da anlayış değişmiş, dış politikaları pasifleşmiştir. Bu bağlamda 2013-2015 yılları arası ilişkiler belirgin bir şekilde düşüşe geçmiştir. 2017 yılından itibaren gelişen Türkiye ve Venezuela ilişkileri ise daha çok iki ülkenin yaşadığı olayların bazı benzerlikler göstermesi üzerine, devlet başkanları Recep Tayyip Erdoğan ve Nicolas Maduro arasında kurulan dostluk üzerinden gelişmiştir.

Gelişen Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin çeşitli özel olaylar üzerinden de şekillendiği görülmektedir. Türkiye'yi Brezilya ile çok yakınlaştıran temel faktör "İran'ın uranyum zenginleştirmesi" konusu olmuştur. Venezuela ile ABD ambargoları ve tehditleri, darbe girişimleri gibi hadiselerin meydana gelmesi sonucu yakınlaşma gerçekleşmiştir. 2018 yılında artış gösteren Türkiye-Paraguay ilişkileri ise, Paraguay'ın İsrail büyükelçiliği konusunda Türkiye ile aldığı ortak tavır nedeniyle olmuştur.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, Latin Amerika ve Karayipler oldukça geniş bir coğrafyaya tekabül etmekte olup, Türkiye ile ilişkilerde ilerleme ve kesinti ülkeler özelinde değişmektedir. Brezilya ve Arjantin özelinde 2006-2013 arası ilerleme, 2013 yılı sonrası kesinti iken; Orta Amerika ülkeleri için 2015 ilerleme yılıdır. Meksika ile ilişkiler bir türlü yoğunlaşmadığı için ciddi kesinti olduğu da söylenemez. 2014 yılı Karayipler ile zirveye ulaşmış iken sonraki yıllar belirgin bir düşüş gerçekleşmiştir. 2017 yılına kadar oldukça düşük seyreden Venezuela ve Paraguay ile ilişkiler özellikle Venezuela özelinde oldukça büyük ilerleme

kaydetmiştir. Bundan dolayı Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin genel düzeyde ilerleme gösterdiği, ülke ve bölge bazında ise istikrarsız bir grafik çizdiği söylenebilir.

MÜLAKATLAR

1.MÜLAKAT

Numan HAZAR

Emekli Büyükelçi

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye neden Şili, Brezilya, Arjantin, Meksika gibi ülkeler ile ilişki kurmak istemiştir?

İlk kurulan ilişkiler nasıl ilerlemiştir, ne düzeyde gelişmiştir?

1923-1960 arası ilişkiler sadece büyükelçilik açma düzeyinde mi kalmıştır?

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarında dış politikada aktif bir rol oynadığı için önde gelen Latin Amerika ülkeleriyle de yakın ilişkiler kurmuştur.

Türkiye'nin niçin Latin Amerika devletleri ile ilişkiler kurduğunu sorgulayanların dikkat etmedikleri husus bu ülkelerin bir bölümünün uluslararası politikada önemli roller oynadıkları gibi ekonomik ve ticari açılardan da değer taşımalarıdır.

Ayrıca yine göz ardı edilen bir husus da Osmanlı Devletinin belli başlı Latin Amerika ülkeleriyle diplomatik ve ticari ilişkilerinin mevcut olmasıdır. Bu ilişkiler ihtiyaç sebebiyle Osmanlı Devletinin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir.

Türkiye'nin Afrika veya Latin Amerika ile ilişkilerinde geçmiş yıllarda pasif kaldığı ve ilişkilerini geliştiremediği yolunda zaman zaman yaptığı eleştirilerin bilim metodolojisi açısından hiçbir değeri yoktur. Zira 15 milyonluk, ya da 20-30 milyon nüfusa sahip sanayileşmemiş ve ekonomik açıdan yeterli gücü olmayan ve iç siyasi sorunlarla uğraşan bir Türkiye ile bugünkü 82 milyonluk ve ticari mallar üreticisi ve ihracatçısı olarak önemli bir konumu olan Türkiye'yi karşılaştırmak bilimsel açıdan hiç bir değer taşımamaktadır.

Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkilerinin kuşkusuz siyasal nedenleri vardır. Milletler Cemiyeti ve diğer uluslararası kuruluşlarda bu ülkelerin rolleri yadsınamaz. Ayrıca Latin Amerika ile ekonomik ve ticari ilişkiler de her zaman mevcut olmuştur.

Ancak Türkiye ile Latin Amerika ülkeleri arasındaki mesafenin büyük olması ve iletişim olanaklarının günümüze oranla daha elverişsiz bulunması Türkiye'nin geçmişte bu kıta ile ilişkilerinin istenilen düzeye çıkarılmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nin Brezilya ile ilişkilerinin başlangıç tarihinin 160 yıldan daha fazla bir geçmişi vardır. Bunun ekonomik ve ticari bir sebebi mevcuttur. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti Brezilya'dan kahve ithal etmektedir. Kahve Osmanlı Devletine Yemen vilayetinden gelirken Yemen'de kahve ekimi azaltılıp yerine "Khat" adı verilen hafif uyuşturucu bir bitkinin üretime başlanmasından sonra Osmanlı Devleti Brezilya'dan kahve getirmeye başlamıştır. Zira Türk kahvesi için en uygun kahvenin Brezilya'dan ithal edilebileceği saptanmıştır.

Arjantin ile de Osmanlı Devleti'nin ilişkileri mevcuttur. Arşiv belgelerinde İstanbul'daki Arjantin Büyükelçisinden "Gümüşistan Sefiri" olarak söz edilmektedir. Gümüşistan Arjantin sözcüğünün tam ve doğru anlamda çevirisidir.

Osmanlı Devleti'nin Şili ile de ilişkileri vardır. Bilindiği üzere Şili Güherçilesi olarak adlandırılan Potasyum Nitrat gübre olarak ve ayrıca patlayıcı yapımında da kullanılmaktadır. Şili güherçilesi Osmanlı devletinde de vardır. İki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkiler mevcut olmuştur.

Şili Türkiye Cumhuriyetini tanıyan ilk Latin Amerika ülkesidir. Türkiye ile Şili arasında 1926 yılında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.

Osmanlı-Meksika ilişkileri de 19. Yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Atatürk zamanında Meksika'ya önem verilmesinin bir nedeni de Meksika'da yaşayan Maya uygarlığının ve Türklerin kökeninin Büyük Okyanusun ortasında var olan ve sonra okyanusun derinliklerine gömülerek kaybolan "Mu Kıtası"ndan geldiği yolundaki yayınlar olmuştur. Bu yayınlar Atatürk'ün de dikkatini çekmiştir. Meksika'ya gönderilen Büyükelçi Tahsin Mayatepek, Maya ve Türk kültürlerindeki ve özellikle diller arasındaki yakınlık ve benzerlik konusunda Atatürk'e zaman zaman raporlar sunmuştur. Böylece Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkilerinin bir de kültürel boyutu olmuştur.

Ayrıca Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Lübnan ve Ortadoğu'dan önemli sayıda Osmanlı vatandaşının Latin Amerika ülkelerine göçmen olarak gittiğini ve bunlara etnik kökenlerine bakılmaksızın "Turco" denildiğini de biliyoruz. Tüm bu

göçmenlerin Osmanlı pasaportu taşıdıkları da bir gerçektir. Bu gerçek de Osmanlı–Latin Amerika ilişkilerinde önemli bir etken olmuştur.

Kurulan ilişkiler ikili düzeyde ve ayrıca Birleşmiş Milletler dâhil uluslararası kuruluşlar çerçevesinde de devam etmiştir. Ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler dikkate alındığında bu ilişkilerin sadece Büyükelçilik açma düzeyinde kaldığı söylenemez.

1952 yılında NATO’ya üye olan Türkiye’nin, LAK ile ilişkilerinde ABD başlangıç faktörü olmuş mudur?

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinde 1952 yılında Türkiye’nin NATO’ya girmesi veya ABD faktörü rol oynamamıştır. Türkiye-Latin Amerika ilişkilerinin kendine özgü dinamikleri söz konusu olmuştur. Zira Türkiye önemli bir ülkedir.

Türkiye'nin 1959 yılında gerçekleşen Küba Devrimi'ne tepkisi ne olmuştur?

Küba devrimi dolayısıyla Türkiye’nin özel bir tepki göstermesi gerekmemiştir. Türkiye o dönemde Sovyet toprak talepleri ve Boğazlarda üs istemesi dolayısıyla ciddi bir tehdit altında kaldığından güvenliğini sağlamak için NATO ittifakına girmek zorunda kalmıştır. Kuşkusuz Küba’nın sosyalist blok içinde yer alması dolayısıyla iki ülke ayrı bloklarda yer aldıklarından aralarında bir yakınlaşma olmamıştır. Ancak 1962 yılında ABD ve SSCB arasında baş gösteren ve Küba’ya yerleştirilmiş nükleer başlıklı Sovyet füzeleri dolayısıyla ABD ve SSCB arasında oluşan ve dünya barış ve güvenliğini tehdit eden ciddi kriz, yapılan pazarlık sonucu, Küba’dan Sovyet füzelerinin ve Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin de ABD tarafından çekilmesiyle çözüme kavuşturulmuştur. Dünya barışını tehdit eden bu kriz Türkiye ve Küba’nın isimlerini gündeme taşımış, ancak kriz esasen ABD ve SSCB ilişkileriyle bağlantılı olduğundan Türkiye ve Küba’yı karşı karşıya getirmemiştir. Türkiye’den Jüpiter füzelerinin çekilmesi söz konusu olduğundan ABD her aşamada konu ile ilgili olarak Türk hükümetine bilgi vermiştir.

Osmanlı Devletinin Küba ile ekonomik ve ticari ilişkileri olmuştur. Türkiye-Küba ilişkilerinin başlangıcı ise 1952 yılıdır.

Küba'nın sosyalist lideri Fidel Castro'nun Atatürk'e olan hayranlığını her zaman dile getirdiği bilinmektedir. Nitekim kendisini ziyaret eden devrimci Türk gençlerine Atatürk varken kendilerine başka hiçbir lideri örnek almamalarını öğütlemiştir. Castro kendisinin de Atatürk'ün devrimciliğinden çok şey öğrendiğini vurgulamıştır.

Latin Amerika ülkelerinde Atatürk ve devrimlerine hayranlık oluşmuştur. Arjantin, Meksika, Venezuela, Şili ve Küba'da Atatürk heykelleri mevcut olduğu gibi onun ismi sokak ve caddelere de verilmiştir. Bu gerçek de Latin Amerika ile Türkiye arasındaki kültürel yakınlığı göstermek açısından önemlidir.

1964 Johnson mektubu, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı Türkiye-LAK ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

1964 Johnson mektubu ve 1974 Kıbrıs harekâtımızın Latin Amerika ile ilişkilerimiz açısından doğrudan bir etkisi olmamakla birlikte, Latin Amerika ülkelerindeki Ermenilerin Türkiye aleyhindeki faaliyetleri ve parlamentolardan soykırımı tanıma kararları geçirmeleri Türkiye'nin bu kıta ile ilişkileri açısından rahatsızlıklar yaratmaktadır.

1980-1998 arası Türkiye-LAK ilişkilerinin temel dinamikleri nelerdir?

1980-1998 döneminde ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirme çabaları ve yüksek düzeyli karşılıklı ziyaretler olmuştur. 1995 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Arjantin, Brezilya ve Şili'ye yaptığı ziyaret bir Türk Cumhurbaşkanı'nın Latin Amerika'ya yaptığı ilk ziyaret olmuştur. Son yıllarda karşılıklı ziyaretler de bir artış gözlemlenmiştir.

1998 yılında Türkiye Soğuk Savaş sonrası dış politikasını çeşitlendirme konusunda, LAK ülkeleri ile ilişkilerini nasıl ve hangi dinamikler üzerinden ilerletmiştir?

1998 yılında Türkiye Afrika'ya Açılım Eylem Planını kabul ederek bu kıta ile her alanda ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu girişime paralel olarak aynı yıl, eş zamanlı bir çerçevede, Türkiye, Latin Amerika ve Karayipler ve ayrıca Asya-Pasifik bölgesi ile de ilişkilerini geliştirmek amacıyla iki açılım daha başlatmış oldu.

1998 yılında Dışişleri Bakanlığında Kamu ve Özel Sektör temsilcilerimizin, bölgedeki Büyükelçilerimizin ve Türkiye'deki Latin Amerika Fahri Konsoloslarının katılımı ile bir dizi toplantılar düzenlenerek Latin Amerika ve Karayip ülkeleri ile ilişkilerimizin her alanda geliştirilmesi konusu ele alınmıştır. Bu toplantılarda belirtilen görüşler ışığında Latin Amerika ve Karayiplere Açılım Eylem Planı kabul edilmiştir. Bakanlıkta bir Büyükelçi bu amaçla Koordinatör olarak atanmıştır.

1998 yılında kabul edilen gerek Afrika'ya gerek Latin Amerika ve Karayiplere Açılım Eylem Planları, Türkiye gibi ekonomik, siyasi, kültürel ve ticari alanlarda önemli ilerlemeler kaydetmiş bir ülkenin bu iki kıta ile ilişkilerinin istenilen düzeyde olmadığı ve Türkiye'nin gözlemlenen boyutları ile örtüşmediği gerçeğinin anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Daha sonraki yıllarda özellikle 2006 yılında Latin Amerika ve Karayiplere Açılım Eylem Planı güncellenmiştir.

2006'da Türkiye'de "Latin Amerika ve Karayipler Yılı"nın ilan edilmesi sonrasında ilişkilerde ne tür değişiklikler olmuştur?

Özellikle Türk Hükümetinin, 2006 yılını Latin Amerika-Karayipler yılı ilan etmesi, Türkiye'nin kıta ile ilişkilerine önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu kapsamda Türk Hava Yollarının (THY) Latin Amerika ülkelerine doğrudan uçuşlara başlaması önemli bir gelişme olmuştur. Ekonomik ve ticari ilişkilerde canlanma görülmüştür. Bölgedeki Büyükelçiliklerimize Askeri Ataşeler ve Ticaret Müşavirleri atanmıştır.

Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planı, Türkiye'nin kıta ile ilişkilerine yeni bir vizyon getirmiştir. Eylem Planı aşağıdaki hususların gerçekleştirilmesini öngörmüştür:

-Siyasi ilişkileri daha da güçlendirmek için karşılıklı yüksel düzeyli ziyaretler yapılması,

-İlişkilerimizde yasal çerçeveyi tamamlamak için ticaret anlaşmaları, savunma işbirliği anlaşmaları, kültür anlaşmaları ve teknik işbirliği anlaşmaları imzalanması,

-İkili ticareti artırmak için ortak iş konseyleri kurulması, karşılıklı olarak ticaret fuarlarına katılımın kararlaştırılması,

-Kültürel temasların özendirilmesi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi,.

-Ayrıca tanıtım faaliyetlerine önem verilmesi üzerinde de durulmuştur.

Bugün geldiğimiz noktada Türkiye-Latin Amerika ilişkileri ciddi atılımlar kaydetmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Arjantin, Brezilya ve Meksika ile birlikte Dünyadaki en önemli 20 ekonomiyi kapsayan G-20 ülkeleri içerisinde yer alması Türkiye'nin Kıta ile ilişkilerinde önemli bir aşamayı oluşturmuştur.

Öte yandan Latin Amerika, Orta Amerika ve Karayip ülkelerinde son yıllar zarfında önemli sayıda yeni Büyükelçiliklerimiz ve Başkonsolosluklarımız da açılmıştır.

Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri arasında son dönemde yüksek düzeyli ziyaretlerde yoğunlaşma gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın birçok Latin Amerika ülkesini ziyaret ettiğini anımsamak gerekmektedir. Latin Amerika ülkelerinden de Türkiye'ye Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı düzeyinde çok sayıda ziyaret gerçekleşmiştir.

Birçok Latin Amerika ülkesi ile Karma Ekonomi Komisyonu toplantıları yapılmıştır.

Çeşitli ülkelerle siyasal danışma mekanizmaları kurulmuştur.

Bölge ülkeleri ile ilişkilerin yasal çerçevesinin yapılan anlaşmalar ile tamamlanmış olduğu söylenebilir.

Latin Amerika ülkeleri ile parlamentolar arası dostluk grupları kurulmuş ve parlamenterler arasında temaslara işlerlik kazandırılmıştır.

Başbakan Erdoğan'ın 2010 yılında Brezilya'yı ziyareti sırasında ülkelerimiz arasında "Stratejik Ortaklık için Eylem Planı"nın imzalandığını da anımsamakta yarar vardır.

Latin Amerika stratejik önemi ve ekonomik potansiyeli açısından dikkat çeken değerlerde bir bölgedir. Ayrıca ABD, Avrupa Birliği ve Çin'in ticaret ve ekonomik yatırımlar açısından yarışma ve rekabet ortamı içerisinde oldukları gözlemlenmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler Eylem Planının uygulanmasından sonra Türkiye'nin kıta ile ticari ilişkilerinde önemli bir artış gözlemlenmiştir.

Daha önce değinildiği gibi Türk Hava Yollarının doğrudan seferleri başlaması, ekonomik, ticari, siyasi ve kültürel temasların önemli boyutlara erişmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye kasırga ve deprem gibi doğal afetler dolayısıyla çeşitli ülkelere insani yardımlarda da bulunmuştur. Türk Hükümeti ayrıca kalkınma yardımları sağlamıştır. Bu kapsamda Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TIKA) proje esasına dayalı yardımlarını ve yoğun faaliyetlerini zikretmek gerekmektedir.

33 Latin Amerika ve Karayip ülkesi Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlarda etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu ülkeler uluslararası sorunlarda benzeri yaklaşımları benimsemektedirler.

Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkileri çerçevesinde "Amerikan Devletleri Teşkilatı" ve "Karayip Devletleri Birliği"nde "Devamlı Gözlemci Statüsü" elde etmiş olduğuna da değinmemiz gerekmektedir.

Türkiye Güney Ortak Pazarı MERCOSUR ile siyasi danışma mekanizması ve işbirliğini geliştirmek amacıyla bir Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding) imzalamıştır. Öte yandan, Karayipler Topluluğu (Caribbean Community-CARICOM) ile danışma ve işbirliği mekanizması kurmayı öngören bir Mutabakat Zaptı mevcuttur.

Modern teknolojinin sağladığı olanaklarla günümüzde ulaşım ve iletişim alanlarında gözlemlenen hızlı ilerleme, Türkiye'nin Latin Amerika ile ilişkilerinin önümüzdeki yıllarda daha da gelişmesine kuşkusuz ciddi katkılarda bulunacaktır.

Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Açılım Politikası Afrika'ya Açılım Politikası örneğinde olduğu gibi Türk Dış Politikası açısından kuşkusuz stratejik başarı niteliğini taşımaktadır.

2. MÜLAKAT

Hasan Servet ÖKTEM

T.C. Havana/Küba Eski Büyükelçisi (2012-2016)

1959 yılında gerçekleşen Küba Devrimi'ne ilişkin olarak Türkiye'nin resmi duruşu ne olmuştur?

Türkiye, şu ana kadar Küba Devrimi'ne karşı hiçbir resmi açıklama yapmamış aksine Küba'yı destekler tavır almıştır. Hatta 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Küba ziyaretinde Fidel Castro ile görüşmek istemiş ancak Castro'nun sağlık durumu nedeniyle mümkün olmamıştır. Kübalı makamların da Türkiye sevgisi mevcuttur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Küba ziyareti esnasında gündeme gelen, Türkiye'nin yapımını üstlenmek istediği Küba'da cami yapımı projesinde ne tür gelişmeler ortaya çıkmıştır?

2014 yılı yaz ayında Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bir heyet cami yapımı konusunda Kübalı yetkililer ile görüşmüş ve proje teklifini sunmuştur. Projede iki temel şart belirlenmiştir:

1- Caminin bütün masrafları Türkiye'ye ait olacak(Yer Küba devleti tarafından belirlenecek).

2- Mimari de Türk mimarisi olacak. Mimar Türk, işçiler ise Kübalı olacak.

Bu teklif sözel olarak yapılmış ve Küba makamı sözel olarak kabul etmiştir ancak karşılıklı resmi bir sözleşme ve ya beyan olmamıştır.

Süreç içerisinde Suudi Arabistan başta olmak üzere Arap ülkeleri projeyi eleştirmiş, Arap Müslüman toplumun olduğu yerde Türk camisi yapılmasına itiraz etmiştir. Suudi Arabistan yeni bir proje sunmuş ve iki şart belirlemiştir:

1- Caminin bütün masrafları Suudi Arabistan'a ait olacak.

2- Cami, Küba mimarisine uygun yapılacak ve tüm Müslümanları temsil edecek.

Bu teklif üzerine Küba Devleti, Suudi Arabistan'ın projesini kabul etmiştir.

Ocak 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ziyareti sırasında Türkiye "*Ortaköy Camii*" projesini sunmuş ve yine tüm masrafların Türkiye'ye ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı "*Ortaköy Camii nasıl İstanbul'da bir turistik cazibe merkezi oluyorsa Küba'da da aynı etkiyi gösterecektir*" diyerek meselesinin farklı olumlu taraflarını vurgulamıştır. Sonuç olarak bu proje benimsenmemiş ve Suudi projesi kabul edilmiştir. Kübalı Müslümanlar bugüne dek Havana'nın tarihi bir semtinde *Arap Evi (Casa de Los Arabes)* adlı yerin küçük bir odasını mescit olarak kullanmıştır. Sonrasında ise (şu an) Arap Evi'nin karşısında yer alan tarihi *Araba Müzesi* binası Suudi Arabistan'ın desteğiyle mescide çevrilmiştir. Ayrıca olağan cami projesi ayrı olarak devam etmektedir.

Mevcut olan mescit, klasik cami görünümünde değildir. Dışarıdan bakıldığında mesela minaresi yoktur ancak iç dekorasyonu tamamen camii hüviyetindedir. Küba devleti son yıllarda dini konularda serbestliğe açıktır. Katolik kilisesi etkili çalışmalar yürütmektedir ancak siyasi bir işe girişmemek kaydıyla. Dolayısıyla Küba'da dini faaliyetler ancak devletin çizdiği sınırlar içerisinde yürütülebilir. Bu bağlamda Suudi Arabistan da diğer ülkelerdeki gibi Küba'da siyasi bir Vahhabi yayılımı gerçekleştiremez.

Kübalı Müslümanların lideri Yahya Pedro'ya göre Küba'da 8000 bin Müslüman yaşamaktadır. Küba Devleti'ne göre bu rakam 2000 civarındadır. Benim şahsi gözlemlerime göre ise 3500 ila 4000 kadar Kübalı Müslüman ülkede yaşamaktadır.

Küba'daki El Turcolar(*Los Turcos*)'dan bahsedebilir misiniz?

Küba'da yaygın bir El Turco toplumu yoktur. Az sayıda Yahudi vardır ve bir derneğe sahiptirler. Bu Yahudilerden bazıları da Türk vatandaşıdır. Arap göçmen çok az olmakla birlikte Arap ismi kullanan ve Hristiyan olan insanlar mevcuttur.

Küba'nın Ermeni iddiaları karşısında tutumu nasıldır?

Küba Devleti, Ermeni meselesinde Türkiye'ye tam destek vermektedir. Hatta Latin Amerikalı siyasi temsilcilerin bulunduğu parlamento toplantılarında Türkiye lehine davranmış ve Ermeni soykırımının kabul edilmemesi için gayret göstermiştir.

3.MÜLAKAT

Mehmet ÇELİK

İHH İnsani Yardım Vakfı Latin Amerika ve Karayipler Koordinatörü
(Kolombiya)

İHH Latin Amerika ülkelerinde düzenli olarak hangi çalışmaları yürütmektedir?

Latin Amerika bölgesi hem Müslümanların sayısının az olması hem de İslam ülkelerine coğrafi olarak uzak olması nedeniyle nispeten daha az dikkat çekmektedir. Bundan dolayı yoğun bir İslami çalışmanın sahada olduğu söylenemez. Bu duruma rağmen İHH olarak her yıl bütün Lâtin Amerika ülkelerini baz alarak Ramazan ve Kurban Bayramı dönemlerinde toplu iftar programları, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, Kurban kesim ve dağıtım çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar İHH'nın Müslüman ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde gerçekleştirdiği dönemsel çalışmalardır. Bölgeye has bazı ayırt edici çalışmalar da yapılmıştır:

- Kolombiya'nın başkenti Bogota'da toplu Bayram yemeği buluşması
- 2020 yılında TİKA, Sao Paulo Başkonsolosluğu ve Sao Paulo Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliğinde, Sao Paulo'da yaşayan evsizlere battaniye desteği sunulmuştur.
- 2016 yılında Ekvator ve 2017 yılında Meksika'da gerçekleşen depremler sonrası afetzedelere insanî yardım yapılmıştır.
- YTB ve TDV işbirliğinde "Türkiye Bursları" programına Müslüman öğrencileri yönlendirme ve destekleme çalışması yapılmıştır.
- 2020 yılında Bolivyalı Müslümanları her yıl bir araya getiren ve bu yıl "ahlak" teması ile toplanan "*Bolivya Müslümanları Kongresi*"ne mali destek sunulmuş, İHH Latin Amerika koordinatörü Mehmet Çelik hem selamlama konuşması hem de İHH'nın çalışmaları konusunda sunum yapmıştır.
- Venezuelalı mültecilere yönelik başta Peru olmak üzere pek çok ülkede insani yardım çalışmaları yapılmaktadır. Şu an kıta ülkelerinde 4 milyon civarında Venezuelalı mülteci bulunmaktadır. 1 milyon kadarı Kolombiya'dadır.

- T.C. Ekvador Büyükelçiliği ve TİKA işbirliği ile Ekvador'daki engellilere destek çalışması projelendirilmiş ancak koronavirüs salgını nedeniyle ileri tarihe ertelenmiştir.
- Venezuela'dan başlatılmak üzere "İslam dininde Tebliğ ve Davet Çalışmalarına " ilişkin İspanyolca kitap basılmasında sona yaklaşılmış ancak yine koronavirüs salgınının etkisi ile seyahat problemi ve ekonomik daralma nedeniyle şu an proje gerçekleşmemiştir.

İHH, bölgedeki çalışmalarını herhangi bir ofisi arayıcılığıyla doğrudan mı gerçekleştirmektedir yoksa partner kuruluşları var mıdır?

İHH'nın Lâtin Amerika'da hali hazırda bir ofisi mevcut değildir. Ancak Kolombiya'da Mehmet Çelik Bey Kolombiya'da ikamet etmekte ve Latin Amerika koordinatörü olarak çalışmaları yürütmektedir. Yapılan çalışmaların tamamı Latin Amerika Müslümanlarına ait kuruluşlar ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Müslümanlara yönelik projeler ve çalışmalar hakkında istişarelerde bulunmak adına tüm Latin ülkelerindeki Müslüman kuruluşlar ziyaret edilmektedir. Bunun yanı sıra yukarıdaki örneklerde olduğu gibi hem Türkiye'nin hem de çalışma yapılan ülkenin resmi kurumları ile işbirliği bulunmaktadır. İHH yönetimi, kalıcı ofis açılması konusunda da istişarelerde bulunmaktadır.

Latin Amerika Müslümanlarının sayısı, genel toplumsal özellikleri(yerli, İspanyol-yerli karışımı, Arap ve ya diğer göçmenler) ve temel sorunları nelerdir?

Latin Amerika Müslümanlarının başlangıcını Osmanlı döneminde göç eden El Turkolar oluşturmaktadır ki büyük çoğunluğu Arap kökenlidir. Dolayısıyla günümüzde de Latin Amerikalı Müslüman kuruluşların yöneticileri doğal olarak Arap kökenlilerden oluşmaktadır. Daha çok Lübnan kökenli Araplar etkindir. Bu bağlamda bazı Latin ülkelerinde Arap Müslüman toplumun yerli Müslüman toplum ile entegrasyon sorunu olabilmektedir. Ancak bu kıta genelinde böyle değildir. Örneğin Brezilya'da böyle bir sorun kısmen var iken Kolombiya'da, Bolivya'da

entegrasyon problemi hiç yoktur. Ekvador'da ve Kolombiya'da Müslüman liderler yerlidir. Peru ve Bolivya'da yerli Müslümanlar etkindir. Son 30 yıllık süreçte Pakistan, Hindistan ve Bangladeş'ten Müslümanlar da kıtaya göç etmiştir ve kendi çalışmalarını yürütmektedir. Özellikle Tebliğ Cemaati'nin çalışmaları aktiftir. Latin Amerika Müslümanlar, bu yönleriyle oldukça çeşitli ve renkli bir toplumdur.

Yerel düzeyde, bölgedeki Müslümanlar üzerinde Panama Müslüman toplumu etkilidir. Ancak genel çerçevede Müslüman topluluklar "Mısır, Suudi Arabistan ve İran'ın" etkisindedir. Suudi Arabistan, ciddi mali destek ve eğitim desteği sunmaktadır. İran, Şii Müslümanlar üzerinde etkilidir. Mısır ise Türkiye'de Diyanetin Türk gurbetçilerin yaşadığı Avrupa ülkelerinde yaptığına benzer olarak; Latin Amerika'daki camilere, İmam ve diğer din görevlilerini geçici ve ya kalıcı olarak görevlendirmektedir. Bu çalışma El Ezher Üniversitesi üzerinden Mısır Evkaf Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Endülüs Müslümanlarının, Latin Amerika'nın keşfinde ve ya sonrasında herhangi bir etkisinin olduğundan söz edilebilir mi?

1492 yılı hem coğrafi keşiflerin başladığı hem de Endülüs Emevi Devleti'nin yıkıldığı yıldır. İspanyolların katliamları sonucu bazı Müslümanlar, rahat bir yaşama erişmek için Latin Amerika'ya göç etmiştir. Diğer yandan pek çok Müslüman ise sürgün olarak gönderilmiştir. Ayrıca Endülüs Müslümanları kalifiye ve eğitimli oldukları için bizzat İspanyollar tarafından da görevli olarak Latin Amerika'ya götürülmüştür. İspanyol işgali döneminde kurulan ve kolonyal mimari olarak adlandırılan yapıların neredeyse tamamında Endülüs mimarisinin etkisi bariz bir şekilde görülmektedir. Bu da Endülüs Müslümanlarının keşifler sonrası bölgede olduğunu doğrulamaktadır. Sonuç olarak ise yerli halkların uğradığı kıyıma benzer olarak Müslümanlar da bu bölgede katledilmiştir. Yerel Müslüman yetkililer, Latin Amerika'da keşifler sonrası camilerin olabileceğini ve sonrasında kiliseye dönüştürüldüklerini tahmin etmektedir. Ancak resmi olarak herhangi bir veri mevcut değildir.

4.MÜLAKAT

Ceferino Valdez PERALTA

Paraguay Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçisi

In an interview with Mrs. İnce and Foreign Minister Mr. Cavusoglu, they mention that relations between Turkey and Paraguay has started in 1953. Upon what event did it start?

The Republic of Paraguay established diplomatic relations with the Republic of Turkey on September 11, 1953, having as reference the recognition of Mr. Gemil Vapi in the capacity of Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary of the Republic of Turkey.

In the framework of the strengthening of diplomatic relations, on December 2, 2018, the President of the Republic of Turkey, Don Recep Taiyip Erdogan made an Official Visit. Historical encounter since it was the first time that a Head of State of the Republic of Turkey visits the country.

Since 1953, how have the relations between the two countries developed? Until the year 1998, when Turkey opened to Latin America and the Carrabian, has there been any development in the relations?

In 1995, the first visit of a Turkish president (H.E. Süleyman Demirel) to the region was made, visiting Argentina and Chile. Then they visited each other in 1998, 1999 and 2006. President Recep Tayyip Erdogan visited Latin America twice: to Cuba, Mexico and Colombia in February 2015 and to Chile, Peru and Ecuador in early 2016. Turkey has doubled its diplomatic presence in the region, going from having nothing plus six embassies in 2009 to a total of 14 today (Argentina, Brazil, Chile, Colombia, Costa Rica, Cuba, the Dominican Republic, Ecuador, Guatemala, Mexico, Panama, Peru, Venezuela and Paraguay), in addition to opening offices of the Turkish Agency for Cooperation and Coordination (TIKA) in Mexico and Colombia

Does the school of the Turkish Republic in Paraguay, which is being supported by TIKA have any relation to the Turkish Republic?

No, in the year 2006 it was put that name in commemoration of Friendship between Paraguay and Turquia.

5.MÜLAKAT

Armağan İnci ERSOY

T.C. Asuncion/Paraguay Büyükelçisi

Sizin, Paraguay'ın Türkiye büyükelçisi Ceferino Valdez Peralta'nın ve Dışışleri Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu'nun verdiği röportajlarda Türkiye-Paraguay ilişkilerinin "1953" yılında başladığı belirtilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler, söz konusu yılda hangi hadise üzerine başlamıştır?

Türkiye ile Paraguay arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak 3. Cumhurbaşkanımız Celal Bayar'ın Özel Temsilcisi olarak Paraguay'ı ziyaret eden Cemil Vafi Bey'e Paraguay tarafından agreman verilmesine ilişkin kararnamenin tarihi olan 11 Eylül 1953'tür.

1953 yılından itibaren Türkiye-Paraguay ilişkileri nasıl gelişmiştir? Özellikle Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler açılımını yaptığı 1998 yılına kadar herhangi bir ilişki kurulmuş mudur?

Diplomatik ilişkilerin başlangıcı 1953 olmakla birlikte ülkemizin Latin Amerika ve Karayiplere yönelik açılımının başladığı 2006 yılına kadar iki ülke arasında kaydadeğer bir temas olmamıştır. O tarihte Dışışleri Bakanı Leila Rachid'in ülkemizi ziyareti bu bakımdan iki ülke arasındaki ilk resmi ziyaret olarak kabul edilmektedir. Ülkemizden ilk ziyaret ise Dışışleri Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu'nun Mart 2017'de Paraguay'a yaptığı ziyaretir.

Devlet Başkanı düzeyindeki tek ziyaret ise Sayın Cumhurbaşkanımızın 2 Aralık 2018 tarihli ziyaretidir.

İki ülke arasındaki temasların 2006 yılına kadar sınırlı kalmasında Paraguay'ın Stroessner yönetimi döneminde kendini büyük ölçüde dünyaya kapatmış olmasının rolü büyüktür.

TİKA'nın yakın dönemde Paraguay'da tadilat konusunda destek verdiği "Türkiye Cumhuriyeti Okulu"nun geçmişi nedir, Türkiye ile bir ilgisi var mıdır?

Paraguay'da devlet okullarına çeşitli ülkelerin isimlerinin verilmesine yönelik bir uygulamadır. Bu kapsamda Luque kentindeki bir okula da 2007 yılında Türkiye Cumhuriyeti Okulu ismi verilmiştir. Bu konuda ülkemizden gelen bir talep bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

İnternet siteleri

Afat, Ebru. (2006). “Latin Amerika’da pembe dalgalar”. <http://anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=37&makaleid=5035> (17 Aralık 2017).

Afat, Ebru. (25 Ocak 2011). “Arjantin’in Türkiye Açılımı”. Diriliş Postası. <https://www.dunyabulteni.net/haber/amo/144422> (1 Aralık 2017).

AGCID, “Chile y Turquia Firman Acuerdo de Cooperacion”. (2016). <https://www.agci.cl/index.php/sala-de-prensa/1592-chile-y-turquia-firman-acuerdo-de-cooperacion> (27 Ekim 2019).

Agencia Anadolu, “El presidente de Turquia, Recep Tayyip Erdogan, invito a Nicolas Maduro a participar en la Reunion sobre la respuesta del mundo islamico ante el reconocimiento....”. (2017). <http://aa.com.tr/es/mundo/presidente-venezoleno-particip%C3%83-en-la-cumbre-oci-en-turqu%C3ADa/1003834> (13 Aralık 2017).

Agencia Anadolu, “Cancilleres de Turquia y Nicaragua se comprometen a estrechar relaciones”. (2019). <https://www.aa.com.tr/es/econom%C3%ADa/cancilleres-de-turqu%C3%ADa-y-nicaragua-se-comprometen-a-estrechar-relaciones/1540546> (25 Temmuz 2019).

Agencia Anadolu, “Embajadores voluntarios’ de TIKa en Colombia”. (2018). <https://www.aa.com.tr/es/turquia/-embajadores-voluntarios-de-tika-en-colombia/1241319> (10 Mayıs 2019).

Agencia Anadolu, “Turquia dona tres ventiladores para Unidades de Cuidados Intensivos en Choco” Colombia. (2020). <https://www.aa.com.tr/es/mundo/turqu%C3%ADa-dona-tres-ventiladores-para-unidades-de-cuidados-intensivos-en-choc%C3%B3-colombia/1949661#> (22 Ağustos 2020).

Agencia Anadolu, “Dias de la cultura colombiana en Turquia”. (2018). <https://www.aa.com.tr/es/cultura/d%C3%ADas-de-la-cultura-colombiana-en-turqu%C3%ADa-/1275131> (7 Ekim 2018).

Agencia Anadolu, “Inaguran el primer centro de estudios de Turquia y el Caucazo en Colombia”. (2019). <https://www.aa.com.tr/es/mundo/inaguran-el-primer-centro-de-estudios-de-turquia-y-el-caucazo-en-colombia/1446119> (10 Mayıs 2019).

Al Jazeera, “Latin Amerika ‘soykırım’ dedi”. (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/latin-amerika-sokirim-dedi> (2 Ağustos 2019).

Ambito Internacional, “La educacion de alto nivel a los ninos, saca a relucir su potencial”. (2020). <http://ambitointernacional.com/la-educaion-de-alto-nivel-a-los-ninos-saca-a-relucir-su-potencial/> (11 Ekim 2020).

America Economia, “Honduras y Turquia firman acuerdo de cooperacion comercial”. (2015). <https://www.americaeconomia.com/economia-mercados/finanzas/honduras-y-turquia-firman-acuerdo-de-cooperacion-comercial> (17 Kasım 2019).

Anadolu Agency, “After 90+ years, Turkey, Mexico enjoy healthy ties”. (2019). <https://www.aa.com.tr/en/americas/after-90-years-turkey-mexico-enjoy-healthy-ties/1442586> (4 Nisan 2019).

Anadolu Agency, “Covid-19: Turkey to send medical aid to Venezuela”. (2020). <https://www.aa.com.tr/en/americas/covid-19-turkey-to-send-medical-aid-to-venezuela/1873868> (12 Haziran 2020).

Anadolu Ajansı, “Kolombiya-Türkiye ilişkileri daha da gelişecek”. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiya-turkiye-iliskileri-daha-da-gelisecek/1162545> (28 Ekim 2019).

Anadolu Ajansı, “Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay, Venezuela Devlet Başkan Yardımcısı Rodriguez ile görüştü”. (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-venezuela-devlet-baskan-yardimcisi-rodriguez-ile-gorustu/1710452> (26 Ocak 2020).

Anadolu Ajansı, “Şili’deki Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu yenilendi”. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/silideki-mustafa-kemal-ataturk-ilkogretim-okulu-yenilendi/1083878> (4 Mart 2020).

Anadolu Ajansı, “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Türkiye tüm Latin Amerika ve Karayipler’de çok aktif”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disisleri-bakani-cavusoglu-turkiye-tum-latin-amerika-ve-karayiplerde-de-cok-aktif/1483178> (9 Ağustos 2019).

Anadolu Ajansı, “Dominik Cumhuriyeti’nin Ankara büyükelçiliği açıldı”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dominik-cumhuriyetini-ankara-buyukelciligi-acildi/1569993#> (29 Kasım 2019).

Anadolu Ajansı, “Meksika’nın Ankara Büyükelçisi Cordova: 2019 Meksika-Türkiye ilişkileri için fırsat yılı olabilir”. (2019).

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/meksikanin-ankara-buyukelcisi-cordova-2019-meksika-turkiye-iliskileri-icin-firsat-yili-olabilir/1449028> (4 Nisan 2019).

Anadolu Ajansı, “TİKA’dan Brezilya Kızılhaç’ına yardım”. (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tikadan-brezilya-kizilhacina-yardim/1854372> (29 Mayıs 2020).

Anadolu Ajansı, “Venezuela’daki iki FETÖ okulu, Türkiye Maarif Vakfına devredildi”. (2018). <https://www.aa.com.tr/dunya/venezueladaki-iki-feto-okulu-turkiye-maarif-vakfina-devredildi/1325906> (30 Kasım 2018).

Anadolu Ajansı, “Kuruluşundan Bugüne Anadolu Ajansı”. (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce> (22 Şubat 2020).

Anadolu Ajansı, “Anadolu Ajansı İspanyolca yayına resmen başladı”. (2017). <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-ispanyolca-yayina-resmen-basladi-949214> (27 Aralık 2017).

Anadolu Ajansı, “River Plate, THY’nin sponsorluğu ile gurur duyuyor”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/ulasim/river-plate-thynin-sponsorluguyla-gurur-duyuyor/652913> (2 Eylül 2019).

Anadolu Ajansı, “MÜSİAD, Latin Amerika’da güçlenmeye devam ediyor”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/vakif-dernek/musiad-latin-amerikada-guclenmeye-devam-ediyor/649847> (7 Kasım 2019).

Anadolu Ajansı, “ASELSAN’ın gözü Güney Amerika’da”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/aselsanin-gozu-guney-amerikada/1451241> (13 Nisan 2019).

Anadolu Ajansı, “Kolombiya’da Geleneksel Türk Okçuluğu gösterisi”. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kolombiyada-geleneksel-turk-okculugu-gosterisi/1673418> (14 Aralık 2019).

Anadolu Ajansı, “Diyanet’ten Arjantin’deki Müslümanların İslam’ı öğrenmeleri için İspanyolca kitap desteği”. (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/diyanetten-arjantindeki-muslumanlarin-ilsmi-ogrenmeleri-icin-ispanyolca-kitap-destegi/2120118> (23 Ocak 2021).

Andina, “Coronavirus: Cancilleria del Peru llega a Tumbes para entregar donacion al GORE y a DIRESA de Tumbes”. (2020). <https://andina.pe/agencia/galeria-coronavirus-cancilleria-del-peru-llega-a-tumbes-para-entregar-donacion-al-gore-y-a-diresa-tumbes-9084.aspx> (10 Mayıs 2020).

Aslan, Hüsamettin. (31 Ağustos 2018). “Latin Amerika’da pembe döngü: Sağın yükselişi, Solun direnişi”. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/latin-amerika-da-pembe-dongu-sagin-yukselisi-solun-direnisi/1243333> (27 Ekim 2019).

Aslan Hüsamettin. (2019). “Türkiye-Venezuela İlişkileri Sömürü Düzenini Rahatsız Ediyor”. <http://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-venezuela-iliskileri-somuru-duzenini-rahatsiz-ediyor/1334406> (10 Aralık 2019).

BBC Mundo, “La huella en America Latina del Movimiento Gülen, la red a la que Turquía acusa por el intento del golpe de Estado”. (2016). <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-36866500> (2 Aralık 2019).

BBC Türkçe, “1915 Olayları ve Uruguay”. (2012). https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/01/120126_uruguay_armenians_new (19 Kasım 2019).

Bloomberg, “Turkish Bank Ziraat Closes Door on Venezuela Amid U.S. Sanctions”. (2019). https://www.bloomberg.com/amp/news/articles/2019-08-15/turkish-bank-closes-door-on-venezuela-amid-u-s-sanctions?_twitter_impression=true (17 Ağustos 2019).

CNN Türk, “Dünya’da Atatürk’ün heykelinin bulunduğu ülkeler”. (2017). <https://www.cnnturk.com/amp/yasam/dunyada-ataturkun-heykelinin-bulundugu-ulkeler> (20 Nisan 2020).

Cumhuriyet, “Venezüella ile ticaret durdu”. (2019). <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1543615/venezuella-ile-ticaret-durdu.html> (21 Ağustos 2019).

Çelik, Mehmet. “Latin Amerika’nın Korona Sınavı” (15 Temmuz 2020). https://www.insamer.com.tr/latin-amerikanin-korona-sinavi_3097.html (15 Temmuz 2020).

Daily Sabah, “Nayib Bukele, El Salvador’s new president of Palestinian descent pledges to cure the country”. (2019). <http://sabahdai.ly/7jlibd> (2 Haziran 2019).

Daily Sabah, “Latin American diplomacy on Turkey’s agenda in upcoming period”. (2019). <https://www.dailysabah.com/business/2019/04/10/latin-american-diplomacy-on-turkeys-agenda-in-upcoming-period> (10 Nisan 2019).

Daily Sabah, “Turkey reiterates support for Maduro as Venezuela FM visits Ankara”. (2019). <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/04/01/turkey-reiterates-support-for-maduro-as-venezuela-fm-visits-ankara/amp> (18 Ekim 2019).

Daily Sabah, Bolivia, “Turkey eye stronger economic, diplomatic ties in new period ahead, Morales says”. (2019). <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/04/10/bolivia-turkey-eye-stronger-economic-diplomatic-ties-in-new-period-ahead-morales-says/amp> (10 Nisan 2019).

Daily Sabah, “Turkey to build mosque in Caracas upon Venezuela’s request”. (2018). <https://www.dailysabah.com/religion/2018/12/03/turkey-to-build-mosque-in-caracas-upon-venezuelas-request/amp> (4 Aralık 2018).

Daily Sabah, “Turkish Foreign Minister Çavuşoğlu to embark on Caribbean, Venezuela visit”. (2020). <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkish-foreign-minister-cavusoglu-to-embark-on-caribbean-venezuela-visit> (15 Ağustos 2020).

Daily Sabah, “Turkey to further develop relations with Latin America”. (2019). <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/05/23/turkey-to-further-develop-relations-with-latin-america> (23 Mayıs 2019).

DEİK, “Türkiye-Arjantin İş Konseyi”. (2019). <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-arjantin-is-konseyi> (26 Ekim 2019).

DEİK, “Türkiye-Şili İş Konseyi”. (2019). <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-sili-is-konseyi> (27 Ekim 2019).

DEİK, “Türkiye-Kolombiya İş Konseyi”. (2019). <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-kolombiya-is-konseyi> (29 Ekim 2019).

DEİK, “Türkiye Venezuela İş Konseyi”, Maduro ile İş Dünyasını Buluşturdu. (2017). <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-venezuela-is-konseyi-maduro-ile-is-dunyasini-bulusturdu> (07 Kasım 2019).

DEİK, “Venezuela-Türkiye İş Forumu Karakas’da Gerçekleşti”. (2018). <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-venezuela-turkiye-is-forumu-karakas-da-gerceklesti> (16 Eylül 2019).

DEİK, “Paraguay Dışişleri Bakanı Sn. Luis Castiglioni’nin Katılımları ile Paraguay ile Ticaret ve Yatırım Olanakları Toplantısı”. (2019). <https://www.deik.org.tr/etkinlikler-paraguay-disisleri-bakani-sn-luis-a-castiglioni-nin-katilimlari-ile-paraguay-ile-ticaret-ve-yatirim-olnaklari-toplantisi> (14 Kasım 2019).

DEİK, “Türkiye ile Paraguay Ticarete Ortak Hedefler için İlk Adımı Attı”. (2019). <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-paraguay-ticarete-ortak-hedefler-icin-ilk-adimi-atti> (14 Kasım 2019).

DEİK, “Türkiye-Küba İş Konseyi”. (2019). <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri-turkiye-kuba-is-konseyi> (28 Kasım 2019).

DEİK, “Hakkımızda”. (2020). <https://www.deik.org.tr/kurumsal-hakkimizda> (5 Mart 2020).

DEİK, “Türkiye-Amerika İş Konseyleri”. (2019). <https://www.deik.org.tr/turkiye-amerika-is-konseyleri?pm=28> (23 Ekim 2019).

Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri”. (2017). <https://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri>

amerika-ve-karayıplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa (10 Aralık 2017)

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Venezuela Siyasi İlişkileri”. (2019). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-venezuela-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (2 Kasım 2019)

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Paraguay Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Ekvator Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-ekvator-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Arjantin, Paraguay, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika’yı kapsayan ziyareti”. (2017). <http://mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglunun-arjantin-paraguay-dominik-cumhuriyeti-ve-meksikayi-kapsayan-ziyareti-paraguay.tr.mfa> (9 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Paraguay Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-paraguay-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Kosta Rika Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-kosta-rika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı,” Türkiye-Panama Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-panama-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Guatemala Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-guatemala-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı. (2019). “Türkiye-Honduras Siyasi İlişkileri”. <http://mfa.gov.tr/turkiye-honduras-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (17 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Küba Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-kuba-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (24 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Haiti Siyasi İlişkileri. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-haiti-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (5 Aralık 2019).

Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Dominik Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-dominik-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (29 Kasım 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun Surinam’ı ziyareti”. (2018). <https://www.mfa.gov.tr/disisleri/bakani-mevlut-cavusoglu-nun-surinam-ziyareti.tr.mfa> (28 Aralık 2019).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Meksika Siyasi İlişkileri”. (2019). <http://mfa.gov.tr/turkiye-meksika-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (9 Aralık 2019).

Diario de Centro America, “Embajada de Turquia entrega donacion a escuela”. (2019). <https://dca.gob.gt/noticias-guatemala-diario-centro-america/embajada-de-turquia-entrega-donacion-a-escuela/> (2 Aralık 2019).

Diriliş Postası, “Çavuşoğlu El Salvadorlu mevkidaşıyla ortak basın toplantısı düzenledi”. (2019). <https://www.dirilispostasi.com/gundem/cavusoglu-el-salvadorlu-mevkidasiyla-ortak-basin-toplantisi-duzenledi-5d5beafa5fe829b7c4754e4/amp> (17 Kasım 2019).

Diyanet, “1.Latin Amerika Müslüman Dini Liderler Zirvesi sona erdi”. (2015). <https://www.diyanet.tv/1-latin-amerika-ulkeleri-musulman-dini-liderler-zirvesi-sona-erdi> (1 Aralık 2017).

Diyanet Haber, “TDV’den Latin Amerika Ülkelerine İspanyolca mealli Kur’an-ı Kerim...”. (2018). <https://www.diyanethaber.com.tr/m/tdv/tdvden-latin-amerika-ulkelerine-ispnyolca-mealli-kuran-i-kerim-h101.html> (31 Mayıs 2018).

Dünya Bülteni, “Karayipler Başbakanı ilk defa Türkiye’de”. (2008). <https://www.dunyabulteni.net/haber/amp/36750> (5 Aralık 2019).

El Diario, “El presidente paraguay suspende un viaje a Turquia en medio de crisis interna”. (2019). https://m.eldiario.es/politica/presidente-paraguay-suspende-Turquia-interna_0_92565446.amp.html (14 Kasım 2019).

El Mercurio, “Miles de personas han estudiado turco a distancia”. (2020). <https://www.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/e370d185-ea83-4bf7-ab0a-e07803b9f380.pdf> (29 Ekim 2020).

El Pais Uruguay, “Llega el presidente turco y armenios mostraran repudio”. (2018). <https://www.elpais.com.uy/informacion/llega-presidente-turco-armenios-mostraran-repudio-html> (1 Haziran 2018).

Eliçin, Işın. (5 Şubat 2019). “Dünyanın Gidişi(22): Venezüella dersleri-Latin Amerika solu ve emperyalizm”. <https://medyascope.tv/2019/02/05/dunyanin-gidisi-22-venezuela-dersleri-latin-amerika-solu-ve-emperyalizm/> (26 Ekim 2019).

Erol, Ertan. (20 Ağustos 2018). “Maduro, Ekonomik Kriz, Ankara”. Evrensel. <http://www.evrensel.net/yazi/82094/maduro-ekonomik-kriz-ankara> (20 Ağustos 2018).

Erol, Ertan. (28 Mayıs 2018). “Nikaragua’da öğrenciler neden ayakta?”. Evrensel. <http://www.evrensel.net/yazi/81554/nikaraguada-ogrenciler-neden-ayakta> (28 Mayıs 2018).

Gonzalez, Elizabeth. (17 Şubat 2021). “Explainer: Latin America’s Lithium Triangle”. <https://www.as.coa.org/articles/explainer-latin-americas-lithium-triangle> (17 Şubat 2021).

Gonzalez, Luis. “Argentina: 8vo. simposio sobre Turquia en Latinomericia”. (19 Mart 2018). <https://www.listindiario.com/las-mundiales/2018/03/19/507019/argentina-8vo-simposio-sobre-turquia-en-latinoamerica/amp/> (19 Mart 2018).

Habertürk, “Mevlüt Çavuşoğlu: FETÖ’nün peşini Arjantin’de de bırakmayacağız”. (2017). <https://m.haberturk.com/gundem/haber-amp/1373322-mevlut-cavusoglu-fetonun-pesini-arjantinde-de-birakmayacagiz> (26 Ekim 2019).

Hürriyet, “THY, Latin ülkelerinde 340 bin yolcu ile rekora uçtu”. (2019). <https://www.hurriyet.com.tr/amp/ekonomi/thy-latin-ulkelerinde-340-bin-yolcu-ile-rekora-uctu-41349199> (8 Şubat 2020).

Hürriyet Daily News, “Laws, justice will bring solution to Venezuela: Maduro”. (2019). <https://www.hurriyetaailynews.com/amp/laws-justice-will-bring-solution-to-venezuela-maduro-140804> (18 Ekim 2019).

Hürriyet Daily News, “Turkish exporters eye new markets in Latin America”. (2019). <https://www.hurriyetaailynews.com/amp/turkish-exporters-eye-new-markets-in-latin-america-149098?twitterimpression=true> (26 Kasım 2019).

Hurriyet Daily News, “Turkish medical volunteers offer free surgeries in Guatemala”. (2019). <http://www.hurriyetaailynews.com/amp/turkish-medical-volunteers-offer-free-surgeries-in-guatemala-146591> (16 Eylül 2019).

IGMG, “Hakkımızda”. (2020). <https://www.igmg.org/tr/hakkimizda/> (2 Nisan 2020).

IGMG, “Ümmet bilinciyle çalışalım”. (2018). <https://igmg.org/tr/uemmet-bilinciyle-calisalim/> (14 Şubat 2018).

İHH, “Tarihçe”. (2020). <https://www.ihh.org.tr/tarihce> (30 Mart 2020).

Kasapoğlu, Çağır. “Türkiye ve Venezuela neden yakınlaştı?”. (2018). <https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-45162491> (2 Kasım 2019).

Kinzer, Stephen. (2 Ağustos 1998). “A Dynamo Redefines Turks’ Role In the World”. New York Times. <https://www.nytimes.com/1998/08/02/world/a-dynamo-redefines-turks-role-in-the-world.html> (1 Ağustos 2019)

Kuralay, İsrail. “Sultan II. Abdülhamid’in Şili/Valparaiso’da müthiş kurtarma hareketi”, Diriliş Postası, 14 Mart 2018, <https://www.dirilispostasi.com/makale/sultan-ii-abdulhamidin-sili-valparaisoda-muthis-kurtarma-hareketi-5aa8198d76381c2568374d44> (25 Nisan 2019)

Kutlu, Mehmet Necati. “La politica de apertura de Turquia hacia America Latina en el 70. aniversario de sus relaciones”. (16 Ekim 2020). <https://www.aa.com.tr/es/mundo/la-pol%c3%adica-de-apertura-de-turqu%c3%ada->

[hacia-am%c3%a9rica-latina-en-el-70%c2%ba-aniversario-de-sus-relaciones/2008047](#) (16 Ekim 2020)

Kutlu, Mehmet Necati. “Latin Amerika’da seçim sandıkları, dış müdahaleler ve Venezuela, 2021”. (6 Ocak 2021). [https://www.aa.com.tr/tr/analiz/latin-amerika-da-secim-sandiklari-dis-mudahaleler-ve-venezuela/2098608](#) (6 Ocak 2021)

LAMER, “Merkezimiz”. (2012). [http://latinamerika.ankara.edu.tr/hakkimizda/](#) (7 Şubat 2020).

LAMER, “Yurtdışı Akademik Antlaşmalar”. (2017). [http://latinamerika.ankara.edu.tr/yurtdisi-akademik-anlasmalar/](#) (28 Ekim 2019).

Li, Eric. “The Rise and Fall of Soft Power”. (20 Ağustos 2020). Foreign Policy. [https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/](#) (19 Şubat 2021).

Mexico Business, “Turkey, Mexico Looking at Collaboration to Realize Potential”. (2021). [https://www.mexicobusiness.news/trade-and-investment/news/turkey-mexico-looking-collaboration-realize-potential](#) (13 Ocak 2021).

Martinez, Hugo. (1 Mayıs 2017). “Profundizando a multiples niveles nuestra relacion con Turquía”. [https://historico.elsalvador.com/historico/344056/profundizando-a-multiples-niveles-nuestra-relacion-con-turquia.html](#) (13 Aralık 2017).

Ministerio de Relaciones Exteriores de Chile, “Chile y Turquía Firman Acuerdo de Cooperación”. (2016) [https://www.agci.cl/index.php/sala-de-prensa/1592-chile-y-turquia-firman-acuerdo-de-cooperacion](#) (27 Ekim 2019).

Ministerio de Relaciones Exteriores de Colombia, “República de Turquía”. (2019). [https://www.cancilleria.gov.co/en/internacional/politica/regiones/europea/turquia\(29](#) Ekim 2019).

Ministerio de Relaciones Exteriores de Ecuador, “Turquía dona al Ecuador ventiladores para pacientes con covid-19 y cámaras térmicas para medir la temperatura corporal”. (2020). [https://www.cancilleria.gob.ec/2020/08/31/turquia-dona-al-ecuador-ventiladores-para-pacientes-con-covid-19-y-cameras-termicas-para-medir-la-temperatura](#) (12 Eylül 2020).

Ministerio de Relaciones Exterior de Paraguay, “Cancilleres de Paraguay y Turquía acuerdan fortalecer y profundizar la cooperación y el comercio”. (2020). [https://www.mre.gov.py/index.php/noticias-de-embajadas-de-paraguay-y-turquia-acuerdan-fortalecer-y-profundizar-la-cooperacion-y-el-comercio](#) (26 Ağustos 2020).

Monitor Oriente, “La Liga Árabe respalda la decisión de Paraguay de anular el traslado de su embajada a Jerusalén”. (2018). [https://www.monitordeoriente.com/20180907-la-liga-arabe-respalda-la-decision-de-Paraguay-de-anular-el-traslado-de-su-embajada-a-jerusalen](#). (17 Eylül 2018).

MÜSİAD, “MÜSİAD ile Uruguay Ticaret ve Hizmet Odası Arasında İş Birliği Protokolü İmzalandı”. (2020). <https://www.musiad.org.tr/icerik/haber-detay-39/p-926> (9 Eylül 2020).

Özkan, Mehmet. (7 Haziran 2017). “Göçmenler, Uzak Coğrafyalar ve Türkiye”. Gerçek Hayat. <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/gocmenler-uzak-cografyalar-ve-turkiye/> (7 Haziran 2017).

Özkan, Mehmet. (17 Ekim 2017). “Latin Amerika’da uluslararası ilişkiler”. Gerçek Hayat. <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/latin-amerikada-uluslararasi-iliskiler/> (17 Ekim 2017).

Özkan, Mehmet. “Venezuela’da Neler Oluyor?”. <http://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/venezuela-da-neler-oluyor/1373440> (24 Ocak 2019).

Özkan, Mehmet. “Latin açılımını derinleştirme vakti”. (2 Şubat 2017). <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/latin-acilimini-derinlestirme-vakti/> (20 Aralık 2017).

Özkan, Mehmet. “Latin Amerika’da uluslararası ilişkiler”. (17 Ekim 2017). Gerçek Hayat. <http://www.gercek hayat.com.tr/latin-amerika-gunlugu/latin-amerikada-uluslararasi-iliskiler/> (17 Ekim 2017).

Perspektif, “Hasene Derneği’nden Arjantin’de Ramazan Yardımı”. (2019). <https://perspektif.eu/2019/04/30/hasene-derneginden-arjantinde-ramazan-yardimi/> (30 Nisan 2019).

SDE, “Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Maduro telekonferansla antlaşma imzaladı” (2018). <https://www.sde.org.tr/dunya-ekonomisi/cumhurbaskani-erdogan-ve-maduro-telekonferansla-anlasma-imzaladi-haberi-4292> (18 Mayıs 2018).

SDE, “Dışişleri Bakanı Venezuela Devlet Başkanı Maduro ile görüştü”. (2018). <https://www.sde.org.tr/amerika/disisleri-bakani-cavusoglu-venezuela-devlet-baskani-maduro-ile-gorustu-haberi-7242> (22 Eylül 2018).

SDE, “Maduro: ”THY Venezuela’ya üs kuracak”. (2018). <https://www.sde.org.tr/amerika/maduro-thy-venezuelaya-us-kuracak-haberi-5764> (14 Temmuz 2018).

Sputnik News, “Türkiye ile Haiti arasında 7 antlaşma imzalandı”. (2020). <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202008181042671968-turkiye-ve-haiti-arasinda-7-antlasma-imzalandi/> (5 Eylül 2020).

T24, “Şili’de bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci dramları insanlık trajedisinin en acı sembolleridir”. (2016). <https://www.t24.com.tr/amp/haber/silide->

bulunan-cumhurbaskani-erdogan-multeci-dramlari-insanlik-trajedisinin-en-aci-sembolleridir,326456 (27 Ekim 2019).

TASAM, “Latin Amerika ve Karayipler” (2019). <https://tasam.org/tr-TR/Spektrum/9> (2 Nisan 2020).

TASAM, “Latin Amerika Açılımı ve TASAM-COMEXİ Antlaşması”. (2010). https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1304/latin_amerika_acilimi_ve_tasam_-_comexi_anlasmasi (18 Ocak 2020).

Telesur, “Venezuela y Turquia avanzan en Tratado de Desarrollo Comercial”. (2020). https://www.telesurtv.net/news/venezuela-turquia-avanzan-tratado-desarrollo-comercial-20200701-0054.html?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=twitter&utm_source=socialnetwork (2 Temmuz 2020).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <http://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (23 Ekim 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/arjantin/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (26 Ekim 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/sili/ulke-profil/turkiye-ile-ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (27 Ekim 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/kolombiya/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (29 Ekim 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/venezuela/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (7 Kasım 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/uruguay/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret> (14 Kasım 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/ekvator/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (9 Kasım 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/guney-amerika/paraguay/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (14 Kasım 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019). <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/karayipler/kuba/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (28 Kasım 2019).

Ticaret Bakanlığı, “Türkiye ile Ticaret”. (2019) <https://ticaret.gov.tr/yurtdisiteskilati/orta-amerika/meksika/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret> (9 Aralık 2019).

TİKA, “TİKA 1992’den bu yana 5 kıtada yaklaşık 30 bin proje gerçekleştirdi”. (2020). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tika-1992den-bu-yana-5-kitada-yaklasik-30-bin-proje-gerceklestirdi/1718784> (4 Şubat 2020).

TİKA, “Hakkımızda”. (2020). <https://www.tika.gov.tr/tr/hakkimizda-14649> (4 Şubat 2020).

TİKA, “TİKA Latin Amerika’da 10 yılda 172 proje ve faaliyet gerçekleştirdi”. (2018). <https://www.aa.com.tr/trdunya/tika-latin-amerikada-10-yilda-172-proje-ve-faaliyet-gerceklestirdi/1325913> (3 Ocak 2020).

TRT Espanol, “Iberoamerica 04.12.2018”. (2018). <https://www.trt.net.tr/espanol/programas/2018/12/04/iberoamerica-04-12-2018-1100200> (6 Ağustos 2019).

TİKA, “TİKA, Meksika’da 2016’dan Bu Yana 50 Proje Hayata Geçirdi”. (2020). https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_meksika_da_2016_bu_yana_50_proje_hayata_gecirdi-55413 (24 Ocak 2020).

TİKA, “Kolombiyalılar köylerine okul inşa eden Türkiye’ye müteşekkirdi”. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kolombiyalilar-koylerine-okul-insa-eden-turkiye-ye-mutesekkir/1314450> (18 Kasım 2018).

TİKA, “TİKA, Türkiye’nin Göçmen Politikasını Latin Amerika’ya Taşıyor”. (2018). https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_turkiye%27nin_gocmen-politikasini_latin_amerika%27ya_tasiyor-42948 (2 Nisan 2018).

TİKA, “TİKA’dan Meksika’ya Kovid-19 ile Mücadelede Destek”. (2020). https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_meksika%27ya_covid19_ile_mucadele_destek-56871 (30 Nisan 2020).

TMV, “Türkiye Maarif Vakfı”. (2020). <https://turkiyemaarif.org/page/524-turkiye-maarif-vakfi-12> (17 Şubat 2020).

TRT Espanol, <http://trt.net.tr/espanol>.

TRT Espanol, “Turquia y Venezuela firman una serie de acuerdos en visita de Çavuşoğlu a Caracas”. (2020). <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2020/08/19/turquia-y-venezuela-firman-una-serie-de-acuerdos-en-visita-de-cavusoglu-a-caracas-1475337> (19 Ağustos 2020).

TRT Espanol, “Vice Presidente turco se reúne con Evo Morales en Venezuela”. (2019). <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2019/01/10/vice-presidente-turco-se-reune-con-evo-morales-en-venezuela-1122672> (10 Ocak 2019).

TRT Espanol, “Turquia y Cuba profundizan las relaciones bilaterales”. (2019). <https://www.trt.net.tr/espanol/turquia/2019/01/11/turquia-y-cuba-profundizan-las-relaciones-bilaterales-1124025> (11 Ocak 2019).

TRT Espanol, “Turquia y Cuba cooperan en la produccion de vacuna contra el cancer”. (2019). <https://www.trt.net.tr/espanol/vida-y-salud/2019/05/27/turquia-y-cuba-en-la-produccion-de-vacuna-contra-el-cancer-1208731> (27 Mayıs 2019).

TRT Espanol, “Turkish Airlines anade Ciudad de Mexico y Cancun a su red de vuelos”. (2019). <https://www.trt.net.tr/espanol/economia/2019/01/15/turkish-airlines-anade-ciudad-de-mexico-y-cancun-a-su-red-de-vuelos-1125874> (16 Ocak 2019).

TRT Espanol, “Turkish Airlines firma acuerdo de Programa de Viajero Frecuente con Azul Brazilian Airlines”. (2018). <https://www.trt.net.tr/espanol/economia/2018/10/25/turkish-airlines-firma-acuerdo-de-programa-de-viajero-frecuente-con-azul-brazilian-airlines-1075511> (26 Ekim 2018).

TRT Haber, “Ada ülkesiyle ekonomik işbirliği antlaşması”. (2014) <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ada-ukesiyle-ekonomik-isbirligi-anlasmasi-120643.html/amp> (5 Aralık 2019).

TRT Haber, “Büyükelçiler kararnamesi Resmi Gazete’de yayımlandı”. (2021). https://www.trthaber.com/m/?news=buyukelciler-kararnamesi-resmi-gazetede-yayimlandi&news_id=556031%category_id=1 (13 Şubat 2021).

TRT Portuguese, <http://trt.net.tr/portuguese>

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, “Güney Amerika”. (2020). <http://rapory.tuik.gov.tr/18-01-2021-23:49:43-1157852769157021842690195498.html>? (18 Ocak 2021).

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, “Orta Amerika ve Karayipler”. (2020). <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00:27:48-16834779545191199611646862317.html>? (19 Ocak 2021).

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, “Güney Amerika”. (2020). <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00-35:07-9429974813222000221589855911.html>? (19 Ocak 2021).

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veri tabanı, “Orta Amerika ve Karayipler”. (2020). <http://rapory.tuik.gov.tr/19-01-2021-00-37:08-174684244914180330551424753449.html?> (19 Ocak 2021).

Türkiye Mezunları, “Hakkımızda”. (2020). <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/hakkinda/> (17 Şubat 2020).

UDEF, “Ekvator’da 12. Uluslararası Öğrenci Buluşmaları Gerçekleştirildi”. (2019). <https://www.udef.org.tr/tr/makaleler/detay/Ekvatorda-12-Uluslararası-Ogrenci-Bulusmalari-Gerceklestirildi-2802/> (8 Nisan 2019).

Uyanık, Özgür. (2020). “Türkiye Venezuela’da seçimlere yardım ediyor”. <https://www.siyasetcafe.com/turkiye-venezuelada-secimlere-yardim-ediyor-3718yy.htm> (12 Eylül 2020).

Ünal, Uğur. (29 Mayıs 2019). “Neo-Liberal Çoğulcu Küresel Yapılanmada Yeni Aktör Olarak Kamu Diplomasisi”. <http://tasam.org.tr-TR/Icerik/51410/neo-liberal-cogulcu-kuresel-yapilanmada-yeni-aktor-olarak-kamu-diplomasisi>. (5 Haziran 2019).

Wilks, Andrew. (17 Haziran 2019). “As gold booms, Venezuela eyes stronger Turkey ties”. <http://www.aljazeera.com/amp/indepth/features/gold-trade-booms-venezuela-eyes-stronger-turkey-ties-190117084423511.html> (28 Ekim 2019).

YEE, “Yunus Emre Enstitüsü”. (2020). <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (12 Aralık 2020).

YEE, ”Yunus Emre Enstitüsü Brezilya’da Faaliyetlerine Başladı”. (2016). <https://www.yee.org.tr/tr/yunus-emre-enstitusu-brezilyada-faaliyetlerine-basladi> (16 Ocak 2020).

YEE, “Türkçe ile sınırları aşıyoruz”. (2020). <https://www.yee.org.tr/tr/haber/turkce-ile-sinirlari-asiyoruz> (12 Aralık 2020).

Yeni iş fikirleri, “Meksika’nın En Zengin Adamı Carlos Slim Helu’nun Hayatı”. (2018). <http://www.yeniisfikirleri.net/carlos-slim-helu-hayati-kimdir/> (2 Haziran 2019).

Yenişafak, “TİKA’dan Meksika’daki ‘Türkiye İlkokulu’na okul malzemesi”. (2017). <https://yenisafak.com/dunya/tikadan-meksikadaki-turkiye-ilkokuluna-okul-malzemesi-2659712> (25 Nisan 2020).

YTB, “Genel Bilgi”. (2020). <https://www.ytb.gov.tr/yurtdisi-vatandaslar/genel-bilgi> (17 Şubat 2020).

YTB, “Türkiye Bursları”. (2020). <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari> (17 Şubat 2020).

Zelan, Murat. (2 Kasım 2017). “Tarihsel ve kültürel coğrafyamızın ötesinde bir dünya”. Yenişafak. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/muratzelan/tarihsel-ve-kulturel-cografyamizin-otesinde-bir-dunya-2040885> (20 Aralık 2017).

Dergiler

Akıllı, Erman ve Donelli, Federico. (2016). Reinvention of Turkish Policy in Latin America: The Cuba Case. *Insight Turkey*. 18.2, 161-181.

Aras, Bülent. (2009). The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy. *Insight Turkey*. 11. 3, 127-142.

Bailey, Kathleen S. (2008), The Washington Consensus and Latin America’s Left Turn: National Security Suffered as a Result? . *Security and Defense Studies Review*. 8. , 1-21.

Çavuş, Tuba. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı. *KSU İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2.2, 23-36.

Çil, Ece Öztürk. Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri. T.C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32, 17-24.

Dilek, Mehmet Sait. (2017). 1952’den Günümüze Türkiye-Küba Siyasi İlişkilerinin Analizi. *Turkish Studies*. 12.1, 95-132.

Donelli, Federico. (2019). Persuading through Culture, Values and Ideas: The Case of Turkey’s Cultural Diplomacy. *Insight Turkey*. 21.3, 1-22.

Genç, Hamdi ve Bozkurt, İ. Murat. (2010). Osmanlı’dan Brezilya ve Arjantin’e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu(1850-1915). *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. XXVIII. 1, 71-103.

Güder, Süleyman. (2008). Güney Amerika’da Meydan Okuyan Sol Mu? , *İLEM Yıllık*. 3.3, 153-158.

Hocaoğlu, Melike. (2018). Brazil Economic Review. *IFC Focus*. 14. , 32-38.

Jimenez, Diego Ochoa. (2017) Economic Growth and Natural Resources in Latin America: an application of the Stiglitz model. *Ecorfan Journal*. 3.5, 16-30.

Kutlu, Mehmet Necati.(2003). Yeni Bilgiler Işığında “Rafael de Nogalez Mendez”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 16.16, 191-213.

Kutlu, Mehmet Necati. (2019). 8.yılında Pasifik İttifakı. *Business Diplomacy*. 1.4, 37-42.

Lazarou, Elena. (2016). Brasil-Turkey Relations in the 2000s: Deconstructing Partnership between Emerging Powers. *Insight Turkey*. 18.1, 1-19.

Levaggi, Ariel S. Gonzalez. (2012). America Latina y Caribe, la ultima frontera de la “Nueva” Politica Exterior de Turquía. *Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*. 14.22, 179-202.

Levaggi, Ariel S. Gonzalez. (2013). Turkey and Latin America: A New Horizon for a Strategic Relationship. *Perceptions*. XVIII.4, 99-116.

Moore, Aaron ve Mathewson, Kent. (2013). Latin America’s Los Turcos: Geographic Aspects of Levantine and Maghreb Diasporas. *Revista de Ciencias Sociales y Humanidades*. 292-308.

Örmeci, Ozan. (2011). Ismail Cem’s Foreign Policy(1997-2002). *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences*. 23, 223-245.

Özcoşkun, Ali Rıza. (2019). Pasifik İttifakı ve Türkiye. *Business Diplomacy*. 1.4, 48-48.

Özkan, Mehmet. (2018). Shaping Peace Processes: A Comparison between Turkey and Colombia. *Turkish Policy Quarterly*. 16.4, 87-99.

Özkan, Mehmet. (2018). Türkiye-Latin Amerika İlişkileri Üzerine Notlar. *Dış Politika Dergisi*. 1.3, 97-106.

Şahin, Mehmet ve Sarı, Buğra. (2017) 1960-1980 Dönemi Türkiye’nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri. *Akademik Ortadoğu*. 11.2, 21-47.

Tekin, Segah. (2018). Tahran Deklarasyonu ve Sonrası: Türkiye-Brezilya Küresel Ortaklığının Yükselişi ve Gerileyişi. *Akademik Bakış*. 11.23, 47-71.

Temel, Mehmet. (2002). XIX. ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 19. 2, 167-189.

Temel, Mehmet. , (2017). Cumhuriyet Arşiv Belgelerine Göre Türkiye-Meksika İlişkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18. 39, 60-80.

Yapıcı, Utku. (2015). Yumuşak Güç Ölçülebilir mi? . *Uluslararası İlişkiler*. 12.47, 5-25.

Yetim, Mustafa. (2018). Liberal Temelde Kurumsallaşan Türkiye-Latin Amerika İlişkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19.1, 167-178.

Kitaplar

Abascal, Ernesto Gomez. (2009). Havana’da Türk Tutkusu 1898. Mehmet Necati Kutlu ve Ceren Karaca (çev.), İstanbul: Everest Yayınları(orijinal baskı tarihi 2009).

Albayraklıoğlu, Esra Pakin. (2017). Latin Amerika’da Bir Çelişkiler Ülkesi: Venezuela. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 103-138.

Akay, Beyhan. (2018). Türkiye’nin Latin Amerika ve Karayipler ile Ekonomik İlişkileri. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 539-556.

Anaz, Necati ve Akman, Emre. (2018). Turkey’s Soft Power Capacity: Geopolitics of aviation and Turkish airlines. Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu(Ed.). Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 371-386.

Arı, Tayyar. (2017). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika. 11. Basım. Bursa: Alfa Akademi Yayınları.

Banguoğlu, Ahmet. (2014). Latin Amerika’ya Açılım. Nilüfer Narlı ve Burak Küntay(Ed.). Latin Amerika’yı Anlamak içinde. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 61-75.

Bausero, Ramiro Rodriguez. (2018). Turkey-Uruguay Relations: Opportunities for Strategical Cooperation. Ariel Gonzalez Levaggi ve diğerleri(Ed.). Eurasia-Latin America: Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics içinde. Astana: Kultegin, 144-151.

Bertola, Luis and Ocampo, Jose Antonio. (2012). The Economic Development of Latin America Since Independence. 1. Basım. Oxford: Oxford University Press.

Boztaş, Asena. (2017). Şili Cumhuriyeti. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 267-287.

Buelvas, Eduardo Pastrana y Alegria, Rafael Castro. (2020). America Latina y China: ¿intereses contrarios o concurdantes? . Wolf Grabendorff ve Andres Serbin(Ed.). Los Actores Globales y El(Re) Descubrimiento de America Latina içinde. Barcelona: Icaria Editoryal. 153-168.

Chasteen, John Charles. (1993). The Contemporary History of Latin America. 1. Basım. Londra: Macmillian.

Davutoğlu, Ahmet. (2010). Stratejik Derinlik. 50. Basım. İstanbul: Küre Yayınları.

Edwards, Guy and Mendizabal, Enrique. (2012). Latin American and European Relations in an Age of Uncertainty and Opportunity. Manuela Nilsson and Jan Gustafsson(Ed.). Latin American Responses to Globalization in 21st Century içinde. New York: Palgrave Macmillan. 188-206.

Efe, Haydar. (2017). Ekvador Cumhuriyeti. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 155-185.

Galeano, Eduardo. Latin Amerika'nın Kesik Damarları. Roza Hakmen ve Attila Tokatlı(çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1971)

Genç, Hamdi. (2017). Küresel Göç Dalgası Döneminde Osmanlıların Latin Amerika'ya Göçü: Şili Örneği. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 504-518.

Girgin, Kemal. (1998). dünyanın dört bucağı bir diplomatın anıları 1957/1997. 1. Basım. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Gökmen, Oğuz. (1999). Bir Zamanlar Hariciye Eski Bir Diplomatın Hatıraları 1. 1. Basım. İstanbul

Kılıçoğlu, Gökmen ve Yılmaz, Ayhan Nuri. (2017). Latin Amerika'da Türkiye Etkisi: Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Açısından Bölgedeki Siyasi Projeksiyonlar. Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 456-503.

Kutlu, Mehmet Necati. (2013). Başlangıcından 20.yüzyıla Kadar Türk-Latin Amerika İlişkilerine Genel Bir Bakış ve Bazı Dönüm Noktaları. Ozan Zengin(Ed.). Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 25-37.

Küntay, Burak. (2014). Türkiye'nin Yeni Dış Politikası Perspektifinde Latin Amerika ile İlişkileri. Nilüfer Narlı ve Burak Küntay(Ed.). Latin Amerika'yı Anlamak içinde. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 40-60.

Levaggi, Ariel Gonzalez. (2020). Turquia y America Latina y el Caribe: entre el europeismo y el eurosianismo. Wolf Grabendorff ve Andres Serbin(Ed.). Los Actores Globales y El(Re) Descubrimiento de America Latina içinde. Barcelona: Icaria Editorial, 273-284.

Mignolo, Walter D. (2005). The Idea of Latin America. 1. Basım. Padstow: Blackwell Publishing.

Nye, Joseph. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. 1. Basım. New York: Public Affairs.

Oğuz, Ceren Uysal. (2018). Latin Amerika'da Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Yapının Gelişimi: Genel Bir Değerlendirme. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi. 1-24.

Önsoy, Murat. (2017). Latin America-Turkey Relations: Reaching Out to Distant Shores of the Western Hemisphere. Pınar Gözen Ercan(Ed.). Turkish Foreign Policy içinde. Palgrave Macmillan, 237-258.

Özalp, N. Ahmet. (hızl.). (2013). Brezilya’da İlk Müslümanlar. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Önal, Buket. (2018). Küba. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 173-195.

Özerdem, Füsün. (2017). Arjantin. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 292-312.

Özçelik, Sezai. (2018). Latin Amerika Çatışmaları ve Analizleri. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 271-294.

Renehan Jr. , Edward J. (2007). The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy. New York: Chelsea House Publishers.

Temel, Mehmet. (2004). XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı-Latin Amerika İlişkileri. 1. Baskı. İstanbul: Nehir Yayınları.

Tepeciklioğlu, Elem Eyice. (2017). Brezilya Federal Cumhuriyeti ve Türkiye İle İlişkileri. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 43-71.

Türk, Recep. (2014). Latin Amerika ve İnka Medeniyeti’nin Merkezi Peru. Nilüfer Narlı ve Burak Küntay(Ed.). Latin Amerika’yı Anlamak içinde. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 11-39.

Uyanık, Özgür. (2014). Latin Amerika’nın Devrimci Tarihi. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yalçın, Emruhan. (2017). Peru Cumhuriyeti. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 1 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 2017, 185-232.

Yarar, Ayşe. (2018). Meksika Birleşik Devletleri. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. , İstanbul: Nobel Yayınevi, 49-72.

Yarar, Ayşe. (2018). Turkey-Mexico Friendship Agreement(May 25th, 1927) A perspective from the Mexican Foreign Ministry Archives. Ariel Gonzalez Levaggi ve diğerler(Ed.). Eurasia-Latin America: Strategic Engagement and Comparative Perspectives in Politics and Economics içinde. Astana: Kultegin, 135-143.

Yöney, Gülşah Pilpil. (2018). Nikaragua Cumhuriyeti. İsmail Ermağan(Ed.). Dünya Siyasetinde Latin Amerika 2 içinde. İstanbul: Nobel Yayınevi, 73-93.

Zengin, Ozan. (Ed.). (2013). Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Tezler

Aslan, Hüsamettin. (2013). Brezilya'nın Anatomisi ve Lula da Silva(İşçi Partisi) ile Recep Tayyip Erdoğan(Ak Parti) Hükümetlerinin Karşılaştırılması. İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış YLT. İstanbul.

Kayıran, Kutlu. (2017). Osmanlı Arşiv Belgelerinin Işığında Osmanlı-Meksika Diplomatik İlişkileri(1864-1913). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YLT. Ankara.

Reyes, Yana Brossard. (2010). Osmanlı İmparatorluğu ile Küba Arasında Köprü Oluşturan Olaylar. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YLT. Ankara.

Torbalı, Atacan. (2019). Yumuşak Güç Araçları ve Ticaret Devleti Bağlamında Türkiye'in Değişen Latin Amerika Politikası ve Arjantin İle İlişkileri. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YLT. İstanbul.

Raporlar

Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2016). Şili Cumhuriyeti Ülke Raporu. Ankara.

Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2016). Ekvator Cumhuriyeti Ülke Raporu. Ankara.

DEİK. (2015). Arjantin Ülke Bülteni. Ankara.

Dışişleri Bakanlığı. (Ekim-Aralık 1964). Dışişleri Belletini. Ankara.

Güder, Süleyman, Çemrek, Murat ve Mercan, M. Hüseyin. (2020). Geleceğin Türkiyesinde Dış Politika: Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.

Karabostan, Selahattin. (2016). Güney Amerika Raporu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Sayar, Şeyda ve Usta, Merve. (2013). Meksika Birleşik Devletleri Ülke Raporu. Ankara: Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

TASAM. (2009). Latin Amerika ve Karayipler Toplantıları I. Çalıştay Raporu "Türkiye-Latin Amerika ve Karayipler İlişkileri". Ankara.

Kişisel Görüşme

Çelik, Mehmet.- İHH İnsani Yardım Vakfı Latin Amerika Koordinatörü- “İHH’nın Latin Amerika ve Karayipler Bölgesindeki Çalışmaları” konulu görüşme. İstanbul: 19 Mart 2020.

Ersoy, Armağan İnci.- T.C. Asuncion Büyükelçisi- “Türkiye-Paraguay İlişkileri” konulu görüşme. İstanbul: 6 Nisan 2020.

Hazar, Numan. –Emekli Büyükelçi- “Türkiye-Latin Amerika İlişkileri” konulu görüşme. İstanbul: 25 Ocak 2020.

Öktem, Hasan Servet.- T.C. Havana Eski Büyükelçisi- “Türkiye-Küba İlişkileri” konulu görüşme. İstanbul: 3 Mart 2020.

Peralta, Ceferino Valdez.- Paraguay’ın Türkiye Büyükelçisi- “Türkiye-Paraguay İlişkileri” konulu görüşme. İstanbul: 1 Nisan 2020.